GEORGII PISIDAE

EXPEDITIO PERSICA, BELLUM AVARICUM, HERACLIAS.

RECOGNOVIT

IMMANUEL BEKKERUS.

BONNAE

IMPENSIS ED. WEBERI

MDCCCXXXVI.

Digitized by Google

IMMANUELIS BEKKERI

PRAEFATIO.

Georgii Pisidae carmina ea quorum aliqua esset ad historiam Byzantinam utilitas, cum libro manuscripto contulit Mauricius Pinderus. huius ego industria ac diligentia magnopere adiutus iambos et male natos et a librariis peius depravatos a compluribus mendis ita purgavi, ut receptis e codice, quae manifesto praestarent, lectionibus antiquas et abolitas ne mentione quidem ulla dignarer. quem autem versavit Pinderus codicem, Parisiensis est, Regius, supplementi 139, membranaceus, forma quam dicimus 12, foliis 158. insunt Georgii et quae nos damus carmina, et Hexaëmeron et quod de vanitate vitae, quod contra Seve-

Digitized by Google

rum, quod denique in Christi resurrectionem scripsit; insuper *τοῦ Προυσοὺχ εἰς τὴν ὁσίαν Μαρίαν τὴν Αἰγυπτίαν* et postremo loco *περὶ τῶν μέτρων τῶν στίχων*.

Scrib. Berolini Aprili exeunte a. 1836.

Digitized by Google

IOSEPHI MARIAE QUERCII FLORENTINI

p. III ed. Foggin.

DE GEORGIO PISIDA EIUSQUE SCRIPTIS PRAEFATIO.

Georgius, qui postea diaconus Cpolitanus fuit, a Pisidia, quae erat Asiae minoris regio inter Lydiam Phrygiam et Cariam constituta, habuit originem, unde cognomento Pisida dictus est. plures, nec parvi quidem nominis urbes a veteribus geographis memorantur in Pisidia: sed cum nullibi Georgius patriam prodiderit suam, ab ipsa potius regione *Pisida* quam aliter ab aliqua civitate nominandus venit. id autem cognominis diversimode scriptum in mss codicibus invenitur, *Πισσίδου*, *Πισίδου*, *Πισιδίου*, *Πησίδου*, *Πησίδη*, *Πισσίδους*, *Πισίδους*. ac Stephanus quidem Byzantinus *de Urbibus* eos, qui e Pisidia orti essent, *Πισίδας* et *Πισιδεῖς* appellari ostendit, quod Lucas Holstenius in suis ad eundem Stephanum castigationibus confirmavit, referens apud Pyrrhum Ligorium exstare nummum, in quo Minerva duos leones tenet, cum epigraphe *ΠΙΣΙΔΑΙΩΝ*. in Strabone autem *lib.* 1 *p.* 60 etiam *Πισιδικοί*, qui e Pisidia essent, denominantur. at a Clemente Alex. *tom.* 1 *p.* 61 Cleanthes philosophus Stoicus, quod e Pisidia, ut noster Georgius, esset oriundus, *Πισαδεύς* appellatur; proinde non recte Sylburgius et Menagius putarunt ibi *Ἀσσεύς* pro *Πισαδεύς* substitui debere, quamvis certum sit ex Asso Lyciae urbe ortum esse Cleanthem: maluit enim Clemens eum a provincia *Pisadeum* quam a patria urbe *Asseum* vocare. ceterum una omnium consentiens vox est, Pisidas fuisse quondam *Solymos* nuncupatos; ac suis quoque temporibus quosdam

Digitized by Google

in Lycia habitasse populos *βαρβαρικώτερον Τζελύμους ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων καλουμένους*, testatum reliquit Eustathius *Comment. in Iliad.* 2 876 *edit. Polit. p.* 802. sed quae recta esset huius gentis appellatio, videtur definiisse idem Eustathius in Dionysium Periegetam v. 858, dicens *Πισιδέων πεδίον, οὓς καὶ Σολύμους τινές φασι, λιπαρὸν λέγει .... ἀπὸ Πισίδου δέ τινος ὀνομασθῆναι λέγονται οἱ Πισίδαι δι' ἑνὸς σ' ἐκφερόμενοι, καὶ ποτὲ μὲν ἐν συστολῇ ποτὲ δὲ ἐν ἐκτάσει τὴν ἄρχουσαν.* perperam igitur Georgium nostrum alii Pisidam, alii Pisidem, Pisidium alii, et alii Pisidensem vel Pisidiam appellant. nos Pisidam vel Pisidem nominabimus. vivebat ille clarus circa annum Christi 630,
p. IV temporibus Sergii patriarchae et Heraclii imperatoris, cuius rei fidem faciunt indubiam eius scripta, in quibus laudes in eos usque ad satietatem aggerit. utriusque plane gratiam iniisse dicendum est eum, qui e Pisidia ortus in magna ecclesia Cpolitana dignitates postea consecutus est. fuit enim in aede S. Sophiae diaconus, et scevophylax, quibus titulis occurrit insignitus in cod. Vat. 1126. equidem scio circa haec tempora clerum Cpolitanum tantum excrevisse, ut Heraclius sua sanctione *in Novellis* 2 4 cum diaconos tum alios ordines in immensum auctos, ut iam eis assignatae *στάσεις* vel sedes vix sufficerent, ad certum numerum redigere decreverit. quare mirarer minus Georgium Pisidam in ecclesia maiori receptum fuisse, si inter diaconos tantummodo fuisset cooptatus: sed cum scevophylax etiam fuerit, maiorem plane iniicit nobis de se opinionem. nam *σκευοφύλαξ, cimeliorum* vel *vasorum ecclesiae custos*, tertia erat post magnum oeconomum et magnum sacellarium dignitas inter *ἐξωκατακοίλους* vel maiores ecclesiae officiales, *ἄρχοντας* quoque propterea appellatos, ut videre est in Codino *de Offic.* CP. lib. 1, qui in ipsa ecclesia et in publicis consessibus patriarchae semper assistebant, et episcopos ipsosque metropolitas praecedebant. scevophylacis munia recenset Allatius *de utriusque eccl. cons. lib.* 3 c. 8. *ὁ μέγας σκευοφύλαξ στήκεται, ὅταν λειτουργεῖ ὁ ἀρχιερεύς, ἔμπροσθεν τοῦ σκευοφυλακίου· καὶ εἴ τι δ' ἂν χρειασθοῦν ἐκ τοῦ σκευοφυλακίου, αὐτὸς ἀποδίδει, ἤτοι σκεῦος, βιβλίον ἱερόν, κηροὺς καὶ ἀλλαγάς, ὑποκρατῶν καὶ τὸ σκευοφυλάκιον τῆς ἐπισκοπῆς καὶ πᾶν σκεῦος τῆς ἐκκλησίας· ἔχων δὲ καὶ τὰς χηρευομένας ἐκκλησίας εἰς τὴν αὐτοῦ ἐπίσκεψιν, καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῶν πάντα· ἔστι δὲ καὶ εἰς τὰς κρί-*

σεις, φυλάττων καὶ τὰ δίκαια τῶν εἰσερχομένων εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τοὺς κληρικοὺς μέχρι τοῦ διανέμειν αὐτοῖς ταῦτα. sed cum plures tunc essent in ecclesia Sophiana scevophylaces (quattuor enim erant ex ipsius Heraclii praescripto presbyteri, diaconi sex, lectores duo), non admodum facile quis concedet Georgium nostrum inter eos, qui eadem dignitate donati essent, primas tenuisse, et *magnum scevophylacem* a nobis nullo bono iure vocari contendet. argumenta plane non suppetunt, quibus scevophylacii praefecturam Georgio asserere possimus, sed suspicionem movit tum ipse titulus, tum ea qua Sergium et Heraclium attingebat summa necessitudo. nam Sergium quidem ita saepe laudat, ut ei multa familiaritate coniunctus videatur. *Hexaëmeron* ei dicat, idque operis ipso monente se suscepisse demonstrat statim in principio *v.* 32: *ἦκω φέρων σοι τῆς ἐρήμου καρδίας καρποὺς γεωργηθέντας ἐκ τῆς σῆς δρόσου.* et paullo post *v.* 49 eius favore fretum et incitatum stimulis opus aggredi testatur: *πρὸς* p. V *τὸν σκοπὸν τὸ πνεῦμα συντείνας ἔχω τοῖς σοῖς πεποιθὼς μυστικοῖς ἀκοντίοις.* in fine autem v. 1879 patriarcham ipsum pro salute imperatoris et regni felicitate multas lacrimas, precesque ad deum fundentem se vidisse adfirmat: *ἔγνωμεν αὐτόν, κἂν δοκεῖ λελῆθέναι.* quid simile occurrit *in Abaricis* legendum: ibi enim v. 235 Sergium contra barbaros lacrimis et suspiriis dimicantem repraesentat Georgius, quasi omnium rerum ipse esset conscius, quae a patriarcha gerebantur. quod autem ad Heraclium spectat, aliqua certe in existimatione apud eum fuisse Georgium demonstrant *Acroases* in eum scriptae eique confidenter oblatae. ita enim *Acroas.* 1 37 *de Exped.* imperatorem adloquitur: *μετ' εὐμενείας τοὺς ἐμοὺς δέχου λόγους· ἐλεύθεροι γάρ εἰσιν ἐκθωπευμάτων, ἐκ σοῦ μαθόντες μὴ λαλεῖν ὑποκρίσει.* quod sane confirmat *Acroas.* 3 374 dicens: *σοὶ τόνδε πλεκτὸν στέφανον ἐξ ἀκηράτου λειμῶνος ἄρτι τῆς ἀληθείας φέρω.* id autem recte admodum adfirmabat Heraclio Pisida: non enim ille de rebus longe peractis et a se multo temporis vel loci intervallo semotis, sed de iis quorum ipse fuerat *αὐτόπτης* et oculatus testis, loquebatur. quippe dubium omnino non est eum fuisse comitem Heraclii in prima expeditione contra Persas: ita enim ea quae acta sunt narrat, vel potius describit, ut singulis interfuisse, statim legenti pateat. sed eum ipsum audire iuvat de se loquentem.

Digitized by Google

ait enim *Acroas.* 2 122 belli praeludia inspexisse: *πόθος δέ μοι τις ἐνθάδε προσήρχετο ἰδεῖν τὰ τερπνὰ τῆς μάχης προαύλια.* apertius autem suam inter arma praesentiam declarat *Acroas.* 3 131 dicens milites pro imperatoris salute collacrimantes vidisse, unaque simul cum illis flevisse: *τούτοις, κράτιστε, καὶ συνήσθην εἰκότως καλῶς φρονοῦσι, καὶ συνήλγησα πλέον, τῇ ταυτότητι συγχυθεὶς τῶν δακρύων.* at in eadem Acroasi v. 343 Heraclium
p. VI ipsum, qui primo bello iam confecto e Perside in urbem erat reversurus, de susceptis laboribus gaudentem suis auribus audivisse sic refert: *αὐτὸς γὰρ ἡμῖν ἐξαριθμῶν πολλάκις τοῦ σοῦ βίου τὸ μέτρον, ἐτράνους ὅτι βιοὺς χρόνον τοσοῦτον ἐν ῥαθυμίᾳ ἔζησα ταύτας τῷ θεῷ τὰς ἡμέρας.* in fine tandem eiusdem Acroaseos v. 353 Hydrae, hoc est erroris late apud Persas serpentis, unum caput se vidisse testatur: *ὃν νῦν βλέποντες εἰσάγαν θαυμάζομεν Ἡρακλέος τυχόντα καὶ σεσωσμένον.* itaque si Pisida, ut est apertum, Heraclium in Perside dimicantem comitatus est, eumque suae pietatis virtutisque testem habere imperator non est dedignatus, quali in pretio apud ipsum regem, necnon in tota aula Byzantina fuerit, satis inde opinor elucet. neque enim ut gregarius miles ducem suum, sed ut poëta principem ac dominum sequutus est, ut quae ab ipso gererentur inspiceret et scripto mandaret. quo quis factum fortasse credat, aeque carum fuisse Heraclio Pisidam ac olim fuit Scipioni Africano Ennius, quem morte obita in sepulcro Scipionum esse constitutum e marmore tradit Cicero pro *Archia.* nimirum si verum est, quod teste Allatio *diatr. de Georgiis* adfirmat Hamartolus in Chronico adhuc inedito et ex Hamartolo Cedrenus, Heraclio in hoc bellum profecturo et in ecclesia magna opem a deo contra hostes petenti fausta adprecatum esse coram omnibus Pisidam, non immerito inde colligi posse putamus eum, qui ingenii laude clareret et aliquo honoris titulo praefulgeret insignitus, inter comites imperatoris iam tunc fuisse adlectum. ipse autem, quod nosset quanta esset sui nominis commendatio, poëtica quadam licentia, nisi malis divino furore percitus, bonis ominibus Heraclium prosequi non dubitavit. ait enim Cedrenus *p.* 420: *ὁ δὲ βασιλεὺς βουλόμενος πρὸς Περσίδα χωρεῖν .... εἰσελθὼν εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν μέλανα ὑποδήματα περιβαλόμενος καὶ πρηνὴς πεσὼν ηὔξατο .... ὃν ἰδὼν Γεώργιος ὁ Πισίδης ταύτης ταπεινώσεως ἔφη,*

Digitized by Google

ὦ βασιλεῦ, μελαμβαφὲς πέδιλον εἵλιξας πόδα βάψαις ἐρυθρὸν Περσικῶν ἐξ αἱμάτων. ex quibus quinque iambis duos tantum suum ad ingenium effinxisse Cedrenum plane ducebar ad suspicandum. verum cum celeberrimi sint et omnium recentiorum Graecorum ore vulgati illi duo senarii, praeterea etiam in cod. Vaticano 1126 et in aliis codicibus seorsim scripti ac repetiti le- p. VII
gantur, quod ex nostris adnotationibus in *Fragmenta* Pisidae v. 20 adparet, ut fictam fabellam hanc de Georgio et Heraclio narratiunculam prorsus reiicere non audebam. neque enim ignorabam usum in aula Byzantina quondam invaluisse, ut poëtae suas elucubrationes coram ipsis regibus et patriarchis recitarent, easque ἀκροάσεις, *auscultationes* diceres, appellarent, quod populo audiente publice et palam legerentur. testem adhibebo Paullum Silentiarium, qui suae de aede Sophiana descriptionis primam partem in regio palatio coram Iustiniano imperatore, secundam autem in episcopio coram Eutychio patriarcha recitavit, ut ex iambis et titulis poëmatio inscriptis fit manifestum. quod autem magis adhuc Cedreno fidem conciliare videatur, mos ille est olim Cpoli receptus de acclamandis perpetuo imperatoribus, quod persaepe etiam fiebat iambis, ut videre est in Constantino Porphyrogenito *de caeremon. aulae Byzant.* ab Ioh. Henrico Leichio et Ioh. Iac. Reiskio superioribus annis edito. ibi enim *p.* 16 legitur quod imperatore magna pompa procedente in sancta et magna dominica ad sacra factionum acclamationes fiunt, et Venetae notarius adest, καὶ δεῖ αὐτὸν περιπατεῖν ὄπισθεν τῶν δεσποτῶν πλησίον, καὶ λέγειν τοὺς κατὰ τύπον ἰάμβους, deinde ἄρχεται ἰαμβίζειν ὁ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων μαΐστωρ. tum ὁ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων μαΐστωρ ἄρχεται ἰαμβίζειν, donec ὁ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων νοτάριος ἄρχεται καὶ αὐτὸς ἰαμβίζειν ἕως τοῦ ἁγίου φρέατος. id autem in omnibus solemnibus pompis fieri solitum passim ostendit idem Constantinus. unde quamvis satis appareat iambos qui a factionum magistris recitabantur, hymnum vel cantiunculam fuisse, qua ipsi alternis vicibus fausta adprecarentur imperatori, nihilo tamen minus inde fit probabilius Pisidam iambis a Cedreno laudatis Heraclium in magno templo orantem de improviso salutasse.

Verum qualecunque sit sapientum virorum hac de re iudicium, id unum ex hactenus praemissis colligo, Pisidam, si non

Digitized by Google

ut magnum scevophylacem, certe ut unum ex diaconis scevophylacibus, apud Sergium et Heraclium plane gratiosum hominem exstitisse, utpote qui multum polleret ingenio et scribendi facultate. sed non audiendi sunt omnino qui eum modo chartophylacem modo referendarium faciunt. Suidas quidem in v. *Γεώργιος* diaconum et chartophylacem, Nicephorus Callistus autem Hist. 18 48 referendarium eum appellat. maxima etiam codicum mss est inconstantia in titulo et dignitate designanda Pisidae: nam in codicibus biblioth. regiae Parisiensis et in quibusdam etiam Vaticanis diaconus tantummodo vocatur; et in cod. Vindobonensi 209 apud Lambecium lib. 5 p. 19 diaconus et referendarius, et lib. 6 p. 162 diaconus et chartophylax; itemque in biblioth. Taurinensis cod. 304 chartophylax, et in codice 360 referendarius dicitur. perperam autem doctissimus Fabricius lib. 7 p. 691 utrumque titulum coniunxit, et Georgium nostrum chartophylacem et referendarium declaravit: nam quaecunque fuerit eius dignitas, certe una simul chartophylax et referendarius esse non potuit, quod chartophylacis et referendarii duo essent munera in ecclesia Cpolitana distincta, quae non unus obi-
p. VIII ret, sed quae viritim in duo capita distribuerentur. melius Allatius testimonio Suidae fretus, et Oudinus Allatium sequutus, diaconum et chartophylacem Georgium nominarunt. at Guillelmus Cave minus accurate scribens, et in toto articulo de Pisida texendo turpiter alucinatus, eum fecit et rhetorem et chartophylacem magnae ecclesiae Cpolitanae, deinde etiam metropolitam sive archiepiscopum Nicomediensem. si pro rhetore poëtam dixisset Pisidam, nulla esset controversia: at nulla eius exstant opera rhetorum more scripta, nec quid simile unquam elaborasse traditum est. sed rhetorem et archiepiscopum Nicomediensem fecit Cave eodem errore ductus, quo ante eum alii decepti sunt, Georgium Pisidam cum Georgio Nicomediensi confundentes, quod invenissent utrumque pluribus in codicibus et Georgium et chartophylacem appellatum; quamvis nemo, quod sciam, Pisidam rhetorem nominavit praeter Cave, qui, ut videtur, fucum sibi fieri passus est vel a codice biblioth. Antonii Augustini, in quo oratio *εἰς τὸ εἰσήκεισαν παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ* sub Georgii rhetoris episcopi Nicomediae nomine legebatur, vel a codicibus Vindobonensibus apud Lambecium lib. 5 p. 144 et 277, et

Digitized by Google

lib. 8 p. 222, in quibus omnibus illa eadem oratio venit sub nomine *Γεωργίου ἀρχιεπισκόπου Νικομηδείας τοῦ ῥήτορος*. cum autem ex duobus Georgiis unum ipse facere semel statuisset, rhetoris titulum Nicomediensi tributum ad Pisidam transferre minime dubitavit. ceterum multae sunt notae quibus hi duo Georgii inter se facile distinguantur: nam Pisida, ut dictum est, sub Heraclio vivebat ac fuit diaconus et scevophylax et poëta, Nicomediensis autem, ex quo temere et Lambecio reclamante *lib.* 1 *p.* 135 *et lib.* 4 *p.* 21 *Nicomedium* quendam conflavit Possevinus in Appendice *Apparatus Sacri*, tempore Photii floruit, ex rhetore et monacho, si fides adhibenda est codicum titulis ab Allatio in eadem diatriba *de Georgiis* relatis, archiepiscopus Nicomediae postea factus. Combefisius omnium primus videtur deceptus in recte dignoscendis duobus hisce Georgiis: sed errorem ille suum agnovit ac fassus est in *Bibl. Concionat.*, in qua sermones Georgii Nicomediensis, quos Graece et Latine *tom.* 1 *Auctarii novi* dederat, plerosque ex interpolata, nonnullos etiam ex nova sua versione exhibet tantum Latine. sed ne quid intactum hac in re definienda relinquamus, iuvabit audire Allatium, qui de Georgio nostro scribens disertis verbis ait: *an postea in episcopatum Nicomediensem promotus idem cum Georgio Nicomediensi fuerit, cui plures nec illaudabiles orationes panegyricae tribuuntur*, quas Allatius ibidem de Georgio Nicomediensi agens enumerat, *in dubium nec immerito verti poterit. alium tamen hunc a Georgio Nicomediensi, qui temporibus Photii Photio ipsi operam navarat suam in Photiana synodo, annorum ipsa spatia abunde probant: a Sergio enim patriarcha, cui Pisida Hexaëmeron opus inscripsit, ad Photiana tempora anni ducenti et quinquaginta plus minus intercedunt. si Nicomediensis episcopus fuit, alius ergo ab hoc omnino erit. et fuisse episcopum, illo forsan non male suaderi possumus: nam oratio in verba Iohannis* "stabant iuxta crucem Iesu mater illius et soror matris," *cuius initium est πρὸς ὑψηλοτάτην περιωπὴν ἡμῖν ὁ λόγος, in mss codicibus Georgio Nicomediensi adscripta, in codice alio ms, quem Chii videre contigit, in quo eadem oratio fusior ac multo amplior legitur, Pisidae cognomen Georgio Nicomediensi adiungit: sic enim legitur, Γεωργίου μητροπολίτου Νικομηδείας τοῦ Πισσίδη. exscriptoris lapsum, cui ista non placuerint, in codice esse, et* p. IX

puerilem oscitantiam, qualia multa in titulis praefigendis fieri amant, fatebitur. non contra ibo. immo lapsum concedo. Πισσιδείας *namque, cum in exemplari, ut verisimillimum est, legeretur, in Pisidem ad pauca intentus exscriptor transmutavit. diversusque est etiam ab alio Georgio Pissidiae episcopo, cuius memoriam Graecorum fasti die* 19 *Aprilis celebrant, fastu ac tyrannide iconomachorum martyre, cum hic Antiochiae Pisidenae fuerit antistes:* οὗτος ὁ ἅγιος ἐπὶ τῶν χρόνων ἦν τῶν εἰκονομάχων, ἐκ βρέφους τῷ θεῷ ἀνατεθειμένος, καὶ διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτοῦ ἀρετὴν ἐπίσκοπος χειροτονεῖται Ἀντιοχείας τῆς Πισσιδείας. *in re tamen obscurissima non diutius immorandum mihi esse censeo.* ita Allatius; qui qua de causa rem obscuram vocet, quam ipse adeo luculenter explanavit, ignoro. patet enim Georgium Pisidam a Nicomediensi esse diversum, et pro uno a quibusdam tantummodo doctis viris fuisse acceptum, quod uterque in codicibus et Georgius et chartophylax inscriberetur. at nos iam tandem, ne ulla amplius dubitandi sit occasio, chartophylacis titulum Georgio Nicomediensi relinquamus, Georgium autem Pisidam scevophylacem nominamus, auctoritate freti codicis Vaticani, quo plane in tot bibliothecis non exstat alter vel antiquius vel nitidius scriptus, ut infra erit dicendum. minime autem huius codicis auctoritatem, quam nos sequendam ducimus, Suidae et Nicephori labefactat auctoritas, qui Georgium vel chartophylacem vel referendarium dixerunt: nam Suidae lexico plura esse addita a recentioribus Graecis certum est, Nicephorus autem adeo negligenter loquitur de Pisida (quod ex *v.* 533 *poëm. contra Severum* et *ex fragment. v.* 184 patet) ut neutiquam videatur attendendus.

Verum cum nullum exstet antiquius de Pisidae scriptis testimonium quam quod in eodem Suida invenitur, praestabit hoc ipsum legentium oculis sistere et paullo attentius considerare: quamvis enim Allatius Kusterus et Fabricius singula verba Suidae multum accurate perpenderint, nonnulla tamen adhuc observari nobis continget. verba haec sunt: Γεώργιος διάκονος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καὶ χαρτοφύλαξ, τὸ ἐπίκλην Πισίδης, ἑξαήμερον δι' ἰάμβων εἰς ἔπη τρισχίλια, εἰς Ἡράκλειον τὸν βασιλέα, καὶ εἰς τὸν κατὰ Περσῶν πόλεμον, ἔτι τε Ἀβαρικά· καταλογάδην ἐγκώμιον εἰς τὸν μάρτυρα Ἀναστάσιον. igitur quae teste Suida scri-

Digitized by Google

psit noster Georgius, haec sunt: 1. *Hexaëmeron*, 2. *in Heraclium*, 3. *de bello Persico*, 4. *Abarica*, et 5. *encomium Anastasii martyris*. atque id quidem non satis recte definitum est a Suida: alia enim eiusdem auctoris opuscula nobis invenire contigit, quae a Suida non memorantur, vel quod eorum ipse nullam habuerit notitiam, vel quod, ut tamen minus vero esse simile nobis videtur, ea esse contemnenda putaverit. ac 1. de Hexaëmero, quod adfirmat longum fuisse poëma, quod tribus mille senariis constaret, dubitarem omnino, an id unquam verum esse potuerit, cum nullibi appareat Hexaëmeron esse mutilum, et ex omnibus codicibus diligenter excussis atque evolutis vix duo millia iamborum nobis colligere licuerit. quare tot versus intercidisse persuadere mihi non poteram, ac potius mendum in Suidae textum irrepsisse mecum ipse cogitabam, ut pro τρισχίλια le- p. X
gendum esset δισχίλια. verum, si placet quosdam etiam versiculos ex hoc poemate avulsos desiderari, non negabo: cum enim totum constet multis quasi particulis et membris, nil plane facilius quam ut exscriptorum incuria una vel altera perierit et effluxerit ex illis descriptionibus, quas de lapidum plantarumque et animalium qualitatibus fortasse exhibebat auctor. id autem codices ipsi confirmare videntur, in quibus omnibus, si unum Vaticanum 1126 excipias, perperam scriptum, interpolatum ac mutilum Hexaëmeron deprehendes. 2. in Heraclium imp., quae Suidas testatur scripsisse Pisidam, sunt plane acroases tres, quae statim in principio huiusce tomi occurrent sub hoc titulo: εἰς τὴν κατὰ Περσῶν ἐκστρατείαν Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως. hoc opus una cum aliis, quae deinceps a Suida laudantur, intercidisse omnium primus arbitratus est Kusterus, ac post eum Cave, qui etiam de suo nobis obtrudit acroases de Heraclio agentes *historiam rerum ab Heraclio gestarum et belli Persici* continere. utinam historiam potius quam iciunos versiculos scripsisset Pisida, ex quibus saepe divinare vix possis quid ipse sentiat. Oudinus omnia Pisidae opera a Suida memorata exstare in bibliotheca Vaticana ex Maltreti praefatione in Procopium didicerat, sed ipse quoque cum Cave in errorem adductus *historiam de rebus Heraclii* nobis reliquisse Pisidam existimavit. inde, ut sentio, eorum ortus est error, quod ante Maltretum ex Suidae textu non satis liqueret, quae noster Georgius metro adstricta et quae soluta oratione

Digitized by Google

scripta posteris tradidisset, ut mox dicemus. 3. de bello Persico quod addit Suidas scripsisse Pisidam, ad geminas acroases referendum est, quas grandi ac nimis turgido *Heracliados* titulo insignitas sub numero 5 operum Pisidae hic invenies. Allatius *Heracliadem* unum esse opus cum superiore perperam censuit; et plane mirum videtur tantum virum decipi potuisse, qui *de Georgiis* ageret ex professo, qui de Pisida tam diserte scripsit, qui bibliothecae Vaticanae fuit praefectus meritissimus ac nulli plane secundus, qui tandem, quod vel maximum est, praefecturae huius munere tam laudabiliter functus est post Holstenium, a quo Maltretus ipsius Pisidae opuscula acceperat. verum omnino dicendum est Allatium, qui omnes eius bibliothecae thesauros investigarat, hunc tamen, nescio quo casu, latuisse codicem, ex quo primum Holstenius ac nos deinde Georgii scripta deprompsimus: neque enim ullibi illius codicis mentionem facit. 4. ad Abarica quod spectat a Suida quarto loco laudata a nobis autem in secundo reposita, certum est aeque ac alia tria, de quibus egimus, opera iambis scripta esse. qui enim cum Cave et Oudino haec omnia prosa effudisse Pisidam putarunt, omnino falsi sunt, quod in Suidae editionibus prioribus excusum legisset *Ἔτι τε Ἀβαρικὰ καταλογάδην*. sed vocem *καταλογάδην* ad sequentia esse referendam primum recte coniecit Kusterus ex ms Parisiensi, ac deinde a Maltreto edoctus confirmavit Fabricius; quare textus ille prorsus ita est interpungendus: *Ἔτι τε Ἀβαρικά. καταλογάδην ἐγκώμιον* etc. nam quod pro quinto opere Pisidae proponit Suidas, *encomium Anastasii martyris*, vere *καταλογάδην prosa* scriptum est, ac vere etiam de Anastasio Persa agit, non de aliquo Athanasio, ut suspicionem movit Kusterus ex ms Parisiensi Suidae, in quo pro *εἰς τὸν Ἀναστάσιον* legi adfirmat *εἰς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον*, quae sane lectio vulgatae nequaquam est praeferenda.

p. XI Iam vero de omnibus operibus Pisidae, ac de ordine quo illa edenda esse censuimus, pauca dicamus: fusius enim in monitis peculiaribus ad unumquodque poëmation praefixis haec pertractata sunt. igitur quae hactenus reperiri potuerunt (siqua tamen alia, praeter ea quae proferimus in lucem scripsit Georgius) haec sunt.

Digitized by Google

1. *Εἰς τὴν κατὰ Περσῶν ἐκστρατείαν Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως. de expeditione Heraclii imp. contra Persas.* tres sunt acroases, 1098 iambos continentes, in quibus virtus et religio Heraclii immodicis fere laudibus extollitur, quod ille actus Chosroae regis impietate et perfidia in Persidem arma moverit: *κόρος γὰρ οὐκ ἦν Περσικῆς ἀπληστίας, ἀλλ' ἐξέτεινον τὰς ὀρέξεις εἰς φόνους*, ut ait *Acroas.* 1 *v.* 106. itaque Heraclius paschate celebrato et servatoris imagine munitus navem conscendit, ab Heraei promontorio solvit, ac tempestate primum iactatus in Ciliciam appellit. ibi habito militum delectu omnes ad arma instruit, instructos in Persas impellit, de quibus statim relata victoria intus in Persidem irrumpere molitur: sed cum barbari de more ruptis foederibus de invadenda regia urbe cogitarent, Byzantium redire cogitur: *ὅθεν τυπώσας πάντα σώφρονι τρόπῳ, καὶ τῷ στρατηγῷ τὸν στρατὸν συναρμόσας, καὶ τῷ θεῷ δοὺς τὰς ἐπ' αὐτοῖς ἐλπίδας, πάλιν πρὸς αὐτὴν τὴν πόλιν σου συντόνως τοσαῦτα πράξας καὶ κατορθώσας τρέχεις.* ita Pisida *Acroas.* 3 336 suas de prima expeditione Heraclii in Persas acroases concludit, in quibus satis diligenter omnia persequitur: scribebat enim quae sub eius oculis acta erant, ut superius observatum est. verum frustra Pagius *in Baronium a.* 626 4 ex his sperabat se posse supplere quae a chronographis in historia Heraclii omissa sunt, quod crederet Pisidam de bello Persico scribentem historici, non poëtae munere esse functum diligenter. ait enim: *omissio illa nonnisi ex Georgio Pisidio auctore coaevo, qui edidit libros tres* de bello Persico, *quos Holstenius habuit, suppleri potest. quare cum is omnia manuscripta sua Eminentiss. Card. Francisco Barberino legaverit, rogavi V. C. Schelestratium bibliothecae Vaticanae praefectum ut pro sua in me benevolentia ex Pisidio describere vellet, quae anno sexto belli Persici gesta fuisse narrat. sed ad me rescripsit vir eruditissimus se omnia mss bibliothecae Barberinae, praesertimque quae fuerunt Holstenii, ibidem separatim asservata, studiose percurrisse, sed nihil sibi* Georgii Pisidii *occurrisse. quare alia via nobis ineunda erit, ut integram belli huius historiam exhibere valeamus.* ita plane: nam nec Pisida ea omnia quae ad bellum Persicum spectant persecutus est, nec Pisidae libros in bibliothecam Barberinam intulit Holstenius, sed ex Vaticana exscriptos misit Maltreto. ce- p. XII

terum hoc poëmation, de quo plura alibi dicta sunt, omnium opusculorum Pisidae primum est, ac proinde prima in sede collocandum fuit. quae sequuntur enim pertinent ad ea quae acta sunt post annum 12 imperii eiusdem Heraclii, Christi 622; in quem incidit memorata Persica expeditio prima.

2. *Εἰς τὴν γενομένην ἔφοδον τῶν βαρβάρων καὶ εἰς τὴν αὐτῶν ἀστοχίαν, ἤτοι ἔκθεσις τοῦ γενομένου πολέμου εἰς τὸ τεῖχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως μεταξὺ Ἀβάρων καὶ τῶν πολιτῶν. de incursione facta a barbaris ac de frustrato eorum consilio, sive expositio belli quod gestum est ad moenia Cpoleos inter Abares et cives.* huius poëmatis, quod constat 541 senariis, nullam mentionem ingessit Allatius; quod plane confirmat codicem Vaticanum, ex quo depromptum est, eum non vidisse. de Abaribus, qui cum aliis feris gentibus Romanorum ditionem invadere ac vi et ferro vastare iterum iterumque moliti sunt, pluribus agunt scriptores Byzantini. nos in monito et notis ad hoc poëmation, quantum satis est, diximus. Heraclius secundo bello contra Chosroam suscepto adeo praeclare rem statim gesserat, ut anno vertente 626 fere in desperationem actus Chosroës *advenis,* ut ait Theophanes *p.* 263, *civibus et famulis, ex omni nimirum genere viris adlectis,* ultima experiri decreverit. *Sarbarum vero cum reliquo exercitu Cpolin versus misit, ut initis pactis cum Hunnis* (*Abares eos vocant*) *Abaribus, Sclavis, et Gepidibus, una simul omnes urbem impressione facta adorirentur.* sed ut in Perside, sic etiam ad Chalcedonem Persarum spes conciderunt, Abaresque eorum foederati, dei ac virginis deiparae ope, fusi ac caesi sunt. nimirum Pisida urbem a barbarorum insidiis non tantum arte et armis quantum miraculo servatam fuisse contendit. huius enim belli contra Abares principem ducem statuit fuisse virginem ac deinde Sergium patriarcham, qui virginis mandata in preces et lacrimas effusus exciperet atque exsequeretur. propterea enim sic adloquitur v. 234: *ταύτην συνασπίζουσαν ἐξ ἔθους ἔχων ἀντιστρατήγις ἐξ ἀΰλου καρδίας τοῖς ἀντιτέχνοις τῶν ἀγώνων ὀργάνοις. τόξον γὰρ εἶχες τοῦ θεοῦ τὴν ἐλπίδα, πύργους δὲ πίστιν, καὶ βέλη τὰ δάκρυα.* sed quod verum est, acriter pugnatum est terra et mari, ut ex Chronico Paschali *p.* 391 et seqq. intelligitur. quamvis autem cives Cpolitani strenue se gesserint in hoc bello, et Heraclius in Perside detentus de salute urbis valde fue-

Digitized by Google

rit sollicitus (v. 278), nihilominus illud plane ultimum fuisset p. XIII
urbis exitium, nisi praesens de caelo advenisset praesidium et munimen. porro, si fides habenda est auctori Chronici Paschalis, ipse Abarum dux Chaganus nonnisi territus destitit ab urbis expugnatione, quod deiparam vidisset pro Cpolitanis dimicantem. *καὶ τοῦτο ἔλεγε τῷ καιρῷ τοῦ πολέμου, ὅτι ἐγὼ θεωρῶ γυναῖκα σεμνοφορουσαν εἰς τὸ τεῖχος μόνην οὖσαν.*

3. *Ἀκάθιστον ὕμνον, hymnum acathistum,* qui ob victoriam de Abaribus in recens memorato bello relatam scriptus fuit, nemo, quod fateor, inter opera Pisidae recensuit. nos qua ratione ducti vel quibus argumentis freti id faciendum duxerimus, suo loco exposuimus. si cui tamen nimis infirmae ac leves nostrae coniecturae videbuntur, is plane cuivis potius quam Pisidae hunc hymnum attribuat. verum scripsisse Pisidam, ut cetera omittam, inde etiam fieri possit probabilius, quod ipse in superiori poëmate post descriptionem belli Abarici populum Cpolitanum ad hymnum concinendum hortatur v. 502.

4. *Εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἀνάστασιν, in sanctam Iesu Christi dei nostri resurrectionem.* breve est poëmation, constans 129 senariis, in quo Pisida, sumpta occasione a magno Paschatis festo, Christianis praeceptis imbuit filium Heraclii, Flavium Constantinum, eumque ad imitanda praeclara gesta patris inflammat. scribebat haec poëta circa annum 627, quo tempore Heraclius iterum in Persidem profectus Chosroam penitus devicit. hortatur enim filium v. 112, ut eloquentiae studio incumbat, qua munitus possit patri reduci gratulari eiusque virtutem, et pietatem commendare: *ἀλλ' εὐτρεπίζε τοῦ λόγου τὴν ἀσπίδα, ὅπως πρὸ πάντων εὐρεθῇς πρωτοστάτης φράζων ἐκείνους τοῦ πατρός σου τοὺς πόνους οὓς ἀντὶ πάντων ἐκτελεῖ καθ' ἡμέραν.*

5. *Ἡρακλιὰς ἤτοι εἰς τὴν τελείαν πτῶσιν τοῦ Χοσρόου βασιλέως. Heraclias sive de extremo Chosroae Persarum regis excidio.* duae sunt Acroases, in quibus Pisida raptim et cursim res p. XIV
omnes ab Heraclio cum domi tum bello gestas enarrat, quae causa opinor fuit ut *Heracliados* titulum ipsis imponeret: nam quod ad ultimam cladem Chosroae vel ad secundum contra Persas bellum spectat, id quidem satis leviter attingit, quamvis hio sit praecipuus argumenti scopus atque illuc a principio sermonem

Digitized by Google

intendat. sed cum ipse primae, non autem secundae expeditioni adfuerit, et ut res actae essent admodum obscure nosset, in laudes Heraclii excurrere atque vagari coactus est, ea quae magis dictu et scitu digna erant praetermittens. nimis enim impatiens morae hoc opus, ut videtur, aggressus, statim ac nuntium de Persis subactis et de Chosroa occiso Cpolim adlatum est, ipse suis hisce versiculis victori domino laetus et gaudens voluit occurrere. rem plane gratiorem, et quae plus haberet utilitatis, fecisset Pisida, si operam suam usque ad id tempus distulisset, quo in urbem se recepit imperator: tunc enim ea ipse audire ac nobis tradere potuisset, quae iam sciri desperandum est. nunc autem adeo leviter res innuit, ut saepe divinandum sit quo mens eius spectet. Allatius, qui, ut iam dictum est, *Heracliadem* cum opere superius laudato *de Expeditione* unum esse censuit, quaedam ex eo desumpta referri adfirmat ab Iohanne Tzetza *in Chiliade* 3 *hist.* 66. *ibi,* enim ait, *octo Pisidae iambos producit, qui more illius poëtae elegantissimi sunt.* sed praeterquam quod frustra septem hos iambos (septem enim sunt) quaeras in Pisida, certum est eos esse ipsius Tzetzae, ut recte ante nos observavit Fabricius et fusius a nobis demonstratur in notis *Acroas.* 1 23 et 2 236.

6. *Ἑξαήμερον ἢ κοσμουργία, Hexaëmeron sive de mundi opificio.* hoc carmen, quod sane ceteris praestat operibus Pisidae, edidit omnium primus Fridericus Morellius Friderici filius, typographus regius, una cum senariis *de vanitate vitae* aliisque fragmentis Gr. Lat. Lutetiae 1584, 4, eiusque cura et diligentia factum est statim ut Pisidae nomen iam a multis saeculis oblivioni traditum coeperit reviviscere ac per ora virum *φιλελλήνων* volitare. at quod mirere, Hieronymus Brunellus S. I. paucis post annis idem opus Hexaemeri sub Cyrilli Alexandrini nomine typis vulgavit, una cum Nazianzeni quibusdam carminibus, et hymnis Synesii, Graece tantum hoc titulo, *τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας περὶ ζώων ἰδιότητος καὶ φυτῶν, διὰ στίχων ἰαμβικῶν, Romae apud Franciscum Zannettum* 1590, 8. verum an recte esset Cyrillo attributus liber, videtur dubitasse idem Brunellus: ita enim ait *in Praef. poëma iambicum* de plantarum, et animalium proprietatibus *adiecimus, quod a D. Consalvo Ponce de Leone, viro non minus eruditione*

Digitized by Google

quam generis nobilitate praestanti, munus acceperam, ipse vero ex Guilelmi Sirleti Cardinalis exemplo describendum curaverat. adscribitur quidem, ut videtur, Cyrillo Alexandrino, qui fuit olim et adhuc est ob ingenii, doctrinaeque monumenta praeclara non modo Graeciae totius, verum ecclesiae universae orthodoxae lumen. neque meum ego de huius opusculi auctore iudicium interpono; sed certe cuiuscunque sit, a veterrimis gravissimisque patribus aut verborum lepore et elegantia aut, quod caput est, pia religiosaque doctrina nulla ex parte videtur abhorrere. ita enim praestantis illius divinaeque naturae maiestatem infinitam, singularem in omnes mortales beneficentiam, admirabilem sapientiam, potissimum, quae in rebus creatis elucet, incredibilem in rebus omnibus maximis et minimis tuendis regendisque providentiam paternamque procurationem ostendit, ut legentium animos ad dei veri cognitionem traducere atque ad eius amorem inflammare facile possit. ita porro singulas plantarum vires et animantium facultates eleganti concinnoque versu prosequitur, ut non modo Theophrasti libros et Aristotelis, verum etiam Dionysii Areopagitae ac reliquorum patrum scripta de dei augustissima natura Christique liberatoris nostri mysteriis in pauca quodam modo conferat et sub uno prope ponat aspectu. haec ex Brunello nobis placuit referre, cum quia satis belle ea omnia in Hexaëmeron Pisidae dicta sunt, tum etiam quia ad Pisidam ipsum spectant laudes in auctorem operis congestae. nam quod Brunellus de Georgio nostro ne minimam quidem ingesserit suspicionem, id plane factum est eo quia Morellianae editionis nullam, ut videtur, habuit notitiam, ipse autem in codicem incidit qui falsum praeferebat Cyrilli titulum, ut apertius demonstrabitur cum de codicibus opera Pisidae continentibus agemus. neque enim excusandus Allatius, qui eodem in loco editionem Hexaëmeri a Brunello procuratam Romae statuit esse anteriorem editioni per Morellium factam Parisiis, et tamen fatetur Romanam esse anni 1590 et Parisiensem anni 1584. sed de hac ipsa editione Parisiensi, quam Allatius anno 1584, Fabricius autem 1585 consignat, ne quid omittam quod dubium creare possit, illud etiam monebo, me duo vidisse exemplaria in bibliotheca Vaticana, quorum unum praefert annum 1584, alterum 1585; sed nulla inter utrumque vel minima est differentia. non sane par

p. XV

est credere eundem librum bis fuisse editum duobus annis sibi proxime subsequentibus, sed ipsam potius editionem sub finem anni 1584 inceptam usque ad initium 1585 protractam fuisse, quod eiusdem Morellii epistola nuncupatoria ad Sirletum Cardinalem videtur suadere: data est enim die tertia mensis Octobris exeuntis anni 1584. porro paucis post annis idem opus ad amussim, sed minus eleganter recusum est ex editione Morelliana Heidelbergae hoc titulo: *Ἑξαήμερον ἤτοι ἡ κοσμουργία τοῦ Πισίδου διακόνου καὶ χαρτοφύλακος τῆς μεγάλης τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας. τοῦ αὐτοῦ ἰαμβεῖα εἰς τὸν μάταιον βίον. Opus sex dierum, seu mundi opificium Georgii Pisidae diaconi et referendarii, Cpolitanae ecclesiae poëma. eiusdem senarii de vanitate vitae. e typographio H. Commelini anno* 1596, 8; quo in titulo cur Pisida, qui Graece inscribitur *χαρτοφύλαξ*, Latine dicatur *referendarius*, plane non assequor. verum hic error fuit Morellii, qui primus pro *chartophylace* reddidit *referendarium*. praeter has autem non novi alias esse factas divisim eiusdem *Hexaëmeri* editiones, coniunctim autem cum aliis poëtis vel patribus iterum iterumque prodiit in lucem. exstat enim Graece et Latine in corpore Poëtarum Graecorum Tragicorum et Comicorum Genevae 1614 *tom.* 2 *p.* 241, nec non in appendice Bigneana Bibl. Patrum Paris. 1624 *p.* 887, et in editione Bibl. Patrum Morelliana Paris. 1644—1654 *tom.* 14, Latine autem tantum in Biblioth. Patrum Paris. 1589 *tom.* 8 *p.* 318, et in *tomo* 12 Bibl. Patrum edit. Lugduni *p.* 323. verum nemo ex iis, qui toties recudendis operibus Pisidae manum admoverunt, a Morellio paullisper discedere nec quidquam addere vel immutare ausus est, omnesque in eius fide omnino acquieverunt. nos autem de Morellii diligentia in edendo Graeco textu nil querimur: ipse enim non ex eodem Sirleti codice, quo postea usus est Brunellus, quod imprudens asseruit
p. XVI Fabricius *tom.* 7 *p.* 692, suam adornavit editionem, sed plures codices undique conquisivit ac recensuit, quod ipse affirmat in laudata epistola nuncupatoria. verum non satis probamus eius e Graeco versionem, quam dura admodum lege sibi praescripta, ut Pisidae iambos totidem Latinis iambis exprimeret, obscuram adeo et inficetam pluribus in locis reddidit, ut non unum audiverim gravem virum, Graecis litteris non imbutum, confitentem se nihil omnino ex ea ad intellectum capere adiumenti. itaque

Digitized by Google

novam ex integro versionem instituere decrevi. sed ne videremur nostris nimium plaudentes aliena vituperare, e regione textus Morellianam apposuimus, nostram autem in ora extrema libri subiecimus, ut quam quisque malit legat et sequatur. ac mens quidem nostra etiam erat iambo iambis reddere, sed veriti ne id quod vitio vertimus Morellio, nobis quoque eveniret (difficile enim esse novimus obscuri poëtae versus totidem versibus vello declarare), idcirco de sensu et vi verborum tantum solliciti paullo liberiorem confecimus versionem. multam autem operam in *Hexaëmero* illustrando insumpsimus: nam et prolegomena praemisimus et adnotationes adiecimus, ut quod maximum est opus Pisidae, integrum ex omni parte prodiret in lucem, ac nullam aliam in posterum desideraret manum adiutricem. in editione Graeca Brunelli constat poëma iambis 1860, in Graeco-Latina Morellii 1880. nostra usque ad 1910 versus exhibet: aliquos enim senarios alibi omissos et hinc inde ex codicibus excerptos suis locis restitui curavimus. neque, ut videtur, sperandum est amplius ut in maiorem numerum excrescant hi senarii, etsi Suidas testetur, ut superius dictum est, ter mille olim constitisse *Hexaëmeron*, et Labbeus *p.* 385 Bibl. novae mss ex Catalogo Scipionis Tettii memoret Pisidae Cosmopoeiam ter mille versus complectentem. opus est Sergio patriarcha suadente susceptum, eique multa laudum commendatione dicatum. in eo, sub tecto Procli nomine, Iohannem Philoponum peti in mentem venit primum Caveo, ac deinde etiam Oudino, quod a nobis in Prolegomenis latius expenditur: sed perperam inde ipse Cave et Oudinus iudicarunt idem hoc esse opus cum poëmate, quod a Georgio nostro *μέτροις ἀρίστοις ὥσπερ εἴθιστο γράφειν*, contra Philoponum exaratum esse prodit Nicephorus *lib.* 18 *c.* 48. nam et errasse Nicephorum et falsam omnino esse coniecturam a Caveo inde petitam mox demonstrabimus, cum de poëmate in *Severum* agemus. ceterum Pisidae Cosmopoeia tota referta est piis sententiis, quibus ad divinam maiestatem contemplandam ex rebus creatis mens humana maxime erigitur. scriptum est, ut videtur, hoc opus circa annum 629, quo tempore Heraclius secundo bello confecto iam Persidem subegerat. ita enim Pisida Sergium pro Heraclio orantem inducit v. 1845: *καὶ δὸς τὸν ἐκ σοῦ προσλαβόντα τὸ κράτος τὸν κοσμοφύστην, τὸν διώκτην Περσίδος, μᾶλλον δὲ*

τὸν σώσαντα καὶ τὴν Περσίδα, ὅλον κρατῆσαι τὸν ὑφ' ἥλιον τό-
p. XVII πον. ac paucis aliis interiectis iambis v. 1856: οὕτω γὰρ ἔξει πιστὰ νικητήρια νίκης κατ' ἐχθρῶν ἀξιωθεὶς δευτέρας, ὡς τοὺς ἀδούλους πυρπολήσας βαρβάρους.

7. *Εἰς τὸν μάταιον βίον, de vanitate vitae,* carmen iambicum, quod iambis Latinis redditum edidit cum *Hexaëmero* Morellius, ac toties recusum est deinde quoties *Hexaëmeron* ipsum iterum typis mandatum est. mutilum et imperfectum esse omnes tradiderunt post Morellium, qui, ut videtur, in eo codice, quo usus est, ea verba invenit in fine quae operis defectum apud Graecos significant, hoc est λείπει τἆλλα. at nos nec ea verba deprehendimus in codice Vaticano, neque ex sensu ipso aliquid desiderari intelleximus, quanquam adhuc alia argumento congruentia addi potuisse a Pisida nemo negabit. verum utrum ille id fecerit necne, plane incertum. opus ut nunc est, constat iambis 262. Oudinus 20 capita continere, nonumque Iohannem Philoponum tacito nomine arguere asseverat: sed quibus rationibus ductus id affirmet, ignoramus. nam nec ulla capitum distinctio apparet in poëmate, nec de Iohanne Philopono leve quoddam ullibi est indicium. quare errasse Oudinum nobis certum est, qui quod alii de *Hexaëmero* tulerunt iudicium, ad hoc opus arbitratu suo transferre non dubitavit. ceterum hoc etiam poëmation Sergio patriarchae est inscriptum, quem de more Pisida ingentibus effert laudibus, et contra superbos et tumidos homines veluti quoddam insigne humilitatis exemplar proponit v. 233: εἰ καὶ πέτῃ γὰρ καὶ τὸν αἰθέρα τρέχεις, ταπεινὸς ἦσθα καὶ συνέρχῃ τοῖς κάτω. nulla autem est nota temporis, ex qua coniicias quando Pisida hoc opusculum scripserit. quamobrem cum nullam certam sedem sibi reposcat, ab Hexaëmero seiungere noluimus, cuius quaedam veluti appendix, si argumenti similitudinem spectes, videri possit. antiquam versionem Morellii, quod item servatum est in Hexaëmero, retinendam censuimus, novam textui subiecimus, operis perspicuitati, quantum in nobis erat, consulentes.

8. *Κατὰ δυσσεβοῦς Σευήρου Ἀντιοχείας, contra impium Severum Antiochiae.* carmen est constans iambis 731, saepe adeo obscurum et implexum, ut saepe etiam stilum vertere et caput scabere mihi contigerit, cum de eo reddendo cogitarem. auctorem operis esse Pisidam plane non est dubitandum: nam

Digitized by Google

praeterquam quod stilus idem est ac Georgio plane conveniens, in cod. Vaticano aliis eiusdem scriptis adnectitur hoc titulo *Τοῦ αὐτοῦ κατὰ δυσσ.*, ac praeterea ipse Pisida sibi testis est amplissimus in principio et in fine poëmatis dicens se nimis fortasse imprudenter gessisse, qui a rebus ab Heraclio in bello gestis describendis ad dogmaticas quaestiones exiliter pertractandas animum traduxerit. *ἐχρῆν δὲ μᾶλλον τῆς ζάλης τῶν βαρβάρων καὶ τῆς ἐνόπλου τῶν βελῶν καταιγίδος ἀπαλλαγέντας ἠρεμεῖν σὺν ταῖς μάχαις, ἃς ὁ κράτιστος ἐκτεμὼν εὐεργέτης ἐκ τῆς δι' αὐτοῦ ψυχι-* p. XVIII *κῆς χειρουργίας τὴν κοσμικὴν σφύζουσαν ἐξῆρε νόσον.* quibus iambis, quos legas in operis exordio v. 24, Pisida bellum Abaricum et Persicum ab Heraclio feliciter susceptum atque a se ipso descriptum aperte designat. sed clarius hoc etiam demonstrat in fine v. 693, ad eundem imperatorem conversus dicens: *τὸ συμπέρασμα τῶν ἐμοὶ λελεγμένων τοῖς σοῖς ὑποστήριζε τοῦ λόγου τόνοις. σὺ δογμάτων γὰρ ἔσχον ἐντριβεῖς λόγους, ἀεὶ δὲ ταῖς σαῖς ἐντρυφῶν στρατηγίαις πτώσεις τυράννων καὶ τροπὰς ἐναντίων καὶ τοὺς πολυσχεδεῖς τε καὶ πολυτρόπους τῶν σῶν ἀγώνων ἐσκιαγράφουν λόγους.* Georgium Pisidam esse, qui de Heraclio ac de se ipso ita scriberet, nemo plane negabit. sed tamen erunt quibus ea primum inde orietur admiratio, quod altum sit de hoc poëmate silentium in Suida, qui alioquin satis diligens videtur in recensendis operibus Pisidae; deinde autem quod nec Maltretus ipse, qui de iisdem omnibus operibus edendis cogitarat, aliquam de eo fecerit mentionem. verum Suidas, vel qui in Suidam intulit articulum de Georgio Pisida, omnia eius scripta minime novit: nam nec de opusculis superius laudatis *εἰς ἀνάστασιν* et *εἰς τὸν μάταιον βίον* aliquid dixit; nec de aliis, quae forsan exciderunt, ut ex fragmentis colligere licet, aliquam nobis suspicionem ingessit. Maltretus autem, qui, ut videtur, nonnisi ex Suida intellexerat quae scripsisset Georgius, ea ipsa quae descripta invenerat in Suida sibi mitti petiit ab Holstenio, eaque tantum recepta se editurum promisit. itaque Pisida hoc scripsit poëmation circa annum 630, quo tempore a bello Persico expeditus Heraclius ad sedandas turbas a Monophysitis excitatas in ecclesia se converterat: aperte enim id declaratur v. 72: *ἐπεὶ δὲ καὶ νῦν τοῦ γαληναίου τρόπου ἡ πρακτικὴ τε καὶ σοφὴ στρατηγία πρὸς τὰς γράφας μετῆλθεν ἐκ τῶν βαρβάρων, ὅπως ὁ πείσας ἠρε-*

p. XIX *μεῖν τοὺς βαρβάρους πείσῃ σὺν αὐτοῖς ἠρεμεῖν τὰς αἱρέσεις.* contra quem autem et qua mente haec scripserit Georgius, multis disputavimus in Monito, quod hoc ipsum poëmation praecedit. recte quidem in *Severum* habet titulum: nam quemlibet esse dicas eum quem sub hoc nomine exagitat Pisida, Monophysismi errores plane hic refutantur, cuius haereseos idem Severus maximus patronus fuit. sed nostra quidem sententia est, sub nomine Severi episcopum aliquem intelligi, qui Severi placita et doctrinam contra catholica dogmata tum temporis acriter tueretur, et huius sectae post Severum aliosque eius asseclas caput et pater exsisteret. nam eum esse Iohannem Philoponum, qui Severi tempore florebat et a Severi partibus primum stetit, deinde vero ab eo discedens Tritheismi sectam constituit, ut in Prolegomenis ad *Hexaëmeron* declaratum est, non concedimus Allatio aliisque, qui eius auctoritatem secuti sunt. et cur enim malis Philoponum, de quo nihil in toto poëmate occurrit, quam Severum ipsum, qui diserte nominatur, suis hisce iambis petere Pisidam? sed Allatium aliosque in errorem adduxit Nicephorus Callistus, inter eos qui contra Philoponum scripserunt Georgium nostrum sic adnumerans lib. 18 c. 48: *ἐπὶ δὲ τούτῳ* (i. e. post Leontinum monachum) *καὶ ὁ Θαυμάσιος διάκονος καὶ ῥεφερενδάριος Γεώργιος ὁ Πισσίδης, ἡλικιώτης ὢν ἐκείνῳ, εἰ καὶ τῷ χρόνῳ λίαν νεώτερος, ἐν ἰάμβων μέτροις ἀρίστοις, ὥσπερ εἴθιστο γράφειν, πρὸς τὴν εἰρημένην αἵρεσιν ἀντιβάς, καὶ παιδιὰν σπουδῇ κεραννύς, οὕτω πως διεξέρχεται, σφόδρα διελέγχων τὸ ἄτοπον. ψηφίζεται θᾶττον μίαν τε καὶ μίαν· εἰ γὰρ μίαν τε καὶ μίαν λέγεις μίαν, γέλως τὸ λεχθὲν γίγνεται καὶ παιδίοις. ὃ δέ φησι, τοιοῦτόν ἐστιν. ὁμολογεῖς, φησί, φιλοπονώτατε καὶ φιλοσοφώτατε, δύο φύσεις ἡνῶσθαι τῷ λόγῳ, μίαν τῆς θεότητος καὶ μίαν τῆς ἀνθρωπότητος· εἰ τοίνυν δύο φύσεις λέγεις συνελήλυθέναι αὐτῷ, πῶς εἰς μίαν αὖθις τὰς δύο συστέλλεις; φησί· μία γὰρ καὶ μία δύο, ἀλλ' οὐχὶ μία. γέλως γοῦν εἴ τις κατὰ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου δύο*

p. XX *κατηγορίη τινά, καὶ αὖθις ἓν πάλιν τὰ τοιαῦτα ποιοῖτο.* haec autem omnia recte a Nicephoro ad Pisidae verba explananda dicta esse fatemur, sed Pisidam ipsum hic impugnare Philoponum negamus. error enim Philoponi praecipuus fuit ut hypostases a naturis non distingueret, ac proinde tres naturas in SS. Trinitate adfirmaret, unde tritheita passim audit; ad quam sententiam

Digitized by Google

refutandam nil faciunt iambi quos ex Pisida profert Nicephorus. error autem Severi atque omnium Monophysitarum fuit ut unam ex duabus in Christo naturam post unionem, hoc est in incarnatione, adsererent; cuius deliramenti praestigias nequeas melius detegere atque impugnare, quam si cum Pisida dicas: *heus tu, Severe, si te non repugnante altera est divinitatis, altera vero humanitatis in Christo natura, quomodo alteram et alteram unam esse dicis? nonne hoc etiam pueris ridendum erit, qui plane norunt ex una et una non unam sed duas coalescere naturas?* atque haec ita plane accipienda esse operis contextus demonstrat: ita enim atque hoc plane sensu laudati a Nicephoro iambi in Severum intorquentur, ut videre est v. 633 et seqq. inde autem etiam colligas evidenter omnes post Nicephorum alucinatos esse scriptores, qui eo duce dixerunt Pisidam hisce senariis Philoponum lacessere. itaque Allatius primum hoc testimonio Nicephori fretus asserere non dubitavit Georgium nostrum aliquo scripto Iohannem Philoponum eiusque sectatorum haeresim oppugnasse; Caveus autem et Oudinus eiusdem Nicephori auctoritate et fide moti in Philoponum scripsisse Pisidam pro re certa habuerunt, sed cum quod hoc esset opus in Philoponum scriptum ignorarent, omnia perperam miscentes et in unum confundentes, non aliud quam Hexaëmeron illud esse iudicarunt: cum autem in eo poëmate Proclum nominari animadvertissent, nullam aliam esse rationem autumarunt conciliandi Pisidae cum Nicephoro, quam si dicerent sub tecto Procli nomine Philoponum intelligi. sed Fabricius nec Oudino et Caveo concedit idem unumque esse opus in Philoponum cum Hexaëmero, nec cum Allatio consentit, qui singulare poëma adversus eundem Philoponum admittit, sed potius existimat Pisidam tribus illis tantummodo versiculis tritheismum Philoponi eiusque computandi in divinis temeritatem perstrinxisse. sed haec omnia ex ingenio unumquemque suo minus recte adfirmasse iam constat ex hoc poëmate in *Severum*, in quo Pisida Severum ipsum, non Philoponum insectatur. utrum autem Niceta Choniates, quem Allatius ait lib. 10 *Thesauri orthodoxae fidei adversus Monophysitas* eosdem tres versus laudare, dicat esse illos contra Philoponum scriptos, plane nescio. quanquam enim multum studiose huius Thesauri codices in Romanis bibliothecis conquisiverim, nullibi

tamen mihi contigit eos invenire; ut omnino admirarer unde hoc Nicetae testimonium hausisset Allatius. nuper autem cum Florentiam fausto clementissimi principis adventu cohonestatam venissem, codicem bibliothecae Medico-Laurentianae Thesaurum Nicetae continentem diligenter evolvi, et librum decimum iterato legi, nec uspiam tamen memorari Pisidam deprehendi. quare suspicio mihi orta est, in eo codice forsan aliqua esse omissa ex iis quae in Allatiano legebantur. fatear enim, sicuti mentionem Pisidae ingessit Niceta, id plane facere debuit eo in libro quem Allatius designat: ibi enim multum apposite variorum auctorum de Monophysismo sententiae referuntur.

9. *Ἐγκώμιον εἰς τὸν μάρτυρα Ἀναστάσιον: encomium*
p. XXI *martyris Anastasii,* quod olim fuisse ms in bibliotheca Antonii Augustini testatur Allatius. nos diu quaesitum tandem invenimus in nuper laudata bibliotheca Medico-Laurentiana *Plut.* 9 n. 14: sed nonnisi magno pretio nobis licuit eius apographum obtinere, et quod durius est, opus etiam fuit illud Florentiam iterum mittere et cum autographo conferre, propterea quod amanuensis inutili ac plane ridicula quadam diligentia codicis characteres nexus litterarumque ductus omnes conatus exprimere, ea ne legi possent effecerat. ex qua re mirum quot mihi sunt ortae molestiae: nam quinque integri anni deinceps elapsi sunt, antequam hoc grande negotium absolutum reciperem. encomii vel orationis auctorem esse Pisidam faciunt, ut credamus et nota temporis et rerum affinitas et stili cum stilo nativa germanitas; quae omnia, ut nobis quidem videtur, satis aperte demonstrantur. ceterum unum hoc exstat Pisidae opusculum soluta oratione scriptum: nam alia quidem hoc modo eum scripsisse nec affirmare possumus nec negare. sed hoc ipsum e tenebris in lucem nunc prodire forsan gaudebunt viri eruditi, apud quos certum et inconcussum iam erit Suidae de Pisida testimonium dicentis scripsisse nostrum praeter cetera *καταλογάδην ἐγκώμιον εἰς τὸν μάρτυρα Ἀναστάσιον*, non autem *εἰς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον*; quod iam praeter ceteros antea viderat Alex. Politus *in Martyrologio Rom. illustr. p.* 367, dicens: *Suidas inter scripta Georgii Pisidae refert ἐγκώμιον εἰς τὸν μάρτυρα Ἀναστάσιον, qua de lectione non erat quod inquireret Kusterus, quod sciolus nescio quis ibi fecerat εἰς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον. scripsit etiam Georgius Pisida,*

εἰς Ἡράκλειον τὸν βασιλέα καὶ εἰς τὸν κατὰ Περσῶν πόλεμον. unde magis fit verisimile scripsisse etiam Pisidam encomium in S. Anastasium martyrem fortissimum atque celebratissimum.

10. *Ἐπιγράμματα καὶ ἀποσπασμάτια, epigrammata et fragmenta,* quae multo studio et diligentia ex libris cum editis tum ineditis collegimus, ut videre est in fine: nihil enim hic iuvat repetere ea quae alibi fusius exposita ac pertractata sunt.

Haec itaque sunt indubia opera Pisidae, quae usque ad hunc diem nobis obtigit reperire ac reperta vulgare. sed ex iis alia ipsum scripsisse coniicimus: cum enim inter fragmenta occurrant plures iambi, qui in recensitis opusculis non iuveniuntur, ad aliquem deperditum libellum eos pertinere manifestum est. id autem ipse Pisida suo testimonio videtur confirmare: ait enim *Acroas.* 3 381 *de Exped.* ὅμως δὲ μικρῷ καὶ βραχυδρόμῳ σκάφει τὴν σὴν θάλατταν ἐκπερᾶν εἰθισμένος ἥμαρτον οὐδὲν μὴ διαπλεύσας ὅλην. si autem assuetus erat in Heraclium excurrere μικρῷ σκάφει, hoc est parvis poëmatiis de eo scribere, profecto alia iam ediderat, antequam hasce acroases vulgaret. sed nullum eius exstat opus, quod acroases ipsas praecesserit: igitur si quid scripsit, deperditum est. quin etiam in *Abaricis v.* 307 pacis tempore se plura dicturum pollicetur de gestis Heraclii. sed quae p. XXII post pacem cum Persis sancitam edidit, sunt poëmata in *Hexaëmeron* et *in Severum,* in quibus pauca admodum attingit de Heraclio. neque suam fidem omnino liberasse Pisidam dixeris in *Heracliade:* quamvis enim eo in poëmate omnia imperatoris gesta complecti voluisse videatur, quam leviter tamen ea pertractarit ipse sensit, ac fassus est, dicens in fine Acroas. 1 238 rerum copia urgeri ac premi, et pauca tantum e multis delibare, donec ipse imperator in urbem reversus liberiorem ei praebeat dicendi facultatem. ut igitur nostra fert opinio, praeter ea quae nunc prodeunt in lucem opera Pisidae, alium quendam libellum iambico metro ὥσπερ εἴθισο exaravit, in quo res ab Heraclio in Oriente gestae fortasse accuratius expendebantur. quam nostram sententiam etiam Michaëlis Pselli auctoritas videtur confirmare, ut dicetur infra, cum de stilo Pisidae agemus.

Nunc autem, an alia etiam scripserit, videndum est. nam Possevinus quidem in catalogo mss Graecorum ad calcem *tom.* 3 sui *Apparatus* ait in bibliotheca Vallicellana adservari codicem,

Digitized by Google

in quo Pisidae *de gestis imperatorum Cpolitanorum* historia continetur. Iohannes autem Georgius Herwartus ad Hoëmberg in suis *de re chronologica* capitibus, Usserius aliique non dubitarunt Georgio nostro attribuere celeberrimum illud chronicon, quod primum Fastorum Siculorum ac deinde Chronici Alexandrini et Paschalis lemmate vulgatum est. sed quod ad bibliothecam Vallicellanam spectat, quam patrum Oratorii humanitate saepe adire et totam perlustrare mihi licuit, plane assentior Leoni Allatio, qui Possevini auctoritatem ita convellit. "licet anxie librum quaesiverim, saepeque indicem et potissimam librorum partem pervolverim, ad hunc tamen diem nusquam tale opus occurrit. o utinam, quod non credo, esset. errorem inde natum existimo: nam qui librorum Graecorum indicem confecit, cum in cod. B. 112, antiquo satis et optimae notae, sed parvae molis libro, historiam de imperatoribus Cpolitanis in principio reperisset, eam tamen *ἀκέφαλον* plurimarum paginarum amissione, quam postea opus in Hexaëmeron Georgii Pisidae excipiebat, nec, ut par erat, animadvertisset historiam primam de imperatoribus Constantini Manassae Synopsim esse, eam Georgio Pisidae, sequentis operis auctori, sed oscitanter nimis, donavit et harum rerum anxiis fucum fecit." quod autem Herwartus ex Suida probare contendit, chronici Paschalis scriptorem fuisse Pisidam, qui, ut ipse ait, aevo Heraclii florebat eiusque res gestas, et Persica bella oratione libera composuit, quam sit ridi-
p. XXIII culum, apparet ex iis quae de testimonio Suidae superius dicta sunt. nam Herwartus ea ipsa Suidae verba, *Ἑξαήμερον δι' ἰάμβων εἰς ἔπη τρισχίλια· εἰς Ἡράκλειον τὸν βασιλέα, καὶ εἰς τὸν κατὰ Περσῶν πόλεμον*, ad hoc chronicon significandum inani conatu detorquet, quasi Pisida uno tantum opere coeptos ab orbe condito usque ad Heraclium et Persicum bellum Heraclii Annales prosecutus sit. ita enim *τὸ εἰς* interpretatur, ut valeat non *de Heraclio* sed usque *ad Heraclium*, interpunctione ante *εἰς* omnino sublata. hoc autem vanum esse Herwarti commentum demonstravit Matthaeus Raderus in *Praef.* ad hoc ipsum chronicon, quod Alexandrinum inscripsit atque edidit, ex ipso Suida satis aperte evincens Hexaëmeron Pisidae esse opus a ceteris distinctum. sed et Raderus ipse de Pisidae scriptis loquens alucinatus est: nam primum ex ms cod. A. bibliothecae Augustanae, in quo

gitized by Google

legitur *Γεωργίου διακόνου τῆς ἁγίας ἐκκλησίας τοῦ Πισίδους προοίμιον τῆς Ἑξαημέρου δι' ἰάμβων στίχων*, recte omnino colligit hoc opus esse *ἔμμετρον* et versu conscriptum, sed perperam deinde statuit mille octingentos octoginta eiusdem operis versus, quos habuisse prae manibus editos adfirmat, aliud non esse quam quoddam totius argumenti prooemium, quod etiam Vossius *de Hist. Graec. tom.* 4 *p.* 143, Raderi auctoritate motus, imprudenter asseruit. ecquis enim non intelligit in codice Augustano vocem *προοίμιον* idem plane sonare ac *ἀρχὴ τοῦ Ἑξαημέρου*, hoc est *initium Hexaëmeri*, vel *incipit Hexaëmeron?* quis autem credat operi trium millium versuum, ut placet Suidae, mille octingentorum et octoginta esse affixum prooemium? sed et legenti patet Hexaëmeri prooemium constare tantum quinquaginta prioribus iambis, post quos statim incipit poëma eo versu, *πηγὴ μὲν οὖν πέφυκε τοῦ λόγου μία.* secundum erravit Raderus, quod Pisidam scripsisse *historiam de Heraclio καταλογάδην* dicat, eiusque rei testem Suidam exhibeat, quod esse falsum alibi demonstratum est. nam quae Suidas ait scripsisse Pisidam de Heraclio, iambis contineri vidimus, nec ullam aliam historiam lexicographus memorat, ad quam chronicon Paschale referri posset. itaque cum Herwartus tum Raderus in Suidae textu explanando falsi sunt: sed turpius Herwartus, qui ex eo gloriatur in suis *Capitibus Chron.* detexisse eiusdem chronici Paschalis auctorem esse Pisidam, nec sensit quam sit ineptum hoc adfirmare, cum Suidas dicat Pisidam iambico metro esse usum, et chronicon Paschale soluta oratione sit exaratum. at Raderus contra nullo modo ex Suida affingi posse Pisidae hoc chronicon recte contendit, sed male ipsum Pisidam historiae cuiusdam Heraclianae esse auctorem concedit. quin etiam chronicon scripsisse Pisidam non audet omnino negare: nam aliud chronicon anonymum ms in bibliotheca collegii Annaei Augustana se vidisse testatur, quod ex Pisida et Cyrillo decerptum dicitur in Epigraphe, statimque in principio refert apud Georgium Pisidam Adami filias primas alteram Azuram alteram Asuam nominari; unde Raderus coniiciebat chronicon Pisidae, si quod unquam fuit, a Paschali chronico esse diversum, in quo nec Asuae nec Azurae ulla fit mentio. nos autem nullum unquam chronicon scripsisse Pisidam existimamus: nam etsi concedere velimus Radero exstare codicem in

Digitized by Google

collegio Annaeo, cui titulus sit *Chronicon ex Pisida et Cyrillo decerptum*, quis tamen tantam habebit titulo fidem ut ei acquiescat, nec potius addubitet ea nomina amanuensis arbitrio apposita esse libro, cum nec quis fuerit Cyrillus nec quod sit chronicon Pisidae attributum aliunde innotescat? sed alias etiam de
p. XXIV hoc ficticio chronico redibit sermo. in chronicon Paschale autem nihil de suo contulisse Pisidam confidenter asserimus: quamvis enim (ut cum Du-Fresnio, qui novam huiusce chronici editionem adornavit, loquar *Praef.* p. 8) negari fere non possit eius operis continuatorem sub Heraclio vixisse, tum quod libri titulus in cod. Vaticano et in codd. bibliothecae Regis Catholici illud in annum 20 Heraclii vel certe in illius tempora desinere innuat, tum quod quae de eodem Augusto eiusque gestis narrantur, ac denique exscriptae prolixiores epistolae ad Persarum regem vel toparchas etc. id suadeant omnino, tamen non inde sequitur Georgium Pisidam, quod eodem Heraclio imperante vixerit, chronici auctorem haberi debere. duo autem sunt quae faciunt ut libenter Du-Fresnio assentiamur, primum quod in iis, quae de Heraclio in chronico fuse narrantur, ne una quidem vox occurrat a Pisida de iisdem rebus agente usurpata, ut cuivis narrationem chronici de bello Abarico *p.* 392 Pisidae conferenti fiet manifestum; praeterquam quod chronici stilus tam rudis est et incomptus, ut quantum licet historicum poëtae comparare, nullo modo videatur Pisidae convenire. deinde autem, ut par est credere, si nostri Georgii opus esset chronicon Paschale, non is ad annum 20 Heraclii tantum illud protraxisset, et res Persicas post interiectam illam de Abaribus longam et minutam narratiunculam tam sicco pede transisset, sed plura omnino de gestis Heraclii in Chosroam congessisset, et alia quae post bellum Persicum evenere, memoratu plane digna, attigisset; cum ex poëmate in Severum pateat, quanti idem Pisida facienda esse censuerit, quae pro ecclesiasticis controversiis componendis post pacem cum Siroë Persarum rege firmatam egit imperator. iam vero chronographum non fuisse Pisidam facile, opinor, sibi quisque persuadebit: sed iambographum egisse nemo sanus negabit. quare quid respondebimus Q. Septimio Florenti Christiano, qui idcirco ei attribuit poëmation astronomicum de *Sphaera*, quod antea sub Empedoclis vel Demetrii Triclinii nomine ediderat Parisiis

Digitized by Google

an. 1564 Fridericus Morellius? cum enim ille, doctissimus omnino vir, anno 1687 statuisset luci donare eiusdem poëmatii versionem, de eo hoc iudicium interposuit. *Empedoclis hos esse versus nunquam in animum induxi ut crederem, et qui credunt, sunt sane quam ταχυπειθεῖς, nulloque, ut mihi videtur, probabili nituntur argumento. ab iis temporibus longissime absunt, qui Triclinio Demetrio imputant; sed coniectura tamen scopum veritatis propius attingunt. quamvis enim materia haec sit vetus, recentiorum est forma, et meruit nihilominus antiquam obtinere. profecto poësis ista non longe discedit a Pisidae vel stilo vel aetate, quod iudicium facio aliorum et eruditiorum etc.* ego vero Pisidam esse auctorem non credo, et plane libenter assentior Fabricio, qui *Bibl. Graec. tom.* 2 *p.* 477 hunc ipsum *de Sphaera* libellum, iam raro obvium, iterum impressum cum docti interpretis notis non inconsultus nobis obtulit legendum, sed cuivis potius alteri quam Pisidae adiudicandum censuit, quod Christianismum eius et religionem neutiquam spirent hi v. 75 et seqq. τοιᾶδε τάξει σχηματίζοντ' ἀστέρες, θεῶν βροτοῖσι τὴν χάριν δωρουμένων. εἶτ' οὖν ἀμήτωρ Παλλὰς ὥρισε βροτοῖς, εἴθ' ἥλιος τηλωπὸν ἀστέρων θέσιν, θεῶν τὸ μηχάνημα. quinam enim fieri p. XXV possit ut Pisida, qui in Hexaëmero omnia ad pietatem et veram religionem nimium etiam studiose deflexit contra Graecos, si de sphaera et stellis egisset, earum ordinem et cursum a fabulosis gentium numinibus diceret esse constitutum? profecto haec una difficultas tanti momenti mihi visa est, ut opus ipsum attentius expendere et stilum stilo conferre supervacaneum esse duxerim. restat tandem ut etiam illud moneam, ne *Commentarios* quidem *in Epistolas Paulli,* quos Graece exstare in bibliotheca Vindobonensi ex Frisio et Possevino refert Le-Longius *Bibl. Sacr. tom.* 2 *p.* 907 sub nomine *Piscidii* vel *Pisidii* Graeci, Georgio Pisidae tribuendos esse; quem talia scripsisse nec auctoritatibus nec coniecturis evinces. sed et Frisio et Possevino etiam fides in hoc negari posse videtur, cum Lambecius et Reimannus, qui catalogos bibliothecae Vindobonensis longe accuratius confecerunt, huius Piscidii vel Pisidii in Paullum scribentis nullam ingerant mentionem.

Itaque cum iam sit apertum quae sint opera falso attributa Pisidae, non abs re quidem erit nunc aliquid dicere de codicibus,

Digitized by Google

in quibus eius genuina scripta contineri aut vidimus aut legimus. in bibliotheca Vaticana quinque sunt huiusmodi codices, quorum primus signatur num. 121. in eo praeter Cleomedis, Dionysii Periegetae, Theodori Prodromi aliorumque opera sunt *Γεωργίου διακόνου καὶ ῥεφερενδαρίου τοῦ Πισίδου στίχοι εἰς τὴν Ἑξαήμερον.* codex est minutissimus, sed elegantibus litteris exaratus: iambi singulis paginis in quattuor columnas digeruntur, non ita tamen ut tota columna prima legenda sit, antequam ad secundam quis progrediatur, sed a singulis cuiusque columnae primis versibus incipiendum sit, et sic deinde veniendum ad secundos, tertios, quartos, atque eo ordine continuandum usque ad finem paginae. ceterum multis scatet erroribus, ac plures in eo desunt versus, plures sunt extra ordinem transpositi. secundus codex Vaticanus est 166, non ineleganter sed multum mendose scriptus, cum emendationibus a recentiori manu adpositis in margine. titulus est *τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου καὶ ῥεφερενδαρίου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, κυρίου τοῦ Πισίδου, στίχοι ἰαμβικοὶ πρὸς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Σέργιον*, hoc est *in Hexaëmeron Sergio dicatum.* ex hoc codice decem illos iambos supplevimus in principio v. 22, qui sunt in laudem eiusdem Sergii. desinit in versum 1627: *οὕτως ἕκαστα συμφερόντως ἡ χάρις*, sed pro *χάρις* habet *κτίσις.* tertius codex Vaticanus est 867, in quo 419 iambi tantum ab Hexaëmero excerpti leguntur, qui sunt de animalium proprietatibus: incipit enim a versu 938: *τίς ταῦρον ἐκράτυνεν*, et desinit in versum 1357: *πρὸς ἥνπερ εἶχεν οὐσίαν ἀναστρέφει.* totus est negligenter et a barbara manu exaratus, ut non dubites eum a sequioris saeculi quodam Graeco emanasse. titulus est *Γεωργίου τοῦ σοφωτάτου καὶ διακόνου τῆς τοῦ μεγάλης ἐκκλησίας στίχοι.* in fine legitur *τέλος τῶν στιχείων:* interea, quod mirere, iambi non sunt *στιχηρῶς* sed in modum prosae orationis scriptae. quartus codex Vat. est 1126, membranaceus, eius formae quam dicimus in 16, nitide et eleganter
p. XXVI et, ut videtur, circa saeculum 13 a perito calligrapho scriptus. is est codex ex quo fuerunt exscripta opuscula Pisidae ab Holstenio missa Maltreto, quem Allatius non vidit, a quo apographum bibliothecae Corsinianae formatum est, et quo demum nos in hac editione procuranda usi sumus. in eo enim continentur omnia Pisidae carmina hoc titulo atque ordine *στίχοι Γεωργίου*

διακόνου καὶ σκευοφύλακος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τοῦ Πισίδου εἰς τὴν Ἑξαήμερον, *in Hexaëmeron. Epigrammata, Heraclias, de vanitate vitae, contra Severum, de expeditione Heraclii, de bello Abarico, in Anastasium.* sequuntur anonymi iambi in S. Mariam Aegyptiacam, ac deinde plurima Philae carmina. nec Hexaëmeron nec poëmation de vanitate vitae exinde colligas esse mutilum: omnes enim versus utrobique sibi succedunt suo ordine coniuncti; nulla litura apparet in medio, neque in fine, quod apponi solet cum aliquid desideratur, λείπει τἄλλα legitur, ut est in Morellio. in margine sunt tituli ex minio rerum capita indicantes, quales idem Morellius exhibuit in sua editione Parisiensi. codex, ut videtur, e Columnensium domo ad bibliothecam Vaticanam transivit: habet enim in principio haec verba, *hoc volumen est mei Nicolai Bartholomaei de Columnis.* quintus codex Vat. est 1281, bombycinus, extra et intus praeferens stemma domus Caraffae. in prima pagina legitur *Antonii Card. Caraffae bibliothecarii munus ex testamento.* sequitur hic titulus: τοῦ ἐν ἁγίοις ἡμῶν Κυρίλλου πατριάρχου Ἀλεξανδρίας περὶ ζώων ἰδιότητος καὶ φυτῶν διὰ στίχων ἰαμβικῶν, πρὸς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχην κύριον Σέργιον. sed a manu recentiori, quae videtur esse Allatii, ibidem recte est adnotatum *Γεωργίου τοῦ Πισίδου.* post versum 80: σιγῶσι Πρόκλοι, legitur, ἀρχὴ σὺν Θεῷ τοῦ, ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου κύριε. πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, e quibus verbis, si tanta esset codicis auctoritas, haec duo firma haberentur, et quod sit Hexaëmeri principium, et quem sibi ducem in eo scribendo legerit Pisida. verum hic plane est ille codex, cuius epigraphe deceptus Hieronymus Brunellus Hexaëmeron Pisidae edidit Romae anno 1590 sub nomine Cyrilli, ut supra dictum est: omnia enim respondent ad amussim, cum titulus tum iamborum numerus, qui sunt 1864. ceterum totus corruptus est et prorsus inemendatus, quanquam non ineleganter scriptus initio saeculi 15. in margine ad versum 474 huiusmodi est inscriptio περὶ τῆς ἱερᾶς νόσου *de sacro morbo,* quam in nullo alio codice reperi. sed et Morellius eandem glossam marginalem apposuit, cuius vim plane non assequor, nec antea assecutus fuit editor bibliothecae Patrum Paris. 1589. ait enim, *inscriptionem de morbo sacro non capio: malim de certaminibus et praemiis martyrum Christi.* hos quinque codices Vaticanos,

Digitized by Google

quoniam licebat, non piguit iamdiu conferre et variantes lectiones hinc inde colligere: spes namque inerat uberrimum diligentiae nostrae fructum nos esse relaturos; sed exhausti laboris tandem nos poenituit, ubi intelleximus eos omnes esse tam imperite et oscitanter scriptos, ut nullam utilitatem ex eorum lectione capere possis, si tamen laudatum codicem 1126 excipias, quem unum perlustrasse et expendisse accuratius satis fuisset. sed et alium codicem bibliothecae Vallicellanae signatum B 115 conferre voluimus, quem Fulvius Ursinus dono dedit Achilli Statio, ut in eodem notatum animadverti; ne cum esset ad manus, eo vel neglecto vel omisso officio nostro videremur defuisse. codex est membranaceus, in quo statim veniunt iambi Pisidae in duas columnas pulcherrime digesti et nitido characteri conspicui, sed
p. XXVII multis mendis foedati et perturbato ordine dispositi; quin et desunt non pauci: nam hexaëmeron illic versibus 1651 continetur. titulus est *Γεωργίου τοῦ Πισίδου εἰς πατριάρχην Σέργιον περὶ τῆς Ἑξαημέρου.* cum autem paucis ante annis patrios revisurus lares Florentiam venissem, ibi mihi libuit per otium videre ac manibus versare codicem 10 Plut. 5 bibliothecae Mediceo-Laurentianae, quamvis nec aetate nec ulla scriptionis specie commendabilem, in quo habentur *Γεωργίου διακόνου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Πισίδου στίχοι ἴαμβοι*, videlicet in Hexaëmeron, qui sunt tantum numero 1427: plures enim versus omisit scriptor, ac praesertim in fine, quorum ultimus occurrit, qui nobis est 1823: *ἕτοιμος οἶνος.* id autem antea observaverat diligentissimus editor catalogi eiusdem bibliothecae p. 23, haec subdens: *in codice adcedunt hi quinque mendosi versus, qui desiderantur in editione Lectii:* *δόξα δὲ πάντων τῷ Θεῷ καὶ δεσπότῃ τῷ ζόντι καὶ μένοντι εἰς ἀεὶ πρέπει. ἀμήν, ἀμὴν γένοιτο τῷ ἐν τοῖς πᾶσι χρόνοις τε καὶ γ' ἔτοισι τοῖς ἀμετρήτοις εἴτε δὲ τοῖς ἀναξίως ἡμῖν ἐν πᾶσι καιροῖς.* at non sensit, quod tamen facile erat intelligere, putidos illos versiculos non esse Pisidae sed imperiti scriptoris, qui cum scribendi finem fecisset, amanuensium more haec effutivit de suo. qua de re tantum abest ut in editionibus Hexaëmeri hae nugae desiderentur, ut essent potius, si forte illuc irrepsissent, expungendae. venio nunc ad bibliothecam regii Taurinensis Athenaei, in qua, prout ex eius catalogo colligitur, duo sunt codices opera Pisidae continentes, videlicet 304 et 360. id cum

ego legissem, statim per epistolam rogavi cl. Patrem Beccariam, eiusdem Athenaei professorem celeberrimum et ex eo tempore, quo nos ambo degebamus Panormi, amicum suavissimum, ut qua ratione et modo posset, horum codicum notitiam ampliorem quam quae in catalogo esset mihi communicaret, is autem hanc spartam, quo nihil optatius mihi contingere potuit, dedit alteri bibliothecae custodi Francisco Bertae, viro doctissimo, atque humanissimo, qui sponte et ultro, et nulla vilis mercedis spe ductus, iniucundum onus subiit, unum ex duobus codicibus contulit, suasque in utrumque observationes ad me liberaliter misit. sed ut ipse fatetur, uterque codex mendose scriptus est saeculo 15, idque ex variantibus inde excerptis abunde patet. titulus codicis 304 hic est, *Γεωργίου διακόνου καὶ χαρτοφύλακος τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Πισίδου, προοίμιον εἰς τὴν Ἑξαήμερον δι' ἰάμβων*, qui titulus in Catalogo p. 393 sic legitur Latine tantum expressus, *Georgii diaconi et chartophylacis sanctissimae dei ecclesiae C. P. Pisidensis, carmen in Hexaëmeron;* sed melius et ad verbum reddas, *Georgii etc. sanctissimae et magnae dei ecclesiae cognomento Pisidae, in Hexaëmeron iambis conscriptum prooemium.* is est codex cuius variae lectiones laudatissimi viri Francisci Bertae beneficio apud me sunt, e quibus tamen nullum adiumentum capere nobis licuit vel ad emaculandum vel ad locupletandum Pisidae textum: omnia enim illic sunt interpolate et barbare scripta. sed in eo etiam occurrunt decem illi senarii in laudem Sergii, quos diximus superius ex cod. Vat. 166 excerptos in Hexaëmeron nos comportasse post versum 21. quin etiam hoc in codice Taurinensi praeter decem hi alii duo adduntur versiculi: *ἡ προ-* p. XXVIII *γραφὴ δὲ τῶν καλούντων δραμάτων ἔρως προσευχῆς καὶ θεότρωτος λόγος*, quos in textum non recepimus, quia nobis videbantur esse nimis inficeti et Pisidae neutiquam convenire. sed qui volet recipiat, dummodo pro *θεότρωτος*, quae putida vox est et barbara, legat *θεοπρεπὴς λόγος*. alterius autem codicis 360 titulum, cuius characteres adeo esse evanidos me monuit amice idem Berta ut vix legi possint, proferam ex Catalogo, in quo p. 485 haec habentur: *Γεωργίου διακόνου τῆς μεγάλης τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας καὶ φεφτρενδαρίου τοῦ Πισίδου στίχοι πολιτικοὶ εἰς τὸ Ἑξαήμερον τοῦ μεγάλου Βασιλείου*, *Georgii diaconi magnae ecclesiae*

Digitized by Google

et referendarii, cognomine Pisidae, iambici versus politici in Hexaëmeron magni Basilii, quorum initium ὦ παντός. sed hoc in titulo erravit cum codicis scriptor, qui versus politicos appinxit Pisidae, tum auctor catalogi, qui eos iambicos politicos appellat: nam ut inferius notabimus, iambis quidem scripsit Pisida, et omnino eleganter, non versibus politicis; iambicos autem versus nullo modo possis appellare politicos, cum maximum sit inter iambos ipsos et politicos discrimen. quod autem ibi deinde legitur, suos iambos scripsisse Pisidam in *Hexaëmeron Basilii,* id quam levi innitatur fundamento, ostendimus in *Monito* ad ipsum poëma *de opificio mundi.* sed hoc in codice praeter Hexaëmeron habentur etiam primum *τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν μάταιον βίον καὶ καθ' ὑπερηφάνων, eiusdem de vanitate vitae et adversus superbos,* iambi, quorum initium: *ἄνοιξον ἡμῶν τοῦ λογισμοῦ τὰς κόρας,* deinde vero *στίχοι τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ ἡμῶν ἀνάστασιν, eiusdem versus de Christi Domini nostri resurrectione,* quorum initium: *λευχειμονοῦσα νῦν προῆλθεν ἡ κτίσις, τὸ γὰρ σκοτεινὸν ἐκδιδάσκεται χρέος.*

Hi sunt codices in Italiae bibliothecis asservati, in quibus opera Pisidae continentur; nec alii sunt Georgii *τῆς μεγάλης ἐκκλησίας στίχοι,* quos Conradus Gesnerus in sua Bibliotheca dicit alicubi exstare in Italia; ac proinde non immerito irridetur ab Allatio, quod ita scripserit: *Γεωργίου πόνημα τοῦ καὶ Πισίδου. Inscriptio trimetra iambica libri, qui nescio qua in Italiae bibliotheca latet, varia opuscula continens, de aestate, de mari, ad eos qui leges non metuunt, de augmento, de sensibus nostris; physiologiam de plantis, avibus, volatilibus, natatilibus, feris, reptilibus et herbis; de generibus animalium; de locusta, de hirundine, de malo punica.* quae omnia Hexaëmeri partem constituunt. verum *en,* subiungit Allatius, *quomodo unum et continuatum tractatum in plures vir iste discerpit. an non etiam hac ratione et carmen quandoque unicus tractatus et opusculum erit?* at vero longe plures sunt operum Pisidae codices, qui in bibliothecis extra Italiam exstant: nam in sola regia Parisiensi, qua nulla post Vaticanam plane ditior est, quinque sunt codices, ut patet ex catalogo, videlicet 854, 1277, 1302, 2831, 2871, iambica carmina in *Hexaëmeron,* sive de *opificio mundi* complectentes sub aperto nomine Pisidae. sed ibidem alii quinque exstant

Digitized by Google

codices, id est 2745, 2746, 2869, 2870, 2893, in quibus idem opus venit sub falso nomine Cyrilli Alexandrini. in codice autem 1630 leguntur Pisidae iambi *de vita humana*, quorum *ἀρχοτέλειαν* nobis rogatus misit perhumaniter cl. vir Capperonnerius bibliothecae regiae custos, qualem hic libenter subiicimus, cum quod p. XXIX
ibi alia aliter ac in editis legantur, tum quod nihil deesse in fine huius poëmatis, ut superius dicebamus, confirmetur. *τοῦ σοφωτάτου Γεωργίου τοῦ Πισίδου εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον καὶ κατὰ ὑπερηφάνων ἔμμετρα ἰαμβικά.*

Τὸ πρόγραμμα πρὸς Χριστόν. ἄνοιξον ἡμῶν τοῦ λογισμοῦ τὰς πτύχας, ὁ τοῦ ὄνου πρὶν ἐξανοίξας τὸ στόμα. εἰ καὶ λελέχθαι τοῖς θεόπταις παντάσι τῇ τοῦ καθ' ἡμῶν εὐδιαγνώστου βίου. ὅμως ἐκείνοις χρώμενος διδασκάλοις ἐμαυτόν, ὡς ἔνεστιν, ἐμμέτρως γράφων δι' ἧς πέπομφα τῶν παθῶν ἀμετρίαν γραφεὺς ἐμαυτοῦ καὶ κατηγορημένων. ἀρχὴ τῶν ἐμμέτρων. τὴν τοῦ βίου ῥέουσαν εἰκόνα γράφων. τέλος. ὄχημα λαμπρὸν ἐκ θεοῦ πεπηγμένον, δρόμον χρονικὸν ἐξ Ἀδὰμ συλλαμβάνον. at in eodem codice 1630 sub nomine Pisidae veniunt *n.* 77 *versus heroici de eodem argumento*, videlicet, *de vanitate vitae: n.* 78 *iambi in templum quod est in Blachernis, et n.* 79 *epigrammata in Davidem, in theologum, in Horologium et in legum Synopsin;* quae omnia falso esse adscripta Pisidae me monuit laudatus Capperonnerius, cuius auctoritatem sequor non invitus: sed cum iambos *in aedem Blachernianam* Georgii esse iudicaverint alii doctissimi viri, ego eos inter *Fragmenta* recensere non dubitavi una cum aliis carminibus *in Deiparam et Sanctum Thomam aliosque*, quae ex codice 2831 exscripta tanquam genuina Pisidae opuscula, nobis communicavit idem Capperonnerius. nil autem loquar de homilia *in beatam Virginem, ac de vivifica ac salutari passione*, quae in cod. 1207 Georgio Pisidae episcopo Nicomediensi tribuitur: satis enim de hac nominum Georgii Pisidae et Georgii Nicomediensis confusione dictum est. nunc autem a Regia bibliotheca Parisiensi ad Caesaream Vindobonensem gradum facientes tres ibi codices adservari intelleximus ex catalogis Lambecii Nesselii et Reimmanni, Pisidae nomen praeferentes. ii autem sunt primum cod. 209 *theologicus*, de quo Lambecius *lib.* 5 *p.* 18, et Reimmannus *p.* 338. in eo n. 7 venit *Hexaëmeron* sub hoc titulo: *Γεωργίου διακόνου καὶ ῥεφερενδαρίου τοῦ Πισίδη εἰς τὴν*

Ἑξαήμερον, sed pertingit tantum usque ad locum *de vermibus sericis*, cuius illic hoc est principium, *ποῖος δὲ καὶ σκώληκα σηρικονόμος*. secundus codex est qui in classem medicorum relatus signatur n. 48. de eo Lambecius *lib.* 6 *p.* 162 et Reimmannus *p.* 493. titulus est *τοῦ σοφωτάτου κυρίου Γεωργίου τοῦ Πισίδους περὶ ζώων, Sapientissimi Domini Georgii Pisidae poëma iambicum de animalibus*, quod est Hexaëmeron: sed huius tituli respectu, ut Lambecius ait, fit eius operis inter medicos mentio tanquam ad historiam animalium pertinentis, quod omnino melius ad classem theologicam referas. circa finem huius poëmatis, nempe e regione v. 1856: *καὶ δός*, in margine codicis haec adscripta sunt verba, *πρὸς Ἡράκλειον λέγει*, et paullo post e re-
p. XXX gione v. 1880: *ὁ πατριάρχης*, item haec leguntur, *πρὸς Σέργιον λέγει*. tertius codex est, ex quo Nesselius *part.* 4 *p.* 83 et Reimmannus *part.* 2 *lib.* 2 *p.* 72 hunc titulum proferunt: *poëma vel versus iambici de animalibus avibus plantis et herbis, forte Georgii Pisidae vel Pselli, sed ab initio mutili.* id ego cum legissem, nec plane scirem unde ea oriretur circa Pisidam et Psellum dubitatio, optimum virum Nicolaum Forlosiam, unum e custodibus bibliothecae Vindobonensis, cuius consuetudine utebar iucundissima, dum essem Viennae, nunc autem morte surreptum cum bonis doleo, datis litteris rogavi ut eius codicis accuratiorem descriptionem ad me mitteret. is autem humaniter rescripsit codicem nec optimae notae esse, quod placuit Reimmanno adserere, nec nitide scriptum; continere autem variorum auctorum opuscula male farta et assuta, quorum primum esset carmen iambicum in duas columnas digestum, charactere barbaro et prorsus evanido exaratum, cuius est initium: *χλωρὰν δὲ τὴν ἄγρωστιν εἰ φάγει κύων*. sed hic est versus 961 *Hexaëmeri* Pisidae; itaque nil habet hic quod agat Psellus. at vero praeter hosce tres codices Vindobonenses Hexaëmeron Pisidae continentes duo alii memorantur a Lambecio, in quibus occurrunt nostri Georgii fragmenta: nam in *lib.* 4 *p.* 208 dicit in codice 188, n. 22 haberi *Expositionem Psalmi* 103 *εὐλόγει ἡ ψυχή μου τὸν κύριον*, ab anonymo auctore collectam ex Eusebio Pamphili, S. Maximo etc. et Georgio Pisida, cuius citantur iambi ex poëmate *de opificio mundi* desumpti; et in *lib.* 5 *p.* 106 ait in codice 241 exstare Iohannis patriarchae Antiocheni *Ecloges ascēticas* ex variis scriptoribus

ecclesiasticis collectas, quos inter laudantur Evagrius *περὶ κενοδοξίας* sive *de vana gloria*, et Georgius Pisida, qui de eodem argumento scripsit. sed restat adhuc alter codex plane non omittendus, qui in Nesselio *part.* 5 *p.* 174 est 124 et in Reimmanno *part.* 2 *lib.* 2 *p.* 701 est 54: namque ex eo videtur confirmari id quod superius concedere noluimus Radero, Pisidam praeter cetera etiam *chronicon* scriptum reliquisse. eius codicis descriptionem primum Nesselius, ac deinde ex eo ad verbum sic dedit Reimmannus: *codex ms historicus Graecus, chartaceus, recenti manu scriptus, olim ad bibliothecam cl. viri Davidis Hoëschelii pertinens, quo Georgii Pisidae, diaconi et chartophylacis magnae ecclesiae Cpolitanae, et Cyrilli monachi Breviarium chronographicum ex variis historiis concinnatum, ab orbe condito usque ad Constantinum imp. Leonis sapientis continetur filium, cum interpretatione Latina e regione posita.* sed cum haec mihi viderentur inter se non convenire, a nuper laudato viro Nicolao Forlosia petii ut eundem codicem paullo attentius consideraret, et saltem titulum inde exscriptum ad me mitteret. ille autem *τόδε μοι χρήσιν ἐλιδωρ*, ad omnia paucis rescribens. *codex est recentissime scriptus, et fortasse anno* 1673: *nam in fine cuiusdam paginae haec lego, ὑπὸ Ἀνδρέου Δαρμαρίου τοῦ Ἐπιδαυρίου τέλος λαβοῦσα ἀφξ'. titulus autem, quem puto ab imperito et rudi scriptore affictum libro, hic est: Γεωργίου τοῦ Πισίδου, καὶ Κυρίλλου. τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου χρονογραφικὸν σύντομον, ὅπερ ὑπὸ διαφόρων ἱστορικῶν συνελέξατο. στίχος ἴαμβος. δρόμον χρονικὸν ἐξ Ἀδὰμ συλλαμβάνον. ὁ μὲν οὖν Ἀδὰμ μετὰ τὸ ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου κ. τ. λ. in chronico nulli occurrunt iambi, qui Pisidam detegant. osterum tuum esto hisce de rebus iudicium.* haec Forlosia. ego autem mihi videor, quod satis est, ex hoc ipso titulo colligere, quem ita vertas: *Georgii Pisidae et Cyrilli. Sancti Patris nostri Cyrilli Breviarium chrono-* p. XXXI *graphicum, quod ex variis historicis collectum est. versus iambicus. δρόμον χρονικὸν ἐξ Ἀδὰμ συλλαμβάνον cursum resumens ex Adamo tempore. igitur cum Adam eiectus esset e paradiso etc.* iam ut statim apparet, nihil putidius hoc titulo, ex quo vix intelligas quid voluerit scriptor praemonere. sed, ut mea sententia est, duo sunt tituli una simul hic perperam coniuncti. prima verba, *Georgii Pisidae et Cyrilli*, primum titulum consti-

Digitized by Google

tuunt, quae codici scriptor apposuit, quod fortasse vellet eo in libro quaedam ex Cyrillo et Pisida selecta transcribere; nisi malis hunc titulum statim fecisse libro eo quia de Hexaëmero Pisidae scribendo primum cogitaverit; cum autem ex codicibus, quos habebat prae manibus, videret modo Georgio modo autem Cyrillo illud attribui, idcirco utrumque nomen ibi recte apponi posse duxerit. quae deinde sequuntur verba, *S. Patris Cyrilli Breviarium etc.*, ad secundum titulum spectant, in quo cum nulla amplius fiat Pisidae mentio, inde fit manifestum illud chronicon ad eundem Pisidam neutiquam pertinere, quem in partem operis non vocat idem scriptor. nec rudis ille versiculus, qui postea succedit, est Pisidae, sed amanuensis, qui in fronte libri monuit *chronicon ab Adamo exordiri:* statim enim incipit *igitur cum Adamus eiectus esset e paradiso etc.*, quae tamen verba chronici aliquid deesse in principio demonstrant. nonne enim antea debuit esse sermo de creatione Adami? quod autem ad S. Cyrillum attinet, cui chronicon adscribitur, nil habeo aliud quod dicam, nisi temere hoc nominis ibi a scriptore fuisse effictum: nam ut videtur, hoc chronicon quod S. Cyrilli dicitur, non est diversum ab eo quod a Du-Cangio in *Dissert. de Hebdomo ad calcem not. in Zonaram*, ut anonymum ita frequenter allegatur, *chronicon ms ab Adamo ad Leonem Sapientem.* sed hic Cyrillum nil moror, ac de Pisida tantum sollicitus id statuo, primum nullam auctoritatem tribuendam esse huius codicis titulo, deinde vero quanquam fidem ei dandam esse quis autumet, nullo modo ex eo deduci posse Pisidam esse eius chronici auctorem, quod vere Cyrillo tantum inscribitur. haec autem mihi paullo fusius explananda erant, ut Radero occurrerem, quem supra vidimus ex epigraphe codicis Augustae in collegio Annaeo quondam exstantis ab adscribendo chronicon Pisidae non fuisse alienum; quandoquidem, ni fallor, codex quem Augustae vidit Raderus, idem ille est quem apertae falsitatis in titulo nuper arguimus, ex bibliotheca Davidis Hoëschelii civis Augustani, ad quem antea Nesselio et Reimmanno testibus pertinebat, in bibliothecam Vindobonensem, ut videtur, postea translatus. sed ut haec adhuc clarius innotescant, non omittam id quod doctissimus Montfauconius in catalogo bibliothecae Coislinianae adnotavit ad codicem 305, in quo habetur chronicon cuiusdam Georgii monachi, qui se *Hamar-*

Digitized by Google

tolum, hoc est peccatorem, appellat: namque idem plane esse chronicon Coislinianum cum Augustano et Vindobonense inde satis apparet. titulus Coisliniani hic est: *Χρονικὸν σύντομον ἐκ διαφόρων χρονογράφων τε καὶ ἐξηγητῶν συλλεγὲν καὶ συντεθὲν ὑπὸ Γεωργίου ἁμαρτωλοῦ μοναχοῦ. πρόλογος χρονικῆς ἱστορίας. Inc. πολλοὶ τῶν ἔξω φιλολόγων καὶ λογογράφων.* quae inscriptio quanquam cum inscriptione codicis Vindobonensis non videatur ad amussim concordare, attamen a sententia minime nos dimovet: nam ipso Montfauconio teste codex initio et aliis locis a re- p. XXXII centiore manu est restauratus, quin et prologus ibidem additus, qui in aliis codicibus desideratur, ut facile coniicias huic chronico scriptores ex ingenio unumquemque suo titulum fecisse. sed rem patere melius agnosces ex ipsius chronici initio, quod esse huiusmodi discimus ex Montfauconio. *Βίβλος γενέσεως ἀνθρώπων ᾗ ἡμέρᾳ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν Ἀδὰμ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ. ὁ δὲ Ἀδὰμ ἐγέννησεν υἱοὺς τρεῖς καὶ θυγατέρας δύο, τὸν Καῒν καὶ τὸν Ἄβελ καὶ τὸν Σήθ, καὶ τὴν Ἀζούραν καὶ τὴν Ἀσούαμ.* habes igitur in hoc chronico Coisliniano fabellam de duabus filiabus Adam, quam in chronico Augustano, ut superius observatum est, Raderus dixit se legisse tanquam Pisidae testimonio et nomine firmatam. verum hic nomen Pisidae non apparet. itaque vel Raderus, dum ea legeret, alucinatus est, vel scriptoris inscitia hoc ipsum nomen Pisidae illuc irrepsit. ceterum monet Montfauconius chronicon scatere fabulis et narratiunculis ridiculis, totumque esse contextum ex longis patrum laciniis, quos inter citatur S. Cyrillus, quod scriptori codicis Augustani et Vindobonensis ansam fortasse praebuit ut chronicon Cyrillo inscriberet. id autem fiet aliquando certissimum, si quis haec duo chronica inter se conferre suscipiat, nec tertium praetermittat, quod Allatius *p.* 318 et Caveus *p.* 583 dixerunt haberi ms in bibliotheca Scoriacensi hoc titulo *Γεωργίου χαρτοφύλακος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Χρονικόν*, quod, ut videtur, ipsissimum chronicon est a quodam Georgio hinc inde corrosum atque compilatum. plurimum autem iuvabit, si tanti rem esse quis credat, ea diligentius expendere quae fuse disputavit Allatius agens de Georgiis monachis, *p.* 323: cum enim ille tot chronica Georgiorum nomine inscripta memorari passim vidisset, conatus est nodum solvere, et chronicon a chronico, Georgium a Georgio di-

Digitized by Google

stinguere, et veritatem, si fieri posset, e puteo aucupari; quod tamen ei non multum feliciter cessisse nobis videbatur. sed quisnam rem implicatissimam sine omnium codicum *αὐτοψίᾳ* et consideratione melius extricasset? verumtamen certum est Allatium nullum unquam ex tot chronicis Georgio Pisidae vindicasse. ego autem cum intellexissem Allatium ipsum Georgii Hamartoli chronicon e Graeca lingua in Latinam olim vertisse, quod tamen nunquam vidit lucem, codices Vaticanos 153 et 154, e quibus versionem paravit suam, attentius consideravi, atque ex iis aperte deprehendi chronicon Hamartoli a chronicis supra memoratis, quae in aliarum bibliothecarum codicibus aliis Georgiis tribuuntur, nihil aut valde parum differre, idemque omnino esse ac Coislinianum a Montfauconio laudatum. nam praeter prologum *πολλοὶ μὲν τῶν ἔξω φιλολόγων*, quem *p.* 831 totum exscripsit Allatius, codices Vaticani eundem etiam praeferunt titulum, idemque de duabus filiabus Adam commentum his verbis: *Χρονικὸν σύντομον ἐκ διαφόρων χρονογράφων καὶ ἐξηγητῶν συλλεγὲν καὶ συντεθὲν ὑπὸ Γεωργίου ἁμαρτωλοῦ μοναχοῦ. Βίβλος γενέσεως ἀνθρώπων, ᾗ ἡμέρᾳ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν Ἀδὰμ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ. ὁ δὲ Ἀδὰμ ἐγέννησεν υἱοὺς τρεῖς καὶ θυγατέρας δύο, τὸν Καῒν καὶ τὸν Ἀβὲλ καὶ τὸν Σήθ, καὶ τὴν Ἀζύραν καὶ τὴν Ἀσουάμ. καὶ ὁ μὲν Ἀδὰμ κατὰ κέλευσιν θεοῦ ἐπέθηκεν ὀνόματα πᾶσι τοῖς τετραπόδοις καὶ πετεινοῖς καὶ ἀμφιβίοις καὶ ἑρπετοῖς καὶ ἰχθύσι καὶ τοῖς ἑαυτοῦ τέκνοις· τὸ δὲ αὐτοῦ ὄνομα καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ἄγγελος κυρίου εἶπεν αὐτοῖς. καὶ ὁ μὲν Καῒν*
p. XXXIII *ἔλαβε γυναῖκα τὴν πρώτην ἀδελφὴν αὐτοῦ Ἀζύραν, ὁ δὲ Σὴθ τὴν δευτέραν Ἀσουάμ. καὶ ὁ μὲν Ἀβὲλ κ. τ. λ.* itaque vel omnia haec chronica unum eundemque habent auctorem Georgium, si placet, Hamartolum, vel sunt ex aliis chronicis a quolibet Georgio compilata, quem esse Pisidam nemo sanus cum Radero posthac dixerit. sed haec nimis fortasse longa sunt, ut intelligas Pisidam nec codicum nec auctorum fide chronographicis scriptoribus esse annumerandum. iam tandem vero nulli alii supersunt codices eiusdem Pisidae recensendi, quam qui in bibliotheca Bavarica num. 51, Spitzelio teste, adservatur, et qui in Augustana *Plut.* 3 n. 75 ita inscribitur, *Γεωργίου διακόνου τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, τοῦ Πισίδου, προοίμιον τῆς Ἑξαημέρου διὰ ἰάμβων στίχων*, de quo etiam supra locuti sumus.

Hactenus de operibus, et de codicibus in quibus opera Pisidae continentur: nunc autem de ipsorum operum stilo aliquid dicendum est. iambi, quibus in scribendo usus est Georgius, ut plurimum concinni sunt atque elegantes. perrari enim occurrunt tribrachi dactyli aliique pedes immixti, quibus iamborum nitor et venustas elanguet; quod crimen iam diu obiecit Horatius *Poët.* 260 *et seqq.* sui temporis scriptoribus comicis, quorum fuit in fingendis iambis licentia, ut maximum inde oriretur auribus fastidium. verum iambi Pisidae omnes numerose incidunt in aures, et in animum illabuntur iucunde. qua de re minus patienter illud supra pag. 28 ferebam, quod in catalogo bibliothecae Taurinensis Pisidae iambi vocarentur *politici*, quos non iniuria, sed recte et merito Ioh. Matthias Gesnerus in libro *de eruditione Graecorum qui hodie vivunt* meram stultitiam appellat, impolitos ac rudes, fossoribusque et caprimulgis quam politicis digniores. vere enim horum carminum rationem, in quibus syllabarum numerus, non quantitas spectatur, sola barbaries inter Graecos sequioribus saeculis invexit, ut testis est Allatius *diatriba de Simeonibus p.* 166, cui subscripserunt Fabricius Bibl. Graec. *vol.* 10 *p.* 253 *et* 318, et Card. Quirinius *diatr. in orthod. vet. Graeciae officia p.* 47. ait enim: *ratio ista confingendorum carminum non nunc primum in ea natione, sed multa abhinc saecula, laboris forsan pertaesa, ante et barbaris omnia occupante (adde quoque rerum similium ignorationem), in usu fuisse comperitur, ut videmus in Photii patriarchae, Pselli, Manassae, Philippi Solitarii, Manuelis Philae et Tzetzae poëmatiis,* in quibus saepe occurrunt politici versus, quorum artificium in eo totum videtur positum, ut quindecim syllabas nunquam excedant, et si quae ultra videntur, eas per aphaeresim vel synaloepham decurtent et absumant, dummodo in iambum exeant in fine: idcirco *politici* vel *demotici* dicti, quod vulgares, vel ut idem Allatius declarat, *communes omnium civium sunt, usuique eorum accommodati.* itaque tantum abest ut iambi Pisidae hoc squalore et sorde vile- p. XXXIV
scant, ut potius nimia quaedam festivitas in eis insit, quae quidem facilius auribus diiudicari quam verbis demonstrari potest, quamque in vertendis alia lingua sententiis servare nemini liceat: nam sonus et numeri, quibus tota constat venustas, interpretatione dissolvuntur, et ipsae quoque sententiae ex sola complexione

Digitized by Google

et forma verborum nitentes concidumtur et enervantur. sed hoc ipsum nimium in consectandis flosculis et salibus studium, quod sensim obrepente barbarie et nativo eloquentiae nitore depereunte sophistarum peculiare fuit, vitio potius quam laudi vertendum Pisidae non negabimus: scimus enim ut aetas posterior novis et exquisitis ornamentis ita scripta resperserit, ut dum sermonem eximia suavitate condiret, vigorem extennarit et nervos robustae sanaeque dictionis inciderit. quare nil mirum recentiorum Graecorum palato tantum sapuisse iambos Pisidae, ut eos aliis praeferre non dubitaverint: nam Gregorius Corinthi episcopus in libro *περὶ συντάξεως λόγων*, de constructione orationis, qui exstat ms in Vaticana bibliotheca, carmen iambicum Pisidae tale esse existimavit, ut ex eo tamquam absolutissimo exemplum petere prae ceteris debeamus. *ἐπεὶ οὖν τὰ ἰαμβεῖα λογογραφία τίς ἐστιν εὔρυθμος, ζηλούσθω σοι καὶ τὸ ἐνθυμηματικὸν ἐν αὐτοῖς. ἔχεις ἀρχέτυπον τὸν Πισίδην, νεωτέρους τὸν Καλλικλῆν, τὸν Πτωχοπρόδρομον, καὶ εἴ τις τοιοῦτος. ἐν τοῖς παλαιοῖς τὸν Θεολόγον, τὸν Σοφοκλῆν, ἐκτὸς τῶν ποιητικῶν ἰδιωμάτων αὐτῶν, τὰ εὐφραδέστερα τοῦ Λυκόφρονος καὶ εἴ τι τοιοῦτον* *). sed quanta fuerit Pisidae eiusque carminum apud eosdem Graecos aestimatio, longe melius addiscas ex Allatio, qui *in diatriba de Georgiis p.* 810 testem adhibet Psellum, quod plerique Pisidam Euripidi comparare, multi anteponere non sine animi contentione, lite etiam mota,
p. XXXVI praesumpserint. nil plane hac laude Pselli in Pisidam honorificentius esse possit. verum non adeo facile est ea omnia, quae laudat Psellus, in Pisida invenire. nam quo in libro vel poëmate tam diserte ac particulatim noster Georgius agit de aurigis ac de aurigatione, de iugis, rotis et modiolis? vel quaenam est inter eius carmina de phalangibus, de equitum peditumque ac sagittariorum varia ratione tam accurata descriptio? num alia quam quae hodie exstant scripta Pisidae Psellus commendat, et librum deperditum commonstrat? equidem fateor, id mihi statim multum probabile esse visum: sed cum accuratius Pselli verba eiusque dicendi modum perpenderem, tum demum sensi ea quae Pisida summatim attigisset, a Psello mirifice exornari atque amplificari. nam quod is ait *de morbis et remediis*, certum

*) cf. Bekkeri Anecdot. p. 1062.

est ad v. 1533 et seqq. Hexaëmeri esse referendum, et quod *de catena*, ad primos versus poëmatis *in Severum;* quod autem *de horis* in choream se moventibus idem Psellus refert, habes in Hexaëmero v. 289, et quod iterum *de horis* quadriga prodeuntibus et in orbem redeuntibus inquit ille, invenies ibidem v. 338. demum quod est in Psello *de phalangibus et militaribus copiis*, ad acroases *de expeditione Heraclii contra Persas* trahere commode possis, in quibus similia passim occurrunt. at vero quanquam ego a Psello minime dissentiam eiusque laudibus dignum omnino existimem esse Pisidam, nunquam tamen hunc praeferam Euripidi alterive ex antiquioribus iambographis Graecis. dicam enim quod verum est. etsi plurimis in locis Pisidae carmen ita elucet, ut veterum poëtarum gratiam et venustatem non desideres, saepe etiam ita frigescit, ut in scribendo dormitasse auctorem non modo sentias sed etiam indigneris quam maxime. ceterum quantum ille sublimitate carminis assurgere et se efferre potuerit, praecipue ostendit in Hexaëmero, in quo omnia sententiarum floribus et urbanitatis quodam sale conspersa sunt. in omnibus autem eius operibus contemplari licebit adumbratam pii p. XXXVII scriptoris imaginem, suavissimos mores, eximiam probitatem, qua se, dum numerose cadens versus leniter affluit, legentium auribus inculcat atque commendat.

Haec habebam quae dicerem de Georgio Pisida, non parvi nominis apud recentiores Graecos poëta, in quo cum plura invenias quae non invitus demireris, nihil tamen opinor spectandum magis est quam eius in tuendis Christianae religionis dogmatibus constantia et sincera fides: nam cum in ea tempora incidisset quibus Sergius patriarcha omnem machinam movit, ut Orientem universum a monophysismo ad monothelismum vafro consilio et malis technis pertraheret, ipse autem Sergium eiusque pietatem et doctrinam suspiceret maxime et coleret, nihilo tamen minus sibi fucum fieri nullatenus passus est, et suam fidem puram integramque servavit; quod ex omnibus hisce libellis, ac praesertim ex carmine *in Severum*, luculenter patet.

De Pisida mentionem faciunt inter antiquos Theophanes, Suidas, Cedrenus, Nicephorus Callisti, Iohannes Tzetza eiusque frater Isaacius Tzetza; inter recentiores autem, praeter Morellium, Kusterum, Herwartum, Raderum, Allatium, Maltretum,

Digitized by Google

Fabricium, Caveum, Oudinum, quorum sententias hactenus expendimus, quamplurimi alii scriptores celeberrimi, qui in ferendo de eiusdem Pisidae scriptis iudicio ex Suidae verbis male acceptis et intellectis allucinati sunt. nam Baronius ad a. 627 29, et post eum Pagius, soluta oratione scripsisse Pisidam aiunt quae iambico metro adstricta leguntur. ita plane etiam Bellarminus et Labbeus *de script. ecclesiasticis* historiam *de rebus Heraclii imp.* Pisidae tribuunt, a quibus non dissentit Bandurius *Antiq. Cp. p.* 868. sed eo in errore hi ducem habuerunt Vossium *de historicis Graecis tom.* 4 *p.* 143 et Possevinum *in App. Sacro tom.* 1 *p.* 538. nihil autem peccarunt de Pisida loquentes Guilielmus Crowaeus *in Elencho Scriptorum* in S. Scripturam *p.* 149, Ioh. Henricus Boeclerus *de Script. Graecis et Latinis p.* 85, Hadrianus Bailletius *Jugemens des Sçavans tom.* 4 *p.* 546, Jac Le-Longius *Bibl. Sacra tom.* 2 *p.* 741, et Ioh. Iac. Scheuzerus *Physica Sacra tom.* 1 *in princ.*, vel quod nullum aliud eius opus praeter Hexaëmeron noverint, vel quod de aliis suum iudicium interponere noluerint. Isaacus Casaubonus *Animad. in Athenaeum p.* 823 pium et elegantem Georgium nostrum aequus iudex appellat, sed emendationem in eum proponit quam ut minus necessariam recipiendam esse non credimus, ut patet ex v. 240 *de vanitate vitae.* Laurentius Crassus *Istoria de' poeti Greci p.* 262 Suidam tantum exscripsit, nec in eo quod reprehenderet vel emendaret invenit. eodem plane modo etiam Franciscus Xaverius Quadrius *Ragione d'ogni poesia tom.* 2 *p.* 124 Suidam secutus est, sed perperam Encomium, quod est in S. M. Anastasium Persam, ipse dicit a Pisida in Heraclium scriptum fuisse, quod etiam confirmat *tom.* 4 *p.* 505. nil autem minus accuratum, quam quod Dupinius *Bibl. des Auteurs ecclés. siècle* 7 *p.* 62, et Morerius, qui Dupinii verba in suum Dictionarium transtulit, necnon I. Graneolas *Critique des Auteurs ecclés. tom.* 2 *p.* 64 de Georgio nostro dixerunt. longe autem melius omnibus de eo scripsit D. Remigius Ceillerius *Hist. des Auteurs ecclés. tom.* 17 *p.* 532: nam vel omnino recta sunt vel saltem probabilibus coniecturis firmata, quae ad rem profert ac decernit.

Digitized by Google

GEORGII PISIDAE

MAGNAE ECCLESIAE DIACONI ET SCEUOPHYLACIS

DE EXPEDITIONE HERACLII IMPERATORIS CONTRA PERSAS

ACROASES TRES.

Digitized by Google

Digitized by

ΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΔΙΑΚΟΝΟΥ ΚΑΙ ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΟΣ
ΤΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΤΟΥ ΠΙΣΙΔΟΥ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΤΑ ΠΕΡΣΩΝ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΝ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ
ΑΚΡΟΑΣΕΙΣ ΤΡΕΙΣ.

Α.

Ὦ τὰς ἀΰλους τῶν ἄνω στρατευμάτων
τριὰς διευθύνουσα φωσφόρῳ λόγῳ
πρὸς ἔμπυρόν τε καὶ πεπηγμένην στάσιν
(λόγῳ γὰρ αὐτῶν ἐκπυροῦσα τὰς φύσεις
ὕλην ἄϋλον δεικνύειν ἐπίστασαι),
τοὺς οὐρανοὺς πληροῦσα, καὶ τὸν αἰθέρα
πυροῦσα, καὶ σφίγγουσα τὴν οἰκουμένην,

GEORGII PISIDAE
MAGNAE ECCLESIAE DIACONI ET SCEUOPHYLACIS
DE EXPEDITIONE HERACLII IMPERATORIS CONTRA PERSAS
ACROASES TRES.

I.

O quae superos spiritales exercitus tuo trias dirigis irradiante verbo per igneam et firmam stationem (nam verbo incendens eorum naturas (5) materiam materia expertem reddere nosti), caelos implens, et aethera inflammans, et complectens totum orbem, et ubique praesens,

Digitized by Google

καὶ πανταχοῦ παροῦσα μὴ κινουμένη,
καὶ μηδαμοῦ χωροῦσα, καὶ χωρουμένη
ὅπου δέησις ἐκ βάθους ἀνάπτεται,
δὸς τοῖς ἀμυδροῖς τῶν λογισμῶν ὀργάνοις
σάλπιγγος ἦχον καὶ λαλοῦσαν ἀσπίδα.
δίδαξον ἡμᾶς εὔστοχον κωεῖν ξίφος,
γλῶσσαν κατ' ἐχθρῶν, ὅπλον ἠκονημένον.
ἴθυνον ἡμᾶς ἔνθα τῆς ἐξουσίας
τῆς σῆς ἔνεστι συγγράφειν τὰ θαύματα.
σῷ γὰρ πεποιθὼς ὁ βασιλεὺς προστάγματι
πρὸς τοὺς ἀγῶνας τῶν ἀθέσμων βαρβάρων
ἑαυτὸν ἀντέταξεν, οἷς τὰ κτίσματα
ὑπὲρ σὲ τὸν κτίσαντα προσκυνεῖν νόμος·
οἷς γνήσιον μὲν ἀντέχεσθαι τῶν νόθων,
νόθον δὲ πάντῃ προσβαλεῖν τοῖς γνησίοις·
παρ' οἷς θεός τις ἀφρόνως νομίζεται
ἔνοπλος ἵππος προσκυνούμενος μάτην,
ὃς εἰς ἔλεγχον τοῦ πλάνου σεβάσματος
νῦν προσκυνεῖται καὶ πάλιν μαστίζεται.
ὦ καρδίας σύμπτωσις ἠθλιωμένη!
πῶς τῷ παρ' αὐτῶν δυσσεβῶς τιμωμένῳ
τιμὴν ὁμοῦ νέμουσι καὶ τιμωρίαν;
καὶ τῆς μὲν οὐ μετέσχε προσκυνούμενος,
τῇ δὲ προσαλγεῖ πυκνὰ μαστιγούμενος.
ὕδωρ δὲ καὶ πῦρ, τὰς ἐναντίας φύσεις,

δς
25 οἷς P (i. e. codex Parisiensis)

et tamen non movens se, et nullibi circumscripta, et tamen recepta loco; (10) si preces ex imo sursum evolant, da debilibus nostrae mentis organis tubae sonum, et scutum eloquentiae. fac nos recta ad scopum movere ensem, linguam, contra hostes telum acutum. (15) dirige nos, quo potentiae tuae licet describere miracula. tuo enim, rex, obediens mandato ad bella adversus impios barbaros se obiecit, quibus res creatas (20) super te, qui creasti, adorare lex est; quibus proprium est adhaerere falsis et falsum semper veris adiicere; apud quos stulte habetur, ut quidam deus, armatus equus, cultus inaniter; (25) qui in argumentum falsae adorationis modo adoratur modo vero caeditur. o cordis exitium lacrimabile! quomodo apud ipsos impie culto numini honorem simul praestant et poenam? (30) et illius non est particeps, dum colitur, hac vero dolet, cum frequenter caeditur. aquam vero et ignem contrarias naturas,

Digitized by Google

θεοὺς παρεισάγουσιν ἀλληλοφθόρους,
λύσιν σέβοντες πραγμάτων ἐναντίων.
Ἀλλ' ὦ στρατηγὲ τῶν σοφῶν βουλευμάτων,
μετ' εὐμενείας τοὺς ἐμοὺς δέχου λόγους·
ἐλεύθεροι γάρ εἰσιν ἐκ θωπευμάτων,
ἐκ σοῦ μαθόντες μὴ λαλεῖν ὑποκρίσει.
ὡς οὖν ἀληθὴς τῶν ἀληθῶν πραγμάτων
κριτὴς φάνηθι τῆσδε τῆς στρατηγίας·
γενοῦ δικαστὴς Κελτικοῦ Ῥήνου πλέον,
γενοῦ δικαστής· ἀλλὰ συγγνώμην δίδου.
οἶμαι γὰρ οὐδὲν ἐξελέγξεις ὡς νόθον,
ἐφ' οἷς δι' ἡμῶν ζημίαν ὑφίστασαι·
τῶν γὰρ λογισμῶν τῶν ἐν ἡμῖν οἱ τόνοι
ἐξασθενοῦσιν ἱστορεῖν σου τῶν πόνων
τὰς ποικίλας γνώμας τε καὶ διαιρέσεις
καὶ τὴν διὰ πάντων ψυχικὴν εὐτολμίαν,
ἣν τοῖς ἀγῶσιν εὐθέτως συνήρμοσας,
τὸν νοῦν πλατύνας ἐν στενώσει πραγμάτων.
Εἰ τὰς ἐπ' ἄκρον ἠρμένας εὐξίας
ἰσφαλμένας λέγουσιν οὐκ ἀπεικότως,
κείσθω τὸ λοιπὸν ἐν κακοῖς τὰ Περσίδος,
ἀντιστρόφως δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων
τὰ δυσχερῆ τραπεῖεν εἰς εὐεξίαν·
ἀεὶ γὰρ ἡ ῥέουσα τοῦ βίου χύσις
ἀντιστροφάς τε καὶ μεταπτώσεις φέρει,
ὅπως τὸ πᾶγιον πανταχοῦ σεσωσμένον
μόνῳ φυλαχθῇ τῷ θεῷ τῶν κτισμάτων.

deos introducunt, qui se invicem destruunt, dissolutionem colentes rerum oppositarum. (35) Ast, o dux sapientium consiliorum, clementer meos excipe sermones: longe enim sunt a blandimentis, edocti ex te non loqui ficte. ut verus igitur veritatis aestimator, (40) iudex adesto huiusce expeditionis: esto iudex Celtico Rheno potior. esto iudex: sed indulgentiam adhibe. puto enim, nihil respues ut falsum, cum tibi multum detractum esse sentias. (45) mentis enim nostrae vires non valent enarrare tuorum laborum varias rationes et discrimina; illamque in omnibus spiritalem audaciam, quam inter praelia opportune exseruisti, (50) mentem extendens in rerum angustiis. At si res ad summum felicitatis evectas perditas statim dicunt non immerito, positae iam sint in malo res Persicae, et contra rerum nostrarum misera (55) condicio convertatur in bonam. semper enim labilis vitae fluxus vicissitudinesque et mutationes affert, ut constet rerum firmitatem ubique esse servatam et custoditam a solo deo creaturarum.

Digitized by Google

Πάντας διατρέχουσιν οἱ ταχεῖς λόγοι
τῇ λεπτότητι ζωγραφοῦντες τὰς φύσεις.
ὅταν δὲ πειραθῶσι τοῦ πρὸς σὲ δρόμου,
πόθῳ τρέχουσι καὶ βραδύνουσι φόβῳ·
καὶ πολλάκις σὲ ζωγραφήσαντες πάλιν
γράφουσι, μὴ γράφοντες ἠκριβωμένως.
Ὅμηρος, ὃν λέγουσι πηγὴν τῶν λόγων
(τὰς γὰρ λάλους ἐκεῖνος εὑρύνει φλέβας,
καὶ τοὺς λογισμοὺς τῆς νεαζούσης φρενὸς
βλύζων ἐπάρδει καὶ ποτίζων ἐκτρέφει,
μένει τε πλήρης πολλάκις κενούμενος),
τὰς αὐταδέλφους ἀρετὰς καὶ συντρόφους
διττοῖς μερίζει τῶν λόγων νοήμασι·
πλὴν ἐξ ἀνάγκης· οὐ γὰρ ἥψατο χρόνου
δείξαντος ἀνδρίας τε καὶ φρονήσεως
καὶ τῶν σὺν αὐταῖς κοινὸν οἰκητήριον.
ἀλλ' εἴπερ εὐπόρησε τῆς σῆς εἰκόνος
καὶ τὴν τελείαν εὗρεν, ὡς ἔδει, φύσιν,
ἀφεὶς τὰ πολλὰ τῶν λόγων μυθεύματα,
τὴν ψυχικὴν μόρφωσιν, ἣν ἔχεις, ὅλοις
προσθεὶς ἐδείκνυ τῶν ἀρετῶν συνημμένων
μίαν δι' ὑμῶν τετράμορφον εἰκόνα.
εἰ Νέστορος γὰρ συλλαλοῦντος ἡδέως
ἔργοις μελισσῶν ἐξομοιοῖ τὸ στόμα,
πῶς οὐ πρὸς ἄκρον ἦλθε θαύματος βλέπων

73 χρόνου P 74 ἀνδρείας ed 80 malim προθείς.

(60) ea est sermonum vis, ut facile percurrant scite pingentes rerum quaslibet naturas. cum vero tentant ad te iter dirigere, desiderio currunt, sed retardantur timore; et cum saepius te pinxerint, iterum (65) pingunt, nunquam accurate pingentes. Homerus, quem dicunt fontem eloquentiae (ille enim sermonis dilatat venas, mentisque iuvenescentis ideas emanans irrigat et irrigans nutrit, (70) et perstat plenus, quamvis saepe exhaustus), simul natas et simul nutritas virtutes duplici sermonum dividit intelligentia. at ex necessitate: non enim attigit, quod postea tempus edocuit, fortitudini et prudentiae, (75) cognatisque virtutibus commune esse domicilium. at si tuam bene animo imaginem et perfecte, ut decuit, attigisset naturam, reiectis tam multis fabulosis sermonibus, et illa spiritali forma, quam habes, omnibus (80) proposita, ostendisset ex coniunctis virtutibus unam tibi esse quadriformem imaginem. si enim Nestoris colloquentis dulciter apum operibus adsimilat linguam, nonne, quod erat maxime admirandum, vidisset

Digitized by Google

ἄϋλον ἐν σοὶ τῶν φρενῶν μελουργίαν
ἐν τῷ γλυκασμῷ· τὸν γὰρ ἰὸν οὐκ ἔχεις,
σὺ παντὸς ἄνθους ἐκλέγῃ τὸ χρήσιμον
εἰς πάντα καιρόν· οὐ γὰρ εἰς ἔαρ μόνον.
σὺ κέντρον, ὡς μέλιττα, τοὺς νόμους ἔχεις.
ἀλλ' οὐκ ἀναιρεῖς, οὐδὲ πλήττεις εἰς βάθος.
εἴ που γὰρ εὕροις ἄξιον πληγῆς μέλος,
τοὺς μὲν νόμους, ὡς κέντρον, ἁπλοῖς πρὸς φόβον,
φείδῃ δὲ πάντως· καὶ τὸ κέντρον πολλάκις
πλῆξαι προπηδᾷ καὶ πάλιν συστέλλεται,
τὸ δραστικὸν δὲ συμπαθείᾳ κρατούμενον
ἔμεινεν ἀργόν· κἂν γὰρ ὀξεῖαν ῥοπὴν
ἔχῃ, δι' ὑμῶν εὐσεβῶς ἀμβλύνεται,
καὶ λοιπόν, ὥσπερ ἐκ φιλανθρώπου πάθους,
στάζει τὸ κέντρον ἀντὶ πικρίας μέλι.
Ἀλλ' ἐν παρεκβάσει με τοῦ προκειμένου
ἡ τῶν καλῶν σου τερπνότης ἀπήγαγεν·
ὅθεν πρὸς αὐτὰς τοῦ λόγου τὰς αὔλακας
πάλιν γεωργῶν εἰσάγω τὰ σπέρματα.
Ἡ νὺξ μὲν ἡ μέλαινα τῶν ἐναντίων
εἰς πᾶσαν ἐξήπλωτο τὴν οἰκουμένην·
κόρος γὰρ οὐκ ἦν Περσικῆς ἀπληστίας,
ἀλλ' ἐξέτεινον τὰς ὀρέξεις εἰς φόνους.
πλὴν εἰς ἀφεγγῆ καὶ τοσαύτην ἑσπέραν
πρὸς ὕπνον αὐτὸς οὐδαμῶς μετετράπης·

87 ἐκλέγεις P 95 an συμπαθεῖ? cf. 2 214 τοῦ σοῦ ἡμέρου.
101 σε P

(85) non materiale tuae mentis mellificium quam dulcissimum? non enim tibi est venenum. tu ex omni flore colligis quod bonum est, per omne tempus: non enim vere tantum. tu aculeum, ut apis, id est leges habes: (90) sed nec occidis, nec imo feris vulnere. si quando enim invenis dignum plaga membrum, leges ut aculeum intendis ad timorem. parcis vero semper; et saepe aculeus ad feriendum micat et rursus contrahitur, (95) eiusque acrior vis misericordia fracta languet iners: quamvis enim acutam aciem habeat, tua benignitate obtunditur: at dum demum, uti ex hominum commiseratione, mel pro amaritie instillat aculeus. (100) sed in digressionem me a proposito tuae bonitatis iucunda consideratio abduxit. unde in ipsos primos sermonis sulcos iterum fodiens spargo semina. nox quidem nigra barbarorum hostium (105) totam late terram occupaverat: nondum enim expleta erat aviditas Persarum, sed inhiabat adhuc ad caedes. tu vero inter tantae noctis tenebras somno te ipsum nullatenus tradidisti: (110) nostrarum enim

Digitized by Google

τῶν γὰρ δι' ἡμᾶς φροντίδων ἡ πυκνότης
ἐκ σοῦ τὸν ὕπνον εἰκότως ἀπέστρεφε.
πολλοὶ δὲ βουλὰς καὶ στρατηγίας νόμους
αὐτοὶ καθ' αὑτοὺς ζωγραφοῦντες ἠρέμα
ἔφασκον ὡς χρὴ τὸ κράτος βασιλέως
ἐν ταῖς ἀνάγκαις τῆς μάχης παρεστάναι.
ἄλλοι δὲ πάλιν, ὥσπερ ἐκ τοὐναντίου,
ἀντεστρατήγουν δυσμαχοῦντες ἐν λόγοις,
ἐπισφαλὲς λέγοντες εἶναι τὸ κράτος
πρὸς τὰς ἑτοίμους ἐμβαλεῖν περιστάσεις.
τινὲς δὲ καὶ σύγκρισιν ἐξ ἀμφοῖν μίαν
ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἐκτυποῦντες καρδίαις
σοφιστικῶς ἔφραζον, ὥστε καὶ μένειν
καὶ ταῖς μερίμναις τοῖς ἀγῶσι συντρέχειν.
ἀλλ' ἦν τὰ κοινὰ τῶν λόγων ἀναίτια·
οὐ γὰρ πονηρὸν εἶχον αἱ γνῶμαι τρόπον,
σὺ δέ, στρατηγέ, καὶ γὰρ ἦσθα τῶν ὅλων
καὶ ταῦτα μᾶλλον αὐτὸς ἠκριβωμένος,
πᾶσι δεδωκὼς τοῦ λαλεῖν ἐξουσίαν
θεὸν δικαστὴν τῶν ἀδήλων εἰγράσω.
ὅπου δὲ πίστις παρθένος προσέρχεται,
λευκὴν ἄνωθεν ἐλπίδα στολίζεται.
Ἑορτάσας δὲ τὴν μεγίστην ἡμέραν,
ἐν ᾗ τὸ κοινὸν ἐξανέστη τοῦ γένους
εἰς ἔνθεόν τε καὶ νέαν ἀνάπλασιν,
εὐθὺς μετ' αὐτὴν εἰκονίζων Μωσέα
κατωστρατηγεῖς Φαραὼ τοῦ δευτέρου,

110 τῶν P, σῶν ed

curarum multitudo a te somnum, ut par est, avertit. multi de ratione et legibus ducendi exercitus alii post alios disserentes subtiliter, dicebant ut oporteat regis maiestatem (115) in periculis belli praesto esse. alii vero rursus velut ex opposito contra insurgebant dimicantes sermonibus. minus tutum dicentes esse maiestatem in apertis committere periculis. (120) nonnulli vero ex utrisque unum iudicium in suis sibi effingentes cordibus, sophistice dicebant oportere et domi manere et consilio in certamina accurrere. sed erant isti omnium sermones sine culpa: (125) non enim ex malo prodibant sententiae ingenio. tu vero dux (omnium enim dux fuisti, et haec ipsa ceteris melius cognoveras) omnibus data loquendi potestate, deum iudicem occultorum fecisti, (130) nimirum statim ac fides virgo supervenit, candidam illa ex alto spem adornat. tum celebrata maxima illa die, qua totum adsurrexit humanum genus ad divinam novamque reformationem, (135) statim post ipsam,

Digitized by Google

εἰ δεύτερόν τις οὐχ ἁμαρτήσει λέγων
τὸν ὡς ἀληθῶς πρῶτον εἰς ἁμαρτίαν.
λαβὼν δὲ τὴν θείαν τε καὶ σεβάσμιον
μορφὴν ἐκείνην τῆς γραφῆς τῆς ἀγράφου,
ἣν χεῖρες οὐκ ἔγραψαν, ἀλλ' ἐν εἰκόνι
ὁ πάντα μορφῶν καὶ διαπλάττων λόγος
ἄνευ γραφῆς μόρφωσιν, ὡς ἄνευ σπορᾶς
κύησιν αὐτός, ὡς ἐπίσταται, φέρει
(ἐχρῆν γὰρ αὐτόν, ὡς τότε σπορᾶς δίχα,
οὕτω τυποῦσθαι καὶ πάλιν γραφῆς ἄνευ,
ὅπως δι' ἀμφοῖν τοῦ λόγου μορφουμένου
μένῃ τὸ πιστὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως,
τῶν φαντασιαστῶν ἐξελέγχον τὴν πλάνην) —
τούτῳ πεποιθὼς τῷ θεογράφῳ τύπῳ
θείαν ἀπαρχὴν τῶν ἀγώνων εἰργάσω·
ἔδει γὰρ ἡμῶν τὸν συνήγορον λόγον
πάντως παρεῖναι τῆς δίκης κινουμένης.
τῇ δευτέρᾳ δὲ τῆς ἑορτῆς ἡμέρᾳ
σεαυτὸν εὐθὺς ἐμβαλὼν ταῖς ὁλκάσι
τὸν ὑγρὸν ἐξέτεμνες εὐτόνως πόρον,
καὶ δὴ παρέπλεις εὐθὺς Ἡραίας τόπους·
οὕτω γὰρ αὐτὴν ὠνόμαζον ἐκ πλάνης
τῆς πρὶν κρατούσης διαδοχὴν δεδεγμένοι,
ἕως ἔτρεψας εὐσεβῶς μεθαρμόσας

137 ἁμαρτήσει οι P 139 σεβάσμιον cod 148 μένῃ cod P, μένοι V 149 φαντασιαςῶν ἐξελέγχων ed, φαντασιαστῶν ἐξελέγχον cod 152 ὑμῶν ed

repraesentans Mosem, acies eduxisti contra Pharaonem alterum, si quis tamen non errat vocans alterum, qui vere fuit primus in peccato. tum manu accepisti divinam et venerandam (140) effigiem illam picturae non pictae, quam manus non pinxerunt, sed in imagine verbum figurans et efformans omnia finxit, figuram sine pictura, sicut sine semine idem conceptionem, ut scitur, habet. (145) oportebat enim ipsum, sicut tunc sine semine, sic et postea effingi sine pictura, ut per utrumque verbi configurati maneret fides incarnationis, et phantasiastarum confunderetur error. (150) hoc fretus divinitus efficto signo sanctas primitias certaminum feciati: oportebat enim patronum verbum omnino adparere, se movente iustitia. secunda vero festivitatis die (155) te ipsum illico committens navibus humidam secasti alacriter viam, et ultra Heraeae caput cito praeternavigasti: ita enim ipsam vocabant ex errore, qui iamdiu invaluerat, successores, (160) donec pia rerum

Digitized by Google

τὸ τῆς πλάνης ἄδοξον εἰς εὐδοξίαν.
Τρέμω δὲ τούτων μνημονεύσας τῶν τόπων
σιγῇ παρελθεῖν ἣν ἐν αὐτοῖς εἰργάσω
ἔναγχος εὐσέβειαν· ἔσται γὰρ τάχα
καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς ἡ σιωπὴ ζημία.
ἀλλ' ἐν παρεκβάσει με τοῦ σκοποῦ πάλιν
δραμεῖν θέλοντα τὸν βιωφελῆ δρόμον
μή τις πάρεργος τοῦ λόγου τὸν ἵππέα
σπεύσῃ κατασχεῖν ταῖς ἀφώνοις ἡνίαις.
Ἦν μὲν Νότου πνεύσαντος εἰς τοὐναντίον
παλινδρομοῦντα συντόνως τὰ ῥεύματα,
καὶ νὺξ ἀφεγγὴς καὶ βράσαντα κύματα
διπλῆν ἀνάγκην τῆς ζάλης εἰργάζετο.
σὺ δέ, κράτιστε, τὴν ἄϋπνον ἑσπέραν
εἰθισμένως ἔτεμνες, εἴπερ ἑσπέραν
καλεῖν προσήκει τὴν δι' ὑμῶν ἡμέραν.
φωνὴ δ' ἄπωθεν ὀξέων θρηνημάτων
τὰς σὰς κατεβρόντησεν εὐσεβεῖς φρένας.
ἐκ κυμάτων δὲ δυστυχῶς ὠθουμένη
ὁλκὰς προσεσκίρτησε πετραίῳ πάγῳ,
πολλὴ δὲ παφλάζουσα ῥευμάτων βοὴ
τὸν ἦχον ὑψώσασα ταῖς πέτραις ὅλον
ἔξω τὸν ἀφρὸν ἀγρίως ἀνέπτυε,
καὶ προσραγέντα τοῖς λίθοις τὰ κύματα
ἐκ τῶν βιαίων ὥσπερ ἀντικρουμάτων

166 παρεμβάσει ed 169 σπεύσῃ P 171 συντόμως ed
177 ἄπωθεν P.

commutatione convertisti erroris dedecus in nominis celebritatem. timerem, si haec loca memorans silentio praeterirem, quam in ipsis constituisti nuper religionem. erit enim brevi (165) etiam posteris silentium poena. sed rursus in digressione video me a proposito currere volentem utilem cursum, ne sermo perfunctorius equitem contendat retinere mutis habenis. (170) Austro spirante ex adverso fuerant rursus relegendi quautocius fluctus; et nox caeca et aestuantes undae duplex periculum procellae fecerant. tu vero, fortissime, insomnem noctem (175) de more transegisti, si tamen noctem vocare decet, quae per te fuit dies. vox autem longe acuti eiulatus ad tuas circum intonuit pias mentes. ab undis vero infeliciter iactata (180) navis illisa est ad petraeum scopulum. multus autem effervescens undarum frugor, interque scopulos extollens late sonitum, foras spumas immaniter exspuit; et illisi cautibus fluctus, (185) veluti ex vehementi repulsu, longe iaculabantur

Digitized by Google

σπινθῆρας ἐξέπεμπον ὑγρᾶς οὐσίας·
καὶ πρὸς τοσαύτην ἦλθον οἱ πλωταὶ βίαν
ὡς μηδὲν εἶναι τῶν νεκρουμένων πλέον·
νεκροὺς γὰρ αὐτοὺς ἐν βραχεῖ τιθαμμένους
ἐσχημάτιζε τῆς ἀνάγκης ὁ τρόπος.
ἀλλ' εὐθὺς ἐλπὶς καὶ παρ' ἐλπίδα φθάσας
ἔλαμψας αὐτοῖς ἐν θαλάσσῃ φωσφόρος,
τὸ φῶς προδεικνὺς ἡλίου γλυκὺ πλέον·
ὁ μὲν γὰρ οἶδεν ἐκπυροῦν τὰ σώματα,
σὺ δὲ δροσίζεις εὐσεβῶς τὰς καρδίας.
καὶ δὴ πρὸς αὐτὴν ἐκδραμὼν τὴν ὁλκάδα,
κάμνων ἐφείλκου πάντας εἰς προθυμίαν,
ἐρυθριῶντας δεσπότου πονουμένου
ἐν τῇ τοσαύτῃ τῶν καλῶν αὐτουργίᾳ.
καὶ τῶν ταχυδρόμων γὰρ εὐθὺς ὁλκάδων
τὸ πλῆθος εἰς ἓν εὐτόνως συνέτρεχεν,
καὶ πᾶς ἐν ὅπλοις ἐστρατευμένος τότε
ῥίψας τὸ τόξον καὶ παρεὶς τὴν ἀσπίδα
πρὸς τὰς ἐνύγρους συμπλοκὰς ὡπλίζετο.
καὐτοὺς δὲ τοὺς τεμόντας εὐνοίας λόγῳ
τῶν τεκνοποιῶν ὀργάνων τὰ σπέρματα,
εἰς ταὐτὸ συντρέχοντας ἦν ὁρᾶν τότε
τιμηθέντας οὐδὲν τὴν φύσιν τὴν ἄρρενα.
οὕτως ἕκαστος συμμετασχεῖν ἐκ μέρους
τῶν σῶν ἱδρώτων ἡδέως ἠπείγετο.
ὅμως ἅπαντες σοὶ προσῆγον τὴν χάριν,

192 φωσφόρου ed 197 ἐφείλκον ed 202 ὄχλοις ed

aquae adspergines. et mutae ad tales sunt redacti angustias, ut nihil esset quod non portenderet mortem: mortuos enim ipsos et brevi tempore sepultos (190) monstrabat periculi necessitas. sed repente spes: et tu spem antevertens emicuisti ipsis in mari, phosphori lucem emittens, solis luce dulciorem: hic enim valet concremare corpora, (195) tu vero irroras pie corda. quippe ante ipsam excurrens navim et allaborans excitasti omnes ad alacritatem, iam erubescentes, quod laboraret despota et tam praeclara ipse per se gereret. (200) tum vero statim actuariarum navium multitudo in unum intentis viribus contracta est. ac tum quisque, ut erat tumultuarie instructus, abiecto telo et dimisso clipeo ad marinos conflictus se armabat. (205) ac etiam eos, quibus erant exsecta (sit venia dicto) genitalium organorum semina, in idem accurrentes erat tunc videre, quasi neutiquam abscissa eis fuisset virilitas. ita singuli ad sumendam partem (210) tuorum sudorum dulciter impellebantur: sed omnes uni tibi referebant gratiam. tu vero de sin-

Digitized by Google

ὑμῖν δὲ πᾶν τὸ πραχθὲν ἐσπουδάζετο,
ὅπως ὁ πρῶτος μισθὸς εἰς τὴν αἰτίαν
καὶ τὴν ἀφορμὴν συνδράμοι τοῦ πράγματος.
οἱ μὲν γὰρ ὤθουν ἐκ θαλαττίων λίθων
ῥιζωθὲν ὥσπερ ἐξ ἀνάγκης τὸ σκάφος,
οἱ ναυτικοὶ δὲ τοῖς ἀποσχοίνοις τόνοις
λαβόντες εἵλκον, ὡς ἐνῆν, τὴν ὁλκάδα,
ἕως κατισχύσαντες εἵλκυσαν μόλις
τὴν ναῦν πεσοῦσαν ἐν σαγήνῃ τῶν λίθων.
Ὢ συμπαθὲς φρόνημα καὶ ψυχῆς τόνος
καὶ φροντὶς ἀρκέσασα τοῖς ὅλοις μία!
πάλιν μεριμνᾷς, καὶ πάλιν κατὰ ζάλης
μάχην συνάπτεις· οὐδὲ γὰρ θαλαττίας
κίνδυνος ὁρμῆς, οὐδὲ τῆς γῆς ἡ ζάλη
τῇ σῇ πυρέσχον ἐκκοπὴν προθυμίᾳ.
ἀλλ' ὡς σοφός τις ἐν χειμερινῇσει ζάλης
χειμῶνος αὔρας ἠγριωμένας βλέπων,
τότε πλέον δείκνυσι τὴν εὐτεχνίαν,
καὶ τῷ λογισμῷ τὰς τρικυμίας φθάσας
τέμνει τὸ ῥεῦμα τῆς ζάλης ἀνατρέχων,
κενοῖ τε πυκνᾶς τὴν βίαν τοῦ πνεύματος,
οὕτω κρατήσας τοῦ βίου τοὺς αὐχένας,
χειμῶνος ὄντος καὶ ταραχῆς πραγμάτων,
φθάνων ἑκάστην συμφορῶν τρικυμίαν
πῇ μὲν διατέμνεις, πῇ δὲ τὴν βίαν κενοῖς,
πῇ δὲ πρὸς ὕψος εὐσεβῶς ἀνατρέχων

227 τις add P 228 ὥρας ed

gulis factis curam habebas, sic ut promptum praemium ad rationem occasionemque accurreret operis. (215) illi quidem protrudebant ex marinis scopulis radicitus ac veluti per vim affixam navem: nautae vero iunceis funibus abreptum trahebant, ut poterant, navigium, donec multum connixi, aegre eduxerunt (220) navim irretitam scopulis. ast o quae compatiens voluntas! quae animi firmitas! quae cura sufficiens una ad omnia! rursus cogitas, et rursus cum procella pugnam conseris: neque enim marini (225) periculum furoris neque terrae tempestas tuam contuderunt animi praesentiam. at veluti sapiens gubernator in procella, quo magis furentem hiemem vidot, tunc plus artis ostendit et solertiae, (230) et consilio undarum vim antevertens ingruentes secat fluctus occurrens, eluditque saepius vim venti, sic tu cum regeres vitae gubernaculum, in praesenti tempestate et rerum turbulentia, (235) omnium calamitatum fluctibus praepeditis, qua maris dividis, qua eludis insaniam; nunc vero, pio mentis sensu sursum excurrens, terrae ma-

γῆς καὶ θαλάττης τὸν σάλον κατέσβεσας.
Ἰδὼν δὲ ταῦτα καὶ στενάξας ὁ φθόνος
(πολλὴν γὰρ ἔγνω ζημίαν πεπονθέναι,
βλέπων τοσοὺτους ἐν βραχεῖ σεσωσμένους)
πλήττει τὸν ἄκρον τοῦ ποδός σου δάκτυλον,
ἑαυτὸν, ὡς ἔοικε, μορφώσας λίθῳ·
θερμὴ δ' ἀνηκόντιζεν αἵματος χύσις
βάπτουσα τὴν γῆν, καὶ καλοῦσα μάρτυρα·
ἐχρῆν γὰρ ὑμῖν εἰς ἀμείωτον χάριν
τῆς εὐσεβείας προσμένειν τὰ στίγματα.
Ἀλλ' ὡς ἐκεῖνο τῆς ἀνάγκης τὸ σκάφος
καὶ τῶν τοσούτων κυμάτων ἁφήρπασας,
τὴν κοσμικὴν ἅπασαν οὕτως ὁλκάδα
σώζοι δι' ὑμῶν μέχρι παντὸς ἐκ ζάλης
ὁ πανταχοῦ σκέπων σε τοῦ θεοῦ λόγος.

B.

Δημόσθενες, πρόελθε σὺν παρρησίᾳ.
λόγοι κρατοῦσι· μὴ ταράττου νῦν φόβῳ·
Φίλιππος οὐ πάρεστιν, ἀλλ' ὁ δεσπότης.
κίνδυνος οὐδείς, καὶ σιωπὴν εἰ πάθοις,
κοινῶς ἁπάντων καὶ καλῶς ἡττημένων.

4 πάθοις cod 5 ἡττωμένων ed

risque rabiem temperasti. haec autem videns atque ingemiscens invidia (240) (multum enim sensit se damnum tulisse conspiciens tales viros repente conservatos) ferit tui pedis summitatem digiti, mentita, ut visa est, figuram scopuli. calidus autem erupit sanguinis rivus (245) inficiens terram, teque declarans martyrem. decebat enim ut in integrae gratiae testimonium tibi inessent pietatis stigmata. Ast sicut illud tu ex angustiis navigium atque ex tanta tempestate eripuisti, (250) sic totam late mundialem navim servet per te semper a procellis, quod te ubique tuetur, dei verbum.

II.

Prodeas, Demosthenes, et confidenter loquere. loquendi est potestas: ne te nunc timor exagitet. non adest Philippus, sed despota, periculum est nullum, et si tu silueris, (5) late, et plene omnibus devictis. ego quidem

Digitized by Google

Παλινδρομεῖν δὲ τῶν λόγων ἠπειγμένων
πρὸς τοὺς ἀπ' ἀρχῆς αὖθις ἵπταμαι δρόμους.
οὐ γὰρ παρέσχες ἐγκοπὴν ταῖς ὁλκάσιν,
ἕως διελθὼν τὴν ὁδὰν τῶν ῥευμάτων
αὐταῖς ἐπέστης ταῖς καλουμέναις Πύλαις,
ἐλθὼν ἀπροσδόκητος ἡμεροδρόμος.
ἐντεῦθεν ὥσπερ βλύσμα πηγαίου πόρου
κινούμενον μὲν ἐκ φλεβῶν τῶν ἐν βάθει
ὁμοῦ συνῆπται καὶ τὰ ῥεῖθρα συλλέγει,
ἐν ταῖς νομαῖς δὲ ποικίλως μερίζεται,
οὕτως ἀνοίξας τοῦ λογισμοῦ τὰς φλέβας
τῇ ποικίλῃ σου καὶ σοφῇ διαιρέσει
σαυτὸν μερίζεις ταῖς νομαῖς τῶν πραγμάτων.
τίς γὰρ στατηγός; βασιλεὺς πρὸ τῶν ὅλων.
τίς ἐκδιδάξαι ταξιαρχίας νόμους;
πάντες πρὸς ὑμᾶς εὐθέως ἀπέβλεπον.
τίς τῶν δεόντων ἀσφαλὴς βουληφόρος;
πάλιν πρὸς ὑμᾶς ἡ ῥοπὴ τῶν ὀμμάτων.
ὡς εὖ κρατοῦσα σὺν θεῷ μοναρχία!
οὐ γὰρ πολυπρόσωπος ἦν ἀναρχία,
ἀλλὰ κρατοῦσα σὺν θεῷ μοναρχία,
ἣ πάντα θάλπει καὶ διευθύνει λόγῳ
καὶ τὰς ἀτάκτους ἐκτροπὰς ἀνατρέπει·
οὕτω γὰρ οὐδὲν ὡς ἀταξίας νόσος
ἕρπουσα δάκνει καὶ δαπανᾷ τὴν φύσιν,
καὶ τῶν ἐν αὐτῇ καιρίων καθάπτεται.

8 *ἐκκοπὴν* ed

rursus currere, incitante sermone, per inceptos cursus recens propero: non enim intervertisti cursum navibus, usque dum emensis undarum viis (10) ad Pylas, ut vocantur, pervenisti, adstans improvisus hemerodromus. tum vero sicut scaturigo fontis, quae exsiliens ex venis in imo absconditis in unum coalescit, tumetque ex collectis rivulis, (15) ac varie in varias partes dividitur, sic tu reclusis tuae mentis venis tua varia et sapienti distributione te ipsum dividis in varias partes operum. quis enim dux? imperator pro omnibus. (20) quis de ducendo exercitu det leges? omnes in te statim intuebantur. quis in necessitatibus tutus consiliarius? rursus in te conversio oculorum. quam bene est imperanti cum deo monarchiae! (25) non enim multiformis erat anarchia, sed imperans cum deo monarchia; quae omnia fovet et dirigit verbo, et inordinatas confusiones amolitur. nihil enim est tam noxium quam defectus ordinis, (30) morbus, qui serpens mordet, et absumit natu-

Digitized by Google

Ἀλλ' εἰ θελήσω τῶν λόγων τὰ ποικίλα
καὶ τὰς διαφορὰς ἱστορεῖν τῶν φροντίδων,
ὅσας προθύμως ἀνθ' ὅλων ὑφίστασο,
διττῆς ἁμαρτῶν ἐλπίδος κριθήσομαι
ὡς μηδὲ ταῦτα τῷ λόγῳ περιγράφων
μηδὲ προβαίνων καὶ λέγων τὰ καίρια.
Σὺ τὰς ὁδοὺς μὲν εἰργάσω στρατηγίας,
τρίβους δὲ τὰς σὰς τακτικὴν εὐτεχνίαν.
σοὶ καὶ τράπεζα καὶ πόματα καὶ τροφὴ
τόξοις παρεισκεύαστο καὶ ταῖς ἀσπίσι.
ψιλὸς δὲ σοῦ πᾶς πρακτικός τις ἦν λόγος,
ῥυθμός τε πάσης καὶ καιρῶν εὐβουλίας.
στρατὸν γὰρ εὑρὼν τὸ πρὶν ἐκ ῥᾳθυμίας
ἀταξίας γέμοντας ἠμελημένης,
θᾶττον κατορθοῖς καὶ λόγοις καὶ σχήμασι,
τυποῖς, διαιροῖς, δεικνύων, ὑπογράφων,
ὡς παιδαγωγὸς τῶν ἐνόπλων γραμμάτων.
ὦ νοῦς διαρκὴς Ὠκεανὸν μιμούμενος,
κυκλῶν τε τὴν γῆν καὶ τὸ πᾶν περιτρέχων,
καὶ πάντας ἄρδων, καὶ μένων πεπλησμένος!
Ὅσας μὲν οὖν μετῆλθες ἐν βραχεῖ χρόνῳ
ἄλλας ἐπ' ἄλλαις φροντίδων τριχυμίας,
πράττων, μεριμνῶν, εὐτρεπίζων, προγράφων,
ὅπως τὸ πλῆθος τοῦ στρατοῦ συναρμόσῃς
εἰς πολλὰ τῆς γῆς διεσπαρμένον μέρη

33 τὰς add P 45 *γέμοντα* ed 53 *τριχυμίαις* ed

ram, et meliores opportunitates abripit. at si voluero consiliorum varias rationes et varias describere sollicitudines, quantas alacriter pro republica obisti, (35) quod duplici exciderim spe, criminarer, ut qui neque haec ipsa sermone explicem, nec ea quae sunt dicenda progrediens referam. tu quidem signasti expeditionis vias, iter vero tuum ex optima militari disciplina; (40) tibi et mensa et pocula et cibus inter tela instruebantur et scuta. omnis tuus sermo simplex, at rebus conveniens, norma erat et ratio cuiuscunque boni consilii: exercitum enim cum invenisses ex desidia (45) omni carentem ordine et plenum negligentia, ipsum statim instruis dictis et figuris, formans, dividens, demonstrans, oculis subiiciens, velut paedagogus utens armatis litteris. O mens praestantissima, quae et instar Oceani, (50) circumiens terram et quaquaversus permeans, omnium mentes irrigans et perstans plena, quot nam excepisti brevi spatio temporis, unum post alium, curarum geminatos fluctus, operans, cogitans, apparans, praescribens, (55) ut numerosum exercitum colligeres in varias terrae disseminatum partes; nam valde

Digitized by Google

(δέος γὰρ ἦν οὐ φαῦλον, ὥστε μὴ φθάσας
τὰ διαιρεθέντα τοῦ στρατοῦ σου τάγματα
σχίσῃ παρελθὼν ἐν μέσοις ὁ βάρβαρος),
καὶ πῶς τὰ πυκνὰ πολλάκις βουλεύματα
μὴ συνδραμόντα τοῦ σκοποῦ ταῖς ἐλπίσι
γνώμαις ὑπεστήριζες ἀκριβεστέραις,
ἐκὼν παρήσω. καὶ γὰρ αὐτός, δέσποτα,
τοσαῦτα πράττων λανθάνειν ἐτεχνάσω,
ὅπως τὸ κοινὸν μὴ μετάσχῃ τοῦ πόνου.
ὅμως συνῆλθον, ὥσπερ ἐξ ὄρους τινός
πολλὰς ἔχοντος ἐξοχάς τε καὶ θέσεις
κρουνοὶ ῥέοντες τῷ πολυσχιδεῖ πόρῳ
εἰς ταὐτὸ συντρέχουσιν ἐκ τῶν σχισμάτων.
ἐμοὶ δὲ θαῦμα προσφόρως ἐπήρχετο,
πῶς τῶν λογισμῶν τῶν τοσούτων ἡ χύσις
τῷ σῷ λογισμῷ σωφρόνως ἐτάττετο·
πλήν, ὡς ἔοικε, δραστικὸς θεοῦ λόγος
τούτοις ἐπιστὰς οὐ μόνον τοὺς αὐχένας
ἔκαμψε πάντων, ἀλλ᾽ ὁμοῦ καὶ καρδίας.
Ἐπεὶ δὲ τοῖς σοῖς προσδραμόντες ἴχνεσιν
ἅπαντες, ὥσπερ ἐκ μιᾶς συμφωνίας,
τὸ σὸν θεοστήρικτον ὕμνησαν κράτος,
καὶ τῶν τροπαίων τοὺς κομῶντας αὐχένας
πρὸς γῆν ἔκλιναν ὡς μεταρσίους λόφους,
οἳ συντεθέντες εὐτρόχῳ ποικίλματι
κήρυκες εἰσι τακτικῶν κινημάτων
πόρρωθεν ἐγγὺς τοῖς ὅλοις ὁρώμενοι,

erat timendum ne praerepta occasione tui exercitus divisas copias intercperent medias superaggressi barbari. (60) quomodo autem bene provisa saepe consilia non concurrentia cum praeconcepta spe sententiis confirmaveris melioribus, libens praetermittam: tu enim ipse, despota, qui haec gerebas, celare studuisti ex industria. (65) ne igitur respublica detrimentum pateretur, simul omnes convenere, veluti ex aliquo monte, qui multos habet colles et valles, rivi fluentes per multifidos tramites in unum coalescunt ex disiunctis semitis. (70) me autem iusta incessit admiratio, quinam tot tantarumque cogitationum copiam tuo consilio sapienter regeres! verum, ut par est credere, efficax dei verbum illis adstans non solum cervices (75) flexit omnium, sed simul etiam corda. itaque cum illi post tua accurrissent vestigia, omnes, velut ex unanimi concentu, tuum a deo firmatum laudaverunt imperium, et vexillorum comatos apices (80) ad terram inclinarunt ut elatos vertices; qui qua erant colorum varietate distincti, actionum militarium praeco-

κοινὸν δὲ πάντες ἐκτενῶς εὐεργέτην
ἀνηγόρευον καὶ κρατοῦντα δεσπότην,
τὸ φρικτὸν αὐτὸς τοῦ θεογράφου τύπου
λαβὼν ἀπεικόνισμα συντόμως ἔφης.
"ἐμοὶ μὲν ὑμᾶς ὡς ἀδελφοὺς ἡ σχέσις,
καὶ τῆς βασιλείας ὁ τρόπος συνήρμοσεν·
ἐξουσίαν γὰρ οὐ τοσοῦτον ἐν φόβῳ
ὅσον προλάμπειν ἐν πόθῳ θεσπίζομεν·
νόμος γὰρ ἡμῖν ταῖς ἀπανθρώποις βίαις,
ἃς ἡ τυραννὶς τοῖς νόμοις ἀνθώπλισεν,
ἀντεισάγειν νῦν τὴν φιλάνθρωπον βίαν,
καὶ ταῖς τοσαύταις ἀντιτάξαι τὴν μίαν,
ἢ ταῖς ἀνάγκαις ταῖς ἀνεγκλήτοις ἀεὶ
τοὺς εὖ τεθέντας ἐκβιάζεται νόμους.
ἐγὼ μὲν οὕτω καὶ τρόπῳ καὶ σχήματι,
οὗτος δὲ κοινὸς βασιλεὺς καὶ δεσπότης
καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἡγεμὼν στρατευμάτων,
μεθ' οὗ στρατηγεῖν ἐστὶν ἀσφαλέστερον,
δι' οὗ τὸ νικᾶν ἐστὶν εὐσεβέστερον.
ἐφ' ᾧ πεποιθὼς καὶ τὰ νῦν ἀφιγμένος,
ὡς εἷς ἀφ' ὑμῶν, πρὸς πόνους ὁπλίζομαι.
πρέπει γὰρ ἡμᾶς, ὡς ἐκείνου πλάσματα,
χωρεῖν κατ' ἐχθρῶν προσκυνούντων κτίσματα,
οἳ τὰς τραπέζας τὰς ἀμίκτους αἱμάτων
λύθροις ἔμιξαν αἱμάτων μιαιφόνοις·

105 ὑμᾶς ed 108 λύτροις ed

nes propositi procul et prope ab omnibus erant conspiciendi. ac tum communem omnes alacriter beneficum (85) praedicarunt et potentem despotam. tu vero, formidando imaginis a deo pictae sumpto simulacro, breviter dixisti: mihi quidem vos, ut fratres, haec imago, et regni praesens condicio coniunxit. (90) potestatem enim non tantum in timore quantum elucere in amore arbitramur. nobis enim lex est contra hominum violentias, quas tyrannidis furor contra leges instruxit, nunc opponere vim humanitatis, (95) illisque hanc unam ex adverso sistere, quae in malis sine culpa obvenientibus semper bene constitutis vim infert legibus. equidem ita censeo sub hoc habitu et forma: hic certe communis est rex et dominus (100) et nostrorum dux exercituum, cum quo militare est tutius, per quem vincere est religiosius; quo ego fretus, et nuper huc delatus, tamquam unus ex vobis ad labores me instruo. (105) vos enim decet, utpote eius facturae, exire in hostes colentes creaturas; qui mensas puras a sanguine contaminarunt caedibus et sanguine; qui

Digitized by Google

οἳ τὰς ἀδέκτους τῶν παθῶν ἐκκλησίας
ἐν ἡδοναῖς χραίνουσιν ἐμπαθεστάταις·
οἳ τὴν φυτουργηθεῖσαν ἄμπελον λόγῳ
ξίφει θέλουσιν ἐξορύζαι βαρβάρῳ·
δι' οὓς ὁ Δαβὶδ ἐνθέως ἐφθέγξατο,
μακάριος εἰπών, ὃς τὰ τέκνα Περσίδος
πέτραις προσαντέκρουσεν ἠδαφισμένα."
Οὕτως ἅπαντας αὐτοὺς ἐκ ῥαθυμίας
λόγῳ μετεσκεύαζες εἰς προθυμίαν.
οὕτω στρατηγὸν πανταχοῦ καὶ δεσπότην
θεὸν προτάττων ἀσφαλίζῃ τὸ κράτος.
καὶ δὴ παρευθὺς τὴν ὑπέρθεσιν φθάσας
κοινῶν ἀπάρχῃ τοῦ στρατοῦ γυμνασμάτων.
Πόθος δέ μοί τις ἐνθάδε προσήρχετο
ἰδεῖν τὰ τερπνὰ τῆς μάχης προαύλια
φόβου τε χωρὶς ἱστορῆσαι τὸν φόβον.
ὅμως δὲ φρικτὴν τῶν ἀγώνων ὁ τρόπος
καὶ τὴν δόκησιν εἰσάγων προσήρχετο.
τάξις γὰρ ἦν ἔνοπλος ἠκριβωμένη,
σάλπιγγες ἔνθα καὶ φάλαγγες ἀσπίδων,
αἰχμαί, φαρέτραι καὶ βέλη καὶ φάσγανα,
καὶ δεινὸς ἐσκεύαστο θωράκων κλόνος
ἐκ τῶν σιδηρῶν συμπλακεὶς ὑφασμάτων,
ἐν οἷς ἐπαυγάζουσα λαμπὰς ἡλίου
ταῖς ἀνταμοιβαῖς ὥσπερ ἀντιλήψεσι
στίλβωσιν ἐξέπεμπεν ἀστραπηφόρον.

112 ἐκθηρίσαι ed 116 αὖθις?

immunes ab omni mentis affectu ecclesias (110) impudicitiis polluunt turpissimis; qui verbo plantatam vineam ferro volunt demetere barbaro; de quibus David divinitus vaticinans "beatus" inquit, "qui filios Persidis (115) attritos allidit ad petras." sic omnes ipsos ex segnitie orationis vi ad alacritatem deduxisti. sic ducem ubicunque et dominum deum proponens, tuum firmas imperium. (120) statimque perrumpens moras omnibus fecisti initium militaribus exercitiis. atque hic me quoddam cepit desiderium videre iucunda belli praeludia proculque a timore timorem prospicere: (125) sed ipsa certaminum prolusio horridam praeferens tantum speciem me deterruit. stabant quippe acies armatae optime dispositae: hic erant tubae et clipeorum phalanges hastaeque et pharetrae et tela et gladii. (130) terribilis autem edebatur thoracum strepitus ex armaturis ferro intextis, quae a solis lampade illustratae tanquam ex mutuis officiis fulgorem remittebant coruscantem.

Digitized by Google

ἐπεὶ δὲ συνταγέντες ὡς ἐναντίοι
ἔσφιγξαν αὐτῶν ἀσφαλῶς τὰ πράγματα,
ὤφθη τὰ τείχη τῶν ἐνόπλων κτισμάτων,
καὶ συρραγέντων τῶν στρατευμάτων ὅλων
ξίφος μὲν ἀσπὶς καὶ ξίφη τὰς ἀσπίδας
ὤθουν βιαίοις πανταχοῦ συγκρούσμασι,
καὶ μετὰ πολλῶν αἱμάτων τὰ φάσγανα
ὁ σχηματισμὸς τῆς τέχνης ἐδείκνυε.
καὶ πάντα φρικτά, καὶ φόβος καὶ σύγχυσις
καὶ πρὸς φόνους σύννευσις αἱμάτων δίχα.
δεῖξαι γὰρ αὐτοῖς ἐμφρόνως ἠπίστασο
πρὸ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀνάγκης τοὺς ὅρους,
ὅπως ἕκαστος τῆς ἀκινδύνου σφαγῆς
λαβὼν ἀφορμὰς ἀσφαλέστερος μένοι.
λέγειν μὲν οὖν ἕκαστα καὶ τὸ ποικίλον
ἐκεῖνο καινούργημα τῆς τέχνης γράφειν
ἐξασθενεῖ μου τῆς ἀτόλμου καρδίας
ὁ νοῦς ἐναύλῳ τῷ λόγῳ κλονούμενος.
ἀλλ' ὥσπερ εἰς ἄμπωτιν ἔκ τινος βίας
πρόσω τὸ ῥεῦμα συντόμως ὠθούμενον,
οὕτως ἐκεῖνα τοῦ στρατοῦ τὰ κύματα
τῷ σῷ λόγῳ τρέχοντι συγκινούμενα
ἢ πρὸς τὸ σὸν πρόσωπον ἢ τοὐναντίον
ἀντιπροσώπῳ τῷ τάχει μετήρχετο.
καὶ πρὸς τοσοῦτον οὐκ ἀπώκνησας κλόνον,

136 τάγματα? 141 μεσὰ Quercius 150 κινούργημα ed

(135) postquam autem dispositi, ut hostes, denso steterunt ordine iuncti firmiter, visi sunt muri ex armatis machinis; et iam hinc inde confligentibus omnibus copiis, enses cum scutis et scuta cum ensibus (140) concurrebant undique violentis ictibus. et gladios multo tinctos sanguine quasi ostentabat artis pugnandi specimen. omnia autem horrenda et timor et confusio, et in caedes concursus citra sanguinem. (145) tu enim scisti eis cate ostendere ante necessitatem necessitatis terminos, ut quisque ex clade innoxia sumens documenta securior maneret. at vero ad recensenda singula et illas varias (150) artis militaris motiones describendas deficit in pavido mihi pectore, animus recenti sermone perterritus. ceterum sicuti retrorsum fluit, quae aliqua vi antrorsum fuit unda celeriter impulsa, (155) sic illi tui exercitus fluctus pro tuorum mandatorum celeritate se moventes modo in faciem, modo ex opposito in terga se convertebant velociter. nec tu tanto strepitu deiectus

Digitized by Google

ἀλλ' εἶλκες αὐτῶν καὶ μεθεῖλκες τοὺς τόνους,
ἔταττες, ἀντέταττες, ἔνθα τῷ λόγῳ
τῆς σῆς ῥοπῆς τὸ νεῦμα συμμετεστράφη.
Πῶς πρὸς τοσοῦτον πλῆθος ἡρμόσω μόνος;
καὶ πῶς γένη τοσαῦτα καὶ πολυτρόπων
ἠθῶν διαφορὰς καὶ φρενῶν διαστάσεις
τοῦ σοῦ λόγου κρούοντος εὐρύθμῳ τόνῳ,
οὐχ ὥσπερ ἄλλος μυθικὸς τὰ θηρία
πρὸς αὐτὸν εἶλκες, ἀλλὰ πρὸς γνώμην μίαν
γλωσσῶν τοσούτων συγχύσεις μεθήρμοσας;
πλὴν οὐκ ἀπεικὸς τοῦ παναγίου πνεύματος
καὶ νῦν ἐνεργήσαντος, οὐχὶ πυρφόρῳ
γλωσσῶν διαιρέσει τε καὶ θεωρίᾳ,
γλώσσῃ δὲ τῇ σῇ τὴν κατάλληλον χάριν
στάξαντος αὐτοῦ, καὶ πάλιν τοῦ πνεύματος,
οὕτως ἅπαντας τοὺς πρὶν ἠμεληκότας
θᾶττον διδάξας εἶχες ἠὐτρεπισμένους.
Ἐγὼ δὲ καὶ προμάντις οὐκ ὢν, δέσποτα,
φθάσας προεξήγγειλα τῷ πρώτῳ λόγῳ
ὡς οὐδὲν ἠμέλησας, ἀλλὰ καὶ γράφων
τοῖς σοῖς στρατηγοῖς πανταχοῦ τὸ συμφέρον
ἥμαρτες οὐδέν, εἴπερ ἐν δέοντί γε
τὸ σοὶ παραστὰν εὐδέως συνέδραμεν.
ἔδειξεν ἡμᾶς οὐδαμῶς ἐψευσμένους
ἡ πρακτική σοῦ τῶν φρενῶν εὐβουλία.

165 διαφοραὶ P et ed 166 τῷ ed

obtorpuisti, (160) sed ipsas ducens et reducens acies vertisti, convertisti, utcunque tuus simul cum voce nutus inclinabat. quinam tot rebus suffecisti solus! et quomodo tot gentes et multiplices (165) morum differentias et mentium dissensiones tui sermonis vi suavissima impellente non, tanquam alter fabulosus, feras ad te traxisti, sed in unam sententiam tot linguarum confusiones transtulisti? (170) at quid vetat credere sanctissimo spiritu etiam nunc operante id factum, non igniferis linguis in singulos dispertitis visibilibus, sed linguae tuae omnibus accommodatam gratiam ipso instillante eodemque spiritu? (175) sic omnes qui erant antea desides, continuo, te duce et magistro, habuisti paratos. Ast ego quamvis divinus non sim, o despota, imo antea praenuntiavi primo sermone te nihil neglexisse; sed etiam praescribens (180) tuis ubique ducibus quod conduceret, neutiquam aberrasti: siquid enim factu opus fuit, promptum ac paratum illico tibi succurrit. ita nunquam nos esse ementitos ostendit tuae mentis practica prudentia.

Digitized by Google

ἐντεῦθεν ἡμᾶς οὐ ταράττουσι φόβοι,
οὐ φροντίδες χαννοῦσι τὴν προθυμίαν,
οὐ συμφοραὶ δάκνουσιν, οὐ θλίβει κόπος·
ἔρως γὰρ ἡμᾶς εὐσεβὴς περιτρέχων
εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ περιστάσεις πλέον
νευρῶν συνιστᾷ τοὺς τόνους τοῦ σαρκίου.
ὡς οὖν σοφιστὴς τοῖς ἰατρικοῖς λόγοις
πεῖραν συνάψας οὐκ ἀφῆκε τὴν νόσον
κρυπτῶς ὑποσμύχουσαν εἰς βάθος βλάβης,
ἀλλ' εὐθὺς ἐξέκοψεν ἢ ξίφει τεμών,
ἢ καυστικῶς ἔφλεξεν, ἢ καθαρσίῳ
τὰς ἔνδον αὐτῆς ἐκκαθαίρων αἰτίας,
οὕτω τὸ σῶμα τοῦ στρατεύματος τότε
εὑρὼν κακωθὲν ἐκ φιλοβλαβοῦς νόσου
ἐπέσχες αὐτοὺς ἐκ κακῆς ἀπληστίας,
λόγῳ καθάρας τὰς ὀρέξεις τῆς βλάβης.
κρατεῖν γὰρ ἔγνως ῥᾷστα τῶν ἐναντίων
ἐν εὐσεβείᾳ τὸν στρατόν σου ῥυθμίσας.
Ἐντεῦθεν ὑμῖν εὐθὺς ἐπτερωμένη
νίκη προσῆλθε Περσικῶν σκυλευμάτων
πρὸ τῆς μάχης φέρουσα νικητήρια.
ἐπεὶ γὰρ εἶχες οὐδὲν ἠμελημένον
ἀλλ' ἐξέπεμπες ἐκδρομὰς εὐσυνθέτους,
ἵππεῖς ἐπ' ἄγραν πανταχοῦ ταχυδρόμους,
παρῆσαν οἱ φέροντες ἐν βραχεῖ χρόνῳ
οὐκ εὐκαταφρόνητα θηρίων γένη

187 θλίψει P

(185) hinc nos non timor exagitat, non curae frangunt animi praesentiam, non terrent casus, non opprimit molestia. amor enim pietatis sese nobis obversans in rebus arduis et ipsis in periculis magis (190) nervos tonosque intendit corporis. ut igitur sophista, qui medicae scientiae experientiam coniunxit, non dimisit morbum clam intus exedentem profundo ulcere, sed statim abscidit aut ferro amputans (195) aut adurens caustico, aut purgatione morbi latentes auferens causas, ita cum tui tunc corpus exercitus inhumanitatis morbo male affectum invenisses, malam coërcuisti militum inexplebilitatem, (200) sermone emundans appetitum noxium regere enim melius noveras quam hostes, exercitum, quem ad pietatem conformasti. hinc statim tibi advolans obviam venit victoria, ex Persicis spoliis (205) ante pugnam adferens tropaea. nihil enim, quod factu opus esset, neglexeras, sed miseras opportunos excursores, equites ad praedandum expeditissimos. illi vero adstiterunt brevi ferentes tempore (210) non plane despicienda belluarum

Digitized by Google

ἀλλ' ἐξέχοντα καὶ κρατοῦντα τῷ θράσει
καὶ πολλάκις βλάψαντα τὴν παροικίαν.
ἀλλ' οὐδὲ ταῦτα, καίπερ ὄντα θηρία,
τοῦ σοῦ παρῆκας μὴ μετασχεῖν ἡμέρου.
ὅμως τὰ πολλὰ νῦν ἀφείς, προειλόμην
τὸ πλῆθος αὐτῶν ἐξ ἑνὸς διαγράφειν.
Παρῆν τις ἀρχίφυλος εὐτόλμου γένους,
τὸ Σαρακήνων τάγμα τῶν πολυτρίχων
ἄγων σὺν αὐτῷ, καὶ περισκοπῶν ὅπως
λαθὼν ἐπέλθοι τῷ στρατῷ σου πρὸς βλάβην.
πλὴν ὡς ἀπλήστῳ συμμαχῶν στρατηγίᾳ
κλέψαι θελήσας αὐτὸς ἀντεκλέπτετο,
καὶ τοῖς ποσί σου τοῖς πανημέροις τάχος
τὸν πρὶν στρατηγὸν εἰσάγουσι δέσμιον.
ὡς δὲ προσήχθη τῷ κράτει σου, δέσποτα,
ὁ τὴν πολυστέναχτον αἰχμαλωσίαν
λαβὼν ἐκεῖνος εἰς νομὴν ἐλευθέραν,
ὁ δυστυχήσας εὐτυχῶς, εἰ δεῖ λέγειν,
(σοὶ γὰρ προσελθὼν ἀνταμείβει τὴν τύχην),
ῥίπτει τὰ δεσμά, τὰς δὲ συμφορὰς ὅλας
ἔστρεψεν εὐθὺς εἰς χαρὰν μεθαρμόσας.
πολλὴν δὲ θᾶττον τὴν ἐναλλαγὴν βλέπων
ἀντιστροφὴν ἔκρινε τὴν σωτηρίαν,
πάλιν στρατηγεῖν ἐλπίσας ὁ δέσμιος.
οὕτως ὁ νοῦς σου ποικίλως ὁπλίζεται,
καὶ τοῖς λογισμοῖς πολλάκις στρατεύεται,

220 ἐπέλθοι P (η)

genera, sed quae fastose et arroganter imperabant, et saepe damno affecerant viciniam. sed tu non illas, quamvis essent belluae, tua es dedignatus excipere clementia. (215) ego vero plurimis praetermissis suscipiam ex uno simul omnes describere. occurrit quidam praefectus ex illustri genere, turbam Saracenorum multum capillatorum adducens secum, et circum explorans quomodo (220) clam invadens tuum affligeret exercitum; nisi quod insana militans licentia, volens circumvenire, ipse est circumventus. nec mora, tuos ad vigilantissimos pedes ex duce captivus factus adducitur. (225) ut autem stetit ante tuam maiestatem, despota, pro valde lacrimabili captivitate accipiens ille condicionem liberam, vere infelix feliciter, si fas est dicere (ad te enim accedens permutat sortem), (230) proiicit vincla, et calamitates omnes statim e contrario transtulit in gaudium. tantum vero repente mutationem videns calamitatem ratus est sibi esse saluti, iterum e captivo sperans se ducem futurum. (235) sic tua mens variis armis instruitur, et varia saepe

Digitized by Google

φειδοῖ δὲ μᾶλλον ἢ ξίφει κεχρημένος,
καὶ τοὺς ἀπίστους βαρβάρους ἐφέλκεται.
Καὶ ταῦτα μέν σοι σωφρόνως ἐπράττετο,
τῷ δὲ στρατηγῷ τῆς πλάνης τἀναντία,
ὃς ἔργον εἶχεν ὀργάνων καὶ κυμβάλων
ἄσεμνον ἦχον καὶ γυναικῶν ἐκτόπων
ὄρχησιν εἰς γύμνωσιν ἠρεθισμένην.
σὺ δέ, στρατηγὲ τῆς σοφῆς πανοπλίας,
ψαλμοῖς ἐτέρπου μυστικῶν ἐξ ὀργάνων,
τὸν θεῖον ἦχον ἐντιθεὶς τῇ καρδίᾳ,
εἶχες δὲ σεμνὰ παρθένων σχιρτήματα
τῶν σῶν λογισμῶν τὰς ἀπόρνους ἐλπίδας.
ἐκεῖνος εἶχε τὴν σελήνην ἐλπίδα,
τοῦ σοῦ δὲ θᾶττον προσβαλόντος ἡλίου
ἔκλειψιν αὐτὸς ὀξέως ὑφίστατο.
τὸ πῦρ ἐκεῖνος εἶχε προσκυνούμενον,
ὑψούμενον δὲ σύ, κράτιστε, τὸ ξύλον.
τούτου δὲ δῆλον ὡς πρὸς ὕψος ᾐρμένου
τὸ Περσικὸν πῦρ εἰς μάτην ἀνήπτετο.
ἐπεὶ γὰρ εἰς χειμῶνα πρὸς τὸ πόντιον
κλίμα διατρίψας συντόμως ὁ βάρβαρος
τὰς εἰσβολὰς κατέσχε τῆς ὁδοῦ φθάσας,
ὁ δὲ στρατός σου δυσχερεῖς τὰς εἰσβάσεις
ἅπαξ προληφθεὶς εἶχε τὰς πρὸς ἥλιον,
ἀντιστροφὴν ἐνταῦθα συντομωτάτην

245 μουσικῶν ed

providentia militat; et venia satius ducens uti quam ferro, etiam barbaros infideles allicit. atque haec quidem a te sapienter gerebantur, (240) a duce vero erroris insipienter omnia. circa illum varia instrumenta et cymbala strepebant indecenter, et feminae impudicae saltabant incitantes nuditate ad turpia. tu vero dux instructus armis sapientiae (245) delectabaris psalmis musicis cum organis, divinum sonitum excitans in corde. circum decenter exsultabant virgines, tuae scilicet mentis spes purissimae. spem ille habebat omnem in luna positam: (250) sed ubi tu solis instar ipsum perstrinxisti, violentam ille passus est eclipsim. illi erat ignis ad adorandum propositus, tibi vero, o fortissime, alte elatum lignum. hoc autem, ut stetit ex alto conspicuum, (255) Persicum ignem frustra esse accensum patuit. nimirum cum hibernum tempus in Pontica regione divertisset, actutum barbarus omnes aditus itineris praecluserat; tuus vero exercitus hostem aggredi vix poterat (260) undique praepeditus et contra solem positus. conversionem itaque

Digitized by Google

καὶ σχηματισμὸν ἐπαινετῆς πλαστουργίας
ἐξεῦρες, ὦ κράτιστε, τοῖς μὲν βαρβάροις
δείξας πρόσωπον ἐκδρομῆς ἐψευσμένης,
Θήγων δὲ τὸν νοῦν τὸν σόν, ἵν' εὐμηχάνως
στραφεὶς ἐκείνοις τὰς ὁδοὺς ὑφαρπάσῃς.
τοῦ δυσσεβοῦς δὲ θᾶττον ἠπατημένου
τρίβοις τε λοξαῖς καὶ παρεκτετραμμέναις
ὡς πρὸς τὸ σὸν πρόσωπον ἐξωρμηκότος,
ἀντιστρέφεις σὺ διπροσώπῳ σχήματι
καὶ πρῶτος εὐθὺς εὑρέθης ὁ δεύτερος.
οὕτω νομίζων εὐτυχῶς προεκτρέχειν,
ἐκ σοῦ σχελισθεὶς δυστυχῶς ὑποστρέφει.
οὕτω στρατηγῶν καὶ σοφὴν πλαστουργίαν
μόνος κατορθοῖς καὶ σοφὴν ὑπόκρισιν.
καὶ τοῦτο μᾶλλον τοῦ σκοποῦ τὸ ποικίλον
τοὺς βαρβάρους ἐνῆκεν εἰς ῥαθυμίαν.
οὐ γάρ τις οὕτως ἀγρίως θυμούμενον
ἀντιστρόφῳ παρῆλθε θηρίον δρόμῳ,
οὐδ' ἄλλος ἵππους ἡνιοχῶν τὰς ἡνίας
λοξὰς προδείκνυς ὀξέως παρέρχεται,
ὡς σὺ κρατήσας τοῦ στρατοῦ τὰς ἡνίας
ὑποτρέχων παρῆλθες ἐξ ἀντιστρόφου
καὶ τὸν παραβάτην βαλὼν πλασμῷ ξένῳ
πρὸ τῆς μάχης ἀφῆκας εἰς ἀντιστάθην.
ἕκτης δὲ λοιπὸν ἐκδραμούσης ἡμέρας,
τὰ τῶν ἑαυτοῦ συμφορῶν μηνύματα

283 ὑποστρέφων ed

quam celerrimam et figuram laudabilis inventionis excogitasti, o fortissime: quippe barbaris frontem ostendebas ex simulato itinere, (265) tuam vero mentem acuebas, ut industrie conversus ipsis locum surriperes. nec mora, impius hostis deceptus est tuis obliquis transversisque itineribus. illum putantem te in frontem invadere (270) vertis in fugam bipartito exercitu, statimque ex primo factus es novissimus. ita qui putabat progredi feliciter, a te supplantatus cedit infeliciter. sic, te solo duce, tam sapiens simulatio (275) et scitum commentum deductum est ad exitum. magis autem haec tuae mentis sagacitas coniecit barbaros in socordiam. non enim tam bene quisquam incitatam aspere contrario praevertit belluam cursu, (280) nec quisquam alter equos, aurigans habenis signansque iter obliquum, tam cito antevertit, ut tu regens exercitus habenas sensim cedendo es praetergressus ex conversione; et transgressorem coniectum in planitiem ignotam (285) ante pugnam in adversam partem compulisti. sexta vero deinde currente die

Digitized by Google

ἀπροσδοκήτων εἶχεν ἐξ ἀκουσμάτων.
πολλὴ δὲ φροντὶς τῶν φρενῶν κλονουμένων
κατεῖχεν αὐτόν, καὶ λογισμῶν συγχύσεις
τὸν νοῦν ἐπεγνόφωσαν ἐσκοτισμένον.
οὐ γάρ τι μικρόν ἐστιν ἀλλὰ καίριον,
εἰ καί τι μικρὸν ὁ στρατὸς προεκτρέχει,
πολλῶν μεταξὺ δυσχερῶν κινουμένων
τοῖς ἀλλοφύλοις εἰκότως στρατεύμασι.
λιμοῦ γὰρ αὐτοῖς καὶ φθορᾶς πολυτρόπου
καὶ τῶν ἀδήλων εἰς βλάβην ἐγκρυμμάτων
καὶ τῶν ἀρίστων εἰς μάχην προλημμάτων
ἐντεῦθεν ἦν κίνδυνος· ἀλλ' ἔτι πλέον
ἔδακνεν αὐτοὺς τὸ βλέπειν τὸν ἥλιον,
ὃν προσκυνοῦσιν ὡς θεὸν τῆς Περσίδος,
ἐν τῇ παρατάξει τῆς μάχης ἐναντίον.
Ξέρξην μὲν οὖν λέγουσι λυσσώδει τρόπῳ
μῖξαι θέλοντα τὰς διεστώσας φύσεις·
ὕδωρ χερσῶσαι καὶ θαλασσῶσαι χθόνα.
καί μοι δοκεῖ τις οὗτος εὐηθέστατος,
ὃς ταῖς ἀτάκτοις μεταβολαῖς τὰς οὐσίας
τρέπειν νομίζων συγχύσεις εἰργάζετο,
ὃς ἐκφοβῆσαι τοὺς Λάκωνας ἡρμένος
ὡς θαυματουργὸς τῶν ἐναντιώσεων
χερσοῖ τὰ ῥεῖθρα, ῥευματοῖ δὲ τοὺς λίθους,
κυκῶν δὲ πάντα καὶ στρέφων κἀντιστρέφων

291 ἐπεκνόφωσαν ed, ἐπεγνόφωσαν P 298 προβλημάτων cod
305 πετρῶσαι cod

suarum calamitatum indicia inopinatis habuit ex nuntiis. multae autem curae in turbato pectore (290) tenebant ipsum, et cogitationum confusio mentem obumbrabat obductam tenebris: non enim parvi momenti res fuit, sed maximi: si enim adhuc paullulum exercitus procurrebat, multis undique periculis prementibus, (295) alienigenarum etiam inter agmina incidisset. ob famem enim ipsis et morbos varios et ob occultas ad nocendum insidias, necnon ob meliora ad pugnam praerepta loca, illic erat periculum. atqui plurimum (300) torquebat ipsos, quod viderent solem, quem venerantur velut deum Persidos, instructa acie, sibi ex adverso stare. Xerxem quidem aiunt ad iram concitum, misere volentem oppositas naturas, (305) aquam exsiccasse et inundasse terram. at mihi talis vir stultissimus videtur, qui insanis permutationibus rerum ordinem ratus invertere confusiones ciebat; qui ad exterrendos Lacedaemonios evectus, (310) veluti rerum sibi adversantium thaumaturgus, sicca voluerit fluenta reddere et fluentes lapides. at ille mi-

Digitized by Google

ἔτιχτεν οὐκ ἔκπληξιν ἀλλ' ἐκπληξίαν·
ὃς τῶν τεθέντων καὶ πεπηγμένων ὅρων
ἀνθοροθετῆσαι τὰς βάσεις ἠπείγετο·
ὃς πρὸς τοσαύτην ἦλθεν ἐκτροπὴν ὅτι
τὸ σεπτὸν αὐτῷ καὶ φίλον καὶ πάτριον
ὕδωρ ἐμαστίγωσεν, οὐκ ἔχων ὅθεν
τὴν λύτταν αὐτοῦ τὴν ἀνάπτουσαν σβέσει.
καὶ ταῦτα ποίας αὐτὸν ὠθούσης βίας;
ὕδωρ ὅπως τέμνοιτο χερσαίῳ δρόμῳ
καὶ γῆ περῷτο τῷ θαλαττίῳ πόρῳ,
ὅπως γε θᾶττον εὐκολωτέραν τότε
ὁδὸν διελθὼν τοὺς ἐναντίους φθάσοι.
σμικροῦ δὲ πόνου ῥᾳδίου τε πράγματος
πόνους τοσούτους εἰς μάτην ἠλλάξατο.
σὺ δέ, κράτιστε, μὴ ταράξας τὰς φύσεις,
μηδ' αὖ σαλεύσας τοὺς πεπηγμένους ὅρους,
βαίνων ἀμύχθως καὶ βαδίζων ἠρέμα
τοὺς σοὺς παρῆλθες εὐχερῶς ἐναντίους.
Οὐδεὶς δὲ λοιπὸν εὔπορος τῷ βαρβάρῳ
ἐν ταῖς μεριμναις τῆς ἀνάγκης ἦν πόρος.
ἐξ ἀπορίας εἰς ταπείνωσιν τότε
τὸν ὄγκον ἀντέστρεψε τῆς ἐπάρσεως.
πῇ μὲν γὰρ αὐτὸν ἠρεθισμένη τότε
γνώμη κατεῖχε, καὶ κατόπιν τοῦ σοῦ κράτους
παλινδρομεῖν ἔπειθεν εἰς ἀνάρροπον·
ἀλλ' εὐλαβεῖτο τοῦ σκοποῦ τἀναντία,

325 δὲ πόνου] πόνου δὲ? 329 βασιλίζων ed

scens, vertens et invertens omnia. non peperit terrorem sed stuporem; qui bene et firmiter constitutos terminos (315) conatus est funditus evertere; qui in tantam dementiam venit, uti colendam ipsi amicamque et patriam aquam flagellaverit, non habens unde iram sibi excitatam extingueret; (320) atque eo usque ipsum impulerit rabies, ut aqua esset secta a terrestri tramite, et terra traiiceretur ex inducto maris alveo, nempe ut celerius et expeditius viam percurrens hostem praeverteret. (325) sed parvo labore et facili negotio tantos demum labores sensit irritos. tu vero, o fortissime, non perturbatis naturis, nec item firmis rerum terminis immutatis, placide incedens et regium servans decus, (330) tuos es praetergressus commode adversarios. interea nulla ex parte expeditus barbaro in tristi rerum necessitate patebat aditus. hinc anceps et incertus in demissionem animi tumorem ille convertit superbiae. (335) et nunc animo, ut erat, desperato par iniit consilium, a tergo tuae maiestatis sibi persuadens se posse recurrere. sed veri-

Digitized by Google

βλέπων ἀδήλους πανταχοῦ τὰς ἐκβάσεις.
πῇ δ' ἐξ ἀνάγκης τὰς Κιλικίας εἰούδους
καὶ τὴν δυσάντη καὶ κατεστενωμένην
χρημνοῖς τε καὶ φάραγξι τῆς ὁδοῦ θέσιν
ἀνατρέχειν ὥρμησεν· ἀλλὰ κἀνθάδε
ἀνατροπὴ κατεῖχε τὴν γνώμην πάλιν.
τῆς Ἀρμενίας γὰρ αὐτὸν ἡ διέξοδος
ἔδακνε, μήπως ἐντεῦθεν εἰσβαλὼν φθάσῃς
καὶ πᾶσαν ἄρδην συνταράξῃς Περσίδα.
καὶ πολλὰ λυττῶν τοῖς νόθοις βουλεύμασι
λογισμὸν εἶχεν οὐδαμοῦ βεβηκότα,
ἀλλ' ὥσπερ εὐκύλιστος ἄστατος λίθος
ἐπείγεται μὲν πρὸς κατάρροπον βάθος,
εἰς δ' ἀντέρεισμα προσβαλὼν ἀνετράπη,
οὕτως ὀλισθήσαντα τῶν βουλευμάτων
τὰ πολλὰ τοῦδε τοῦ λίθου κυλίσματα
ταῖς ἀστατούσαις ἐκφοραῖς ὠθούμενα
γνώμαις ἀνετρέποντο ταῖς ἐναντίαις.
Ὅμως ὑπῆχθη, καὶ κατόπιν, κυνὸς δίκην
σειραῖς δεθέντος, ἐξ ἀνάγκης εἵλκετο.
εἰχῇ δὲ μοχθῶν καὶ μάτην πονούμενος
διπλοῦς δρόμους ἤλαυνεν εἰς ὁδὸν μίαν.
ἀλλ' ὡς ἑτοίμοις καὶ προησφαλισμέναις
ταῖς τακτικαῖς σου προσβαλὼν εὐτεχνίαις
ἄνευρον αὐτῷ τὴν μάχην ἡπίστατο,

246 ἔνθεν Pinderus.

tus est ne contraria a consilio evenirent, nulla videns ex parte patentes exitus. (340) nunc vero ob necessitatem in Ciliciam ingredi, et per inaccessam et coartatam undique altis praeruptisque rupibus viam ascendere contendit. verum hic etiam eius est iterum immutata sententia. (345) quod enim in Armeniam pateret aditus, dolebat, ne forte inde promptus erumperes et totam late conturbares Persidem. atque ita suis aestuans illegitimis consiliis sententiam habuit nunquam permanentem. (350) sed ut rotundus lapis titubanter positus truditur quidem in subiectam profunditatem, inque oppositum obicem illapsus proruit, sic multa incerta consiliorum saepe in hoc saxo versando molimina (355) instabili adacta mentis impetu sententiis proruebant contrariis. verum ille premebatur, ac post te retro ut canem vinctum catenis necessitas trahebat. multum autem frustra se excrucians et laborans (360) duplici tandem cursu in unam partem irrupit. verum ubi in paratas et praemunitas ex arte militari tuas incidit copias, et imparem sibi esse pugnam

Digitized by Google

κλοπὴν μεριμνᾷ, καὶ παρεσκεύάζετο
λαβεῖν συνεργὸν τοῦ σκοποῦ τὴν εὐφρόνην·
πρὸς γὰρ ἐπελεύσεις λοιπὸν εὐτρεπίζετο,
ζητῶν ἀφεγγῆ καιρὸν εἰς τὰ κλέμματα.
ἐπεὶ δὲ τὸν φωστῆρα τὸν μεθ' ἡμέραν
τὴν νύκτα παμφαίνοντα παμφαῆ βλέπων
ἔλεγχον εἶχε τῆς κλοπῆς τὴν λαμπάδα,
καὶ τὴν σελήνην λοιπὸν ὡς ἐναντίαν
τὴν πρὶν σεβαστὴν εἶχε δυσσεβουμένην·
καί που καθ' αὑτὸν δυσφορῶν ἐπηύξατο
ὁ βάρβαρος νοῦς μὴ πρὸς αὔξησιν τρέχειν
λήγειν δὲ μᾶλλον τὴν θεὸν τῆς Περσίδος.

Γ.

Ἔκλειψιν ἔσχεν ἡ θεὸς τῆς Περσίδος,
ἔκλειψιν ἔσχε καὶ λόγῳ καὶ πράγματι.
οἶμαι δὲ χαίρειν Περσικῆς βλάβης χάριν
φθίνουσα καὶ λήγουσα καὶ μειουμένη·
ἀεὶ γὰρ αὐτοῖς μᾶλλον ἐκλείπειν θέλει
ἤπερ προλάμπειν δυσσεβῶς τιμωμένη.
ἡμᾶς δὲ λαμπὰς ἡλίου τοῦ δεσπότου
θάλπουσα καὶ νῦν ἐξανάπτει τοὺς λόγους,
καὶ Φοῖβος ἡμῖν εὐσεβὴς προέρχεται,

3 δ' ἔχαιρεν?

sensit, fraudem meditatur, et iam volvebat animo (365) in partem consilii vocare noctem. ad aggrediendum enim iam tandem erat paratus, quaerens ex tenebris opportunitatem fraudibus. cum igitur a luminari, quod diem sequitur, noctem undique illustrari videret clarissime, (370) argumentum sumpsit ad fraudem. sed et lunam ipsam ut sibi contrariam, quam nuper adoraverat, exsecratus est; et sua secum mala reputans orabat barbarus animo ne ad augmentum percurrens (375) magis deficeret dea Persidos.

III.

Defectum passa est dea Persidos, defectum passa est et verbo et facto. sed gaudet, opinor, in perniciem Persarum declinasse, defecisse et esse diminutam: (5) mavult enim semper illis deficere quam praelucere ab ipsis impie culta. at nos lampas solaris despotae et fovet et nostros inflammat sermones. nos ille Phoebus religiosus anteit, (10) omnes qui emundat ex-

Digitized by Google

πάντας καθαίρων ἐκ καθαρσίου λόγου·
τοῦ Λοξίου δὲ τοὺς ὅρους βδελύττεται,
τὰ στρεβλὰ φεύγων τῆς πλάνης αἰνίγματα.
Ἤδη δὲ πολλῶν ἐν μέσῳ κινουμένων
τριῖς πεντάριθμοι λοιπὸν ἦσαν ἡμέραι,
ἐν αἷς ἀπαύστως εἰς ἀγῶνας ἐκτρέχων
πρὸς τὰς παρατάξεις τὸν στρατὸν συνεκρότεις.
ὁ βάρβαρος δὲ καὶ γένει τῷ τρόπῳ
οὐκ εἶχε τοῦ νοῦ παντελῶς τὰς ἡνίας·
καὶ πολλάκις γὰρ τὴν μάχην ὑπέσχετο,
καὶ πρὸς τοσαύτην ἦλθεν αἰσχύνην ὅτι
καθ' ἡμέραν σοι προσβαλὼν ἀνετράπη,
ἄτολμα τολμῶν καὶ τρέχων ὑπόστροφα.
ὄρη μὲν οὖν κατεῖχεν ὡς αἱ δορκάδες,
ᾤκει τε πέτρας ὥσπερ οἱ πτῶκες φόβῳ.
οὐκ ἄσκοπον δὲ χρῆμα τῆς πονηρίας.
καὶ τοῦτο πράττων εὐθέως ἡλίσκετο.
εἰς δυσβάτους γὰρ προσκατέτρεχε τύπους,
ὅπως ἀφορμὴν εἰς ὑπέρθεσιν λάβοι
τῆς σῆς ἑτοίμου τῶν στρατευμάτων μάχης.
αὐτὸς δὲ πρὸς γῆν εὐθέτως ἡπλωμένην
τὸν σὸν στρατὸν προσῆγες ηὐτρεπισμένον.
καί που σκοπήσας ἐξ ὄρους ὁ βάρβαρος
τὴν καλλίτεχνον καὶ σοφὴν στρατηγίαν,
καὶ τὴν τοσαύτην ἐκπλαγεὶς εὐταξίαν,
ἔπηξεν αὐτοῦ σὺν φόβῳ τὰ τάγματα,

35 *ἔπηξεν* ed

piatorio verbo, et Loxiae effata procul amolitur, implexa abhorrens fraudis aenigmata. iam iam in multis rebus interea movendis quindecim numero elapsi erant dies, (15) in quibus tu iugiter in certamina accurrens ad confligendum exercitum incitabas. barbarus autem non minus genere quam moribus nequibat prorsus mentis regere habenas: saepe enim et pugnam visus est promittere, (20) et in tantum dedecus est adductus uti cum quotidie prosiliret, terga verteret, audax cum timore et velox in fuga. montes igitur occupavit veluti capreae, et degebat inter petras ut lepores ob metum. (25) non inconsultum commentum nequitiae: sed hoc dum ille facit, statim deprehenditur. in ardua enim se coniecit loca, ut occasionem ad differendam caperet pugnam a tuo paratam exercitu. (30) tu vero in terram commode extensam tuum bene instructum eduxisti exercitum. despiciens autem ex montis parte barbarus callidam scitamque rei militaris peritiam, tantamque admiratus ordinum dispositionem, (35) suas contraxit territus cohortes, et

Digitized by Google

καὶ τοῖς λίθοις ἔμεινε συλλιθούμενος.
οὐκ ἔστι ταῦτα πρὸς χάριν κεχρωσμένα,
ἁπλοῖ δὲ πάντως τῆς ἀληθείας λόγοι,
οὓς εἰ σιωπήσαιμεν, αἱ πέτραι τάχα
φωνὰς ἀπορρήξουσι τῶν πεπραγμένων.
Ἐπεὶ δὲ πολλὴν ἐξ ἔθους ὑπέρθεσιν
τοῦ βαρβάρου παρεῖχεν ἡ δειλανδρία
(δειλὸς γὰρ ὢν κἄτολμος ἀνδρεῖος μόνον
ἐν τῇ δοκήσει τῆς μάχης ἐφαίνετο,
τὰς δὲ παρατάξεις εἶχε μὴ κινουμένας·
οὕτω γὰρ ἦσαν ἱστορημέναι μόνον
ὡς ζωγραφοῦσιν οἱ γραφεῖς τὰς εἰκόνας),
κἀνταῦθα τολμᾷς τῆς Ἀλεξάνδρου πλέον,
κράτιστε, γνώμης, ἀλλὰ κινδύνου δίχα,
οὐχ ὥσπερ εἰς κίνδυνον οὐ θέλων τρέχειν,
ἀλλὰ σφαλῆναι μὴ θέλων ἀβουλίᾳ·
εὐβουλίαις γὰρ ὁ στρατηγὸς ἀσφαλής,
ἀλλ' οὐχὶ τόλμαις ἐστὶν ἀσφαλέστερος.
καὶ δὴ μεταξὺ τῶν στρατευμάτων τότε
σκηνὴν ἔπηξας, εὐχερεῖς πρὸς τὴν μάχην
λιδοὺς ἀφορμάς· καὶ τὸ δεῖπναν ἐν μέσῳ
ἕτοιμον ἦν σοι σχηματισμῷ καὶ μόνῳ·
ὁ νοῦς γὰρ ὑμῶν οὐκ ἐδεσμάτων πόθον
ἀλλ' εἰς τὸ σώζειν εἶχε τὴν ἀπληστίαν.
οὕτως ἐκείνων ἀσφαλῶς κατεφρόνεις,
ὕλας χορηγῶν καὶ τοσαύτας καὶ ξένας,

43 ἄτολμος P et ed 45 δὲ om P et ed

scopulis adhaesit scopulo similis. non haec sunt ad gratiam colorata et ficta, simplices vero sunt prorsus veritatis sermones, quos si tacerem, ipsi lapides continuo (40) de rebus gestis voces emitterent. cum autem longam de more suspensionem vilis fecisset barbari timiditas (timidus enim et ignavus cum esset, virilem in simulanda pugna se tantum ostendebat), (45) acies habebat nunquam de loco se moventes. quippe non aliter erant conspiciendae quam illae quas pingunt pictores imagines. hinc tu quid amplius et ipso Alexandro audes, praestantissime ingenio, sed citra periculum. (50) non quasi nolles periculis te obiicere, sed nolens decipi ex imprudentia. consilio enim fidens dux est securus, neque audaciâ fit securior. tu igitur media inter agmina continuo (55) tentoria extendisti, ut facilem ad pugnandum praeberes occasionem; quippe cena in medio tibi erat instructa, sed ad speciem tantummodo. mens enim tua non cibi desiderium sed communis salutis habebat aviditatem. (60) ita illos animo securo contemnebas, tales et tam admirandas

Digitized by Google

ὅπως δι᾽ αὐτῶν ἐξανάψῃς τὴν μάχην.
οὕτως ἐρεθίζων τὸν κακοῦργον, ὡς κύνα,
ἔσπευδες αὐτὸν εἰς πόλεμον ὑφαρπάσαι.
ἀλλ᾽ οὐκ ἔπειθες τοῦτον ἐκτρέχειν ὅλως,
οὔτε προτολμῶν οὔτε παίζων τὴν μάχην·
τῇ γὰρ δοκήσει τῇ παρημελημένῃ
ἡ σὴ καταφρόνησις, ὡς οἶμαι, πλέον
τοὺς βαρβάρους ἔβαλλεν εἰς ἀγωνίαν.
ἐντεῦθεν οὐδεὶς εὐχερῶς μετήρχετο
ἢ τῶν κατ᾽ αὐτὸν ἐξεπήδα ταγμάτων·
πάντες γὰρ ἦσαν ὥσπερ ἐστηλωμένοι.
σκηνῆς δὲ τῆς σῆς ἡ ξένη θεωρία
τοῖς βαρβάροις μὲν φραγμὸς ἀντεκτίζετο,
τεῖχος δὲ τοῖς σοῖς οἰκέταις καθίστατο.
μίαν γὰρ ἡ τρέχουσα πανταχοῦ δίκη
τοὺς ἀλλοφύλους οὐ παρῆκεν ἡμέραν,
ἀλλ᾽ ἐξέχοντα βαρβάρων σκηνώματα
ἔπιπτον ἄρδην· συμπλοκὴ γὰρ πολλάκις
τῷ πλησιάζειν ἐκ μέρους ἐγίνετο.
ὅμως ἕκαστον τῶν ἀριστέων τότε
μόνος παρεσκεύαζες εἰς προθυμίαν,
ἀεὶ προπηδῶν εὐσθενῶς ἐν ταῖς μάχαις
καὶ τόξον ἕλκων καὶ προτείνων ἀσπίδα
καὶ πάντα πράττων ἀνθ᾽ ὅλων πρὸ τῶν ὅλων,
δι᾽ ὧν ἕκαστος εὐθὺς ἠρεθίζετο
κίνδυνον εὑρεῖν μᾶλλον ἢ τοῦ δεσπότου

74 μὲν . . . . . ἀνεκτίζετο ed

occasiones praebens, ut cum ipsis consereres praelium. ita maleficum alliciens veluti canem, studebas ipsum ad bellum adtrahere. (65) at non illum suasisti ut totis viribus erumperet, cum nec auderes prior nec pugnam praeluderes: ipsa enim species negligentiae contemptusque tuus, ut puto, magis barbaros coniecit in trepidationem. (70) proinde nemo audebat prorumpere, nec ullae acies hostium prosilire. omnes enim erant ut cippi immobiles. tui vero tentorii insolita inspectio barbaris quidem timorem creabat, (75) tuis autem famulis munimen praebebat. at quaquaversus properans iustitia alienigenis uno non pepercit die; sed exstantia barbarorum tabernacula funditus conciderunt: miscebant enim saepius (80) tui, accedentes ex quadam parte, praelia. tum vero selectos, quos habebas, singulos solus ad alacritatem concitasti, semper progrediens viriliter in pugnas, et arcum trahens, et protendens clipeum, (85) et ante omnes pro omnibus praestans omnia. unde repente concitabantur singuli, ut periculum mallent subire quam, despota sic

Digitized by Google

πονοῦντος οὕτω μὴ μετασχεῖν τοῦ πόνου.
καὶ πᾶς τις ὢν ἄτολμος εἰς ὑμᾶς βλέπων
τὸν νοῦν μετεσκεύαζεν εἰς εὐτολμίαν·
φέρειν γὰρ οἶδεν ἔργον εἰς εὐπραξίαν,
ὅτε πρὸ πάντων δεσπότης ὁπλίζεται.
καί πού τις εἶπε προσλαλῶν τῷ συμμάχῳ
"φεῦ τῆς ἀνάγκης· ὁ βασιλεὺς καὶ δεσπότης
ὡς εἷς ἀφ' ἡμῶν πρὸς μάχην ὁπλίζεται!
καὶ νῦν σιδηροῦς ἀντὶ πορφύρας χιτὼν
σφίγγει τὰ νῶτα καὶ βαρεῖ τὸν αὐχένα,
κόνις δὲ πολλὴ συμπλακεῖσα τῇ κόμῃ
μορφὴν τοσαύτης συγκαλύπτει τέρψεως·
τὸν καυστικὸν δὲ τοῦτον ἥλιον στέγει
ἱδρῶτι θερμῷ πανταχοῦ βεβρεγμένος,
ὃν ἐξ ἀνάγκης τῶν μελῶν ἐσφιγμένων
πόνος βίαιος ἐκφέρει τοῦ σώματος."
ὡς εἶπεν, ἐστέναξεν ἐκ βάθους μέγα,
καὶ συγκατέρρει τῷ λόγῳ τὰ δάκρυα.
ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν εὐθὺς ἀντεφθέγξατο
"ἀλλ' οὐ τοσοῦτον τὴν ἐμὴν πλήττει φρένα
τὸ δυσπαθοῦντα νῦν ὁρᾶν τὸν δεσπότην,
ὅσον με ποιεῖ τοῦτο θαυμάζειν, ὅτι
πρὸς τὰς ἀνάγκας ἡδέως ἐπείγεται
καὶ τέρψιν εἶναι τοὺς πόνους λογίζεται.
κρατῶν γὰρ αἰχμὴν ὡραΐζεται πλέον
ἤπερ κρατῶν τὰ σκῆπτρα τῆς ἐξουσίας·
φέρει δὲ ταύτην εὐμαρῶς τὴν ἀσπίδα,

laborante, partem laboris non sumere. et quisquis erat vilis, in te coniiciens oculos (90) statim concipiebat animo audaciam. inceptum enim solet cedere prospere, cum ante omnes arma capit despota. et quidam dixit commilitoni colloquens "heu quae necessitas! ipse rex et despota (95) tanquam unus ex nobis ad pugnam armatur! et nunc ferreum illi tegumentum pro purpura terga constringit et collum aggravat. multus vero pulvis immixtus comae formam nobis obtegit tam delectabilem, (100) atque hunc urentem solem occultat. sudore calido undequaque diffluit, quem, ob membra dure constricta labor violentus exprimit e corpore." dixit, et ex imo altum traxit suspirium, (105) et verbis intermiscuit lacrimas. cui statim alter contra respondit "at mihi non tantum percellit animum, quod dura patientem videam despotam; quantum illud mihi subit admirari, uti (110) in ardua quaeque laetus se coniiciat et delicias esse labores existimet! nam tenens hastam speciosior apparet quam cum sceptra tenet imperii; et illum gestat levius clipeum (115) et longe

ἥδιστα μᾶλλον, ὡς βλέπω, τοῦ στέμματος.
καὶ πρὶν δι' ἡμᾶς τοὺς φόνους κατασβέσας
πάλιν δι' ἡμᾶς πρὸς φόνους ὁπλίζεται.
καὶ νῦν μελαμπέδιλον ἐκτείνων πόδα
τοῖς μὴ τρέπουσίν ἐστιν εὐπρεπέστερος
καὶ τοῖς πενιχροῖς τιμιώτερος μένει·
βάψαι γὰρ αὐτὸν τῇ ξένῃ βαφῇ θέλει,
ποιῶν ἐρυθρὸν Περσικῶν ἐξ αἱμάτων.
ποίας λιθώδεις οὐ μαλάττει καρδίας;
ποίας ἀτόλμους οὐ παροξύνει φρένας
πείθει τε ῥᾷστα πάντα κίνδυνον φέρειν;
ὃς οὔτε μητρὸς τῇ φιλοστόργῳ φύσει
οὔτ' αὖ τοσοῦτον τοῖς τέκνοις ἀνθέλκεται,
ὅσον πρὸς ἡμᾶς ἐκπυροῦται τῇ σχέσει."
ταῦτα προσειπὼν καὶ στενάξας ὀργίλον
σὺν τῷ στεναγμῷ τοὺς φόνους εἰργάζετο.
Τούτοις, κράτιστε, καὶ συνήσθην εἰκότως
καλῶς φρονοῦσι, καὶ συνήλγησα πλέον,
τῇ ταυτότητι συγχυθεὶς τῶν δακρύων·
καὶ τὴν χαρὰν γὰρ πολλάκις χαρὰ τρέφει,
καὶ δάκρυσί τις ἐξεγείρει δάκρυα.
Ἡμῖν μὲν οὕτως ἦν ἄλυπα δάκρυα.
πλὴν οὐ προσήκει συγκαλύψαι τῷ λόγῳ
τὸ Περσικὸν κάλυμμα τῆς πανουργίας.
οἶδεν γὰρ αὐτοὺς ἡ διδάσκαλος πλάνη

πάλιν
118 *καὶ νῦν* cod 134 *χαρὰν* Quercius: codices cum ed *χάριν*.

suavius, ut video, diademate. cumque pro nobis nuper caedes extinxerit, nunc pro nobis se ad caedes apparat. et nunc nigris indutum calceis extendens pedem ad infima quaeque fit promptior, (120) et ex vilioribus evadit augustior. vult enim ipsum extraneo colore tingere et facere rubrum ex Persicis cruoribus. quae lapidea non emollit pectora? quas inertes non exacuit mentes? (125) quod non suadet facile ferre periculum? qui neque a naturali in matrem pietate neque item tantum a natis distinetur, quantum in nos ipsos inflammatur affectu." talia dicens, et suspirans vehementer, (130) inter gemitus caedes patrabat. ipse ego, o fortissime, hos inter viros adfui tam bene sentientes, et simul dolui inter lacrimantes effusus in lacrimas, gaudium enim, ut saepius, gaudium nutrit, (135) et si quis lacrimatur, excitat lacrimas. ita quidem nobis erant lacrimae sine dolore. at non est aequum abscondere silentio calliditatis Persicae faliaciam. novit enim ipsorum magi-

Digitized by Google

καὶ συμμαχοῦντας δεικνύειν ἀγνώμονας·
τὸ σύντροφον γὰρ τῆς κακουργίας ἔθος
ἀεὶ παρ' αὐτοῖς εἰς νόμον μεθίσταται.
ἐρῶ δὲ πᾶσαν τοῦ σκοποῦ τὴν αἰτίαν.
καὶ γάρ τις αὐτῶν εἰς τὸν ἔμπροσθεν χρόνον
προσαυτομολήσας τῷ στρατῷ σου βάρβαρος,
ὅμως δὲ Περσης (καὶ τὸ πᾶν διαγράφω),
ἔδοξεν εἶναι πιστὸς ἐξ ἀπιστίας,
καὶ λοιπὸν ἡμῖν συμμαχεῖν ἠπειγμένος
ἐν τῷ στρατῷ σου προσφόρως ἐτάττετο.
ἤδη δὲ τούτῳ τεττάρων τε καὶ δέκα
ὑπῆρχε κύκλος ἡμερῶν πληρουμένων,
ὅτε πρὸς αὐτοὺς δυστυχῶς τοὺς βαρβάρους
παλινδρομήσας ἀστάτοις βαδίσμασι
Ῥίψασπις ὥσπερ εὑρέθη τὸ δεύτερον,
οὐκ ἀσκόπως δὲ τοῦτο πράττων ἐσφάλη·
οἱ γὰρ φθάσαντες τῆς ἀτολμίας χρόνοι,
ἔπειθον αὐτὸν ὡς πάλιν τὰ Περσίδος
ἐπικρατήσει τῆς μάχης στρατεύματα.
ἀλλ' οὐδὲν αὐτὸν ὠφέλησαν ἐν μέσῳ
τὰ λοξὰ ταῦτα τοῦ δόλου βουλεύματα.
τῆς καρδίας γὰρ ἀστάτως κινουμένης
συνιστατούσας εἶχε καὶ τὰς ἐλπίδας,
ἐναντίας δὲ πανταχοῦ τὰς ἐκβάσεις
καὶ τοῖς λογισμοῖς εἶχε συμπλανωμένας.
τὴν γὰρ κρατοῦσαν συμφορὰν τῶν βαρβάρων

164 συμπλανωμένοις P

stra fraudulentia (140) vel una dimicantes ostendere improbos. quibus enim est innata ad maleficia consuetudo, constantem apud ipsos in legem transit. totam initi consilii causam enarrabo. quidam ex ipsis anteacto tempore (145) in tuum exercitum barbarus transfugerat. ceterum Persa (omnia ut sunt refero) visus est esse in infidelitate fidelis. iam vero nobiscum pugnare adactus tuus inter acies erat apte dispositus. (150) iamque haec inter ille quattuor et decem dierum circulum compleverat, quando ad ipsos infeliciter barbaros rursus cucurrit gressu ancipiti, abiecto clipeo, ut inventum est postea. (155) non imprudenter id agens deceptus est: praeterita enim socordiae tempora illi persuaserunt fore ut rursus Persicus victor in pugna evaderet exercitus. at nihil interea illi profuerunt (160) huiusmodi obliquae fraudis consilia. cum enim incerto haec agitaret animo, aeque incertas secum spes gerebat. contrarii vero ubique fuerunt eventus, et cum false concepta spe concidentes. (165) cum enim calamitatibus pressos barbaros, et fractos

Digitized by Google

καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς ἐκπλαγεὶς ἀτολμίαν,
βλέπων τε πικρὰς ἐλπίδας παρ᾽ ἐλπίδα,
πάλιν πρὸς ἡμᾶς ἀντανήρχετο ὁρόμῳ,
καὶ μὴ φυλάξας τὸν λόγον, τὸν σὸν λόγον
ἕτοιμον εὑρών, ὀξέως ἐσώζετο·
οὕτως ἅπαντας καὶ τρέχοντας προσδέχῃ
καὶ μὴ τρέχοντας εἰς τὸ σώζειν ἐκδέχῃ
ἐκεῖνος ἡμῖν πᾶσαν ἠκριβωμένως
τῶν βαρβάρων ἐξεῖπε τὴν ἀταλμίαν,
καί που σὺν αὐτοῖς τοῖς λόγοις ἐπηύξατο
οὕτω διὰ τέλους τοὺς ἐναντίους βλέπειν
ὡς εἰσὶν ἄρτι πάντες ἐπτοημένοι.
Ὁ βάρβαρος δὲ πανταχοῦ κλονούμενος
δεινόν τι τολμᾶν ἐκ βίας βουλεύεται·
οἶδε γὰρ ὡς τὰ πολλὰ καὶ περίστασις
τὰ δεινὰ τίκτειν ἐκ δέους βουλεύματα.
καὶ δὴ κατ᾽ αὐτὸν τῆς ἀνάγκης τὸν χρόνον
ὥραν φυλάξας, ὡς ἔδοξεν, εὔθετον,
ὅτε προκύψας ἐκ βάθους ἑωσφόρος
πρόεισι λαμπρὸς ἄγγελος τῆς ἡμέρας,
εἰς τρεῖς μὲν ἱστᾷ τὸν στρατὸν διαιρέσεις,
ἀντιπρόσωπα τῷ δοκεῖν τὰ τάγματα
ταῖς σαῖς φάλαγξι σὺν δόλῳ πριούμενος,
τὴν ἐκλογὴν δὲ σοῦ στρατοῦ συναρμόσας
ἔκρυψεν αὐτοὺς τῶν φαράγγων ἐν μέσῳ,
ὅπως ἐκείνων ἐκραγέντων ἐκ βάθους

170 ἕτυμον P

animo stupens observasset, videns tam exiguas ibi spes esse citra spem rursus ad nos se recepit propere; et cum suam non servasset fidem, tuam (170) promptam inveniens servatus est illico. sic omnes accurrentes excipis, non accurrentes ad salutem exspectas. ille nobis omnem accuratius barbarorum enarravit socordiam. (175) ac forsan medio in sermone precatus est: utinam ita semper inimicos videam, ut sunt nunc omnes illi consternati! at barbarus in summa rerum trepidatione quid triste animo moliri cogitur. (180) solet enim, ut saepe fit, urgens necessitas magna parere inter metum consilia. iam vero instante necessitatis tempore, atque hora exspectata, quae visa est opportunior, quando emergens e profundo Lucifer (185) prodit splendidus nuntius diei, in tres quidem partes dividit exercitum, ita ut fronte oppositae viderentur acies tuis phalangibus; quod factum dolo. a toto autem exercitu delectos milites (190) anfractus inter medios occultavit, ut ipsis

Digitized by Google

ἀπροσδοκήτως καὶ παρ᾽ ἐλπίδας φόβῳ
μέρος τι τῶν σῶν συνταράξῃ ταγμάτων·
τῶν γὰρ φθασάντων τῆς ἀτολμίας χρόνων
εἰθισμένη τις ἐλπὶς αὐτὸν ἠπάτα,
ὡς εἴπερ ἕν τι τοῦ στρατοῦ λυθῇ μέρος,
τροπῆς ὅλισθος εἰς τὸ πᾶν διαδράμοι.
ἀλλ᾽ οὐκ ἀνευτρέπιστος ἀνθωπλίζετο
τῆς σῆς ἑτοιμότητος ἡ στρατηγία.
πρὶν ἢ γὰρ ἡ νὺξ τὴν μίσην τομὴν λάβοι,
πάντας μὲν αὐτῶν τοὺς κεκρυμμένους δόλους
ταῖς σαῖς μερίμναις ἐξ ἔθους ἠπίστασο,
τάξας δὲ θείως τὸν στρατὸν καὶ ῥυθμίσας
πρὸς τὴν μάχην αὐτοὺς ἐξῆγες, ἡνίκα
τὸ φῶς ἀνίσχων τοὺς ἐναντίους πάλιν
ὁ σεπτὸς αὐτοῖς ἐσκότιζεν ἥλιος.
καὶ δὴ προπέμπεις εὐαρίθμητον μέρος
τοῦ σοῦ στρατοῦ, κράτιστε, τούτους ὁπλίσας
οὐ τοῖς ὅπλοις τοσοῦτον ὡς εὐβουλίαις.
ἐπεὶ γὰρ ἐξήλαυνον ὥσπερ εἰς μάχην,
τὸν πλαστὸν αὖθις σχηματίζονται φόβον,
ἐψευσμένως φεύγοντες. οἱ δὲ βάρβαροι,
τῆς ἐκλογῆς ἐκεῖνο τὸ στερρὸν νέφος,
ἐκ τῶν ἀδήλων ἐκπεσόντες αὐλάκων
ἤλαυνον αὐτοὺς τῷ δοκεῖν πεφευγότας.
αὐτὸς δὲ τούτοις ἀντεπεξάγεις τάχος

204 ἐξῆγες αὐτούς? 214 ἐκπέμποντες ed

erumpentibus ex latebris improviso et praeter spem ex formidine pars aliqua tuorum turbaretur ordinum. cum enim iamdiu trepidationis tempus cessasset, (195) de more in spem aliquam deceptus venerat fore ut, si qua pars exercitus dissolveretur, consternatio late per totum excurreret. at non defuit statim illi contra occurrere tua in rebus militaribus solertia. (200) priusquam enim nox ad medium iter veniret, iam omnes eorum occultos dolos tua vigilantia de more cognoveras. et divinitus ordinans numeransque copias ad pugnam tuos eduxisti, quando (205) exoriente luce adversariis iterum sol, quem venerantur, oculos perstringebat. tum vero emittis modicam manum ex tuo exercitu, o fortissime, armasque singulos non tam armis quam bonis consiliis. (210) vix enim tui tanquam ad pugnam exierant, cum fictum repente ostentant timorem simulantque fugam. tum vero barbari, densa illa lectorum militum nube ex occultis emissa foveis, (215) eos sunt aggressi qui simulaverant fugam. tu vero hos contra educis quam ce-

Digitized by Google

τοὺς σοὺς ἀρίστους, καὶ παρ' ἐλπίδας τότε
ἀπροσδοκήτῳ προσραγέντες συντάσει
τὰ νῶτα τοῖς σοῖς οἰκέταις ἀπέστρεφον.
Ὦ νοῦς διαρκὴς καὶ τομωτάτη φύσις
καὶ πῦρ λογισμῶν ἐν βάθει διατρέχον!
ὅμως τὸ πῦρ μὲν καὶ μελαίνει καὶ φλέγει·
ὁ σὸς δὲ νοῦς, ἄριστε, λευκαίνει τὸ πᾶν,
θάλπει δὲ πάντας καὶ πυρώσει μὴ φλέγων.
Ὁ βάρβαρος δὲ τὸν κεκρυμμένον δόλον
εὑρὼν ἑαυτῷ βόθρον ἐκ τοὐναντίου,
ὅλους προπηδᾶν τοῖς τραπεῖσι συμμάχους
ἐκ τῶν ἑαυτοῦ ταγμάτων ἐπέτρεπεν,
ἐπεὶ δὲ καὐτοὺς εἶδεν ἐπτοημένους
καὶ συντόνως πίπτοντας ἀσχέτῳ φόβῳ,
πρῶτον μὲν αὐτοῦ δυσσεβεῖ τοὺς προστάτας
καὶ θᾶττον ἠτίμωσε τοὺς τιμωμένους,
ὕδωρ κενώσας καὶ τὸ πῦρ κατασβέσας.
καπνοῦ δὲ πολλὰς συγχύσεις ποιούμενος,
κλέπτει τὸ φεύγειν καὶ σχεδιάζει τὸν γνόφον,
καὶ νύκτα ποιεῖ, καινοτομῶν τὴν ἡμέραν.
εὑρών τε χρημνοὺς καὶ στενὰς διεξόδους
λοξάς τε πετρῶν ἐξοχὰς καὶ δυσβάτους,
ὠθεῖ καλύψας τῷ γνοφῷ τὰ τάγματα
καὶ τὰς ἐκείνων δυστυχεῖς συνοικίας
πρὸς ἄκρον ὕψος καὶ κατάρροπον βάθος.

ἄρι ἄλλους
219 σοῖς add P 223 κρατιστε P 227 ὅλους P 229 δὲ καὶ αὐτοὺς εἶδη ed 235 τὸν add P

lerrime, quos habuisti meliores; ac tum praeter spem improvisa perculsi contentione terga tuis famulis verterunt. (220) o mens praestantissima! et acerrimum ingenium! et ignis ad imas cogitationes permeans! sed ignis quidem denigrat et urit, tua vero mens, optime, dealbat omnia, omnesque fovet, et ardet non urens. (225) interea barbarus absconditum dolum sentiens sibi potius quam aliis fuisse foveam, omnes in opem fugatorum prosilire milites ex suis cohortibus imperavit. postquam autem hos etiam vidit consternatos (230) et in fugam praecipitem versos timore horribili, in primis suos exsecratur patronos, quosque nuper honoribus, probris nunc afficit, aquam effundens et ignem extinguens. fumi autem multa facta confusione (235) furatur fugam, excitatque tumultuariam nubem, noctemque inducit, invertens diem. prolapsusque in crepidines et angustos transitus et in praerupta et ardua rupium cacumina, trudit septas caligine copias, (240) et infelices contubernales feminas inter montium iuga et praecipites

Digitized by Google

ἐντεῦθεν αὐτοῖς συμφορῶν πολυτρόπων
συμπτωμάτων τε καὶ φόνων καὶ κλασμάτων
κίνδυνος ἠὐτρέπιστο συντριβῆς γέμων.
καί πού τις αὐτῶν ἐξ ἀνάγκης ἠΰξατο
ἐλθεῖν κατ' αὐτοῦ συντομώτερον ξίφος.
ἄλλος δὲ νώτοις ἱππικοῖς ἐφιζάνων
μετέωρος ἤρθη τῇ βίᾳ τοῦ σφίγματος.
πολλοῖς δὲ τεῖχος τὰς καμηλίους τότε
πλευρὰς κατεσκεύαζεν ἡ περίστασις.
κρημνούς τε πάντες ἀγρίων αἰγῶν δίκην
φυγῆς ἀνεξίχνευον ἐκπηδήματα.
ἡ σὴ δὲ πᾶσα τοῦ στρατοῦ συνοικία
βλέποντες εὐφραίνοντο τῇ θείᾳ κρίσει
τὰ τῆς παραδόξου θαύματα στρατηγίας·
βολὴ γὰρ οὐκ ἦν ἐπτερωμένου βέλους
ἐν τῇ μεταξὺ τῶν στρατῶν διαστάσει,
καὶ πᾶς τις ἡμῶν εὐκόλως ἀπέβλεπε
πρὸς τὰς ἐπάλξεις τῶν φαράγγων τὰς νόθους,
ἐν αἷς τὸ πλῆθος ἐκχυθὲν τῶν βαρβάρων
πυκνῶς ἐνεστρέφοντο μὴ κινούμενοι.
Ἀλλ' οἱ μὲν ἦσαν ἐν τοσαύτῃ φροντίδων
ζάλῃ διαῤῥέοντες ὡς τὰ κύματα,
ἃ ταῖς ἑαυτῶν ἐκθρομαῖς ὠθούμενα
τὰ μὲν πρὸς ὕψος ἐκ βάθους ἀνέρχεται,
τὰ δὲ προπίπτει καὶ πάλιν κοιλαίνεται·
οὕτως ἐκείνων τῶν ἀτάκτων ταγμάτων

243 καὶ post φόνων add P 251 αἰγῶν add P

valles. hinc ipsis calamitatum variarum, ne caderent caederenturque et illiderentur, periculum obortum ex collisione maximum. (245) ac forte quis desperatione adactus orabat ut ipsum transfoderent acuto ferro. alter vero tergis equinis insidens in aërem est sublatus ex vi compressionis. multis autem pro muro camelina (250) latera praebuit praesens necessitas. omnes autem inter rupes, ut fere capreae, aptos ad fugam indagabant exitus. totum vero tui exercitus contubernium late gaudebat, videns ex divino iudicio (255) tuae incredibilis expeditionis miracula. neque enim, quantum est iactus velocis iaculi, unus distabat ab altero exercitus. et unusquisque nostrum facile prospiciebat illa falsa rupium propugnacula, (260) inter quae multitudo effusa barbarorum densata versabatur, nec se unquam movebat. itaque illi erant in tali sollicitudinum tempestate fluctuantes, sicut undae, quae se ipsas urgent et impellunt: (265) aliae quidem in altum ex imo attolluntur, aliae autem concidunt et rursus deprimuntur. sic incompositi illo-

Digitized by Google

ἐν τοῖς ἀνύδροις κυματουμένων λίθοις,
τὰ μὲν πρὸς ὕψος ἐκ βάθους ἀνήρχετο,
τὰ δὲ πρὸς αὐτὰ τῶν κάτω τὰ τέρματα
πίπτοντα πυκνὰς συγχύσεις εἰργάζετο.
οὕτως ἕκαστος ἀφρόνως ἐδυστύχει,
ὁ δὲ προπίπτων ἦν ἐπίφθονος μόνον·
πᾶς γὰρ παρ' αὐτοῖς εὐτυχὴς ἐκρίνετο,
ὃς πρὸς τὸ θνήσκειν εὑρέθη τομώτερος.
ἡμῖν δὲ πᾶσα καὶ γαλήνη καὶ χάρις,
τέρψις δὲ μᾶλλον ἢ φόβος προσήρχετο.
καὶ πᾶς πρὸς ὕψος τῷ θεῷ τῶν κτισμάτων
τὰς χεῖρας ἐξέτεινε σὺν τῇ καρδίᾳ,
καὶ τῷ στρατηγῷ συντόνως ἐπηύχετο.
πάντες γὰρ οἱ πρὶν μηδὲ Περσικὴν κόνιν
ἰδεῖν στέγοντες οὐδὲ τὰς σκηνὰς τότε
καθεῖλον, ἀλλ' ἕκαστος ἣν εἶχε σκέπην,
οὕτως ἀφῆκεν ὥσπερ ἦν πεπηγμένη.
τοὺς βαρβάρους δὲ πάντας ἐκλόνει φόβος.
ἐντεῦθεν οὐδὲ φόρτον ἐκ κτήνους τότε
καθεῖλεν οὐδείς, οὔτε μὴν τὴν γαστέρα
τροφῆς ἀνεπλήρωσεν, οὔτε τις γόνυ
κλίνας ἑλαφροὺς τοὺς πόνους εἰργάζετο,
ἀλλ' εἰς παρεξόδους τε καὶ πλανωμένας
τρίβους ἑαυτοὺς ἐμβαλόντες ἐν φόβῳ
ἔκριναν εἶναι τὴν φυγὴν σωτηρίαν.

269 ὕψους ed 271 συχνὰς P

rum ordines inter aridos fluctuabant scopulos; atque alii quidem in altum ex imo ascendebant, (270) alii vero in prope subiecta praecipitia ruentes crebras confusiones ciebant. ita omnes non minus erant stulti quam infelices; ac solum qui occumberet erat invidendus: omnis enim apud ipsos felix habebatur, (275) qui ad moriendum inventus esset promptior. nos autem ex omni parte serenitas et gratia magisque iucunditas quam timor incesserat. et quisque in altum ad deum creaturarum manus protendebat una cum corde, (280) et duci unanimes bene adprecabantur. omnes enim, qui modo nec pulverem Persicum videre sustinebant, tunc ne tentoria quidem deiecerunt, sed quisque quod habuit tentorium dimisit, sic ut erat compactum. (285) barbaros contra omnes quatiebat timor; neque ex illis tunc onus coriaceum deiecit quisquam, et ne ventrem quidem cibo explevit; nec quisquam sane genua inflectens leviores reddidit labores. (290) verum in avios et ancipites calles se ipsos coniicientes trepidanter existimarunt sibi

Digitized by Google

οὕτως τὰ πολλὰ καὶ ξένα γνωρίσματα
πρὸς τοὺς φθάσαντας ἀντιμετρήσας χρόνους
θείαν ἀπηκρίβωσε τὴν στρατηγίαν.
τίς γὰρ τὸ Περσῶν δυσμαχώτατον γένος
ἤλπιζε δοῦναι νῶτα Ῥωμαίων ξίφει;
τίς ἐν τοσαύταις συμφορῶν τρικυμίαις
ἤλπιζεν εὑρεῖν καὶ γαλήνην ἐν μέσῳ;
τίς ἐν τοσαύτῃ τῶν ἀναγκαίων σπάνει
τροφῆς μετασχεῖν τὰς πόλεις ἐπείθετο,
εἰ μὴ δι' ὑμῶν τοὺς ἀλάστορας πάλιν
ἐκ τῆς καθ' ἡμᾶς γειτονος παροικίας
μακρὰν ὁ πάντων ἤλασε ζυγοστάτης;
Ἀλλ' ὡς τοσαύτῃ συγχύσει μεμιγμένοι
ἀπεῖπον ἤδη τὴν μάχην οἱ βάρβαροι,
σὺ μέν, κράτιστε, (καὶ γὰρ ἤθελες μένειν
τῶν σῶν λογισμῶν πρὸς πόνους πυρουμένων)
πολλὰς ἀφορμὰς εὐλόγους ἀνεπλάσω,
θέλων συνεῖναι τῷ στρατῷ καὶ συντρέχειν·
ἐπεὶ δὲ καὐτὰ τὰ πρὸς ἑσπέραν γένη
ἄσπονδον εἶχεν ἐξ ἔθους ὑποψίαν,
αὖθίς τε καινῶν φροντίδων κινουμένων
τῆς σῆς ἔχρῃζεν ἡ πόλις παρουσίας,
ὁ δὲ στρατός σου τοῦτο πράττειν εἰς δέον
ἐδεῖτο πολλὰ καὶ θέλων καὶ δακρύων
(καὶ τῇ πόλει γὰρ συμπαθεῖν ἠπείγετο,

308 τυρουμένων ed

esse fugam saluti. sic multas atque peregrinas cognitiones, quae ante ipsum innotuerant, remetiens (295) divinam ille perfecit expeditionem. ecquis enim Persarum indomabile genus sperasset praebere terga Romanorum ensibus? quis in tantis calamitatum tempestatibus sperasset invenire vel serenitatem in medio? (300) quis in tanta victus penuria ad commeatum ministrandum urbes suasisset, nisi per te illos scelestissimos iterum a nostra proxima vicinia procul abegisset qui omnia lance ponderat? (305) at vero cum in tali rerum confusione impliciti iamdiu absisterent a pugna barbari, tu, o fortissime, (volebas enim adhuc manere: nam tua mens ad labores callum obduxerat) multa valde scita commenta excogitasti, (310) volens congredi cum exercitu et concurrere. interea vero gentes, quae sunt ad Occidentem rupti foederis habuerunt de more suspicionem. et rursus ob novas excitatas curas tuam desiderabat civitas praesentiam. (315) exercitus autem tuus, ut omnino hoc faceres, orabat multis cum precibus et lacrimis: nam urbis pietate tangi cogebatur, et te privari esse

Digitized by Google

καὶ σοῦ στερεῖσθαι ζημίαν ὡρίζετο),
πείθει τὸ λοιπόν· οὐ γὰρ σῦτως εὐκόλως
λαβεῖν τι τερπνὸν ἄλλος εὐτρεπίζεται,
ὡς θᾶττον αὐτὸς εὐτρεπίζῃ πρὸς πόνους.
Οἷος δὲ πιστὸς ἀρχιποίμενος τρόπος —
ἐκ τῶν πονηρῶν ἁρπάγων τε θηρίων
κυκλωθὲν αὐτοῦ προβλέπων τὸ ποίμνιον,
ἀμηχανεῖ μὲν πῇ τραπῇ πρὸς τὴν μάχην,
ὅμως δὲ κάμνει πανταχοῦ διατρέχων,
εἴ πως παρ' αὐτῶν ἁρπάσοι τὸ ποίμνιον —,
οὕτω τὸ πιστὸν τῆς λογικῆς ποίμνης γένος
ἀμηχανεῖς μὲν προβλέπων ἑκάστοτε
ἐκ τῶν ἀπίστων θηρίων κυκλούμενον,
ὅμως δὲ κάμνεις καὶ περιτρέχεις ἀεί,
ἐκεῖθεν ἔνθεν παντυχοῦ πονούμενος,
βάλλων, διώκων, ἐκτρέχων, ὑποστρέφων,
εἴ πως ἑαυτὸν ἀντίλυτρον εἰσάγων
ἐλευθερώσεις αἱμάτων τὸ ποίμνιον.
ὅθεν τυπώσας πάντα σώφρονι τρόπῳ,
καὶ τῷ στρατηγῷ τὸν στρατὸν συναρμόσας,
καὶ τῷ θεῷ δοὺς τὰς ἐπ' αὐτοῖς ἐλπίδας,
πάλιν πρὸς αὐτὴν τὴν πόλιν σου συντόνως
τοσαῦτα πράξας καὶ κατορθώσας τρέχεις.
οὐ γὰρ μονήρεις τοὺς ἀγῶνας τῆς μάχης,
ψυχὴν δὲ τὴν σὴν συγκατώρθωσας πλέον,
αὐτὸς γὰρ ἡμῖν ἐξαριθμῶν πολλάκις
τοῦ σοῦ βίου τὸ μέτρον, ἐτράνους ὅτι

damnum statuebat. tandem suadet: non enim tam facile, (320) quae sunt oblectamento, alter aggreditur, ac tu confestim aggrederis labores. qualis autem primi pastoris fidus est mos, qui ab improbis et rapacibus feris circumclausum videns suum ovile (325) haeret animo, qua se vertat ad pugnam, tamen allaborat, quaquaversus excurrens, si qua ratione ab ipsis gregem defendat, sic tu fidum rationalis ovilis genus haeres quidem videns esse ex omni parte (330) ab infidelibus bestiis circumdatum, tamen allaboras, et circumis semper huc et illuc, nusquam requiescens, aggrediens, insequens, excurrens, recurrens, si forte te ipsum tradens in pretium (335) possis liberare a sanguine gregem. hinc rebus omnibus sapienti ratione praescriptis, et ad ducis ingenium exercitu temperato, omnique in deo de illis spe collocata, rursus ad tuam civitatem impigre (340) tot rebus gestis et rite compositis accurris. non enim solum certaminum belli, sed animae tuae curam habuisti maxime. tu enim ipse nobis exponens saepius tuae vitae rationem hoc enarrasti: (345) "cum tantum temporis

Digitized by Google

βιοὺς χρόνον τοσοῦτον ἐν ῥαθυμίᾳ,
ἔζησα ταύτας τῷ θεῷ τὰς ἡμέρας.
καὶ τοῦτο δῆλον· οὐδὲ γὰρ καλύμμιατι
ψεύδους προσήκει τὴν ἀλήθειαν σκέπειν.
νῦν γὰρ τὰ Περσῶν τῆς πλάνης μυστήρια
γυμνὰ πρόεισιν· ἄρτι τῆς κεκρυμμένης
ὕδρας παρ' αὐτοῖς ἡ πολυκέφαλος πλάνη
ἕνα προτείνειν ἄξιοῖ τὸν αὐχένα,
ὃν νῦν βλέποντες εἰσάγαν θαυμάζομεν
Ἡρακλέος τυχόντα καὶ σεσωσμένον.
οἶμαι δὲ καὐτὸν αἰχμάλωτον ἐν τάχει
ὄψει δεθέντα τὸν δράκοντα Χοσρόην,
εἰ μὴ λάβοι τις τὴν δίκην ὑποψίαν,
ὡς εἴπερ ὑμῖν ἐκδοθῇ, τὰς ἀξίας
λάθοι παρελθὼν ἐν βραχεῖ τιμωρίας.
Καί μοι λογισμῶν πολλάκις κινουμένων
αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν συλλαβὼν ἔφην τάδε·
εἰ τὰς ἐν ἄστροις ὁ Πτολεμαῖος ἐκβάσεις
καὶ πρὸς τὸ μέλλον εἶχεν ἠκριβωμένας,
πῶς οὐ προεξήγγειλεν οἷον ἡ φύσις
ἐπ' ἐσχάτων μέλλει σε φωσφόρον βλέπειν;
ἀλλ' εἴπερ ἦν ἐκεῖνος εἰκότως ἄρα
τῆς γῆς ὑπερβαίνοντα τοὺς ὅρους βλέπων,
ὕμνει σε μᾶλλον τοῖς μεταρσίοις λόγοις·
τῆς ἐκδρομῆς δέ, καὶ πλέον τῶν ἀστέρων,
ἐν σοὶ τὰ πολλὰ προσβλέπων κινήματα
τὴν σὴν ἀεικίνητον ὕμνησε φρένα,

transegerim in otio, vixi tandem hos ego deo dies." atque hoc est apertum: non enim velo mendacii iuvat veritatem obtegere. nunc enim Persicae fraudis mysteria (350) nuda procedunt: nuper absconditae apud ipsos hydrae multiplex fraudulentia unam tantum audet protendere cervicem, quam modo nos intuentes valde miramur in Herculem incidisse et evasisse salvam. (355) puto autem ipsum etiam captivum brevi vinctumque te visurum draconem Chosroam; nisi quis sumat iustam suspicionem, quasi si ille traditus fuerit: meritis tunc ad breve tempus clam se surripiet poenis. (360) atque ego multa saepe mecum versans animo, meque meis involvens curis, dicebam talia. si vere astrorum Ptolemaeus excursiones etiam in futurum habuit perspectissimas, quomodo non praedixit qualem natura (365) postremo esset in te visura Phosphorum? sed cum esset, ut videtur, in iis contemplandis quae terrae terminos transcendunt, intentus, te depraedicavit sublimiore stilo; tuaeque excursionis, magis quam astrorum, (370) multis ac praeclaris longe praevisis motibus, tuam irrequietam cele-

Digitized by Google

ἄλλον νεουργηθέντα τοῖς κάτω πόλον
τὸν νοῦν τὸν ἐν σοὶ τῷ ξένῳ μαθὼν λόγῳ.
Ταῦτα, στρατηγὲ τῶν σοφῶν βουλευμάτων,
ἐν ταῖς ἀκάνθαις τῆς μάχης πεπλεγμένα
εὑρὼν τὰ θεῖα τῶν πόνων τῶν σῶν ῥόδα,
ἄνθη τε πολλὰ ψυχικῶν ἀρωμάτων
τῶν σῶν λογισμῶν συναγαγὼν τὰ σπέρματα,
σοὶ τόνδε πλεκτὸν στέφανον ἐξ ἀκηράτου
λειμῶνος ἄρτι τῆς ἀληθείας φέρω.
ὅμως δὲ μικρῷ, καὶ βραχυδρόμῳ σκάφει
τὴν σὴν θάλατταν ἐκπερᾶν εἰθισμένος
ἥμαρτον οὐδέν, μὴ διαπλεύσας ὅλην·
ὅρος γὰρ εἰς ἄπειρον οὐχ ὁρίζεται.
Ἀλλ' ὦ στρατηγὲ τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω
(τῷ γὰρ λόγῳ σου πᾶς ὑφίσταται λόγος,
καὶ πάντα τῷ σῷ συντρέχει θελήματι·
σὺ τὴν ἄβυσσον ἀσφαλίζῃ τῷ κράτει,
ποιεῖς δὲ τὴν γῆν ἐν μέσῳ μετάρσιον·
τοὺς οὐρανοὺς δὲ πάντας ἀψῖδος δίκην
τῷ σῷ κατειλεῖς, ὡς θέλεις, προστάγματι·
σοὶ πᾶσα δούλη τῶν ὁρωμένων φύσις
καὶ τῶν ὑπὲρ νοῦν πᾶσα σύνδουλος κτίσις)
αὐτός, κράτιστε, τῶν ὅλων παντόκρατορ
καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων διαιρέτα
(καὶ γὰρ διαιρεῖς πᾶσιν, ὡς θέλεις, μόνος

381 βαθυδρόμῳ P

bravit mentem, alterum dicens renovatum iri terris polum, tuam indigitans mentem hoc peregrino sermone. his ego, dux prudentum consiliorum, (375) inter spinas belli implicatis, sanctis laborum tuorum rosis inventis, multisque floribus vitalium aromatum, quae sunt tuae providae mentis semina, collectis, tibi hanc textam coronam ex immortali (380) prato veritatis nunc offero. ceterum cum parvo et brevis cursus navigio tuum pelagus percurrere sim suetus, reus non agar, quod non sim emensus totum: terminus enim sine termino nequit terminari. (385) ast, o dux caelestium et inferorum, quandoquidem tuo verbo omne exsistit verbum et omnia in tuam concurrunt voluntatem, tu, qui abyssum firmas tua potentia, facisque terram in medio suspensam, (390) omnesque caelos fornicis in modum tuo volvis ut vis imperio: tu, cui omnis servit rerum visibilium natura, et omnis mentem excedens conservit creatura; tu ipse, optime, in omnibus omnipotens, (395) rerumque nostrarum omnium distributor, quoniam dividis omnibus, prout vis, solus tuas efficaces charismatum largitiones,

Digitized by Google

τὰς σὰς ἐνεργείᾳς τῶν χαρισμάτων δόσεις),
τὰς εἰς σὲ συμπλήρωσον ἡμῶν ἐλπίδας·
ἐν σοὶ γὰρ οὐκ ἔνεστιν ἐλλιπὴς χάρις.
ἴθυνον αὐτὸς τὸν σόν, ὡς ἐπίστασαι,
ὑποστράτηγον, πάντα πράττειν ὡς θέλεις.
ποίησον αὐτὸν πιστὸν ἀσπιδηφόρον
τῶν εὐσεβῶν σου πανταχοῦ προσταγμάτων.
σὺ δεῖξον αὐτὸν τοῖς ἐναντίοις φόβον·
καὶ πᾶς τις ἀλλόφυλος εἰς αἷμα τρέχων
τούτῳ προκάμψει σὺν τρόμῳ τὸν αὐχένα.
ποίησον αὐτῷ τῶν φθασάντων πταισμάτων
ἱδρῶτας, οὓς ἔσταξεν, εἰς καθάρσιον.
λάβοι κατ' ἐχθρῶν διττὰ νικητήρια,
στήσοι τρόπαια καὶ παθῶν καὶ βαρβάρων.
πλήρωσον αὐτόν, ὡς ἐπίστασαι μόνος,
τῆς εἰς σὲ θερμότητος, ὡς τὸν Ἠλίαν,
ὃς ἐκπυρώσας πρός σε νοῦν καὶ καρδίαν
πυρὶ πρὸς ὕψος εἰκότως ἡρπάζετο.
καὶ δεῖξον αὐτὸν πᾶσι Μωσέα νέον,
ἐν τῇ κατ' ἐχθρῶν εὐσιβεῖ πανοπλίᾳ
τὸν σταυρὸν ἐκτείνοντα τῶν χειρῶν πλέον,
Μωσῆν ἐκεῖνον ὃς βάτον καὶ πῦρ βλέπων
τὴν σὴν ἀπηκρίβωσεν ἐν βάτῳ φλόγα
καὶ τὴν βάτον μένουσαν, οὐ πεφλεγμένην·
Μωσῆν ὃς ὤφθη σαρκί σοι μόνῳ μόνος,
καὶ σαρκικῇ σε προβλέπει θεωρίᾳ,

402 ἀσπιδοφόρον ed

nostra in te perfice desideria: in te enim non est deficiens gratia. (400) tu dirige tuum, ut bene nosti, subimperatorem ad facienda omnia ut vis. fac ipsum fidelem clipei gestatorem in omnibus tuis sanctissimis mandatis. tu ipsum redde inimicis formidandum; (405) et omnis alienigena in caedes ruens ipsi flectat cum tremore cervicem. fac ut ei sint veterum noxarum sudores, quos effudit, expiatio. duplicem reportet ex hostibus victoriam: (410) sistat tropaea de vitiis ac de barbaris, reple ipsum, ut tu solus nosti, tuo in te fervore, velut Eliam, qui erga te inflammatus mentem et pectus ab igne in altum merito raptus est. (415) ostende ipsum omnibus Mosem novum, qui pia munitus in hostes armatura crucem extendat potius quam manus; Mosem illum qui rubum et ignem videns tam bene cognovit tuam in rubo flammam (420) quam rubum, qui remansit incombustus: Mosem qui visus est carnaliter a te solo solus, et te carnali vidit intuitu,

Digitized by Google

τάχα προδειχνὺς καὶ θεὸν σαρκούμενον.
κἀντεῦθεν, οἶμαι, συλλαλεῖ σοι καὶ τότε,
ᾧ συλλαλεῖν ἔμελλε καὶ σαρκουμένῳ.
τοιοῦτον αὐτὸν καὶ τροπαιοῦχον μέγαν
καὶ σὸν στρατηγόν, ὡς θέλεις, διάπλασον.
συνευλόγησον τῷ σπορεῖ τὰ σπέρματα,
καὶ δὸς τὸ θεῖον τοῦδε τοῦ σπόρου γένος
κρατεῖν τὰ Ῥώμης εἰς τέλος γεώργια.
τύπωσον αὐτοῖς πατρικῶν μορφωμάτων
τὰς εὐπροσώπους ὡς ἀληθῶς εἰκόνας,
ὅπως ἔσοιντο πατρὸς εἰκονίσματα,
κάτοπτρα πιστὰ πατρικῶν γνωρισμάτων,
τὸν νοῦν τέλειοι, τοὺς τρόπους ἐλεύθεροι,
πραεῖς τὸ πνεῦμα, συμπαθεῖς τὴν καρδίαν,
ἡμῖν προσηνεῖς καὶ κατ' ἐχθρῶν ὀργίλοι,
ἐχθρῶν σεβόντων τοὺς θεοὺς τοὺς προσφάτους·
χεῖρας νέμοντες ἀσεβῶς ἡπλωμένας,
ἑστυλμένας δὲ πρὸς τὸ λῆμμα τῆς πλάνης,
πόδας πρὸς αἷμα μηδαμῶς κινουμένους,
εἰς δ' αὖ τὸ σώζειν πανταχοῦ ταχυδρόμους.
φύλαξον αὐτῶν τὰς νοητὰς εἰσόδους,
καὶ δυσβάτους ποίησον αὐτὰς τῷ φθόνῳ,
ὃς τῇ καθ' ἡμᾶς ἀντιπίπτων οὐσίᾳ
εἴδους μέν ἐστι καὶ γένους ἀλλότριος,
ὅλως δὲ μηδὲν εἰς ὑπόστασιν φέρων
δύχνειν νομίζει τὴν ὅλων ὑπόστασιν,

439 σίβοντες ed. mox malim εὐσεβῶς.

cito demonstrans etiam deum iri incarnatum. ac proinde, ut puto, collocutus est tunc tibi, (425) cui etiam incarnato erat collocuturus. hunc ipsum, inquam, triumphatorum maximum, tuumque ducem, ut lubet, efforma. benedic una cum satore semina, et da divinum huiusce seminis genus (430) imperare in perpetuum Romanorum terris. imprime in filiis paternae formae vere venustam, ut fatendum est, effigiem, ut tot evadant patris imagines, tot fida specula patris referentia notas: (435) mente perfecti, moribus ingenui, mites spiritu, misericordes animo, nobis benigni, et in hostes truces, in hostes colentes modo memoratos deos, colentes manibus impie expansis (440) et extensis ad erroris simulacrum, pedibusque nunquam ad caedes properantibus et ad fugiendum contra semper velocibus. custodi in ipsis intellectus ostium, idemque redde inaccessum invidiae, (445) quae nostrae ex adverso obsistens naturae et forma vere et genere nobis est aliena; quaeque cum nihil ad essentiam conferat, turbare vult

Digitized by Google

φίλους διαιρῶν καὶ μερίζων τὴν σχέσιν,
ἔχθραις ἀδελφῶν τοὺς ἀδελφοὺς συμπλέκων,
καὶ τὴν ἀδελφὴν ἐκτρέφων ὑπόκρισιν.
ὡς Σκύλλα καὶ Χάρυβδις ἠγριωμένη
ἐν τῇ θαλάσσῃ τοῦ βίου περιτρέχειν,
καὶ τοῖς ὀδοῦσιν οὐχ Ὀδυσσέως μόνον,
πάσης δὲ σαρκὸς ἀγρίως καθάπτεται.
Φύλαττε, Χριστέ, τοὺς βασιλέως κλάδους
ἐκ τῆς τοσαύτης τοῦ φθόνου κακουργίας.
φρούρησον αὐτοὺς τῇ μετ' εἰρήνης σκέπῃ
μνήμην ἔχοντας πατρικῶν διαγμάτων,
μνήμην διαρκῆ, καίγε καὶ πλείστης ὅτε
χρῄζουσιν αὐτῆς εἰς δέον τὰ πράγματα.

γράφε σοῦ τῇ φυλακῇ

456 τοῦ P 460 μνήμην διαρκῆ PV *ibid.* ὅτι?
παίσματα
461 πράγματα PV.

rerum omnium essentiam, ipsa amicos dividens, et disiungens animos, (450) in fraterna dissidia fratres committens, et sororem enutriens simulationem, ut Scylla et Charybdis furibunda in medio mari vitae circum cursitat, et dentibus non Ulyssem tantummodo (455) sed omnem carnem barbare depascitur. serva, o Christe, regis liberos a tali invidiae maleficio. defende ipsos pacis umbraculo memoria servantes patris mandata, (460) memoria perenni; eoque sane maxime, quod hoc ipsum expetit rerum necessitas.

Digitized by Google

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΟΜΕΝΗΝ ΕΦΟΔΟΝ ΤΩΝ ΒΑΡΒΑΡΩΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΥΤΩΝ ΑΣΤΟΧΙΑΝ, ΗΤΟΙ ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΜΕΝΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΙΧΟΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΜΕΤΑΞΥ ΑΒΑΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ.

Τῶν ζωγράφων τις εἰ θέλει τὰ τῆς μάχης
τρόπαια δεῖξαι, τὴν τεκοῦσαν ἀσπόρως
μόνην προτάξοι, καὶ γράφει τὴν εἰκόνα.
ἀεὶ γὰρ οἶδε τὴν φύσιν νικᾶν μόνη,
τόκῳ τὸ πρῶτον καὶ μάχῃ τὸ δεύτερον·
ἔδει γὰρ αὐτήν, ὥσπερ ἀσπόρως τότε,
οὕτως ἀόπλως νῦν τεκεῖν σωτηρίαν,
ὅπως δι' ἀμφοῖν εὑρεθῇ καὶ παρθένος
καὶ πρὸς μάχην ἄτρεπτος ὡς πρὸς τὸν τόκον.
ἐγὼ δὲ μικροὺς τῶν ἀγώνων, ὡς ῥόδα,

inscr. ἤτοι ἔκθεσις] ἔκθεσις ἔνεκεν P, qui in margine ἄλλως.

EIUSDEM

DE INVASIONE FACTA A BARBARIS AC DE FRUSTRATO EORUN CONSILIO; SIVE EXPOSITIO BELLI, QUOD GESTUM EST AD MOENIA CPOLEOS INTER AVARES ET CIVES.

Pictor si quis velit belli tropaea ponere ob oculos, virginem matrem solam ponat, eius pingens imaginem: nam ipsa sola novit semper vincere (5) naturam partu primum et deinde bello. nequum enim erat ut, sicut prius sine semine, ita nunc sine armis pareret salutem; ut per utrumque constaret et esse virginem, et peraeque esse intactam in bello ac in partu. (10) ego vero

Digitized by Google

λόγους συνάξας ἐξ ἀκανθῶν τῆς μάχης,
σοὶ τῷ φυτουργῷ τῶν φρενοσπόρων λόγων
τούτους προσάξαι συμφερόντως εἱλόμην,
ὅπως ὁ μικρὸς μὴ παρεκλύσῃ χρόνος
τὰ τῶν καθ' ἡμᾶς θαυμάτων κινήματα.
Ἤδη μὲν ὥσπερ δυσγενεῖς ἀποσπάδες,
Τούρκων ἀποσχισθέντες ἄγριοι κλάδοι,
καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς εὐγενεστάτοις τόποις
παρεντεθέντες ὥσπερ ἐμφυλλίσματα,
καρποὺς παρεβλάστησαν ἐν τοῖς ἡμέροις
φυτοῖς ὑποτρέφοντας ἀγρίαν φύσιν.
ἐπεὶ δὲ λυπὸν ἐκταθεῖσα τῶν κλάδων
ἡ ῥίζα τῆς γῆς τοὺς ὅρους ὑφήρπασεν,
ὕλη δὲ πολλῶν βάρβαρων ἐγίνετο,
οὐκ ἦν ἀνεκτὴ τοῖς παροίκοις ἡ βλάβη,
ἀλλ' ὥσπερ εἰς γῆν ἐμπεσοῦσαι λαμπάδες,
ἡ φλὸξ ἐκείνη τοῦ γένους ἀνημμένη
τὸ τερπνὸν ἄνθος τῶν τόπων ἐβόσκετο.
ὅμως ἐπισχεῖν τὴν τοσαύτην ἀγρίαν
ὁ ποντογείτων Ἴστρος ἴσχυσε μόλις
ὡς ῥευστὸν ἀντίφραγμα καὶ τεῖχος νέον.
τεῖχος γὰρ αὐτοῖς ἀντέβη τὰ κύματα
καὶ φραγμὸς ἑστὼς εἰς ἀείδρομον φύσιν.
τέως μὲν οὖν τὸ ῥεῖθρον ἀγράφῳ κρίσει
τούτους μεσάζον τοὺς ὅρους ἐπήξατο·
ὅσην δὲ λοιπὸν ἡ πολιτεία βλάβην

21 ὑποτρέφοντας P 30 παντογείτων PV cum ed

paucos, quos inter certamina, ut rosas, sermones collegi ex spinis belli, tibi satori sapientium sermonum hosce offerre non inconsultus institui, ne longa post nos oblitteret aetas (15) nostrarum rerum admiranda molimina. iamiam qui tanquam viles apospades a Turcis avulsi silvestres surculi prope nostras nobilissimas regiones stabant adpositi veluti contribules, (20) fructus edebant, inter domesticas plantas subnutrientes feram naturam. cum autem penitus infixa surculorum radix finitimam terram occupasset, et silva multorum barbarorum pullulasset, (25) non erat tolerabile vicinis damnum, sed veluti in terram illapsae faces, flamma illius gentis accensa floridam loci venustatem depascebat. verum cohibere tantam feritatem (30) late conterminus Ister vix potuit, tanquam debile vallum et murus novus. murus enim contra ipsos erant aquae, et vallum in labili consistens natura. donec tamen ipsum flumen non scripta sententia (35) quos dividebat terminos coniunxit, quantum tum denique respublica detrimenti ex iniquis barbaris perpessa est!

ἐκ τῶν ἀθέσμων βαρβάρων ὑφίστατο,
τῶν μὲν θελόντων τοὺς πεπηγμένους ὅρους
ἀεὶ σαλεύειν, τοῦ δὲ Ῥωμαίων κράτους
εἴργοντος αὐτοῖς τὰς καθ' ἡμῶν εἰσόδους,
ἔμπροσθεν ἄλλοις εὐσυνόπτως ἐγράφη,
οἷσπερ ἔδειξε συμπαρέρπων ὁ χρόνος
τὴν τῶν φθασάντων ἀσφαλῶς ὑποψίαν.
ἐγὼ δὲ τοῖς ἔναγχος ἐντυχὼν χρόνοις
αὐτοπροσώπων πραγμάτων ἅπτομαι,
εἴπερ τις ἡμῖν ἔνθεος δοίη χάρις
τῇ τῶν τοσούτων πράξεων ἀμετρίᾳ
στολὴν παρασχεῖν τεχνικῆς εὐμετρίας.
Μόλις μὲν οὖν ἔσβεστο τῆς τυραννίδος
ὁ δυσκάθεκτος καὶ βιοφθόρος δράκων,
ὃς ἦγε πολλοὺς εἰς τὸ βλάπτειν αὐχένας
ὕδρας ἐκείνης τῆς λαλουμένης πλέον,
οἱ μέχρι νῦν σπαίρουσι καὶ τετιμημένοι
φύουσιν αὖθις· οἱ γὰρ ἰχῶρες πάλιν
στάζοντες ὠδίνουσι τὴν κοινὴν βλάβην,
καὶ ταῦτα πολλῶν πολλάκις τετιμημένων
ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν εὐσεβοῦς Ἡρακλέους.
ὅμως δὲ ταύτην τὴν ἀφορμὴν ἡ νόσος
ἡ τῶν καθ' ἡμᾶς προσλαβοῦσα πραγμάτων
πολλὰς ἐποίει τῶν μερῶν διαιρέσεις,
καὶ τοῖς ἑαυτοῖς αἵμασι πεφυρμένον

49 οὖν add P 51 εἶχε? an cum interprete ἦρε? 57 εὐσεβους P 61 ἑαυτῆς? ibid. πεφυρμένως P, πεφυρμένος ed

ipsis quidem volentibus pactos terminos semper transilire, et Romanorum potentia (40) contra obsistente, ne daretur ipsis ad nos aditus. iam ante satis distincte scriptum est ab aliis, quibus clam praeterlabens tempus concessit de rebus transactis habere indubiam suspicionem. ego vero in haec praesentia incidens tempora (45) res praesentes, ut sunt, tractare instituo, si quae divina mihi largiatur gratia ut tot tantarumque rerum immensitati vestem exornem ex industriis numeris. vix dum quidem exunctus erat tyrannidis (50) ille indomitus et vitae corruptor draco, qui multa extollebat ad nocendum capita, hydra illa, ut vocatur, tristior; cum ea quae palpitare videbantur vel exsecta rursus enascuntur (ichores enim iterum (55) stillantes pariunt commune damnum), quamvis multa, nec semel, ex ipsis excidisset nostri pietas religiosi Heraclii. tamen hanc ipsam nacta occasionem infirmitas, quae nostrarum erat potita rerum, (60) multas formabat partium divisiones; cumque civium sanguinem contaminasset, totum corpus aerumnis

ὅλον τὸ σῶμα τοῖς πόνοις ἐβόσκετο.
ἐντεῦθεν ἡμᾶς, ὡς μέλισσαι, βάρβαροι
κύκλῳ περισφίγξαντες, ἐμπίδων δίκην,
σπουδὴν μὲν εἶχον πᾶσαν ἐξᾶραι πόλιν,
πρώτην δὲ τὴν ἀνθοῦσαν ὡς πρώτην πόλιν.
ἕως μὲν οὖν ἡ ῥίζα τῆς ἀποσπάδος
ἐν τοῖς ἐφαρπαγεῖσι τῶν Σκυθῶν τόποις
τὸ τοῦ γέροντος ἐθρασεύετο θράσος,
ἄχθος μὲν εἶχεν ἐξ ἀνάγκης ἡ πόλις,
ἀλλ' ἦν τὸ λυποῦν τῷ δοκεῖν ὡρισμένον·
κουφίζεται γὰρ καὶ τὸ τῆς βλάβης βάρος,
εἰ μέτρον οἶδεν ἐν κακοῖς ὡρισμένον.
οὕτω μὲν οὖν τὸ τακτὸν εἶχομεν βάρος,
ἕως τὸ γῆρας τῷ Σκύθῃ παρεκράτει.
ἐπεὶ δὲ τὸν χοῦν ἀντεπῆρεν ἡ κόνις,
καὶ πρὸς τὸν οἶκον τῆς ταφῆς ὡδοιπόρει,
τὴν γῆν ὑφέλκων ἐξ ἐκείνης εἵλκετο,
μετῆλθεν αὖθις εἰς τὸν ἄγριον βίον
τῆς ὠμότητος τοῦ πεσόντος ὁ κλάδος·
παλινδρομεῖν γὰρ οἶδεν Εὐρίπου δίκην
εἰς τοὺς ἀγωγοὺς τοὺς ἑαυτῆς ἡ φύσις,
εἰ καί τις αὐτὴν ἐκ βίας ἐναντίας
ποιεῖν ἑαυτῇ τὴν ῥοὴν ἀναγκάσει.
Ἐντεῦθεν ἡμῖν ποῖος ἀρκέσει λόγος
ἢ νεῦρα φωνῆς ἢ δεκάγλωσσον στόμα,

64 ἐλπίδων P 66 πρώτην P, πρῶτα ed 78 an τὴν γῆν Θ' ὑφέλκων?

conficiebat. hinc nos, ut apes, barbari gyro circumvallantes, culicum more, (65) in animo habebant omnes urbes evertere; ac primo urbem, quae ut prima magis florebat. quamdiu igitur radix illa apospadum inter usurpata a Scythis loca senis est ausa ostentare audaciam, (70) incommodum ferre fuit coacta civitas, sed erat dolor, ut videbatur, definitus: levatur enim etiam damni pondus, siquis modum noverit malis esse constitutum. ita igitur dimensum erat nostrum incommodum, (75) usquedum senio Scytha succumberet. verum postquam ad humum conversa est pulvis et ad domum sepulturae profecta est, qui terram occupavit ab ipsa est occupatus. ac tum rursus rediit ad agrestem vitam, (80) et feritatem induit excisi recens virgultum: recurrere enim novit, instar Euripi, in suum proprium alveum natura, quamvis quis illam ex vi contraria adversus se ipsam fluere compellat. (85) proinde quinam mihi sufficiat sermo aut vocis intentio aut os decem lin-

δι' οὗ φράσαιμι τὸ ξενόσπορον τέρας,
τὸ τοῦ γέροντος δυσκάθεκτον ἔγγονον,
ἢ τὸν κεραυνόν, ἢ τὸν ἔμψυχον σάλον,
ᾧ γλῶσσα μὲν πρόσεστι συγκεχομμένη
καὶ πνεῦμα πικρὸν καὶ πεφυρμένος λόγος
καὶ χεῖρες εἰκῇ ψηλαφῶσαι τὸ ξίφος
καὶ θυμὸς ἄττων εἰς ἀνάμνησιν μέθης;
ποῖον γὰρ ἔργον ἢ φιλόπλουτον χάριν,
πίστιν δὲ ποίαν καὶ λόγου καὶ πράγματος,
ὁ πάντα πράττων συμφερόντως δεσπότης
παρῆκεν ἢ μεθῆκεν εἰς ὑπερθέσεις,
θέλων μαλάξαι τὴν ἀσύνθετον φύσιν
σχέσει λογισμῶν, δωρεῶν ὑποσχέσει,
πειθοῖ τὰ πρῶτα καὶ λόγῳ τὰ δεύτερα;
ποίαν δὲ γλώσσης οὐκ ἐκίνησε λύραν
ἐκ τῆς ἑαυτοῦ μουσικῆς ἡρμοσμένην,
ᾗ πείθεται μὲν πολλάκις τὰ θηρία,
πραΰνεται δὲ καὶ τὸ δημῶδες θράσος,
ὃ μυρίων τις εὐπορήσας Ὀρφέων
οὐκ ἂν μαλάξοι· καὶ γὰρ ἐργωδέστερον
ἄνθρωπον εἶξαι τοῦ μαλάξαι θηρία.
ὅμως ἐνίκα τῇ κρίσει τοῦ χείρονος
ὁ βάρβαρος νοῦς τὴν κακὴν νίκην ἔχων·
ὁ μὲν γὰρ αὐτοῦ τὰς μελανθείσας φρένας
ἔργων φιλέχθρων ἐκκαθαίρειν ἠξίου,

97 παρεῖδεν P 102 ἑαυτῷ codices et ed 103 τὰ] καὶ P
110 μελανθείας codices et ed

guarum, quo narrem ex peregrino semine monstrum, senis indomitum genus? dicamne fulmen aut animatam procellam, (90) cui lingua est blaesa et ferox spiritus, et mixtus sermo, et manus temere contrectantes gladium, et animus exsultans recordatione ebrietatis? ecquod enim officium aut quae munera, (95) quamque fidem et dicto et facto praestitam, omnia utiliter disponens despota omisit aut neglexit, ut traheret moras, studens emollire foedifragam naturam vi rationis et donorum promissione, (100) persuasione primum, et deinde scripto? quam autem linguae non movit lyram ex sua musica scientia temperatam, quae persaepe suadet etiam feras demulcetque etiam popularem audaciam, (105) quam qui sexcentis instructus Orpheis nequeat lenire: quippe est difficilius homines domare quam lenire feras. interea vincebat maligni iudicio barbarus iniquam victoriam reportans. (110) nam ille quidem huius nigram mentem a factis criminosis purgare sa-

Digitized by Google

ὁ δ' αὖτε διπλοῖς Αἰθίοψ ἐγίνετο.
ἐπεὶ δὲ λοιπὸν ὡς ἀλώπηξ τοὺς δόλους
ὑπῆλθεν ἐνδὺς τὴν κακὴν ἀπιστίαν,
ἔξω μὲν ὄψιν ὡς πρὸς εἰρήνην πλάσας,
ἔσω δὲ λυττῶν ὥστε κλέψαι τὴν μάχην,
καὶ πρὸς τὸ τεῖχος ἦλθεν ὡς εἰς συμβάσεις,
τέχναις ἐνόρκοις συγκαλύψαι τὸν δόλον,
καὶ τῷ μὲν εὐτρέπιστο τύξα καὶ μάχη,
ἡμῖν δὲ δῶρα καὶ πρὸς εἰρήνην λόγοι,
μετῆλθεν ἡμᾶς οὐχ ὁ βάρβαρος δόλος
ἀλλ' ἡ καθ' ἡμᾶς συγγενὴς ἁμαρτία.
ὅμως τὰ πολλὰ τοῦ πάθους σιγητέον·
λυπεῖν γὰρ οἶδε καὶ λαλούμενον πάθος.
Ἀλλ' εἶμι λοιπὸν πρὸς τὰ τῆς νεωτέρας
μάχης τρόπαια, καὶ πάλιν δὲ συμμάχου
τῆς σῆς προσευχῆς εὐποροῦντες οἱ λόγοι,
ὡς πρὸς συνήθη καὶ φιλεύδιον πόρον,
ἄγουσι πρὸς σὲ τὴν λαλοῦσαν ὁλκάδα,
ὦ πάντα πράττων ὥστε μὴ στεῖράν ποτε
ψυχὴν παρελθεῖν, ἀλλὰ σπείρων ἀεί,
καὶ τεκνοποιῶν τῷ θεῷ καθ' ἡμέραν,
καὶ παρθενεύων, καὶ πλέον μήτηρ μένων·
μάλιστα γὰρ νῦν πάντας ὠδίνεις μόνος,
καὶ πᾶσά σοι γῆ σπαργανοῦται καὶ πόλις,
ταύτης δι' ὑμῶν ἐκ θεοῦ σεσωσμένης.
χαῖρε στρατηγὲ πρακτικῆς ἀγρυπνίας·

131 *εἶσαι?*

tagebat: at hic contra duplex Aethiops fiebat. ubi vero tandem, veluti vulpes dolos penitus induit, adscivitque malam fidem, (115) extra quidem vultu quasi ad pacem composito, intus autem furens, ut belli dolos absconderet, ad moenia accessit veluti ad firmanda foedera, clam edito iuramento de celanda fallacia. quippe illi erant in promptu arma et bellum, (120) nobis contra dona et pacifici sermones. oppressit nos non barbarorum dolus, sed quod nobis erat insitum peccatum. verum, ut plurimum, praestat tacere mala: nam est molesta etiam malorum recordatio. (125) age vero iam progredior ad recentis belli tropaea. rursus ex commilitante tua prece uberes facti mei sermones tanquam ad consuetum et tranquillum portum, ad te compellunt eloquii navigium. (130) o praestans omnia, ut qui nunquam sterilem animam linquis, sed fecundas iugiter, et filios procreas deo quotidie, et virgo perstans fis mater fecundior. nunc enim vere omnes tu solus parturis, (135) et omnis a te terra et urbs fasciis involvitur, hac una urbe per te a deo servata. salve, dux in agendis efficax excubiis: tu enim stans

Digitized by Google

σὺ μὲν γὰρ ἑστὼς ἐξ ἑτοίμου καρδίας
μηδὲν λαλῶν ἔφραζες, ἡ δὲ σὴ στάσις
πτῶσις κατ' ἐχθρῶν εὐθέως ἐγίνετο.
χαῖρε στρατηγὲ τῶν ἐνόπλων δακρύων,
τῶν πυρπολούντων τὸ θράσος τὸ βάρβαρον·
ὅσον γὰρ ἁπλοῖς τὰς ῥοὰς τῶν ὀμμάτων,
τοσοῦτον εἴργεις τὰς ῥοὰς τῶν αἱμάτων.
ὁρῶν γὰρ ἡμῶν τοὺς ἀκανθώδεις ῥύπους
ἐκ τῆς ἀκάρπου τῶν κακῶν κακουργίας
πρὸς καῦσιν ἤδη καὶ φθορὰν ἠπειγμένους,
φθάνεις τὸ πῦρ μὲν ὡς πρὸς ὕλην ἡμμένον,
πρὸς δ' αὖ τὰ δένδρα τὴν τομὴν τεθειμένον,
πηγὰς δὲ τῶν σῶν ἐξανοίξας ὀμμάτων
ἄρδεις τὰ χέρσα καὶ δροσίζεις τὴν φλόγα.
καὶ τὰς ἀκάρπους καρδίας μετειργάσω
καρποὺς ἐνεγκεῖν ἐξ ἐπομβρίας ξένης.
ἤδεις γάρ, ἤδεις, ὡς γεωργῶν τὰς φρένας,
ὡς οὐκ ἔνεστιν ἐμφορῆσαι καρδίαν,
εἰ μὴ καθαρθῇ πρῶτον ἀμπέλου δίκην,
ἔπειτα πυκνὸν ἐκχέοι τὸ δάκρυον,
οὕτω τε λοιπὸν ἐγκαλοῖ τοὺς ὄμφακας.
πλὴν οὐδὲ ταύτης ἐντελὴς ἀκαρπία,
ἕως ὁ βλαστὸς προσλαβὼν τὸν ἥλιον,
καὶ μηδὲν ὠμὸν εὑρεθῇ τῆς ἀμπέλου.
ἡμᾶς δὲ τῆς σῆς πίστεως ἡ θερμότης,

154 ἤδει γὰρ ed 155 εὐφορῆσαι? 158 ἐκκαλοῖ? an ἐκβάλοι? 159 ταύταις P ibid. immo εὐκαρπία. 160 προσλάβῃ?

contra ex intrepido corde, ore obmutescens, loquebaris: tua vero statio (140) clades in hostes repente facta est. salve, dux armatis militans lacrimis, quae barbaricam frangunt audaciam: quo enim magis dilatas fluxus oculorum, eo magis coërces fluxus sanguinum. (145) nam videns nostri cordis sentes sordidas ob infructiferam peccatorum nequitiam ad corruptionem combustionemque adactas, ignem praevertis iam ad silvam accensum, et velut ad arbores succisos positum: (150) fontibus vero tuorum adapertis oculorum, quod aridum est irrigas, et irroras flammam. atque ita fecisti, ut infructifera corda fructus efferrent vi peregrinae pluviae. optime enim nosti, tanquam mentium agricola, (155) quemadmodum nil valeat cor producere, nisi mundetur prius instar vitis: tum largas effundat lacrimas, atque ita tandem emittat racemos. at vitis interea prorsus sterilis manet, (160) usque dum germen susceperit solem, nihilque crudi remanserit in vite. nos

Digitized by Google

καὶ πρὶν γενέσθαι τοὺς συνήθεις ὄμφακας,
καρποὺς ἐνεγκεῖν ὡρίμους ἠνάγκασε.
Θέλω δὲ τούτων τὰς ἀφορμὰς τῶν λόγων
ὡς τὴν ἔναγχος ἱστορῆσαί σοι μάχην.
ἀλλ' ἐξ ἐναύλου τοῦ φόβου συστέλλομαι,
καὶ μηδὲν εἰπεῖν ὡς θέλω βιάζομαι.
ὅμως ὁ πάντων εἰκονογράφος λόγος
καὶ ταῦτα μέτροις τεχνικοῖς συναρμόσοι,
ὡς παντὸς ἔργου πρακτικὸς καλλιγράφος.
Ἡ μὲν ζάλη σφύζουσα τῶν ἐναντίων
ἐπῆλθεν ἡμῖν, ὡς ἄμετρα κύματα,
τὴν ψάμμιον ἐκπτύσασα τὴν τῶν βαρβάρων.
τὸ γὰρ κακὸν φύσημα τῆς Θρᾴκης ὅλης
χειμῶνα πολλῶν ἐκ νεφῶν συνηγμένον
ἤγειρεν ἡμῖν ἐξ ἀνάγκης ἐν θέρει·
ἐπεὶ δὲ λοιπὸν πλησίον τῆς ὁλκάδος
τῆς σῆς προῆλθεν ἡ ζέσις τοῦ πνεύματος
καὶ πανταχοῦ κίνδυνος ἦν ἡρτημένος
(πᾶν γὰρ τὸ κύκλον τοῦ σκάφους ἐβάπτετο),
αὐτὸς παραστὰς τοῖς ἐπιπλωταῖς ὅλοις,
ἄνω τε ποιῶν ἐκτενῶς τὸν αὐχένα,
πᾶσι παρῄνεις ὥστε τῆς ἁμαρτίας
ἄχρηστον ὄντα μὴ παρέλκειν τὸν στόλον,
ἀλλ' ἐκβαλεῖν ἕκαστον ἐκ τῆς καρδίας
τὰ τῶν περιττῶν φορτίων βαρήματα,

174 ἐκπτύουσα ed 176 συνημμένον ed 180 ἡρτημένος P
181 κύκλῳ? 182 παρισὰς codices et ed

autem tuae fidei fervor, priusquam etiam sueti pullularent omphaces, fructus efferre maturos coëgit. (165) equidem velim rerum huiusmodi rationes, neque ac peractum nuper describere bellum; sed recenti adhuc horrore deterreor, et ad dicendum, ut vellem, animus deficit. attamen quarumcunque rerum pictor sermo (170) haec etiam industriis concinnabit modulis, ut rerum omnium scriptor peritus. horrida quidem ingruens inimicorum tempestas nos super incubuit, velut unda immensa, eructans barbarorum arenam. (175) malignus enim ventus ab universa Thracia ex multis nubibus conflatam hiemem in nos violenter concitavit aestatis tempore. ubi vero tandem in navim propius tuam irrupit venti violentia, (180) atque undique paratum erat periculum (totus enim ambitus navis iam mergebatur), tu statim adstans adnavigantibus omnibus, sursumque extollens alacriter caput, omnes hortabaris ne siquis ob peccata (185) esset incommodus, retardaret classem, sed unusquisque a corde proiiceret supervacanei ponderis sarci-

Digitized by Google

μή πως κατασπασθεῖσα τῷ θείῳ βάρει
ἡ κοσμικὴ ναῦς ζημιώσῃ τὸν βίον.
καὶ ταῦτα πράττων εἰς ἀΰπνους ἡμέρας
(καὶ πᾶσα γὰρ νὺξ ἔργον εἶχεν ἡμέρας)·
μόνος τοσοῦτον ἠγριωμένον νέφος
εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ συντριβὴν ὑποστρέφεις.
οὐκ ἦν γὰρ ἁπλῆ, καὶ μονήρης ἡ μάχη,
ἀλλ' εἰς πολυσχεδεῖς τε καὶ πολυπλόκους
ἀρχὰς ἀπεσκίρτησε συμπεφυρμένη.
Σθλάβος γὰρ Οὔννῳ καὶ Σκύθης τῷ Βουλγάρῳ
αὖθίς τε Μῆδος συμφρονήσας τῷ Σκύθῃ,
γλωσσῶν ἔχοντες καὶ τόπων μερίσματα,
καὶ χωρὶς ὄντες καὶ μακρὰν συνημμένοι,
μίαν καθ' ἡμῶν ἀντεκίνησαν μάχην,
καὶ τὴν ἑαυτῶν ἠξίουν ἀπιστίαν
ἔχειν καθ' ἡμῶν πίστιν ἠκριβωμένην.
ἔνθεν μὲν οὖν ἔβραζεν ἡ Σκυθότροφος
σκύλλα σφοδρῶς ζέουσα, τῆς δὲ Περσίδος
ἐκεῖθεν ἡ Χάρυβδις ἀντήχει μέγα.
μέσος δὲ τούτων οὐ πλανήτης, ὡς πάλαι,
ὁ τῶν δόλων ἐκεῖνος ἦν βουληφόρος,
ἀλλ' αὐτὸς ἕλκων ἀπλανῆ τὴν Ὀρθίαν
καὶ λευκὰ τείνων τῶν λογισμῶν ἱστία
τῇ κοσμαγωγῷ συνδιέπλευς ὁλκάδι.
καὶ ταῦτα μὲν δὴ πρὸς τὰ τῆς θαλαττίας
ὁρμῆς, τὰ θεῖα δεικνύειν τεχνάσματα·
ἐπεὶ δὲ λοιπόν, ὥσπερ οἱ μῦθοι πάλαι

nas, ne deturbata gravi dei iudicio mundialis navis subiret vitae periculum. (190) hisce occupatus per integros insomnes dies (tota enim nocte operi vacabas diei) solus tam efferatum turbinem in tuam propriam convertis sollicitudinem. non enim unum erat simplexque bellum, (195) sed in multum diversas et varie commixtas gentes late diffusum ac promiscuum. nam Sthlabus cum Hunno, Scytha cum Bulgaro, necnon et Medus conspirans cum Scytha, linguas habentes singuli et regiones divisas, (200) longe inter se dissiti et a longe uniti, unum contra nos moverunt bellum; suamque ipsorum volebant infidelitatem haberi a nobis loco fidei perspectissimae. hinc igitur aestuabat Scytharum altrix (205) Scylla vehementer furens, et Persidis inde Charybdis obstrepebat valide. hos inter autem medius non pererrans, ut iamdiu, fraudum stabat ille consiliarius. tu vero alliciens non errantem Orthiam, (210) et candida extendens cogitationum vela, praeternavigasti cum mundifera navi. atque haec quidem ita gesta contra marini furoris vim divinum portendunt ingenium. cum iam igitur, ut veteres fabu-

τοὺς γηγενεῖς πλάττουσι τοὺς ψευδοσπόρους,
τῆς γῆς ὁ πυθμὴν βαρβάρους ἀνέπλασε,
καὶ πρὸς τὰ τείχη τῆς φιλοξένου πύλης
πλήθη προσῆλθεν, ὥσπερ ἦν εἰκασμένα,
ὀκτὼ συναθροίζοντα μυριαρχίας,
παρῆν δὲ σάλπιγξ καὶ βέλη καὶ φύσγανα,
πῦρ καὶ χελῶναι καὶ διάττοντες λίθοι
νόθων τε πύργων μηχαναὶ καὶ συνθέσεις,
καὶ πᾶσιν ἦν ἄπιστος ἡ σωτηρία,
δσον παρ' ἡμῖν, αὐτὸς εἶχες ἐλπίδα
σφίγγουσαν ἡμῶν τὴν ἐπὶ σφαίρας τύχην.
Ἐγὼ δὲ ταῦτα συγκαλύψαι σοι θέλων
(οὐκ ἠγνόουν γὰρ ὡς λαθεῖν καὶ νῦν θέλεις)
σιγᾶν ἔμελλον· ἀλλ' ὁ νοῦς ἠρυθρία
κλέψαι τοσούτοις εἰσορῶν συνειδότας.
οὐκοῦν ἀνάσχου· δυσχερὲς γὰρ εἰκότως
κοινὴν καλύψαι καὶ λαθεῖν ὑποψίαν.
εἶχες γάρ, εἶχες συμφρονοῦσαν παρθένον,
ἥ σοι τὸ μέλλον τοῦ σκοποῦ προϊστόρει.
ταύτην συνασπίζουσαν ἐξ ἔθους ἔχων
ἀντιστρατήγεις ἐξ ἀύλου καρδίας
τοῖς ἀντιτέχνοις τῶν ἀγώνων ὀργάνοις.
τόξον γὰρ εἶχες τοῦ θεοῦ τὴν ἐλπίδα
τομώτερον τρέχουσαν ἀστραπῆς τάχους,
πύργους δὲ πίστιν καὶ βέλη τὰ δάκρυα
καὶ πῦρ τὸ πνεῦμα· καὶ χελώνας εἰργάσω

224 ὅσων P

lae (215) terra genitos fingunt filios mendacii, rursus ex imo tellus produxisset barbaros, et ad muros hospitalis portae maxima accessisset turba, ut esse diceres octo simul collectas myriarchias, (220) erat videre tubas et tela et gladios, ignem testudinesque et iaculatorios lapides, et falsarum turrium machinas et compagines; ac tanta iam erat omnibus salutis desperatio, quanta tibi spes pro nobis inerat, (225) quod firmo staret pede nostra fortuna. atque haec ego, tua gratia celare cupidus (sciebam enim te velle etiam nunc ea latere) eram taciturus: sed mens erubuit ea suffurari quorum videt esse alios conscios. (230) igitur da veniam. est enim certe difficile omnium evadere et fallere sagacitatem. habuisti enim, habuisti conspirantem virginem, quae tibi quod erat futurum praemonstrabat. hanc tecum habens de more belli sociam (235) ex tuo pugnasti non terreno corde cum instrumentis iis similibus artis bellicae. tibi enim erat pro telo in deum fiducia, citius currens fulgure veloci; pro turri fides, pro iaculis lacrimae, (240) pro igne

Digitized by Google

γόνυ προκλίνας καὶ καθεὶς τὸν αὐχένα·
καὶ τοὺς στεναγμοὺς ἀντιπέμπων ὡς λίθους
τοὺς πετροπομποὺς ἔστρεφες τῶν βαρβάρων.
Καὶ ταῦτα μὲν δὴ μικρὸν ὕστερον πάλιν
εἶχε κατ' ἐχθρῶν ἐμφανέστερον πέρας.
οὐ μὴν παρεῖδεν ἡ τομωτάτη φύσις
ἀπὼν παρεῖναι τοῖς πόνοις ὁ δεσπότης,
ἀλλ' εἰς τοσοῦτον ἐγγὺς ἦν τῶν φροντίδων
ὅσον μεταξὺ τῶν τόπων ἀφίστατο.
ἤδη γὰρ εἶχε τρεῖς ἐτῶν περιδρόμους
καταστρατηγῶν τῆς ἀθέσμου Περσίδος
ἐκδούς τε τὸν νοῦν εἰς ἀμηχάνους τόνους·
ὃν οὔτε χειμὼν καυστικὴν ἔχων ζέσιν
ἔπεισε δοῦναι τοῖς ἀγῶσιν ἀργίαν,
οὐδ' αὖγε μητρὸς ἐξενεύρωσε πόθος
μικρὰν παρασχεῖν τοῦ χρόνου προθεσμίαν·
οὐδ' ἀντανεῖλεν αὐτὸν ἔμφυτος βία
τέκνων τοσούτων, οὐδὲ σώματος μάχη
κουφισμὸν εὑρεῖν ἀξιοῦσα τῶν πόνων.
ἀλλ' ἀναπαύστως ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων,
ὡς εἰς ἀκάνθας ἐμπεπλεγμένον ῥόδον,
καὶ πρὶν δι' ἡμᾶς Περσικὴν κινῶν μάχην,
πάλιν δι' ἡμᾶς ψυχικὴν εἶχε μάχην·
καὶ ταῖς ἐπ' ἄμφω προσβολαῖς ἐσφιγμένος,
ἀφεὶς τὸν ἐγγύς, εἶχε τὸν μακρὰν πόνον.
ἐντεῦθεν ἡμᾶς τῇ φορᾷ τῶν γραμμάτων
ὑπεξανῆπτεν, οἷα πῦρ ἀναγκάσας

spiritus; testudines vero fecisti inclinans genua et deprimens cervicem; suspiria vero emittens, veluti fundas, saxa incientes barbaros evertisti. atque haec quidem non multo post iterum, (245) quid in hostes possint, clarius comprobatum exitu. at non sane neglexit acerrimo suo ingenio vel absens adesse laboribus despota. sed tantum prope aderat sollicitis rebus, quantum intervallo aberat a locis. (250) iam enim trium annorum circulum compleverat in militando contra nefandam Persidem, in id incumbens invicta animi contentione. illum neque hiems urentem ferens spiritum suasit unquam ut cessaret a praeliis, (255) nec matris unquam fregit desiderium, ut citius praestituto die rediret. non illum dimovit insita vis amoris erga tales filios, neque corporis conflictatio levamen dare consulens laboribus. (260) sed medios inter requiescens barbaros, veluti rosa circumimplexa spinis, qui iam pro nobis Persicum moverat bellum, alterum pro nobis spiritu gessit bellum, et duplici utrinque constrictus periculo (265) praesens dimisit, curam habuit de remoto. exinde suis ille missis litteris nos succendit, ut ignis, qui

Digitized by Google

ἀργοῦσαν ὕλην ἐκπυροῦσθαι πρὸς φλόγα,
πυκνῶς κελεύων ἀσφαλεῖς μὲν τὰς βάσεις
τὰς πρὸς τὸ τεῖχος εὐτρεπίζειν, ὡς ἔδει,
κτίζειν δὲ πύργων ἐκφορὰς ὑπαιθρίους,
φραγμούς τε ποιεῖν, καὶ πεπηγμένους πάλους
προσαντιβάλλειν, καὶ πλέκειν τεῖχος νέον,
πολλάς τε ποιεῖν τοξοτῶν τε καὶ λίθων
ταχυδρομούσας μηχανὰς καὶ συνθέσεις,
καὶ τὰς ἐνόπλους εὐτρεπίζειν ὁλκάδας,
ἃς καὶ πρὸ πολλοῦ συγκροτῶν οὐκ ἠμέλει.
οὐ γὰρ πρόσωπον μὴ θέλων ἰδεῖν μάχης,
ἕτοιμον εἶχεν ἐξ ἀνάγκης τὴν μάχην,
στρατοῦ τε πλῆθος ἐξαπέστειλε φθάσας,
καὶ τῆς κατ' αὐτῶν ἀσφαλείας ἠμέλει,
μόνην νομίζων ἀσφαλῆ σωτηρίαν,
εἴπερ τὸ κοινὸν εὑρεθῇ σεσωσμένον·
σχεδόν τε πάσας τὰς ἑαυτοῦ φροντίδας
εἰς τὰς δι' ἡμᾶς ἀντανήρει φροντίδας,
κίνδυνον ὥσπερ ψυχικὸν δοκῶν ἔχειν,
εἰ μὴ δι' ἡμᾶς πάντα κίνδυνον πάθοι.
οὕτως ἕκαστα καὶ κελεύων καὶ γράφων
προϊστόρει μὲν τῷ λόγῳ τὰ πράγματα,
ἐζωγράφει δὲ μὴ παρὼν τὰ τῆς μάχης,
τάττων στρατηγῶν μηχανουργῶν ἐγγράφως
τῇ τῶν λογισμῶν τεχνικῇ λιπτουργίᾳ.
Οὐ μὴν παρημελεῖτο τὰ προστάγματα,

274 πλοιάς P 281 αὐτὸν?

cogit arida ligna statim flammam concipere: non semel mandans ut ascensus securi (270) ad moenia adparentur, sicuti est necesse, turresque aedificentur exportandae, et valla fiant, et compacti pali contra sistantur, et muniatur murus novus. multae vero fiant ad rotanda tela et saxa (275) versatiles machinae molesque, armataeque aptentur naves, quas ille iamdiu expediri curaverat. faciem quippe non volens videre belli praesentem habuit belli necessitatem. (280) et militum copiam misit opportune, de sua ipsius securitate non multum sollicitus, unam ratus esse certam salutem, si rerum summa nihil detrimenti pateretur, et omnes fere suas sollicitudines (285) in unam nostrum sollicitudinem converteret. periculum quasi animae iudicans habere, nisi pro nobis omne subeat periculum. sic ille singulatim omnia mandans et scribens sermone quidem praemonstrabat opera. (290) depingebat autem, quamvis absens, res bellicas, disponens, imperans, machinas praescribens mira ingenii subtilitate et peritia. neque parvi

Digitized by Google

ἀλλ' ἦν τὸ γράμμα πρᾶγμα πεπληρωμένον,
πάντων προθύμως καὶ πολιτῶν καὶ ξένων,
καὶ τῶν ἐν ἀρχαῖς καὶ μεγίσταις ἀξίαις,
ὑποδραμόντων τοὺς ἑκουσίους πόνους.
ἔδει γάρ, οἶμαι, τὸν τοσοῦτον δεσπότην
ἔχειν τοσούτους εἰς ἀνάγκην οἰκέτας,
οἳ τὰς κελεύσεις τῶν σοφῶν βουλευμάτων
μάθοντες ἔργα τοὺς λόγους ἐδείκνυον.
Οὕτως ἀεικίνητος ὢν ὁ δεσπότης
τάχει λογισμῶν καὶ φρενῶν ἀπλητίᾳ
πόρρωθεν ἐγγὺς τῇ πόλει παρίστατο,
καὶ ταῖς μερίμναις πανταχοῦ συνὴν μόνος,
ὡς εἷς λογισμὸς ἀντὶ πάντων ἀρκέσας.
ὅμως τὸ πλῆθος τῶν πόνων σου, δέσποτα,
εἰς καιρὸν ἡμῖν εὖθετον τηρητέον,
ἐν ᾧ πυρούσης τῆς γαλήνης ἐν μέσῳ
εὔκαιρος ὁ πλοῦς τῆς ἀβύσσου τῶν λόγων.
Ἐπεὶ δὲ φρικτὸν ἡ περίστασις φόβον
εἶχε βλέπουσα τῆς μάχης τὰ κύματα,
ἔδοξε τοῖς ἄρχουσι τοῖς ὑπηκόοις
καὶ τῷ μαγίστρῳ τῶν ἐνόπλων ταγμάτων
(ἀεὶ γὰρ ὑμῖν εἰς τὸ πᾶν συνημμένοι
τὰ κοινὰ σὺν σοὶ τῶν πόνων ἐβάστασαν,
καθ' ἡμέραν τρέχοντες ὡς ὁδοιπόροι,
καὶ συμπαρόντες τῇ πολυπλόκῳ μάχῃ

298 τοσούτων P

facta sunt mandata: sed quod fuit scriptum, impletum est opere, (295) omnibus alacriter cum civibus tum exteris, necnon iis qui prima et maxima obibant munera, accurrentibus ad labores ultroneos. oportebat enim, opinor, talem dominum tales habere in necessitate famulos, (300) qui sapientum consiliorum mandatis vix cognitis, iussa factis comprobarent. sic irrequietum se gerens despota consilii promptitudine mentisque immensitate vel a longe prope ad urbem stabat; (305) et sua providentia ubicunque aderat solus, tanquam una cogitatio sufficiens pro omnibus. ceterum tuorum copia laborum, despota, ad tempus est mihi accommodatius reservanda, quando pace adparente in medium (310) fiet secunda navigatio per mare eloquentiae. cum igitur horrendus undique timor instaret rebus ob praesentes belli fluctus, visum est ducibus inferioribus necnon magistro armatorum ordinum (315) (semper enim tibi illi ad omnia coniuncti communes tecum labores ferebant, quotidie simul currentes tanquam comites, unaque adstantes multi-

Digitized by Google

δπλοις λογισμῶν, τακτικαῖς ἀγρυπνίαις,
καίτοιγε ταῦτα μὴ πονοῦντες ἐξ ἔθους,
ὅπερ μάλιστα τοὺς πόνους ποιεῖ πόνους
παρ' οἷς τὸ μοχθεῖν εἰς μάχην οὐ γίνεται) —
δμως ἔδοξεν ὥστε πρὸς τοὺς βαρβάρους
ἄνδρας σταλῆναι παντὸς ἔργου καὶ λόγου
πολλὴν ἀποστάζοντας εὐαρμοστίαν,
προσαγγελοῦντας ὥστε λῦσαι τὴν μάχην
πέρας τε κοινῶν συντεθῆναι φροντίδων.
Τούτων παρ' ἡμῖν τακτικῶς κινουμένων,
τὸ Περσικὸν φρύαγμα σὺν δόλῳ πάλιν
στέλλουσι κλεπτὰς τῆς θαλάσσης ἀγγέλους.
σπεύδοντας ὥσπερ ἠκονημένον ξίφος
θήγειν καθ' ἡμῶν τὸ ξίφος τὸ βάρβαρον.
ἐπεὶ δὲ συνδραμόντες ἐξ ἀδηλίας
ἐκεῖθεν ἔνθεν οἱ σταλέντες ἄγγελοι
εἰς ἓν μέρος συνῆλθον ἐκ τόπων δύο,
ὁ βάρβαρος μέν, ὡς ὁμοῦ δεδεγμένος
πρέσβεις τοσούτους καὶ πρὸς ὄγκον ἠρμένος,
συνῆψεν ἄμφω· τοῦτο δὲ δόξης χάριν,
τὸ δ' αὖγε πλεῖστον ἐκφοβεῖν ἡμᾶς θέλων.
ὁ Περσικὸς γὰρ ἐξανῆπτεν οἰκέτης
τὸν θυμόν, ὡς πῦρ ἐκ πυρός, τοῦ βαρβάρου,
καὶ χιλίους μὲν συμμάχους ὑπέσχετο,
ἡμᾶς δὲ δεινοῖς ἐξεφαύλισε λόγοις,
συνέστρεφέ τε συλλαβὼν τῷ βαρβάρῳ

344 συνέστρεφε codices et ed

plici bello armis consiliorum et militaribus vigiliis; (320) nec tamen fracti laboris assiduitate quae maxime facit ut labores sint iis labores, quibus obdurescere in bello non obtigit) aeque visum est omnibus ut ad barbaros viri mitterentur praestantes opere, et sermone, (325) qui multam effundentes ore suavitatem nuntium afferrent de bello dissolvendo et fine imponendo communibus curis. his rite apud nos deliberatis Persae feroces fraudulenter contra (330) mittunt furtivos per mare nuntios in id intentos ut acutum ferrum in nos acuerent, ferrum barbaricum. iam vero concurrentes ex occulto hinc et inde missi nuntii (335) in unam partem convenerunt ex locis duobus. barbarus quidem, eo quod simul excepisset tales legatos, in superbiam elatus coniunxit utrosque ostentationis causa, tum quia nos magis exterrere vellet. (340) Persicus enim incendit servus animum, velut ignis ignem, barbari, siquidem mille auxiliatores obtulit. nos vero horrendis contempsit dictis, inque nos contorsit syllabis barbaricis (345) voces armatas et pun-

Digitized by Google

γνώμας ἐνόπλους καὶ τεθηγμένους λόγους.
τούτοις ὑπαχθεὶς τοῖς λόγοις ἐτέρπετο
ὁ τῶν Σκυθῶν τύραννος, ἡ πρώτη βλάβη.
Ὅμως ὁ πάντων ἀσφαλὴς ζυγοστάτης
καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν σκοπὸν παρ' ἐλπίδας
εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ συμφορὰν ἀντιστρέφει.
δέον γὰρ αὐτὸν συγκαλύψαι τὸν δόλον
σιγῇ τε κρύψαι τοὺς λαθόντας ἀγγέλους,
ποιεῖ τὸ κρυπτὸν ἐμφανές, καὶ γίνεται
σύμβουλος ἐχθρὸς καὶ κατήγορος φίλος.
ἐπεὶ γὰρ ἦλθον οἱ καλῶς ἐσταλμένοι,
ἀμήχανον μὲν τὸν πρὸς εἰρήνην λόγον
φήσαντες εἶναι τὸν σκοπὸν τοῦ βαρβάρου,
τὸν Περσικὸν δὲ μὴ διαδρᾶσαι δόλον,
φυλάττεται μὲν τῆς θαλάσσης ἡ θύρα
τὰς εἰσόδους κλείσασα ταῖς διεξόδοις,
ἁλίσκεται δὲ συντόμως τὰ κλέμματα,
καὶ νυκτὸς ἔργον φῶς ἀνέσχεν ἡμέρας.
κοινὸν γὰρ εἶχον πένθος ἐξ ἑνὸς τρόπου
τὸ Περσικόν τε καὶ τὸ βάρβαρον γένος,
τοὺς ἀνταμοιβοὺς προσδοκῶντες ἀγγέλους.
Ἐπεὶ δὲ λοιπὸν τῆς μάχης ἡ κυρία
πρὸς τὴν κρίσιν συνῆλθε τὴν θεόγραφον,
πάλιν σὺ κάμνεις· οὐ γὰρ ἀσκόπως φθάσας
τῆς κοινότητος ἐντολεὺς κατεστάθης.
λαβὼν δὲ θᾶττον τὸν συνήγορον λόγον,

356 an τῶν — λόγων?

gentia convicia. hisce illectus sermonibus delectabatur Scytharum tyrannus, prima labes. at vero, qui res omnes recta lance ponderat, hoc ipsum consilium praeter spem (350) in illius calamitatem convertit. oportebat enim, ut ille celaret dolos, tacensque absconderet clam missos nuntios. sed occultum facit manifestum; unde fit consiliarius hostis et accusator amicus. (355) postquam enim rediere bene missi nuntii, ut nullo pacto ageretur de pace, dixerunt esse mentem barbari, ac Persarum detectam esse fraudem. tum quidem custoditur maris ostium, (360) vetans ne pateret egressis introitus. deprehenduntur vero statim fraudes, et noctis opus patefecit lux diei. aeque enim erat sollicitum ex una causa Persarumque et barbarorum genus (365) in mutuis exspectandis nuntiis. postquam vero tandem belli domina ad sententiam convenit caelitus scriptam, tu rursus allaboras: non enim improvido consilio rerum summam adsidens gubernasti. (370) statimque ac-

Digitized by Google

καὶ πρὸς τὸ τεῖχος ἐκδραμὼν τὸ τῆς δίκης,
γραφὴν κατ' αὐτῶν ἀσφαλῶς προεξέθου
τὸ φρικτὸν εἶδος τῆς γραφῆς τῆς ἀγράφου.
ταύτην τις, οἶμαι, τὴν διάγνωσιν βλέπων
φήσει δόλῳ σε τὸν κριτὴν ὑφαρπάσαι·
δείξας γὰρ αὐτὸν τοῖς ἐναντίοις ὅλοις
ἀντιπρόσωπον ἐξανέστησας φόβον,
καὶ τῶν ἐλέγχων μηδέπω παρηγμένων
κομψευτὸς αὐτοῖς ἡ δίκη καθίστατο.
ὡς εὖγε σοι γένοιτο τοῦ καλοῦ δόλου·
κρίνας γὰρ ἐν σοί, καὶ διαγνοὺς τὴν φύσιν,
ὡς μητρὸς οὐδὲν παιδὶ συμπαθέστερον,
τὴν τοῦ δικαστοῦ μητέρα προσηγάγου
οἴκτῳ δεήσει δακρύοις ἀσιτίᾳ,
καὶ τῇ δόσει δὲ τῶν ῥεόντων χρημάτων·
ἐκεῖθεν ἔνθεν πολλὰ δοὺς καὶ σκορπίσας,
πείθεις ἐκείνην πρῶτον· ἡ δὲ συντόμως
πείθει τὸ τέκνον, καὶ σχεδὸν πρὸ τῆς δίκης
νικῶσαν ἡμῖν ἐξεφώνησε κρίσιν.
Ὅμως ἐπειδὴ τοῖς ἀγῶσι τῆς μάχης
προσαντιτείνειν ἠξίουν οἱ βάρβαροι,
πυρὸς μὲν ἔργον ἀφρόνως ἐγίνετο
πᾶς ὁ πρὸ τείχους ὡραϊσμένος τόπος,
ἡ φλὸξ δὲ καπνίζουσα τὸν καινὸν ζόφον
ἐκ τῆς ὁμίχλης τῆς ξένης ἐκρύπτετο.
τοῖς δ' αὖγε Πέρσαις ἐστρατευμένοις πέραν,
ὡς δὴ καθ' ἡμῶν ἔργον εἶχεν ἡ μάχη,

cepto patrono verbo, et muro ascenso, ubi agebatur actio, picturam in ipsos firmiter obiecisti, terribilem illam speciem picturae non pictae. hanc quis, opinor, iudicationem spectans (375) dicat te dolo iudicem subornasse. ubi enim ipsum palam hostibus ostendisti, talem excitasti timorem ut faciem averterent. et argumentis nondum productis scite est in ipsos multa constituta. (380) quam bene tibi cessit laudabile commentum! ex te enim iudicans dignoscensque naturam, ut nihil matre sit filio indulgentius, iudicis matrem allexisti affectu, prece, lacrimis, ieiunio (385) et effusa divitiarum largitione: hinc et inde enim multis datis et erogatis, illam suades primum; et illa statim suadet filium, et prope ante iudicium victricem pro nobis pronuntiavit sententiam. (390) verum cum tamen ad pugnae certamina se obiicere barbari contenderent, multum quidem stulte fiebat incendium, ita ut omnis ante murum locus esset conspicuus. flamma vero excitans fumi novas nebulas (395) immensam inter caliginem abscondebatur. at Persis in adverso littore eductis ad bellum, quod iam contra nos iniretur pugna,

κῆρυξ ὁ καπνὸς τοῦ σκότους ἐγίνετο.
ἔρως γὰρ ἦν τις τοῖς ἐπ᾽ ἄμφω βαρβάροις,
οὐχ ὅστις ὅπλα συντομώτερον λάβοι,
ἀλλ᾽ ὃς προφλέξει τοὺς ἀναιτίους λίθους.
καὶ ταῦτα μὲν δὴ τοῦτον εἶχε τὸν τρόπον.
ἤδη δὲ λοιπὸν συγκροτοῦντες τὴν μάχην
οἱ βάρβαροι μὲν τοῦ δικαστοῦ τοὺς τόπους
καὶ τοῦ στρατηγοῦ τῆ ἀτρέπτου παρθένου
λαβόντες εἶχον ὡσανεὶ τὰς ἀσπίδας,
καὶ τοὺς παρ᾽ αὐτῶν δυσσεβῶς ὑβρισμένους
ἔχειν συνεργοὺς εἰς ἀνάγκην ἠξίουν.
Σθλάβων τε πλήθη Βουλγάροις μεμιγμένα
ὁ βάρβαρος νοῦς ἐμβαλὼν ταῖς ὁλκάσι
(γλύψας γὰρ εἶχεν ἐσκυφωμένα σκάφη)
ἔμιξε τῇ γῇ τῆς θαλάττης τὴν μάχην.
Κἀμοὶ δὲ μιξις συνεπῆλθε καὶ μάχη·
καὶ πανταχοῦ μοι τοῦ σκοποῦ πεφυρμένου
καὶ συγκλονοῦντος τοὺς λόγους ὡς εἰς μάχην,
τί πρῶτον εἰπὼν δεύτερον ἀπάρξομαι;
Ἄλλος μὲν οὖν ἔπιπτεν ἐκ ῥιπῆς λίθου
λαβὼν κατ᾽ αὐτὸ τὴν βολὴν καὶ τὸν τάφον·
ἄλλος δὲ σύννους προσλαλῶν τῷ συμμάχῳ,
βληθεὶς ἄνωθεν ἐξ ἀδήλου τοξότου,
τὸ πνεῦμα θᾶττον ἀνταφῆκε τοῦ λόγου.
καί τις παρ᾽ αὐτοῖς ἐν μεγίστοις ἀξίαις
τάξαι νομίζων εἰς δέον τὰ τάγματα,

401 προσφλέξει codices et ed 415 συγκροτοῦντος ed 417 λίθος P

tenebricosus fumus factus est praeco. convenerat enim inter utrosque barbaros, (400) ne quis arma citius altero caperet quam ille antea incendisset inculpabiles lapides. atque haec quidem non alio gesta sunt modo. tum demum undique cientes pugnam barbari quidem iudicis locos (405) et imperantis intemeratae virginis, quos occuparant, habebant sibi pro scutis. ita quos illi impie lacessiverant, sibi habere adiutores in necessitate putabant. at Sthlaborum multitudinem mixtam Bulgaris (410) cum coniecisset barbarus in naves, (habebat enim trabe excavatas cymbas), miscuit terrestrem cum marina pugna. at mihi quoque confusio oboritur et conflictus: cumque tanta sit propositi argumenti perturbatio, (415) ut veluti ad pugnam concitentur sermones, quid primum dicam, quid deinde prosequar? at vero quidam cecidit ex iactu lapidis, simul vulnere accepto et sepultura. alter vero cogitabundus, loquens cum socio, (420) traiectus desuper ab occulto sagittario citius amisit spiritum quam verba. necnon quis inter ipsos ex primoribus

Digitized by Google

ἔστη παρεισδὺς ἐν μέσῳ τῶν ἀσπίδων,
425 κρύπτειν ἑαυτὸν ἀσφαλῶς ἠπειγμένος·
βολὴ δέ τις φθάσασα συντόμου λίθου
ἀπροσδοκήτως διχοτομεῖ τὰς ἀσπίδας,
καὶ τὰς μὲν ὠθεῖ, τῷ δὲ γίνεται φόβος.
οἱ δ' αὖγε λοιποὶ πάντες, ἀκρίδων δίκην,
430 ἔπιπτον ἄρδην δυστυχοῦντες εὐστόχως.
οὕτως ἀπηκρίβωσεν ἡ θεία κρίσις
τὰ τόξα, τοὺς βάλλοντας, αὐτοὺς τοὺς λίθους,
ὡς μηδὲν εἰκῇ συμπεσεῖν ἐρριμμένον·
ἀλλ' ἦν τὸ πεμφθὲν εὐστόχως ἀφιγμένον
435 πρὸς τὴν ἑκάστην τῶν βεβλημένων τύχην.
Καὶ ταῦτα μὲν δὴ τῆς τύχης τὰ πράγματα
τὰ νῶτα τῆς γῆς εὐφόρως ἐβάστασεν·
ἔδει δὲ λοιπὸν καὶ τὰ τῶν θαλαττίων
λαβεῖν ἀγώνων τὴν ἰσόρροπον κρίσιν.
440 καί μοι πρόσεστι τοῦτο θαυμάσαι πλέον,
πῶς τὴν τοσαύτην τῆς θαλάττης οὐσίαν
οἱ βάρβαροι βλέποντες ἐξηπλωμένην,
δοκοῦντες ὥσπερ ἐστενῶσθαι τῷ πλάτει,
ἐκεῖ συνεκλείσθησαν εὐθέτως ὅπου
445 τὸν οἶκον εἶχεν ἡ στρατηγὸς παρθένος.
ἐκεῖ γὰρ ὥσπερ ἐν σαγήνῃ δικτύων
τὰ γλυπτὰ συζεύξαντες ἤπλωσαν σκάφη.
ἐπεὶ δὲ συννεύσαντες ἀλλήλοις ὅλοι

428 φόνος? 437 γραφῆς codices et ed correxit Pinderus.
441 θαλάσσης P.

instruere volens ad opus ordines, media inter scuta se coniecerat, (425) ita se ipsum celare ad securitatem adactus. iactus vero praevertens celeris lapidis ex improviso protenta divisit scuta ac vehementer impellit: huic timor oboritur; ceteri vero omnes locustarum more (430) prostrati iacuere in infortunio solertes. sic divinum iudicium perfecte direxit tela, iaculatores et ipsos lapides, ut nunquam irritum caderet quod iactum erat: sed erat missile ad scopum opportune directum (435) pro varia transfossorum fortuna. ac tales quidem rerum fortunatos exitus terga picturae facile attulerunt. oportebat autem ut etiam maritima experirentur praelia aequale iudicium. (440) ac quanto magis mihi subit admirari, quomodo tantam maris substantiam barbari videntes late protensam, quasi viderentur ipsa artari latitudine, eo se omnes apte concluserint, ubi (445) domum habebat imperatrix virgo. illic enim velut in sagena piscium cavas inter se iunctas extenderunt cymbas. tum vero omnes invicem conspirantes in unum aggressi sunt nostras cum cla-

Digitized by Google

ἐπῆλθον ἡμῶν σὺν βοῇ ταῖς ὁλκάσιν,
ἐντεῦθεν ἦν ἄδηλος ἡ δήλη μάχη·
μόνην γὰρ οἶμαι τὴν τεκοῦσαν ἀσπόρως
τὰ τόξα τεῖναι καὶ βαλεῖν τὴν ἀσπίδα,
καὶ ταῖς ἀδήλοις συμπλοκαῖς μεμιγμένην
βάλλειν, τιτρώσκειν, ἀντιπέμπειν τὸ ξίφος,
ἀνατρέπειν τε καὶ καλύπτειν τὰ σκάφη,
δοῦναί τε πᾶσι τὸν βυθὸν κατοικίαν.
ξένον γὰρ οὐδέν, εἰ πολεμεῖ παρθένος,
δι' ἧς παρῆλθεν εἰς τὸ τῆς ψυχῆς σέβας
οὐκ οἶδα πῶς πεμφθεῖσα ῥομφαία πάλιν·
ὅμως παρῆλθεν ἢ διῆλθεν ὀξέως
τρώσασα τὴν ἄτρωτον οὐδαμοῦ φύσιν.
Οὕτω μὲν οὖν ἐκεῖνα τὰ γλυπτὰ σκάφη
τὸν ὅρμον εἶχον ἐξ ἀνάγκης εἰς ζάλην·
πολλὴ δὲ φύρσις καὶ φόβος καὶ σύγχυσις
τοῖς ναυμαχοῦσι βαρβάροις συνήρχετο.
καί πού τις αὐτῶν ἐκπεσὼν τῆς ὁλκάδος
πλωτῆρι σχεδιάζων τὴν τέχνην ηὑρίσκετο.
ἄλλος δὲ νεκρὸν εἰς ὕδωρ μιμούμενος
ἤλπιζε φεύγειν, τῷ δοκεῖν πεπνιγμένος
καί τις παρ' αὐτοῖς ἀντὶ πύργου τὴν τρόπιν
λαθὼν ὑπῆλθε, καὶ πολὺν μείνας χρόνον
ἐκ τῆς ἀνάγκης δυστυχῶν ἐκαρτέρει.
ὅμως ἐκείνους πάντας, ὡς ἕνα στόλον,
ὁ τῆς θαλάσσης συγκατέκλυσε σάλος.
Ἐντεῦθεν ὁ πρὶν ἀφθόνως ἀνημμένος

more naves. (450) atque ea fuit occulta simulque patens pugna. sola enim, ut puto, quae peperit sine semine, arcus intendebat et obiiciebat clipeos; et ex occulto se immiscens conflictibus tela mittebat, sanciabat, retundebat gladios, (455) evertebatque, et submergebat cymbas, deditque omnes habitare in profundum. novum enim est nihil, quando militat virgo, per quam advenit animo religio. certe nescio, quinam immissa est toties framea; (460) ac certe evasit pervasitque celeriter, gentem vulnerans non vulneratam antea. ita igitur illae cavae cymbae portum sunt adactae habere subtus mare. multa vero commixtio et timor et confusio (465) in mari pugnantes barbaros incessit undique. ac quidam ex ipsis procidens e navi, dum artem natandi fingit, deprehensus est. alter vero mortuum super aquam imitatus sperabat evadere, se suffocatum simulans. (470) et alter ex ipsis pro turri carinam clam subiit, ubi diu permanens ex necessitate suam calamitatem sustinuit. ceterum eos omnes, tanquam unam navim, maris unda concitata dispersit. (475) exinde qui nuper incensus immodice flammam fundebat ex

Digitized by Google

πνέων τε πυρσὸν ἐκ λόγων πυρεκβόλων
ἀπηθάλωτο συντόμως ὁ βάρβαρος·
ἄφνω δὲ τέφρα προσφόρως ἐγίνετο,
ὡς πῦρ ἀνάψας εἰς ἀνέγκλητα ξύλα.
ἄλλος γὰρ ἄλλον ἐξέπεμπεν ἄγγελον
φέροντας αὐτῷ συμφορὰς ὡς δράγματα,
ἐκ γῆς μὲν εἰς θάλατταν, εἰς δὲ γῆν πάλιν
ἐκ τῆς θαλάττης δυστυχημάτων σάλον.
οὕτω μὲν οὖν ἔπασχε τὸν καινὸν σάλον.
εἰς γῆν νομίζων, κυματοῦσθαι τὰς φρένας.
ὡς κυμάτων γὰρ ἀντισύνδρομον μάχην
εἰς ἕν τι ῥεῦμα συμφορῶν ἀφιγμένων.
πῇ μὲν γὰρ ἡ γῆ τῶν ἀθάπτων βαρβάρων
ὕλην παρεβλάστησε τῶν δένδρων πλέον,
πῇ δ' ἡ θάλαττα τῇ φορᾷ τῶν λειψάνων
ὀχλουμένη τε καὶ κατεστορεσμένη
ἐξ ἀλλοφύλων αἱμάτων φοινίσσεται·
καὶ νῦν Ἐρυθρὰ κυρίως ἀκούεται,
καλῶς βαφεῖσα τῇ βαφῇ τῶν βαρβάρων.
ἔδει γάρ, οἶμαι, τὸν Φαραὼ τὸν δεύτερον
βλέπουσαν αὐτὴν καὶ νέον σε Μωσέα,
τὰς τῆς Ἐρυθρᾶς εἰκονίζειν ἐμφάσεις·
καὶ νῦν ἔχουσιν εἰς σοροὺς τὰ κύματα
μνήμην ἔνυγρον καὶ ταφὴν Αἰγυπτίαν.
οὐκ ἦν γὰρ εἰκὸς ἐνδεεστέραν βλέπειν
πρὸς τὴν παλαιὰν τὴν νέαν τιμωρίαν.
ᾄσωμεν οὖν τὸν ὕμνον οὐκ ἐν τυμπάνοις

ore, ignem ex iaculis, combustus est repente barbarus, statimque cinis factus est utiliter, ut ignis qui ligna immerentia combusserat. (480) quippe alius post alium mittebat nuntios, qui ad eum afferrent mala velut manipulos: a terra enim ad mare, et ad terram pariter a mari, erat calamitatum tempestas. ita igitur passus est novam tempestatem (485) in terra ratus fluctuare mentes. non aliter quam secum depraeliantibus undis in unam tandem partem calamitates confluunt. illic enim terra ex inhumatis barbaris silvam ferebat plus quam ex arboribus: (490) hic autem mare dorso gestans cadavera nuper conturbatum et nunc sedatum ex alienigenarum purpurascit sanguine. et nunc vere et proprie rubrum audit, tam bene tinctum tinctura barbarorum. (495) oportebat enim, ut puto, Pharaonem alterum mare ipsum cum videret, teque novum Mosem, ut vivam Erythraei referret speciem; et nunc hi quoque habent pro tumulis undas, humida monumenta et sepulcra Aegyptia. (500) aequum enim non erat ut esset inferior illa antiqua haec nova ultio. canamus igitur hymnum, non cum tympanis incondita perstrepentes,

Digitized by Google

ἄρρυθμα βομβήσαντες, ἀλλ' ἐν ὀργάνοις
τῶν ἔνδον ἡμῖν μυστικῶς ἡρμοσμένων.
καὶ νεῦρα μὲν τείνωμεν ἐψυχωμένα
καὶ πλῆκτρα γλώσσας καὶ τὰ χείλη κύμβαλα,
αἰσθήσεων δὲ πενταχόρδῳ συνθέσει
τὸν ἄκρον εἰς τὸν πρῶτον εἴπωμεν τόνον
οὕτω γὰρ ἡ μὲν ὄψις ἡ τῶν ὀμμάτων
πᾶσαν καθαιρεῖ βλαπτικὴν θεωρίαν·
ἡ δ' αὖ νοητὴ τῶν ἀκουσμάτων πύλη
ἤχοις ἀτάκτοις οὐκ ἀνοίξει τὰς θύρας.
οὐδ' αὖγε τὴν ὄσφρησιν ἠπατημένην
ἥδυσμα πικρᾶς ἡδονῆς ὑφαρπάσοι,
καὶ γεῦσις ἔσται μὴ φθορᾶς παραιτία
ἀλλ' εἰς τροφὴν ἄφθαρτον ἠὐτρεπισμένη.
ἁφαῖς τε ῥευστῶν λημμάτων ἐλευθέραις
τὰ χριστάδελφα ψηλαφήσωμεν μέλη,
ὅπως ὁ πάσης ἀρχιτέκτων οὐσίας,
τὸ πυνσθενὲς στήριγμα τῶν ὁρωμένων
καὶ τῶν ἀδήλων ἡ πεπηγμένη βάσις,
ὁ παιδαγωγῶν συμφερόντως τὴν φύσιν
καὶ σωφρονισταῖς ἐκφοβῶν διδασκάλοις
τὴν νηπιώδη τῶν παθῶν ἀταξίαν,
καὶ νῦν στρατεύσας τοὺς πυραυγεῖς συμμάχους
κατὰ σκοτεινῶν ἀντιτάξοι βαρβάρων,
δείξοιτε Τίγριν καὶ τὸν Ἴστριον πόρον,
ὡς πρὶν τὸ Νείλου ῥεῖθρον, ἡματωμένους

503 ἐξ ὀργάνων P 505 ἐμψυχωμένα P 513 ἠπατημένη codices et ed

sed cum organis intus in corde nostro mystice temperatis; (505) et nervos intendamus animae, fiantque plectra linguae et labia cymbala. et sensuum pentachordo coniunctorum altum in primis efferamus canticum. ita enim visus, qui est ex oculis, (510) ab omni emundabitur noxio spectaculo; itemque intellectualis auscultationum porta inordinatis sonis non aperiet valvas; nec ab olfactu pariter decepta suavitatem amarae voluptatis adtrahet; (515) gustus autem non erit corruptionis causa, sed ad escam incorruptibilem intentus; et tactu a fluxis rebus captandis immuni Christi fraterna membra contrectabimus. ut ille totius artifex substantiae, (520) fortissimum fulcimentum visibilium et invisibilium stabile fundamentum, qui utiliter erudit naturam et flagello magistro exterret stultam passionum perturbationem, (525) nunc quoque suos educens rutilantes milites tenebricosis ex adverso sistat barbaris; Tigrisque et Istri demonstret alveos, ut quondam Nili flu-

Digitized by Google

ὅπως μεθυσθῇ συγγενῶν ἐξ αἱμάτων
ὁ βάρβαρος νοῦς δυστυχῶς γεγενμένος.
αὔξοι δὲ τὴν σὴν εὐσεβῆ φυτουργίαν,
τὸν δεσπότην θάλλοντα τοῖς θείοις κλάδοις·
θύρας τε πολλὰς ἐξανοίγοι τοῖς λόγοις
νικῶντος αὐτοῦ πανταχοῦ τοὺς βαρβάρους.
Ἐνταῦθά μοι νῦν τὸν βραδύγλωσσον λόγον
τὸ συμπέρασμα τοῦ σκοποῦ περιγράφει.
τῷ σῷ δὲ τέκνῳ, τῷ νεωτέρῳ κράτει,
τούτους προσειπεῖν εὐτρεπίζω τοὺς λόγους.
Νίκη, φάνηθι· νῦν λαβεῖν σε νυμφίοι
ἔξεστι τοῦτον, ᾧ τὰ δῶρα τῶν γάμων
δέδωκας ἤδη τὴν σφαγὴν τῶν βαρβάρων.

530 γεγενσμένος P.

men, cruentatos. ut, inquam, inebrietur suae gentis cruoribus (530) barbarus infeliciter saturatus, tua vero crescat pia plantatio, despota, qui germina divinis surculis; portasque multas reseret sermonibus, ipso vincente quacunque ex parte barbaros. (535) atque hic meo tardiloquo sermoni finis de re proposita praescribitur. tuum vero filium, pubescentem maiestatem, hisce aggredior dictis alloqui. prodeas Victoria: nunc sponsum accipere (540) te decet istum, cui pro donis nuptialibus nuper dedisti cladem barbarum.

Digitized by Google

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Ἡ Ρ Α Κ Λ Ι Α Σ

ΗΤΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΕΛΕΙΑΝ ΠΤΩΣΙΝ ΧΟΣΡΟΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΕΡΣΩΝ.

Α.

Ἀγαλλιάσθω πᾶς χορὸς τῶν ἀστέρων
τὸν ἀστρόδουλον δεικνύων πεπτωκότα
καὶ τὴν ἑαυτοῦ πτῶσιν ἠγνοηκότα.
οὐκ ἔστεγε γὰρ ἡ κτίσις τιμωμένη,
κἂν δυσσεβηθεὶς ὁ κτίσας ἠνείχετο.
νῦν πανσέληνος ἡ σελήνη λαμπέτω
τοῦ Χοσρόου λήγοντος, ἐγγνωμένη
Πέρσας τὸ λοιπὸν μὴ θεουργεῖν τὴν κτίσιν.
καὶ νῦν ὁ τρισμέγιστος ἡλίου πόλος,
λούσας ἑαυτὸν τῇ καθάρσει τῶν φόνων,
βοᾷ λαλεῖ σοι τὴν σφαγὴν τοῦ Χοσρόου.
θεοῦ βεβήλους ἐκφυγὼν ὑποψίας

EIUSDEM
HERACLIAS

SIVE DE EXTREMO CHOSROAE PERSARUM REGIS EXCIDIO.

I.

Exsultet chorus omnis astrorum, astrorum servum cecidisse demonstrans suumque casum ipsum ignorasse: non illum enim texit culta creatura, (5) quamvis impie profanatus creator sustineret. nunc in suo plenilunio luna resplendeat, deficiente Chosroa, laeta despondens Persas non ultra deificaturos res creatas. et nunc, o maxime solaris orbis, (10) bene lotus et expiatus a caedibus clama, tibique annuntia cladem Chosroae, deus haberi abhor-

Digitized by Google

σκίρτησον, αἰθήρ· ὁ κρατῶν Περσοκράτης
ὁ πυρσολάτρης ἐζοφώθη Χοσρόης.
πάλιν κάμινος Περσικὴ καὶ δευτέρα
δροσίζεται φλὸξ Δανιὴλ τῷ δευτέρῳ,
ἀνωφερὴς δὲ καίπερ οὖσα τὴν φύσιν
χεῖται κατ' αὐτῶν, καὶ διώκει καὶ φλέγει
τοὺς τὴν πονηρὰν ἐκπυρώσαντας φλόγα.
πάλιν λεόντων ἠγριωμένων στόμα
εἰς γῆν δι' ὑμῶν Περσικὴν ἀνεῴγη.
πάλιν παροινεῖ δυσσεβῶς ὁ Χοσρόης
καὶ πῦρ θεουργεῖ καὶ θεὸς φαντάζεται,
ἕως σὺν αὐτῷ καὶ τὸ πῦρ ὑπερβράσαν
σὺν τῷ θεουργήσαντι συγκατεφθάρη.
πάλιν παροινεῖ, καὶ μεταίρει τὴν κτίσιν,
Ξέρξῃ τε τῷ πρὶν ἀντερίζει, καὶ θέλει
πῇ μὲν πετρῶσαι τὸν βυθὸν τοῖς λειψάνοις,
πῇ δ' αὖγε τὴν γῆν κυματῶσαι τοῖς λύθροις.
γιγαντιᾷ δὲ καὶ τυραννῆσαι θέλει,
καὶ τὸν πρὸ πάντων εἰκονίζει Βαλτάσαρ,
χραίνων τὰ θεῖα τῷ μολυσμῷ τῆς μέθης,
ἕως κατ' αὐτοῦ δάκτυλος θεηγόρος
τῇ δεξιᾷ σου χρώμενος χειροχράφῳ
ψήφου μελαίνης ἐξεφώνησε χρίσιν.
λήγουσι λοιπὸν αἱ βροχαὶ τῶν αἱμάτων,
φεύγει τὸ ῥεῦμα τῶν ἀειρρύτων φόνων·
ἡ γῆ βιαίοις οὐκ ἐνοχλεῖται τάφοις,

18 κεῖται ed

rens ex impia suspicione. nether, exsulta: imperans Persarum tyrannus ignicola obtenebratus est Chosroes. (15) rursus Persica fornax atque iterum irroratur flamma pro Daniele altero, quae quamvis in altum natura tendat sua, tamen procumbit, instansque illos adurit qui flammam iniquam succenderunt. (20) rursus leonum os rabide furentium per te contra terram est adapertum Persicam. rursus insanit sceleratus Chosroes, et ignem facit deum, seque deum simulat; donec cum ipso etiam superincursus ignis, (25) cum ipso qui fecit ignem deum, extinctus est. rursus, inquam, insanit et res creatas invertit, Xerxique antiquo aemulatus conatur qua pelagus opplere cadaveribus, qua contra terram inundare sanguine. (30) ut gigas vero furit seque praestat tyrannum et unum prae omnibus repraesentat Baltasarem, conspurcans res divinas ebrietatum profanatione, donec in ipsum digitus diviniloquus, tuam ad exarandum mutuatus dexteram, (35) nigri lapilli protulit sententiam. iam demum cessant sanguinis rivi, sistitur fluxus caedium perennium, terra violentis non exagitatur sepulcris, mare non sor-

Digitized by Google

θάλαττα λύθρων οὐ μιαίνεται χύσει.
τῶν αἰχμαλώτων οὐ βρύει τὸ δάκρυον·
ἀργεῖ τὸ λοιπὸν ἡ πλοκὴ τῆς ἀγχόνης·
οὐδεὶς μετ' ὄξους ἐκκενώσας αἰθάλην
τὴν ῥῖνα ποιεῖν ἐκβιάζεται στόμα.
τὰ δένδρα νεκροῖς οὐ βαρεῖται φορτίοις.
πλήρεις ἑκάστῳ τῶν μελῶν αἱ συνθέσεις·
ἄπους, ἄχειρος οὐ βαρεῖ τὸν αὐχένα·
οὐδεὶς ἀμοιβὴν συμφορᾶς ἀντιστρόφου
τὴν χεῖρα κιχρᾷ τῶν ποδῶν ἀντεργάτιν.
ἀλλ' οὐρανός, γῆ, πῦρ, ὕδωρ, ἀνήρ, νέφη
καὶ πᾶς ὁ κόσμος τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω
κροτεῖ σὺν ἡμῖν τοῦ θεοῦ τὰ σκάμματα,
ἑνὸς πεσόντος καὶ σεσωσμένων ὅλων.
Νῦν τὸν πυραυγῆ Χοσρόης ἑωσφόρον
ἔγνω ζοφώδη, καὶ πλάνητας οὐκ ἔχει
τοὺς ἑπτά, φησιν, ἀλλ' ὅλους τοὺς ἀστέρας.
νῦν πάντας αὐτοὺς ἐμπεσὼν τῷ Ταρτάρῳ
βλέπει σκοτεινοὺς ἐξ ἀνάγκης ἑσπέρους,
καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἀστοχήσας ἐλπίδος,
οὓς ζῶν ἐτίμα, δυσσεβεῖ τεθαμμένος.
Ποῦ νῦν ὁ λῆρος τῶν ἀεισφαλῶν Μάγων;
ποῦ τῶν ἐν ἄστροις ὀργίων τὰ σκάμματα;
ποῖος πεσόντα Χοσρόην ὡροσκόπει;
πάντως ἔδοξεν ἐμπεσεῖν τῷ τοῦ Κρόνου·
τέκνου γὰρ ὁρμαῖς ὁ σφαγεὺς ἀνῃρέθη.

47 ἀγχυρόφου P

det fusis cruoribus. (40) nec scatent iugiter captivorum lacrimae. torpent iam tandem feriati restes et laquei. nemo cum aceto exhausta fuligine nasum cogitur vocare ad oris officium. non arbores gravantur mortuorum pondere. (45) integrae constant singulis membrorum iuncturae; nemo pedes manusque mutilus deprimit colla, nemo ad compensandam ex adverso calamitatem manu utitur ad officia pedum adiutrice. at caelum terra, ignis, aqua, aër, nebulae, (50) omnisque rerum quae sursum et deorsum sunt, ratio, dei nobiscum scammata concelebra: cecidit unus, et omnes sunt servati. nunc rutilantem Chosroes Luciferum sentit esse obscurum, eique sunt errantia (55) non solum septem, ut aiunt, astra, sed omnia. nunc omnia illa demissus in Tartarum tenebricosas videt necessario vesperas; atque a spe deiectus in ipsis posita, quae vivus adorabat, exsecratur mortuus. (60) ubi nunc semper mendacium Magorum deliria, ubi deducta ab astris orgiorum scammata? quotusquisque extincti Chosroae notavit dies, pro certo statuit moriturum

Digitized by Google

Ὅμηρε, τὸν πρὶν μηδαμῶς Ἡρακλέα
θεὸν προσειπεῖν ἀξιώσῃς ἀσκόπως.
τί γὰρ τὸ κοινὸν ὠφέλησε τοῦ βίου
κάπρος φονευθεὶς ἢ λέων πεπνιγμένος;
θαύμαζε μᾶλλον, ὡς ἐν ἀνθρώποις ἕνα,
τὸν κοσμορύστην εὐλόγως Ἡρακλέα.
κατῆλθεν οὗτος ἄχρι τῆς Ἅιδου θύρας,
τὴν λύτταν ἦγξε τοῦ κυνὸς τοῦ παμφάγου,
Ἄλκηστιν ἐξήγειρε τὴν οἰκουμένην,
ἀνεῖλε τὸν δράκοντα τὸν μιαιφόνον,
καθεῖλεν ὕδραν μυριαύχενον βλάβην,
ῥυπῶντα τὸν πρὶν ἐξεκόπρωσε βίον,
ἔπνιξε τὸν λέοντα τὸν κοσμοφθόρον,
καὶ νῦν προῆλθεν Ἡρακλῆς τῷ πράγματι,
λαβὼν τὰ χρυσᾶ μῆλα, τὰς πόλεις ὅλας.
παρῆλθεν ἡ γῆ τῆς ἀφεγγοῦς ἑσπέρας·
τὸ φῶς ὑπέστη, καὶ διέστη τὸ σκότος·
καὶ δεύτερος νῦν κοσμοποιεῖται βίος,
καὶ κόσμος ἄλλος καὶ νεωτέρα κτίσις.
καὶ νῦν ὁ Νῶε τῆς νέας οἰκουμένης
κιβωτὸν εὗρε τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν,
καὶ πᾶσαν ἔνδον ἐντεθεικὼς τὴν φύσιν
ἀφῆκεν αὐτὴν εἰς ἔνοπλα τάγματα
τῷ κατακλυσμῷ Χοσρόου φρουρουμένην·
σχεδὸν γὰρ εἰπεῖν πᾶσα σὰρξ διεφθάρη
ἐκ τῆς χυδαίσης παγγενοῦς ἁμαρτίας·

lapsu temporis: at illum nati furor homicidam sustulit. (65) Homere, priscum illum nusquam Herculem deum vocare oscitanter praesumpseris. ecquid enim boni vitae societati attulit aper mactatus aut suffocatus leo? hunc admirare potius, velut unum inter homines (70) mundi liberatorem, verius dicendum Herculem. hic usque ad portas penetravit Inferi; rabiem compressit canis omnia devorantis; Alcestim excitavit ibi commorantem; draconem occidit crudelissimum; (75) hydram prostravit multorum capitum pestem; destercoravit vitam fluentem sordibus; leonem suffocavit mundi corruptorem: et nunc vere opus consummavit Hercules, aureis decerptis malis, id est urbibus. (80) discessit terra caliginosae noctis; lux est subinducta, et disiectae sunt tenebrae: et iam altera instauratur vita, et mundus alter et nova creatura. atque iste novae terrae novus Noë (85) arcam sibi esse sensit suum cor. totam ille intus includens naturam emisit ipsam in armatas acies, a Chosroae diluvio bene custoditam. ut enim ita dicam, omnis caro corrupta erat, (90) ex cuiuscunque generis peccatorum colluvie, donec oli-

Digitized by Google

ἕως ἐλαίας ἠλεημένην κλάδον
λαβὼν ἔσωσε τοῦ βίου τὰ λείψανα.
Ποῦ νῦν Ἀπελλῆς, ποῦ λαλῶν Δημοσθένης,
ὅπως ὁ μέν σου σωματώσας τοὺς πόνους,
ὃ δ' αὖ τὰ νεῦρα τῶν λογισμῶν ἁρμόσας,
ἔμπνουν ἀναστήσωσι τὴν σὴν εἰκόνα;
Ὦ Σκηπίων, σίγησον· ἐγράφη νόμος
τοὺς σκηπιῶντας Ἡρακλείωνας λέγειν.
κοινὸν τὸ δόγμα· νῦν ἀκινδύνως μόνον
ἔξεστι δούλοις νομοθετεῖν πρὸς δεσπότας.
κύρωσον, ὦ κράτιστε, τὸν νόμον τύπῳ.
ἔχεις συνειδός, οὐκ ἔχεις ὑποψίαν·
ἔχεις ἄμετρα μαρτυροῦντά σοι βέλη,
ἔχεις συνεργοὺς ἐμφύτους τὰ τραύματα,
ἔχεις ἀγῶνας εὐφραδεῖς συνηγόρους,
ἔχεις ἀγῶνας εὐγενεῖς ταχυγράφους,
οἳ τὸν νόμον γράψουσιν οὐ γραφῇ νόθῳ
ἀλλ' ἐξ ἐρυθμῶν, ὡς προσήκει, γραμμάτων·
τὸ σὸν γὰρ αἷμα τοῖς γραφεῦσιν ἀρκέσει.
Πλούταρχε, σίγα τοὺς παραλλήλους γράφων.
τί πολλὰ κάμνεις καὶ στρατηγοὺς συλλέγεις;
τὸν δεσπότην ἔκφραζε, καὶ γράφεις ὅλους.
ἤδη γὰρ ὁ Πλούταρχος ἐξᾶραι θέλων
τὸν τοῦ Φιλίππου καὶ πρὸς ὕψος ἁρπάσαι,
ἔσπευδε δεῖξαι πᾶσιν ὡς ἐναντίαι
κατεῖχον αὐτὸν ἀντιπράττουσαι τύχαι·

91 ἠλεημένης? 97 ὦ] ὁ ed

vae ramo, a quo misericordia, manu sumpto servavit vitae reliquias. ubi nunc Apelles, ubi facundus Demosthenes? ille quidem ut tuos configuran» labores, (95) hic autem tuae mentis vires exprimens spirantem constituant tuam imaginem. Scipio taceto. scripta lex est: Scipiades Heraclionae dicuntor. commune est decretum: nunc solum tuto (100) licet servis statuere legem in despotas. confirma, o fortissime, legem tuo typo. tibi testis est conscientia, non est suspicio. tibi fidem innumerae faciunt sagittae; tibi sunt insiti suffragatores vulnera; (105) tibi sunt agones diserti patroni, tibi sunt agones nobiles tachygraphi, qui legem scribent ficticiis coloribus, sed rubricatis, ut est conveniens, litteris: tuus enim sanguis sufficiet scribentibus. (110) sileas, Plutarche, parallelorum scriptor. cur undique tanto studio duces colligis? despotam eloquere, et de omnibus scripseris. iamdiu Plutarchus cum vellet extollere filium Philippi ipsumque in altum efferre, (115) contendit omnibus ostendere quod adversa ei semper obstiterit fortuna.

Digitized by Google

οὐκ ἠγνόει γάρ, δεινὸς ὢν λογογράφος,
ὡς εἴπερ αὐτὸν εὐτυχοῦντα συγγράφοι,
δώσει τὸ νικᾶν ἀντ' ἐκείνου τῇ τύχῃ.
ἀλλ' εἶχεν, ὦ Πλούταρχε, τῆς τύχης πλέον
ὁ σὸς στρατηγὸς δραστικοὺς τοὺς συμμάχους.
τίς δὲ στρατὸν γέμοντα Περσικοῦ φόβου,
παρ' οἷς τὸ φεύγειν ἦν ἀκίνδυνος μάχη
φύσις τε λοιπὸν ἐξ ἔθους ἐγίνετο,
ἔπεισεν ὅπλοις καὶ καθώπλισε λόγοις,
καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς δειλίαν μεθαρμόσας
εὐτολμίαν ἔδειξε τὴν ἀτολμίαν,
εἰ μὴ τὸ σὸν φρόνημα καὶ τὸ σὸν κράτος
ἤγειρεν αὐτούς, ὡς ἀκινήτους λίθους
τὴν γῆν βαροῦντας τοῖς ἀκάρποις φορτίοις;
Ποῦ τῶν Ἀθηνῶν οἱ πρὸ τούτου ζωγράφοι,
οἱ τὸν στρατηγὸν Τιμόθεον ἐν ταῖς μάχαις
κοιμώμενον γράφοντες, εἶτα τὴν τύχην
ἐκεῖθεν ἔνθεν ἐνδιδοῦσαν τὰς πόλεις;
δέον γὰρ αὐτοῖς νῦν ἐναντίως γράφειν,
τὴν μὲν τύχην σοι πανταχοῦ κοιμωμένην,
μᾶλλον δὲ τοῖς σοῖς ἀντερίζουσαν πόνοις,
σὲ δὲ στρατηγὸν διπλοκινδύνου μάχης,
καὶ πρὸς τύχας καμόντα καὶ πρὸς βαρβάρους.
Πόθεν μετῆλθεν εἰς βαφὴν ἐναντίαν
ἡ τῶν τριχῶν σου χρυσομίμητος κόμη;
ἔβαψεν αὐτὴν ἡ χιὼν τῶν φροντίδων.
καὶ ποῦ μετέστη τῶν μελῶν ἡ λευκότης;

non ignorabat enim, scriptor cum esset callidus, quod si eum fortunatum scriptis tradidisset, ab ipso ad fortunam transtulisset victoriam. (120) verum habuit, Plutarche, quod fortunam superat, tuus ille dux commilitones strenuos. quis vero exercitum plenum timore Persico, (cui fuga de more erat pugna sine periculo et mos iam in naturam transierat) (125) quis suasit ad arma, et armavit sermonibus, et timore, qui eis inerat, immutato in alacritatem convertit socordiam? quis, nisi tua sapientia et tua potentia collegit ipsos, qui velut immobiles lapides (130) terram gravabant inutili pondere? ubi illi veteres Athenienses pictores, qui ducem Timotheum inter praelia abdormientem pinxerunt, et prope fortunam hinc illinc ipsi tradentem urbes? (135) opus enim eis nunc esset contra pingere fortunam quidem tibi prorsus abdormientem vel potius tuis obsistentem laboribus: te vero ducem in duplicis periculi bello contra fortunam connitentem et contra barbaros. (140) unde conversa est in colorem contrarium capillorum tuorum auro similis coma? infecit ipsam nix sollicitudinum. et quo ille abiit

Digitized by Google

πύρωσις αὐτὴν ἀντανεῖλεν ἡλίου.
ἀπεικὸς οὐδέν, ἀλλ' ὅμως στοχάζομαι,
ἐν τῷ διαχεῖσθαι τοὺς ἱδρῶτας τῶν πόνων
ἡ λευκότης μετῆλθεν εἰς τὴν καρδίαν.
Οὐκ ἤρκεσάν σοι πρὸς τυράννους αἱ μάχαι,
οὓς ἡ παναλκὴς ἐξεπόρθησε κρίσις
θᾶττον λογισμοῦ, καὶ σχεδὸν πρώτης τύχης,
εἴ πέρ τις ἔστι καὶ τυραννίδος τύχη·
οὐκ ἤρκεσάν σοι φροντίδων πολυτρόπων
ἐμφυλίων τε καὶ ξένων καὶ βαρβάρων
ἄλλαι μετ' ἄλλας συμπλοκαὶ καὶ συγχύσεις.
οὐκ ἤρκεσάν σοι τοῦ στρατοῦ τὰ πράγματα,
ἀλλ' εἰς τοσαύτην εὐσεβῶς ἀπληστίας
ὄρεξιν ἦλθες ὥστε καὶ τῶν ἐγκάτων
ἐντὸς παρελθεῖν τῆς ἀθέσμου Περσίδος.
Ποίους στρατηγοὺς ἢ Σταγειρίτας ἔχων
ἐπῆλθες εἰς γῆν εὐτυχούντων βαρβάρων;
οὐ τὰς ἀπείρους τῆς ὁδοῦ διαστάσεις
ὁ σὸς λογισμὸς ἐννοῶν συνιστάλη,
βλέπων μάλιστα καὶ τὰ νεῦρα τῆς μάχης,
τὸν πλοῦτον, ἐκρυέντα πρὸς τοὺς βαρβάρους.
οὐ μητρὸς οἶκτος πυρσὸν ἔμφυτον πνέων
ἐπέσχεν ὑμᾶς· οὐ τὰ τέκνα σου τότε,
οἱ ψυχαγωγοὶ μαργαρῖται τοῦ βίου,
στοργῇ δεθέντα φυσικῇ παρεκράτουν.

150 πρὸ τῆς? 158 παρελθειν PV 168 φ σ ψυχικῇ P, ψυχικῇ ed

membrorum candor? sustulit ipsum solis adustio. (145) adfirmare quidem possim, sed tamen coniicio, quod in effundendis inter labores sudoribus totus ille candor ad cor pertransierit. tibi satis non fuerunt in tyrannos bella, quos omnipotens profligavit iudicium (150) cogitatione citius et prope prima fortuna, si qua tamen est vel in tyrannide fortuna. tibi satis non fuerunt variarum sollicitudinum ex civibus, ex exteris, ex barbaris aliae cum aliis implicitae et mixtae curae. (155) tibi satis non fuerunt exercitus munia, sed in tantam pietatis studio aviditatem appetentiamque venisti, ut etiam in intimas partes penetraveris abominandae Persidos. quos vero duces aut Stagiritas habens (160) in terram processisti fortunatorum barbarorum? non immensas itineris distantias tua mens recogitans contracta est, praesertim cum videres etiam nervos belli, divitias, defluxisse ad barbaros. (165) non matris pietas insitam flammam excitans tum te distinuit, non item tui filii, pretiosae margaritae, praesidia vitae, etsi vehementi amore devin-

Digitized by Google

οὐκ εὐλαβήθης τὰς ἐνοχλούσας νόσους,
οὐ τὰς δι' ἡμᾶς ἀντιπραττούσας τύχας,
εἰ χρὴ καλεῖν με τὰς ἁμαρτίας τύχας.
ἀλλ' ὡς ἄσαρκος, καὶ μόνος δοκῶν ἔχειν
ἢ σῶμα χαλκοῦν ἢ σιδηρᾶν καρδίαν,
ἀπῆλθες, ἐστράτευσας, ὥπλισω πάλιν
εἷς ἀντὶ πάντων. ὦ φιλάνθρωπος ζέσις
πάσης ἀνάγκης δραστικῆς ὑπερτέρα.
Ποίαν, στρατηγέ, χειρὸς ἔκτασιν φέρων,
ποίαν δὲ μέχρι τῶν νεφῶν εὐρὼν βάσιν,
σεαυτὸν ἐξέτεινας, ὥστε σε φθάσαι
καὶ τὴν πρὸς ἄκρον ὑπερηρμένην τύχην
τοῦ πυρσολάτρου Χοσρόου κατασπάσαι;
ἢ δῆλον ὡς ἡ χεὶρ μὲν ἐκ τῶν ἰκμάδων
τῆς εὐσεβείας εὐκόλως ἐτείνετο,
πέτρα δέ σοί τις οὐρανῶν ὑπερτέρα
ὁ Χριστὸς ἐγγὺς εἰς βάσιν παρίστατο,
δι' οὗ τὸν ἐχθρὸν ἐν κακοῖς ἐπηρμένον
ἐκ τῶν νεφῶν καθεῖλες ἐν τῷ Ταρτάρῳ.
Ποίαν παρῆλθες μὴ τεθλιμμένος τρίβον
τῆς γῆς ἁπάσης δυσσεβῶς πεφλεγμένης;
τὸ πῦρ γὰρ εἶχῃ προσχυνῶν ὁ Χοσρόης
οὐκ εἰς τὸ σώζειν εἶχεν ἀλλ' εἰς τὸ φλέγειν.
πῶς οὖν παρῆλθες τὰς ἐρήμους ὡς πόλεις,
εἰ μὴ δι' αὐτῆς τῆς νοουμένης πύλης
ἐλθὼν ἐδείχθης ἁπλανὴς ὁδοιπόρος;

v. 171 om codices

etum retardarunt. non reformidasti tumultuantes morbos, (170) non tibi nostra causa obsistentem fortunam, si mihi fas est vocare peccata fortunam. sed veluti non constares carne, et solus haberes aut corpus aeneum aut cor ferreum, discessisti, unaque simul factus es dux et miles; (175) unus pro omnibus. o fervens humanitatis vis omni necessitate fortiori fortior! quales, o dux, supinas ferens manus, quamque usque ad nubes protendens basim te ipsum extulisti, ut praeverteres (180) et ad fastigium evectam fortunam ignicolae Chosroae prosterneres? at plane constat quod manus a vaporibus tuae pietatis facile intendebantur; petra vero tibi caelis sublimior (185) aderat prope ad basim Christus, cuius ope inimicum in malis superbientem a nubibus deiecisti in Tartarum. quale perfecisti non defatigatus iter per omnem terram impie combustam? (190) ignem enim, quem temere colebat Chosroes, non ad servandas sed ad urendas res adhibuit. quidnam igitur deserta peragrasti ut urbes, nisi quia per eam, quae mente concipitur portam

Digitized by Google

Ὢ νῦν ἀληθῆ δεικνύων τὴν πορφύραν·
πορφύρεται γὰρ εἰς βαφὴν αἰωνίαν
ἱδρῶσι τοῖς σοῖς εὐσεβῶς ἡμαγμένη.
μένει δὲ λευκή, καίπερ οὖσα πορφύρα·
καὶ τῇ νέᾳ στιλβουσα καλλιεργίᾳ,
ὅσον φορεῖται, μειζόνως λαμπρύνεται.
Χαῖρε, στρατηγὲ κοσμικοῦ γενεθλίου·
τὸν σὸν γὰρ ἆθλον πᾶσα χώρα καὶ πόλις
ἔμπρακτον οἶδε τοῦ βίου γενέθλιον.
τὸν πεντάπλουν εἰς ἄκρον ἤνυσας δρόμον
ἱδρῶν, ἐλαύνων, ἀντεγείρων, συντρέχων,
ἕως καθεῖλες παραβάτην Χοσρόην.
κατεπλάγησαν οἱ πρὸ σοῦ διφροστάται
ἐν τῇ τοσαύτῃ τοῦ δρόμου παρεκτάσει
ὁρῶντες ὑμῶν τοὺς τροχοὺς βεβηκότας.
καὶ πᾶς ὁ τῆς γῆς δῆμος ἐκ τῶν τεττάρων
ὕμνησε πλευρῶν ἐν θεάτρῳ τῷ βίῳ·
κοσμοῦσι πάντες σοῦ φανέντος τὴν πόλιν,
ἄνθη δὲ συλλέξαντες ἐψυχωμένα
στέφουσιν ὑμᾶς ταῖς προσευχαῖς ὡς ῥόδοις.
τὰς κοσμικὰς γὰρ ἐξανοίγει σοι θύρας
ὁ τῶν ἀγώνων βραβευτὴς καὶ δεσπότης,
δι' ὧν προελθὼν παγγενὴς νικηφόρος
ἔχεις ἄχραντον τὴν ἀφ' ὕψους εἰκόνα.
Οὕτως ἀπλήστως ἐκχυθεὶς πρὸς τοὺς λόγους
στέρχω δι' ὑμᾶς τὴν καλὴν ἀπληστίαν.

209 ἡμῶν P

egressus apparuisti tutus peregrinator. (195) o vere nunc ostentans purpuram! purpurascit enim ex immortali colore, cum tuis sudoribus sit pie cruentata; manetque candida, quamvis sit purpura, et novo fulget opere exornata: (200) nam quo magis usu teritur, nitet magis. salve, dux, per quem mundus renascitur: tuum enim certamen omnis urbs et regio vitae natalem sensit esse efficacem. quintuplicem perfectissime perfecisti cursum, (205) sudans, impellens, incitans, concurrens, donec deiecisti armatum Chosroam. obstupuerunt ante te aurigae, quod in tanta cursus extensione viderent tuas rotas non esse imminutas. (210) tum vero omnis mundi natio ex quattuor partibus tibi plausit in theatro vitae. omnes suam ornant te apparente civitatem, et floribus collectis vitalibus, coronant te precibus tanquam rosis. (215) tibi enim mundi late portas adaperit certaminum arbiter et dominus, ad quae processisti victor in omnibus, tenens intactam desursum imaginem. sic in sermones effusus inexplebiliter (220) per te tam pulchram

Digitized by Google

τί πρῶτον εἰπών, ποῦα συγγράφων μέσα,
τῶν ἐσχάτων σου δράξομαι προοιμίων;
ἀντεμπλοκὴ γὰρ συγκροτεῖται καὶ μάχη
τῶν σῶν ἀγώνων νῦν ὁμοῦ μεμιγμένων,
καὶ μῖξις ὥσπερ γίνεταί μοι καὶ στάσις,
ὥσπερ ῥεόντων τῶν ποταμίων τῶν ὀμβρίων
ὁ πόντιος ῥοῦς ἵσταται μεμιγμένος.
οὕτω γὰρ ἐκβλύσαντες ἐξ ἑνὸς πόρου
τῶν σῶν ἱδρώτων οἱ ποταμοὶ μεμιγμένοι
ὠθοῦσι καὶ σφύζουσιν ὥσπερ ἐκ βίας
ἄλλος τὸν ἄλλον, ἐκδραμεῖν ἠπειγμένοι
καὶ ταῖς ἀβύσσοις ἐντεθῆναι τῶν λόγων.
καί πού τις αὐτῶν εἴπερ ἐμβριθεστέρῳ
τάχει προκύψει πρὸς τὸν ἄλλον, εὐθέως
ὁ νοῦς μεταστὰς ἡδέως μερίζεται,
ὡς ἐξ ἀνάγκης λοιπὸν ἐστενωμένος
εἴργειν ἑαυτοῖς τὴν φορὰν τῆς ἐξόδου,
ἕως ὁ σὸς νοῦς καὶ τὸ πηγαῖον στόμα
λύσει τὰ πολλὰ τῶν λόγων ἐμφράγματα.
ὅμως ἁπλώσας ῥιψοκινδύνῳ θράσει
τὸν νοῦν, ἐπ' αὐτῶν νήχομαι τῶν πραγμάτων.

226 ὄμβρων codices 231 τὸν ἄλλον P, τῶν ἄλλων ed
239 λύσῃ cod

inexplebilitatem prosequor. at quid primum dicam, quae scribam in medio? an ex ultimis tuis sumam initium? hinc enim inde conflatur conflictus et pugna ex tuis agonibus una simul commixtis. (225) ac mihi quaedam veluti cietur turba et seditio, sicuti ex fluentibus imbre adauctis fluviis maris unda remanet immixta. ita enim educti ex una scaturigine sudorum tuorum fluvii permixti (230) subsilientes instant, tanquam ex impete alius post alium adacti currere, et in abyssos sermonum scribentes trudere. ac si quis forte ex ipsis magis contento cursu incumbit in alterum, repente (235) mens abrepta dulciter dividitur, ut ex necessitate demum pressa angustiis inhibeat omnibus exitus vias, donec tua mens et os tuum fontis instar perenne solvat tanta sermonum impedimenta. (240) at nunc audaci et exporrecta impavidus mente natare ipsa inter gesta instituo.

Digitized by

B.

Ῥώμη, δίκαζε τὴν ἰσόρροπον κρίσιν·
πολλῶν στρατηγῶν εὐπορήσασα φράσον
ποίῳ δοκεῖ σοι συμβαλεῖν τὸν δεσπότην;
μόνος τετάχθω, φησίν, οὐκ ἔχων ἴσον.
Ἤδη μὲν οὖν ἔσβεστο τῆς τυραννίδος
τὸ πῦρ ὁ Φωκᾶς, ἡ καταιγίς, ἡ μέθη,
ὁ τῶν καθ' ἡμᾶς συμφορῶν πρωτεργάτης,
ἡ τῶν ἐν ὕπνοις φασμάτων τιμωρία,
ὁ τὰς καθ' ἡμᾶς αἱματώδεις ἐκχύσεις
ἔχειν νομίζων εἰς τρισάθλιον κράτος,
τῆς γῆς τὸ κῆτος, τὸ πρόσωπον Γοργόνος.
οὐχ εἶλες αὐτοὺς ὡς ὁ Περσέως πλάνος,
ἀλλ' ἀντιτάξας τῷ φθορεῖ τῶν παρθένων
τὸ φρικτὸν εἶδος τῆς ἀχράντου παρθένου·
αὐτῆς γὰρ εἶχες τὴν βοηθὸν εἰκόνα,
ὅτε προσῆλθες τῇ βορᾷ τοῦ θηρίου.
καθεῖλες αὐτόν, οὐ κρεμασθεῖσαν κόρην
μίαν σεσωκώς, ἀλλὰ τὰς πόλεις ὅλας.
Τοιοῦτον οὐκ ἦν, κἂν γενέσθαι τις λέγοι,
τὸ πρὶν φονευθὲν κῆτος ἐξ Ἡρακλέους,
οἷον καθεῖλεν Ἡρακλῆς ὁ δεσπότης
κῆτος, τύραννον, οὐ μίαν φθεῖρον πόλιν,
ἀλλ' ἐκθερίζον τὴν πολιτείαν ὅλην.

τὸ ον
11 ὁ προσωπογόργονος P

II.

Roma, diiudica aequa lance iudicium: quae tot abundasti ducibus, eloquere, cui tibi videtur comparandus despota? solus ponatur, inquit, non habens aequalem. (5) iamiam extinctus erat tyrannidis ille ignis, Phocas, ille turbo, illa temulentia, nostrarum primas calamitatum artifex, de visis inter somniandum carnifex; qui nostri sanguinis effusiones (10) in sua rebatur esse miserrima potestate, illud terrae cetos, illa facies Gorgonis. non tu illum occidisti, ut de Perseo est fabula, sed obiecisti corruptori virginum tremendam effigiem intemeratae virginis. (15) eius enim habuisti adiutricem imaginem, quando occurristi voracitati belluae: ipsum occidisti, neque appensam puellam unam servasti, sed civitates universas. tale non fuit, quamvis fuisse quis dixerit, (20) cetos quod iamdiu mactatum fuit ab Hercule, quale occidit Hercules despota cetos in tyranno, non unam corrumpens urbem, sed totam

Digitized by Google

πλὴν μισθὸς ὑμῖν ἐστὶν εὐτρεπισμένος,
οὐ μῦθος ἵππῳ τῆς φθορᾶς ἀνωτέρω·
μῦθος γὰρ οὗτος καὶ κεχρωσμένος ψόφος,
εἰ μή τις, ὡς σύ, γνωστικοὺς ἔχων τόνους
ἀλληγορήσει τὴν σπορὰν τῶν ἀρσένων
ἄφθαρτον εἶναι τῇ μεταδόσει τοῦ γένους,
ἄλλου μετ' ἄλλον ζωπυρούντων τὴν φύσιν.
οὐχ οὗτος ὑμῖν, μηδὲ τοιοῦτον λάβοις
μισθὸν δι' ἡμᾶς, ἀλλ' ὀχήματος τύχοις
ζωῆς τρεχούσης εἰς ὁδοὺς ἀφθαρσίας.
Ἐπεὶ δὲ λοιπὸν καὶ τὰ τοῦ δήμου θράση
συνεκτραπέντα τοῦ τυράννου τῇ μέθῃ
ἔνοικον εἶχε τῶν μελῶν ἀταξίαν,
σχεδὸν δὲ πάντας τοὺς πολίτας ἡ πόλις
πεφυρμένους ὤδινε Κενταύρου δίκην
(τετμημένοι γὰρ καὶ κακῶς μεμιγμένοι
πρὸς τὰς ἑαυτῶν ἠσχολοῦντο συγχύσεις),
ἰατρὸς ἐλθὼν κυρίως γαληνίας,
καὶ τὰς ἀτάκτους ψηλαφῶν ἀρτηρίας,
σφύζουσαν αὐτὸς οὐ παρεῖδες τὴν νόσον,
καὶ τμητικῇ μὲν οὐδαμῶς διαιρέσει
οὐδ' αὖγε τοῖς στύφουσιν ἐχρήσω τόνοις,
μαλακτικῷ δὲ καὶ λαλοῦντι φαρμάκῳ
ἔπεισας αὐτοὺς ἐκ μόνης εὐταξίας
τὸ θηριῶδες τοῦτο μὴ νοσεῖν πάθος,

γρ. μετ' ἄλλον
30 ἄλλου μετ' ἄλλου P, ἄλλον μετ' ἄλλον ed οι
32 τυχης cod Vat

late evertens rempublicam. atqui praemium tibi est paratum, (25) non fabulosus equus corruptioni non obnoxius. fabula haec enim est et canorae nugae, nisi quis forte, ut tu, mentis intendens aciem hoc ita interpretetur, virile semen incorruptibile esse in transfusione generis, (30) altero alterius reintegrante naturam. non hoc tibi praemium, neque talem accipis mercedem pro nobis, sed currum adsequeris vitae currentis in viam immortalitatis. audax iam tandem ingenium populi (35) abreptum a tyranni temulentia domesticis assueverat membrorum dissensionibus; et iam prope omnes cives civitas deformatos pariebat, Centauris similes (divisi enim et male inter se commixti (40) suis vacabant fovendis confusionibus), cum tu medicus accedens, verus Galenus, atque inordinatas attrectans arterias, micantem intus morbum non neglexisti: at nunquam sectionibus amputationibusque, (45) nec item adstringentibus usus es remediis. sed emollienti eloquii pharmaco persuasum eis fecisti, ex bono tantum ordine hanc belluinam non nocere infirmitatem;

Digitized by Google

ἄνω δὲ μᾶλλον τὴν λογικὴν ἔχειν φύσιν,
κάτω δὲ ῥῖψαι καὶ καλῶς ἐκλακτίσαι
τὸ κτηνόμορφον τῆς ἀταξίας τέρας,
μή πως παρατραπεῖσα τῆς τετριμμένης
ἡ φατνιῶσα τῶν φρενῶν ἀταξία
τὸν νοῦν ἑαυτῇ συμπλανώμενον λάβῃ.
οὕτως ἄριστα τοὺς διεστῶτας τρόπους
τῶν δημαγωγῶν συμβιβάζεις ταγμάτων,
καὶ σύνθετόν τι ζῶον ἐξ ἐναντίων
συνθεὶς λογισμῶν εἰς ἕνωσιν ἥρμοσας,
καὶ τοὺς ἀπυσκιρτῶντας ἀλλήλων τρόπους
εἰς ἓν συνῆψας, καὶ κατώρθωσας μόνος
ὃ μὴ κατορθοῦν εὐπόρησεν ἡ φύσις.
τούτῳ θέλοντες τῷ μεγίστῳ πράγματι
μνήμην συνάψαι συμφερόντως ἡ πόλις
γράφουσιν ἡμῖν τῇ κάτωθεν εἰκόνι·
εἰ τὴν ἄνω γὰρ ἄλλον εἶχες ζωγράφον.
Ἐπεὶ δὲ πάντας, οἰκοδεσπότου δίκην,
τοὺς ἔνδον ἡμῶν ἐξεχέρσωσας τόπους,
καὶ τὰς ἐνοίκους τῶν παθημάτων φλέβας
τῷ σῷ κενώσας εὐσεβεῖ καθαρσίῳ
τῆς ἔνδον ὠμότητος εἶρξας τὴν βλάβην,
ἐκτὸς δὲ λοιπὸν καὶ τὰ τῆς Θρᾴκης νέφη
χειμῶνας ἡμῖν ἐξανέστησε μάχης,
καὶ πῇ μὲν ἡ Χάρυβδις ἡ Σκυθότροφος

49 ἔχει ed 65 εἶχε P vv. 69—132 desunt codici P

et quo magis superne rationalem habet naturam, (50) magis inferius dejicere et bene calcitrare pecudiforme dissensionis monstrum, timendumque ne aberrans a trita via quae circum praecordia stabulatur discordia, mentem secum ipsa tandem in errorem trahat. (55) sic optima ratione discordes sententias inter primores ordinum concilias, et mixtum quoddam animal ex contrariis formans consiliis ad unitatem adducis. sic dissentientium invicem ingenia (60) in unum contraxisti, et solus emendasti quod emendare nequisset natura. volentes pro tali opere maximo memoriam ponere convenienter cives tuam nobis hic deorsum pingunt imaginem: (65) sursum enim habuisti pictorem alterum. postquam autem nostra, ut paterfamilias, rimatus intus emundasti viscera, et domesticis imbutas morbis venas tua evacuisti piissima purgatione, (70) intestinae cruditatis coërcitis damnis. tum extra obortae ex Thracia nebulae procellas tibi suscitarunt belli; et qua Charybdis Scytharum

Digitized by Google

σιγᾶν δοκοῦσα λῃστρικῶς ὠδοστάτει,
πῇ δ' αὖ συνεχθέοντες οἱ Σκλάβοι λύκοι
τῇ γῇ συνῆπτον τῆς θαλάττης τὸν σάλον,
καὶ τοῖς παρ' αὐτῶν αἵμασι πεφυρμένος
ὁ ῥοῦς ἐρυθρὸς ἐκ βίας ἐγίνετο,
κἀκεῖθεν ὥσπερ ἀντερίζουσα πλέον
ἀντιπρόσωπος ἡ δυσάντητος θέα
τῆς Γοργόνος προσῆκτο τῆς τοῦ Περσέως,
καὶ πᾶς ὁ κόσμος ἦν ὁμοῦ πεφυρμένος,
σὲ δὲ στρατηγεῖν ἦν ἀνάγκη τῆς μάχης,
τυχὼν μὲν ἄλλος ἐν τοσαύτῃ συγχύσει
οὐκ ἂν κυβερνᾶν ῥᾳδίως ἠνέσχετο,
ὑμῖν δὲ δόξαν ὥστε πᾶν τὸ φορτίον,
εἴπερ δυνηθῇς, ἀντὶ πάντων βαστάσαι,
ἀπηγόρευσας τῶν σεαυτοῦ φροντίδων
καὶ σὰς ἐποίου τὰς ἁπάντων φροντίδας.
καὶ πολλάκις τὸ τόξον ἐντεῖναι θέλων
βαλεῖν τε τὴν Χάρυβδιν, εἰς τὴν Γοργόνα
τὴν πετροποιὸν τῶν θεατῶν εἰκόνα
στραφεὶς ἐπέσχες τὴν βολὴν ἠπειγμένην.
καὶ δὴ κατ' αὐτῆς ἀντιβάλλοντες βέλος
ἀνθεῖλκον ὑμᾶς οἱ φιλάρπαγες λύκοι.
χρόνῳ δὲ μικρῷ συγχροτῶν ἑκατέρεις
μίαν κατ' αὐτῶν τριπλοκίνδυνον μάχην.
Ἐπεὶ δὲ ταῦτα τῆς ἀνάγκης τὰ ξίφη

94 ἀντιβάλλοντας? 96 ἑκατέρως ed

altrix tacere simulans grassabatur clanculum; (75) qua vero turmatim ruentes Sclavi, ut lupi, simul terram miscebant et mare, ac ex ipsorum sanguine contaminata unda vim passa fiebat rubra. procul autem, tanquam ad pugnandum aemula, (80) nobis contra truculentior aspectu Gorgon est obiecta Gorgone Persei. et iam universus orbis erat conturbatus, te vero ad bellum exire erat necessitas. alter fortasse in tanta rerum confusione (85) haud facile hoc totum gubernare valuisset. tibi vero visum, quod totius oneris sarcinam quam belle posses gestare pro omnibus. tum valedicto tuis sollicitudinibus tuas effecisti omnium sollicitudines. (90) ac saepe telum cum velles intendere, et Charybdim in Gorgonem immittere, imaginem vertentem spectatores in lapides, conversus cohibuisti contortum iaculum. quippe in ipsam mittentes alia ex parte spicula (95) te retraxerunt lupi rapacissimi, ac brevi futurum haec animo versans dixisti unum in ipsos bellum, sed triplicis periculi.

Digitized by Google

κοιναῖς καθ' ἡμῶν προσβολαῖς τεθηγμένα
ταῖς σαῖς μερίμναις ἐν βραχεῖ διῃρέθη,
χειμὼν δὲ λοιπὸν οὐ μόνον τῶν πραγμάτων,
καὶ τῆς φορᾶς δὲ τοῦ χρόνου κατεκράτει,
ἐν ᾧ μάλιστα ταῖς μερίμναις εἰσόδους
τῆς νυκτὸς ὠδίνουσιν αἱ παρεκτάσεις,
γνώμης ἐγίνου τὰς ἀπ' ἄκρον ἡλίου,
ὡς ἦν ἐφικτόν, ἐκτεμεῖν περιστάσεις·
πηγὴν γὰρ ἤδεις τῶν κακῶν τὴν Περσίδα.
καὶ δὴ τὸ πρᾶγμα σχηματίζων ἐπλάσω
σαυτὸν παρασχεῖν τοῖς πρὸ ἄστεως τόποις,
οὐχ ὥς τι τερπνόν, καὶ μάλιστα τοῦ χρόνου
χειμῶνος ὄντος, εὐπορεῖν εἰθισμένους,
ἀλλ' ὥστε τοῖς σοῖς μηδαμῶς βουλεύμασι
τὰ τῶν πολιτῶν συμπλέκεσθαι πράγματα,
μηδ' αὖ γενέσθαι βλαπτικοῖς κατασκόποις
ἔκδηλα τῶν σῶν σκεμμάτων τὰ δόγματα·
καλύπτεται γὰρ ὡς νέφει κατάσκοπος
ὄχλῳ παρεισδύς, καὶ δυσεύρετος μένει.
ἐκεῖσε γοῦν, κράτιστε, συλλέγων ὅλον
τὸν νοῦν σεαυτοῦ καὶ σχολῇ σοφῇ τρέφων,
πάσας ἀνέγνως διατάξεις τῶν νόμων
τὰς ἐξ ὅπλων καὶ πραγμάτων ὡρισμένας.
ἀλλ' ἦν τὰ κρυπτὰ τοῦ σκοποῦ σου δόγματα
λόγων ἀφορμαὶ τοῖς λαλεῖν εἰθισμένοις,

123 τοὺς λαλεῖν εἰθισμένους ed

itaque postquam tot furentes gladii in nos uno impete facto constricti (100) tua cura sunt celeriter divisi, iam tandem hiems non operas tantummodo, sed etiam cursum contrahebat temporis. tempus erat quo potissimum curis introitum noctis praebent longae extensiones. (105) tum cogitasti ut instantes ab ultimo Oriente, quantum fieri posset, calamitates averteres: fontem enim malorum sciebas esse Persidem. et iam rem animo molitus simulasti te ipsum conferre in suburbia, (110) non ut qui delicils, cum praesertim tempus instat hibernum, in more habent diffluere, sed ne tuis ullatenus consiliis civium interniscerentur negotia, neque fieret perniciosis speculatoribus (115) aperta tuarum cogitationum voluntas. absconditur enim, velut nube, explorator clam turbae immixtus, et inventu est difficilis. ibi igitur totam colligens, o fortissime, tuam mentem, et otio sapienti nutriens, (120) omnes relegisti constitutiones legum circa res bellicas et civiles praefinitas. sed ex occultis tuae mentis consiliis loquendi occasio capta est a garrulis, queis lu-

Digitized by Google

παρ' οἷς ὀλισθήσασα τῆς ἔσω θύρας
ἡ γλῶττα φεύγει καὶ βοᾷ πλανωμένως.
ὅμως συνεῖδες ταῦτα συγγνώμην ἔχειν·
ἔδοξε γάρ πως ἐξ ἀνάγκης εὐλόγου
τοῦ πρὸς σὲ φίλτρου δυσφορεῖν ἡ κοινότης,
οὐκ ἐκ φθόνου τὴν γλῶτταν ἠρεθισμένοι
(τοῖς βασκάνοις γὰρ οὐ φθονοῦνται φροντίδες)
ἀλλ' οὐ στέγοντες τὴν ἀπουσίαν βλέπειν,
κἂν πολλάκις τυχώσιν ὠφελημένοι.
Ἐνταῦθα τὸν πρὶν Ἠλίαν μιμούμενος.
καὶ ταῖς ἐρήμοις ἐμβατεύων ἐτρέφου
οὐ βρῶσιν, ὡς ἔδειξας, ἀλλὰ φροντίδας·
οὐκ ἦν γὰρ ἔργον πολεμικῶν συνταγμάτων,
ὃ μὴ μετῆλθες τῇ σχολῇ τῶν σχεμμάτων
τυπῶν, προτάττων, εὐτρεπίζων, προσγράφων,
καὶ σχηματουργῶν τῆς μάχης τὰς εἰκόνας
ἄλλοις, σεαυτῷ, τῷ στρατῷ, τοῖς ἔθνεσιν,
ὡς ἄν τις εἴπῃ περιβαλὼν ἐν συντόμῳ,
πρὸ τῶν ἀγώνων τοὺς ἀγῶνας συλλέγων
καὶ τὴν νίκην δρῶν ἐντελῶς πρὸς τῆς μάχης.
Ἄλλοι μὲν οὖν γράψουσιν, οἷς δοκεῖ φίλον,
ὄρη, φάραγγας καὶ στενὰς διεξόδους,
καὶ τὰς πετρώδεις ἐξοχὰς καὶ δυσβάτους,
δι' ὧν παρῆλθες ὡς πνοὴ ταχυδρόμος,

136 ἔργων codices et ed ib. πολεμικῶν P, μαχίμων ed
137 μετῆλθε codices et ed

brica extra septum dentium (125) effugit lingua, et falsa garriens clamitat. attamen nosti haec esse digna venia: visi enim sunt iuste et necessario ob quoddam in te philtrum id aegre ferre cives non autem ex invidia linguam mouere (130) (invidi enim curis non invident), sed quod nequirent tuam absentiam ferre, quamvis saepe tuam opem essent experti. tu priscum interea imitatus Eliam, atque in eremis degens, vescebaris (135) non cibo, ut videbaris, sed curis, (nulla enim erat res bello parando necessaria, quae non occuparet tuae mentis ostium) formans, disponens, apparans, describens, et repraesentans varias belli imagines, (140) tibi atque aliis, militibus et gentibus, atque, ut quis omnia complectens dixerit, ante praelia recensens praelia et ante pugnam referens plenam victoriam. at scribent alii, queis haec sunt cordi, (145) montes et valles et angustos exitus, et scopulosos vertices et impervios, quos pertransisti, ut spiritus celerrimus, quosque nec

ὡς οὔτε πέτραις ἐκ βελῶν ἀφιγμέναις
ἔνεστι βάλλειν, οὔτε μὲν ὀρύγμασι
τὴν γῆν ὑπογλύφοντας ἑλκύσαι κάτω.
ἀλλ' εἰσὶ τείχη τοῖς ἐναντίοις ὄρη,
τὰς κλεῖς ἔχοντα τῆς ὁδοῦ πεφραγμένας,
ἠβουλόμην δὲ καίπερ ὢν βραδυγράφος
τὴν συλλογήν σου τῶν στρατευμάτων γράφειν,
τὴν εἰς ἅπαν γῆς ἐσκεδασμένην μέρος,
βουλαῖς δὲ ταῖς σαῖς ἐν βραχεῖ συνηγμένην.
οἱ σοὶ γὰρ αὐτοὺς ἦγον ἐκτικοὶ λόγοι,
ὡς εἴ τις ἄλλος ἐκ μιᾶς ὑδραργύρου
σύρει τὰ χρυσᾶ συλλέγων σπαράγματα.
πλὴν ταῦτα σιγῶν καὶ τὸν Εὐφράτου πόρον,
δι' οὗ τρέχων παρῆλθες Εὐφράτου πλέον,
τὴν δραστικήν τε καὶ μετ' ἔργων ἐμπόνων
ὡς ἐν παρέργῳ συμφορᾶς τοῦ δ' ὁ βίος,
εἴγε προσήκει συμφορᾷ παρεικάσαι
τὴν εὐσεβοῦντι δεσπότῃ πορθουμένην,
ἢ δυσσεβοῦντι Χοσρόῃ σεσωσμένην,
ἤδη πρόσειμι τῇ Δαραρτάσει πόλει.
ταύτην δέ φασι Περσικῶν ὁρισμάτων
εἶναι βορειαν, τὴν δὲ πρὸς Νότον θέσιν,
ὅσον πρὸς ἡμᾶς, ἀντικειμένως ἔχειν.
καὶ τὸν κατ' αὐτῆς ἐν βραχεῖ παραδρόμῳ
καμπτῆρα τῷ τρέχοντι μορφώσω λόγῳ.

152 ἔχονται ed, ἔχοντας P 157 οἱ σοὶ] ὅσοι codices et ed
162 τε add P

saxis ballistis immissis fas est oppugnare, neque item foveis (150) subtus humi effossis prosternere. ita plane montes sunt hostibus moenia: fauces tenent itineris praestrictas. atque hic ego vellem, quamvis rudis scriptor, ut exercitum collegeris describere, (155) et ut in omnem terrae partem dispersum tuis consiliis in unum statim contraxeris: ita enim ipsos coëgit tua conciliatrix oratio, ut si quis alter unius ope hydrargyri auri ramenta contrahens colligat. (160) sed haec omitto, atque Euphratis transitum quem traiecisti ipso Euphrate citius, illamque magnam, quae post labores improbos velut in parergo vitae obtigit calamitas, si tamen licet calamitati id conferre, (165) quod dicas melius a pio despota esse eversum quam ab impio Chosroa servatum. atque iam accedo ad civitatem Darartasim, quam dicunt habito ad Persica confinia respectu borealem esse, ad Austrum vero esse sitam, (170) quantum ad nos, atque e regione oppositam: et brevi in ipsam

Digitized by Google

Τὸν Ἀρτασὴρ γάρ, δοῦλον ὄντα τὴν τύχην,
τυραννικῷ λέγουσι καὶ θρασεῖ ξίφει
Πάρθους ἀποστήσαντα τοῦ τότε κράτους
εἰς αἰχμάλωτον ὅνπερ ἥρπασε θρόνον,
ἀντενθρονίζειν ἐν κακοῖς τὴν Περσίδα.
χρόνους δὲ συλλέγουσιν, ὡς φασί, δέκα
σὺν ἓξ διαδραμόντας ἑξηκοντάσιν,
ἐν οἷς τὸ πικρὸν τοῦδε τοῦ σπόρου γένος
ἐξ αἱμάτων ὤδινεν αἱμάτων γόνον.
ἐν γὰρ τοσαύτῃ τοῦ χρόνου παρεκτάσει
ἐναλλαγὴν οὐκ ἔσχε τῆς μιαιφόνου
σειρᾶς ἐκείνης ἡ δυσέκλυτος δέσις,
ἀλλ' ἐκ τέκνων εἰς τέκνα συμμετεπλάκη
ὁ δεσμὸς οὗτος ἐμφραγαῖς πεφυρμένος,
καὶ πᾶς παρ' αὐτοῖς δυσμενὴς βροτοκτόνος
ἔσπειρε τέκνον εἰς γονὴν πατροκτόνον,
κἀκεῖνος αὖθις ὡς ἐχίδνης οὐσίαν
τὸν κλῆρον ἀντέπεμψεν εἰς τοὺς ἐγγόνους.
καὶ ῥοῦς ἐχεῖτο τοὺς φόνους ἐπιρρέων,
ἕως πλατυνθεὶς εἰς ἀμέτρητον χύσιν
ἔστηκεν ἐνθεὶς εἰς βυθὸν τὸν Χοσρόην·
ἔδει γάρ, οἶμαι, τῆς Ἰοκάστης τὸν βίον
ζηλοῦντας αὐτοὺς τῷ παραλλήλῳ φθόνῳ
πρὸς τὰς ὁμοίας συμφορὰς ἀνατρέχειν.
ἐκεῖνος οὖν ἔκτιζε τήνδε τὴν πόλιν

190 ἐχγόνους P 192 φ χύσιν P

excursu deflectens gyrum conficiam festinante sermone. quippe Artaserem, qui fuit servus origine, per vim atque audaciam ferunt stricto ense (175) ab eius, cui suberant, potestate Parthis abductis ad servilem, quem arripuit, thronum, rursus in malis locasse thronum Persidis. annos autem qui supputant, aiunt sexdecim supra sexaginta iam excurrisse, (180) ex quo crudele huiusce seminis genus a caedibus in caedes prolem peperit. in tanto enim temporis spatio nullam passus est vicem sanguinariae huius catenae nexus insolubilis, (185) sed ex natis in natos insertus est strictius hic nodus, cruentis inquinatus caedibus. itaque omnis ex ipsis homicida barbarus natum progenuit sui seminis parricidam; et ille rursus, tanquam viperae substantiam, (190) suam transmisit hereditatem ad nepotes. atque ita rivus manavit in caedes perennis, donec diductus ad immensam effusionem stetit immisus in gurgitem Chosroae. oportebat enim, puto, ut qui Iocastae vitam (195) pari inter se studio invidiae aemularentur, in pares calamitates concurrerent. ille

Digitized by Google

εἰς πύργον ἄκρον, εἰς ἀπόρθητον τόπον,
εἰς τεῖχος, ὡς ἔδειξε, τῆς ἁμαρτίας.
ἐκεῖ γὰρ εἶχε Χοσρόης καὶ τοὺς Μάγους
καὶ τοὺς ἑαυτοῦ προστάτας τοὺς ἄνθρακας,
δεινῇ κρατηθεὶς εἰκότως ὑποψίᾳ,
μὴ τοὺς σιβαστοὺς αἰχμαλώτους ἁρπάσῃς.
ἀλλ' αὐτὸς ἐλθὼν ὥσπερ ἀστραπῆς τάχος,
καὶ τὸν ἐπ' αὐτοῖς σχηματουργήσας φόβον
(φόνον γὰρ αὐτὸς οὐδὲ βαρβάρων θέλεις,
εἰ μὴ καθ' αὑτῶν ἀσπάσοιντο τὰ ξίφη),
στήσας τε πολλὰς μηχανὰς τῶν ὀργάνων,
κριούς, χελώνας, πετροπομποὺς σφενδόνας,
φράξας τε τὴν φάλαγγα καὶ τείχει νέῳ
τὸ τεῖχος αὐτῶν ἐμπερικλείσας ὅλον,
ἅπαντας ἔνδον εἶλες ἐκ μόνου φόβου.
Πρῶτον μὲν οὖν, κράτιστε, τῶν σκύλων ὅλων
ἀπηνθράκωσας τοὺς θεοὺς τῆς Περσίδος,
δεκτὰς ἀπαρχὰς τῷ θεῷ σου προσφέρων
τὰ τῶν προπάππων Χοσρόου κειμήλια.
σβεννὺς γὰρ αὐτοὺς ἔφλεγες τὸν Χοσρόην,
οὐχ ὥσπερ ἐχθρὸς τοῦ πυρὸς τῆς οὐσίας
(ὅλος γὰρ εἶ πῦρ τῷ θεῷ συνημμένος)
ἀλλ' ὡς ἐλευθέραν τε καὶ σεσωσμένην
θέλων προσάξαι τῷ θεῷ καὶ τὴν κτίσιν.
ἀπηλλάγη γὰρ καὶ τὸ πῦρ μολυσμάτων

199 εἰς P, ὡς ed 210 καὶ] τῷ codices et ed 213 μὴν ed

igitur hanc ipsam urbem condidit in modum excelsae turris, loco inexpugnabili, tanquam murum, ut apparuit, peccati. (200) ibi enim habebat Chosroes et Magos et sibi adscitos praesides carbones: in fortem adductus, ut par est credere, suspicionem, ne quos colebat, captivos abduceres. tu vero accedens, tanquam vis fulminis, (205) terrorem ipsis undique repraesentasti: non enim caedes barbarorum volebas, nisi in te prius gladios constringerent. eductis autem multis machinarum organis, arietibus, testudinibus, saxa iacientibus fundis, (210) et munita phalange novo scutorum muro, eorum moenia late circumclusisti, omnesque sunt intus deprehensi sola formidine. hoc igitur primum spoliis dedisti initium; in carbones redegisti deos Persidis, (215) acceptas deo tuo offerens primitias avita Chosroae cimelia: illos enim extinguens combussisti Chosroam, non quod sis hostis igneae substantiae (omnis enim ignis est deo succensus), (220) sed quod liberam et liberatam velles offerre deo etiam creaturam. vere enim liberatus est ignis

Digitized by Google

τῇ προσκυνήσει μᾶλλον ἐξυβρισμένον,
ἔχει δὲ τιμὴν τὴν καλὴν ἀτιμίαν,
τῇ σῇ καθαρθὲν εὐσεβεῖ καθαιρέσει,
καὶ συμφερόντως δυστυχεῖν ἠνέσχετο,
καλῶς τεφρωθὲν ἢ κακῶς ἀνημμένον.
Οὕτως ἐκεῖνο πᾶν τὸ πῦρ κατασβέσας,
ἀφῆκας οὐδέν, πλὴν ὅσον λαλεῖν ἔδει,
σπινθῆρα μικρὸν εἰς τὸ φλέξαι Χοσρόην.

a profanationibus, cui adoratio fuerat contumelia; et nunc honoris habet loco pulchrum dedecus, (225) quod tua se sentiat pia destructione purgatum; et lucro apponit illatum sibi damnum, potius bene extinctus quam male accensus. sic totum illum ignem extinxisti, nil prorsus reliquisti nisi, ut ita dicam, (230) parvam scintillam ad comburendum Chosroam.

Digitized by Google

IOSEPHI MARIAE QUERCII

IN GEORGII PISIDAE CARMINA

MONITA ET ADNOTATIONES.

Digitized by Google

DE EXPEDITIONE PERSICA

M O N I T U M.

Luctuosissimum ac pene deploratum fuisse rei publicae statum tum cum, extincto Phoca, Heraclius regno potitus est, unanimi omnium scriptorum consensione confirmatum est. nimirum cives inter se divisi intestinis flagrabant odiis, et mutuis caedibus madebant; Abares in proxima loca recepti et veluti civitatis iure donati, sed animo semper agrestes et crudeles, novas in dies turbas ciebant; barbari e Scytharum genere in Romanas provincias undique confluentes incredibiles calamitates in unum comportabant; ac Persae quidem Mesopotamia universa, Syria, Aegypto, Palaestina et Phoenicia occupatis, Chalcedonem usque delati, tam dira Cpolitanis minabantur, ut parum abfuerit quin totum imperium una cum ipso nomine penitus deleretur. igitur in tanta temporum calamitate et nequitia imperatorem desiderabat res publica, qui plurimum polleret pietate consilio, et militari scientia. huiusmodi plane virum, qualem rerum condicio postulabat, ac verum heroa Homericis heroibus longe anteferendum et ipso Alexandro maiorem fuisse Heraclium contendit Pisida in hisce tribus *Acroasibus,* in quibus de prima in Chosroam huius nominis secundum Persarum regem expeditione agit. equidem fateor me ad maiorem animo concipiendam de Heraclii virtute opinionem ex huiusce poëmatii lectione fuisse excitatum, quamvis mecum ipse reputarem esse fortasse nonnulla, quae ex ingenio scribentis ornata et poëseos coloribus illustrata plus nimio mentem animumque percellerent. non enim est negandum Pisidam plerumque uti stilo turgido et inflato, ac tum praecipue ampullari in arte, cum Heraclium et Sergium laudat, quamvis saepe tamen profiteatur et auribus inculcet, se non modo quid falsi Heraclii laudibus nunquam addere, sed nonnihil potius ex ipsis deterere (*Acroas.* 1 43). ceterum, ne de malis ecclesiae loquar, utinam, quam fuit regni Heraclii gloriosum initium,

Digitized by Google

fuisset et finis; et quantum ipse imperator fuit in debellandis Persis fortis et accensus, tantum etiam de Mahumedanis reprimendis, statim ac in perniciem Christiani nominis erumpere coeperunt, sollicitus exstitisset! verum quod ad Pisidam spectat, quae ipse nobis hic refert, *αὐτόπτης* quidem narrat: fuit enim comes Heraclii in hac prima expeditione, ut ex variis locis harunce Acroaseων patet clarissime. quare non videtur ei fides deneganda in iis quae in primo bello Persico acta fuisse memorat. certe Theophanes, qui res ab Heraclio gestas persequitur, non modo testem adhibet Pisidam, sed eiusdem verba et sententias in suam rem transfert tanta fiducia, ut eius integros iambos suae narrationi intexere atque consuere non dubitaverit; quod ex nostris adnotationibus fiet manifestum. bellum, quod Pisida describit, prope fines Persicos ultra montem Taurum, anno imperii Heraclii 12, Christi 622 actum est. Heraclio autem in urbem post annum reverso noster Georgius, qui imperatorem fuerat secutus, de re feliciter gesta hoc tripartito libello, ut videtur, gratulatus est, quem in plenum suae erga ipsum observantiae veritatisque testimonium ei laetus obtulit: ait enim Acroas. 3 379: *σοὶ τόνδε πλεκτὸν στέφανον ἐξ ἀκηράτου λειμῶνος ἄρτι τῆς ἀληθείας φέρω.* atque haec quidem, ut alia plurima, non poëtice tantum, sed pompose splendide et *πανηγυρικῶς* dicta esse facile quisque intelliget. ac, ut mea plane est sententia, sive materiem sive formam spectes operis, panegyricus inscribi et vocari merito posset hoc poëmation. nimirum iam diu ante Pisidam in more receptum erat ut poëtae, quibus ad longum poema conficiendum pares vires non erant, poematia scriberent, quae modestiore titulo ornata *panegyricos, carmina et silvas* vocabant. fidem faciunt apud Latinos silvae Statii, varia carmina Claudiani, et panegyricus Corippi; quae omnia parum aut nihil differunt ab acroasibus Pisidae. *ἀκροάσις* quidem proprie sonat *auscultatio*, perraro tamen haec vox eo sensu usurpata invenitur. at sophistae, cum quid magnum se esse dicturos pollicerentur, *ἀκροάσεις ἐπαγγέλλειν* et *ποιεῖσθαι*, *quid dignum, quod audiretur, enunciare et tradere* dicebantur: unde patet *ἀκροάσεις* fuisse sophistarum *declamationes* et de quacunque re illustres expositiones, quod late demonstratur a Cresollio *in Theatro Vet. Rhet. lib.* 2 *c.* 5. sed hunc plane titulum adhibuit Pisida, non quod sophistarum more ingenii sui vires extolleret, sed quod iamdiu usus invaluerat ut huiusmodi poematia *ἀκροάσεις*, id est *recitationes*, vocarentur, eo quia saepe in magna populi frequentia, et coram iis ad quos laudes ipsae pertinebant, recitabantur.

Digitized by Google

IN EXPEDITIONEM PERSICAM ADNOTATIONES.

Acroas. 1 v. 1. *τὰς ἀΰλους*] id est *φύσεις*, *οὐσίας* vel *τάξεις*, *immateriales substantias*, hoc est angelos, quos dum *materia expertes* vocat poeta, materiem terrestrem, qua nostra corpora constituuntur, et ipsis excludere voluisse certum est: eodem enim sensu *ἀΰλους* hic appellat, quo alii scriptores ecclesiastici ipsos *ἀσωμάτους* nominarunt. secutus est enim veterum patrum sententiam, qui circa angelorum substantiam definiendam haesitantes, omni materia expertes nunquam, sed vel caelestibus vel aëreis corporibus praeditos dixerunt. rem luculentissime demonstrat Ioh. Lamius in Dissert. contra Burnetium, quae adiecta est Epist. 7 Mich. Glycae inter *Delic. Erudit. p.* 200. ita autem visum esse Pisidae, constat ex *v.* 167 *et seq. Hexaëm.* ibi enim qua ratione describeret angelos ignorans, *ἀδήλους οὐσίας* eos appellavit; et ibid. v. 903 *ὕλην ἄϋλον*, *materiem immaterialem*, eosdem nominavit, ut materia quidem, sed subtili et a communi ac terrestri plane diversa, eos constare declararet, quod mox v. 4 confirmat.

4. confer *Hexaëm.* 902.

5. vide quae de verbo *δεικνύειν* adnotavimus ad *Hexaëm.* 168.

6. *Hexaëm. v.* 164: *διαφλέγων μὲν καὶ πυρῶν τὴν αἰθέρα.*

7. simili modo dei immensitatem describit *ibid.* 895 *et seqq.*

21. Persarum impietatem circa idolorum cultum exagitans, ludit in voce *γνήσιον legitimum* et *νόθον spurium*. legitimum est vera religio, spurium est superstitio. ad verbum verteres: *quibus* lex est *pro legitimo* retinere quae sunt spuria, et spurium ubique admiscere legitimis. vide *infra v.* 32. ceterum Persas reprehendit quod divinae veritati, quam ex sacris scripturis haustam receperant, superstitionum tenebras offuderint. neque enim infitiandum videtur ethnicos historiam sacram ad impias fabulas detorsisse; quod Augustinus Steuchus in suis *de perenni philosophia* libris luculenter ostendit. ac plures quidem ex ss. patribus idem antea evicerant. hinc Graeci philosophi *κλέπται καὶ λῃσταί* passim audiunt apud Clementem Alex., qui *Strom.* 5 *p.* 360 *eos a Mose et prophetis praecipua dogmata non grate accepisse* concludit. sed perspectissime cum Pisidae sententia consonant, quae Theophylactus Simocatta habet p. 142 7 ed. Bonn.

24. antiquissimis temporibus Persas veneratos esse solem ex multis auctorum testimoniis colligitur. ea religio retenta est a Parthis, qui Persarum imperio potiti sunt. equum autem soli

Digitized by Google

gratissimam hostiam immolabant. causam adsignat Ovidius *Fast.* 1 386. vide Brissonium de reg. Pers. princip. lib. 2. nemo tamen, quod sciam, dixit quod Pisida affirmat, equum apud Persas habitum esse deum. Herodotus quidem *lib.* 7 *p.* 401 equos quosdam Iovi sacros in Perside fuisse narrat. nec ab Herodoto dissentit Iustinus, qui lib. 1 10 5 equos soli sacratos habuisse Persas testatur. sed cum Pisida fere concordat Curtius, qui 3 3 pompam et ordinem, quo agmen Darii procedebat, describens ait: *currum deinde Iovi sacratum albentes vehebant equi. hos eximiae magnitudinis equus, quem solis appellabant, sequebatur.*

26. ne huius quidem ritus ullum inveni vestigium. verum si Pisidae auctoritas non est omnino contemnenda, quem rerum sui temporis ignarum nunquam dixero, id ita accipiendum puto ut equum Persae, si bene eis res eveniret, adorarent, si vero male, virgis caederent.

32. ignem et aquam ad haec usque tempora Persas adorare testantur, qui de Persarum moribus in suis *ὁδοιπορικοῖς* scripserunt. quam autem antiquis legibus ea esset inter eos recepta et constituta religio, praeter Herodotum et Strabonem aliosque veteres scriptores, tradunt Brissonius *loc. cit.* et Thomas Hyde *de vet. Pers. relig. c.* 8. qui tamen non est audiendus in eo, quod assumit veteres Persas ex Abraham veram religionem petiisse, ignique et soli civilem tantum cultum exhibuisse; quae sententia ut nova et falsa disertissime refutatur a Montfauconio *Antiquit. illustr. tom.* 2 *part.* 2 *p.* 395. facile enim Hydaeo concesserimus unius omnipotentis dei cognitionem habuisse Persas, dummodo ipse contra, superstitiosum fuisse cultum quo eius maiestatem prosequebantur, non deneget. nam, ut aiebat Clemens Alex. *Cohort. p.* 57, *ἀγάλματα μὲν θεοῦ οὐ ξύλα καὶ λίθους ὑπειλήφασιν ὥσπερ Ἕλληνες, οὐδὲ μὴν ἴβιδας καὶ ἰχνεύμονας καθάπερ Αἰγύπτιοι, ἀλλὰ πῦρ τε καὶ ὕδωρ ὡς φιλόσοφοι.* quae esset Persarum religio, paucis exposuit Herodotus 1 131.

41. quid hic agat Celticus Rhenus, plane non video. atque ego sane mallem, quid voluerit Pisida, me nescire fateri, quam inanibus coniecturis te detinere. verum ne vitio mihi vertas, quod alioquin garrulus hic obmutescam, ita ariolor. Celticum Rhenum nominans Pisida funestam illam cladem fortasse designat, quam Sigebertus, Rheno traiecto Hunnis in Franciam irrumpere conantibus intulit circa annum Chr. 570. vide *de rebus Franc.* scriptores, qui relatam a Sigeberto insignem cladem describunt. itaque magis strenue contra Persas se gessisse Heraclium in Oriente quam contra barbaros Sigebertum in Occidente forsan innuit poëta; nisi etiam malis non ad Sigebertum sed ad Dagobertum Franciae regem respexisse, qui quo tempore Heraclius cum Persis pugnabat, Saxones primum et deinde Sola-

Digitized by Google

vos tanta virtute animique constantia devicit, ut gravi vulnere acceptо, ipso speciosior sanguine et ipso periculo factus augustior, hostium terga praecidere nunquam destiterit. Quenc. quem latebat Nonni (46 56) *Ῥῆνος ἀσημάντοιο θεμιστοπόλος τοκεῦος* et quae Gesnerus attulit ad Claudian. Rufin. 2 112.

51. Erasmus *in Adagiis p.* 862. *τύχη Εὔριπος*, et Pindarus *Pyth.* 3: *ὄλβος δ' οὐκ ἐς μακρὸν ἀνδρῶν ἔρχεται.*

58. confer. *Hexaëm.* v. 348 *et seq.*

60. codex in margine habet *πάντας* [*πάσας?*]. inutilis emendatio: nam vox *πάντας* respicit ad *φύσεις*. de sermonis vi ad res quascunque exornandas accommodata noster etiam *in Abaricis v.* 169 *et seq.*

64. ludit, ut patet, in verbo *γράφειν*, quod aeque scribere ac pingere significat.

66. sumpta occasione ab eloquentiae facultate, quam de re quacunque diserte et concinne posse dicere recte decernit, ita in laudes Homeri excurrit, ut eum potius carpat eo quia verae virtutis, qualis heroem decet, non habuerit cognitionem, siquidem eam quam ipse Homerus exhibet herois imaginem, tanquam minus aptam Heraclio repraesentando respuit, et quae sit unica virtus quae virum faciat illustrem, quaeque in Heraclio maxime enituit, exponit. at de Homeri laudibus quid oportet dicere? videsis Dionysium Halicarnasseum *de compos. verb. tom.* 2 *p.* 51, qui Homerum vocavit *κορυφὴν ἁπάντων καὶ σκοπόν, ἐξ οὗ πως πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα καὶ πᾶσαι κρῆναι.* celebre autem est Ovidii elogium *Amor.* 2 9 25, quod cum Pisidae laudibus concordat: *adiice Maeoniden, a quo, ceu fonte perenni, vatum Pieriis ora rigantur aquis.*

68. iuvenum mentes ex Homeri lectione ali et fecundari dicens, eius poëmata etiam Christianis in deliciis fuisse, ni fallor, demonstrat.

70. Galaton pictor, Aeliano *Var. Hist.* 13 22 auctore, Homerum repraesentavit *ἐμοῦντα, τοὺς δὲ ἄλλους ποιητὰς τὰ ἐμημεσμένα ἀρυομένους*; quam picturam forsan innuit noster.

72. Homerum non habuisse perfectam virtutis cognitionem videtur adserere. ipsum virtutes non seiungendas *διττοῖς μερίζειν τῶν λόγων νοήμασι* ea de causa opinor dicit, vel quia, ut Plutarchus *lib. de aud. poët.* ait, *διὰ μὲν Ἰλιάδος ἀνδρείαν σώματος, διὰ δὲ τῆς Ὀδυσσείας ψυχῆς γενναιότητα παριστᾷ*, et sic virtutem activam a contemplativa disiungit; vel quia omnia quae tradit Homerus non tam ad mythicum sensum, quem statim praeferunt, quam ad ethicum intus latentem sint expendenda, ut idem Plutarchus *ibid.* et Maximus Tyrius *Dissert.* 16 luculenter probant. sed primo nobis magis adridet sententia quam Maximus confirmat. quamvis enim ille Homerum summopere suspexerit, illud tamen videtur concedere quod Pisida reprehendit, nullum

Digitized by Google

plane esse inter tot Homericos heroas quem omni virtutum genere cumulatum deprehendas, sed *τὰς ἀρετὰς νενεμημένας κατ' ἄνδρα, τὴν μὲν ἀνδρείαν κατὰ τὸν Αἴαντα, τὴν δὲ ἀγχίνοιαν κατὰ τὸν Ὀδυσσέα, τὸ δὲ θάρσος κατὰ τὸν Διομήδην, τὴν δὲ εὐβουλίαν κατὰ τὸν Νέστορα.* itaque si quis viri, qui sit omnibus numeris absolutus, ideam velit habere ex Homero, omnes hasce virtutes in singula capita distributas in unum redigat oportet; quod sane non infitiatur Maximus: nam *οὕτως* ait *εἰκόνα ἡμῖν ὑποτίθεται χρηστοῦ βίου καὶ ἀρετῆς ἀκριβοῦς.* videsis etiam Plutarchum in *Orat. post. de fort. Alexandri p.* 343.

74. quam in natura boni definienda fuerint Graeci inter se dissentientes et incerti, patet ex solo Ciceronis libro *de finibus.* itaque si neque sequioribus temporibus ullam certam definitamque ea de re habuerunt scientiam celeberrimi philosophi, mirandum plane non est eam non esse tam cito assecutum Homerum, siquidem nonnisi *χρόνου δεῖξαντος* Plato et Aristoteles ad hanc vitae lucem protracti suos libros ediderunt, in quibus methodo quadam scientifica, prout illis facultas tamen fuit, ethices praecepta tradiderunt, atque ex solo bono, tanquam ex uno fonte, omnes virtutes emanare demonstrarunt. ex hisce omnibus patet Pisidam nonnihil voluisse de gloria Homeri deterere, eosque confutare qui eum omnis scientiae patrem et magistrum appellabant. confer Gisberti Cuperi *Apotheosim*, in qua poëtarum principis laudes cumulatissime recensentur, et Friderici Reimanni *Iliadem*, in qua eiusdem vitia sive maculae deteguntur. in codice Vaticano imperita manus voci *χρόνου* vocem *τόνου* superius scripsit.

75. *καὶ τῶν*, id est *ἐχόντων.* consule, si placet, Aristotelis Ethica, qui prae omnibus subtilius et enucleatius de omni virtutum genere disseruit.

76. si Homerus Heraclium cognovisset, suos heroas, ut decet, omni virtutum laude cumulatos, non uno aut altero tantum titulo conspiciendos exhibuisset.

79. en quae esset virtus Heraclii, animi integritas perfecta, quae virtutes omnes complectitur.

81. sub quadriformi, sed tamen unico aspectu pingendum fuisse Heraclium et verum quemcunque heroa dicit Pisida ad quattuor virtutes respiciens, quae vulgo *cardinales* vocantur. ita *in Hexaëm.* 170 *τετραμόρφους* vocat angelos, ut eorum perfectionem designet, siquidem *τετράμορφος* Pisidae a *τετραγώνῳ* Aristotelis nihil differt, cui *Moral. Nicomach.* 1 vir ille fortis est *ὅτε ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸς καὶ τετράγωνος, ἄνευ ψόγου.*

82. v. Iliad. 1 249.

85. *μελουργία* pro *μελιτουργία.* Heraclii bonitatem et clementiam, quae virtus maxime principem decet, sub apum mellisque allegoria commendat.

88. idem iambus occurrit in *Hexaëm.* 1658.

90. confer hos versus cum *Hexaëm.* 453 *et seq.* ibi enim divinam clementiam eodem fere modo describit.

95. vox *δραστικόν* non in neutro tantum sed etiam in aliis generibus pro substantiva usurpata invenitur: sic *δραστική* pro *δραστικὴ δύναμις* vel *συμφορά.*

102. elegans metaphora, qua se poëta comparat agricolae. sulci sunt iambi, aratrum stilus, semina verba et sententiae. forsan ad antiquam Graecorum scribendi rationem respexit, quae *βουστροφηδόν* dicebatur: ut enim arantes cum bobus solent, primo a dextra ad sinistram versus stilum ducebant veteres, atque ubi ad sinistram paginae oram devenissent, dextrorsum pergebant, tum vero iterum ad sinistram recurrebant. ita vere sulcos repraesentabant lineae, quae *αὖλακες* ea de causa dictae inveniuntur. Anonymus qui Panegyricum Berengarii imp. conscripsit ab Hadriano Valesio editum, dixit lib. 3 55: *fortia iussa cito scribae sulcate papyro.*

104. allegorice, opinor, noctem nigram vocat Persas, quos etiam in fine *Abaricorum* v. 526 *σκοτεινούς* appellat, non tantum ad damna abluenda quae terris, quam ad ea quae religioni inferebant. quippe Chosroa legatis ab Heraclio missis responderat *οὐ φείσομαι ὑμῶν, ἕως ἂν ἀρνήσησθε τὸν ἐσταυρωμένον, ὃν λέγετε θεὸν εἶναι, καὶ προσκυνήσητε τῷ ἡλίῳ.*

106. Persae iam a Constantini temporibus Romanis infesti eorum provincias invadere nunquam destiterunt. sed multo acrius inter eos bellum exarsit sub Mauricio et Phoca, quorum Heraclius in imperio successor fuit. anno enim 599 Persae, Euphratem transgressi, ut ait Theophanes *p.* 247, *πᾶσαν τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην αἰχμαλώτευσαν;* anno autem 617 Chalcedonem, quae contra Cpolim erat, ceperunt, cum iam innumera, quae ferri non possent scelera, patrassent. vide Chron. Paschale p. 704 ed. Bonn.

112. expedire ut bella per se gerat princeps, omnes fere consentiunt de rebus politicis scriptores.

124. varias sententias, quas circa belli gerendi rationem retulit, *ἀναιτίους* pronuntiat, volens, opinor, Crispi, qui gener fuit Phocae, temeritatem excusare, qui Heraclio eius opem petenti respondit, *οὐκ ἐξὸν βασιλεῖ καταλιμπάνειν βασιλείαν καὶ ταῖς πόρρω ἐπιχωριάζειν δυνάμεσιν* rem narrat Nicephorus patr. *Brev. Hist. p.* 5.

129. coniecturam modo adductam videtur confirmare, quasi Heraclio dubitandum fuisset de eorum fide qui ei erant a consiliis, unde ipse merito omnem suam spem in deo collocavit, et de suo in Persidem profectu secum consultus deliberaverit.

Digitized by Google

132. minimum discrepant ceteri historici, Theophanes, Cedrenus, Zonaras et Nicephorus, qui omnes adfirmant Heraclium anno imperii sui 12, Christi 622, cum iam Pascha celebrasset, statim in Persidem perrexisse.

139. in codice solitus censor *σεβάσμιον* in *σεβασμίαν* voluisset immutari.

140. imaginem *ἀχειροποίητον* describit, de qua videndus Gretserus *de Imag. non manuf. tom.* 15 *p.* 199; a quo equidem in eo dissentio, quod putet imaginem, qua munitus Heraclius in Persidem irrupit, fuisse archetypam Camulianensem: at paullo ante *p.* 198 ex Menologio ipse noverat ne Sergio quidem patriarchae licuisse eam retinere, et visione quadam perterritum coenobii cuiusdam virginibus, a quibus illam abduxerat, reddidisse. quomodo igitur eandem imaginem Heraclius secum asportasset in Persidem? equidem censeo imaginem, quam habuit imperator, non fuisse Camulianensem sed aliam ex archetypa Edessena accuratissime efformatam: satis enim aperte, ut mihi videtur, Pisida Edessenam, quae a Christo Iesu linteo impressa, et ad Abgarum missa dicitur, hic designat, subiiciens eam *fuisse sine pictura ab ipso verbo figuratam;* quod quidem de solo Edessena traditum accepimus. nam de Camulianensi unde, et quomodo fuerit efformata, plane non constat: et quamvis inter *ἀχειροποιήτους* imagines celebretur, non desunt tamen qui putent Edessenam tantummodo eo nomine recte insigniri, reliquas autem, ne Camulianensi quidem excepta, ex ea omnes fuisse expressas et exscriptas. verum cum Edessena imago non ante annum Christi 944 translata fuerit Cpolim, patet Heraclium non *αὐτόγραφον* sed *ἀπόγραφον* in expeditione Persica secum circumtulisse. quid quod Cedrenus *p.* 406 salvatoris imaginem non manufactam ex Africa secum adduxisse Heraclium narrat? num haec quoque fuit Camulianensis, ut Gretsero placet? minime vero, sed eadem illa, ut nuper diximus, ex Edessena expressa. fateor tamen non multam fidem adhibendam esse Cedreno, qui non satis diligenter, ut in comperto est, Theophanem exscripsit; quo quidem vitio laborat etiam Zonaras. Theophanes enim *p.* 250 dei matris, non verbi divini imaginem habuisse Heraclium refert, tum cum primum ex Africa Cpolim venit, ut melius explanabitur ad *Heracliad.* 2 14. sed dubium omnino tollit ipse Pisida, qui in proxima Acroasi v. 87 satis aperte declarat non *εἰκόνα* sed *ἀπεικόνισμα τοῦ θεογράφου τύπου* fuisse effigiem qua usus est Heraclius. ratum igitur firmumque sit, imaginem a religioso imperatore in Persidem allatam fuisse *ἔκτυπον* Edessenae: Camulianensem autem ad praesidium urbis ab eo fuisse relictam, quod ex *Abaribus* clarius apparebit.

144. Theophanis, qui Pisidam non sequi sed exscribere videtur, verba suis quaeque locis respondentia subtexere iuvabit,

Digitized by Google

ut nostri poëtae auctoritas fiat firmior et sensus magis perspicuus. *λαβὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν χερσὶν τὴν θεανδρικὴν μορφήν, ἣν χεῖρες οὐκ ἔγραψαν, ἀλλ' ἐν εἰκόνι ὁ πάντα μορφῶν καὶ διαπλάττων λόγος ἄνευ γραφῆς μόρφωσιν, ὡς ἄνευ σπορᾶς κύησιν ἤνεγκεν.* ita Theophanes *p.* 254. videsis *Hexaëm.* 1160, ubi virginis sanctissimae partum ex fabuloso vulturum partu sine semine verisimiliorem nobis facere contendit Pisida.

148. in cod. *μένοι.*

149. phantasiastae haeretici ex Eutychianorum familia, dicti etiam Iulianistae ab Iuliano Halicarnassensi, qui falsa eorum dogmata excogitavit, et Gaianitae a Gaiano Alexandrino, qui Iulianum secutus est, Christi corpus a momento impolluti conceptus non solum incorruptibile esse verum etiam increatum adfirmabant, ut ait Timotheus *de Sectis* apud Cotelerium *Mon. Eccl. Graec. tom.* 3 *p.* 410.

150. Theophanes ibidem *καὶ τούτῳ πεποιθὼς τῷ θεογράφῳ τύπῳ ἀπήρξατο τῶν ἀγώνων.*

155. idem ibidem Heraclium Cpoli profectum in Ciliciam pervenisse tradit, sed nullam de tempestate, quam Pisida describit, mentionem facit.

157. de Heraeo promontorio, quod ad meridiem contra Chalcedonem erat, plura in Petro Gyllio *de Bosph. Thrac. lib.* 3 *c.* 2 et in Du-Cangii *Cp. Christ. lib.* 4 *p.* 176. quod ad nos attinet, ex Pisida observabimus primum huic promontorio nomen revera fuisse *Ἡραίαν*, non *Ἡραῖον*, ut a quibusdam Graecis invenitur appellatum; secundo ita fuisse dictum eo quod olim *Ἥρας Iunonis* aede esset insigne, id quod etiam Codinus in *Antiq. Cpol.* admonuit; denique Heraclium Heraei profanum nomen in aliud Christiana pietate illustre commutasse, quamvis quae fuerit nova loci denominatio ex Heraclii praescripto non constet. ad vocem *Ἡραίας* supple *ἄκρης.*

161. *πλάνην* hic, ut supra, idololatriam vocat. quomodo autem Heraei promontorium vocari iusserit, quamve religionem in eo constituerit, neminem prodidisse mirabar, cum Pisida dicat poenam esse laturos qui tantam rem silentio praeterirent. atque eo mirabar magis, quod iam ante Heraclium fuerat Heraei promontorium a Graecis ad Christianam religionem deflexum: nam etiam Procopii tempore, ut ipse testatur *de Aedif.* 1 3 *ἱερεῖον* vocari coeperat. *κἀν τῷ Ἡραίῳ, ὅτι Ἱερεῖον καλοῦσι τὰ νῦν.*

167. iuvat hic repetere vel subintelligere versum, qui supra est ordine 101: *ἡ τῶν καλῶν σου τερπνότης ἀπήγαγεν.* poëta alludens, ut saepe alibi, ad cursus Circenses, ait sibi timendum ne dum nimio spatio procul a meta vagatur, quis propius accedens ipsum antevertat. sensus est: *iterum in digres-*

Digitized by Google

sionem me currentem tui consideratio abduxit; sed nunc inceptum cursum rursus currere festino, ne nimis digrediar.

168. videtur quodammodo habuisse in mente illud Agathonis apud Athenaeum lib. 5 p. 185: *τὸ μὲν πάρεργον ἔργον ὡς ποιούμεθα, τὸ δ' ἔργον ὡς πάρεργον ἐκπονούμεθα.*

180. *πετραῖον πάγον* poëtica circumlocutione pro scopulo dixisse Pisidam censeo, quamvis codex, qui nullibi grandes litteras exhibet, habeat *Πετραῖον.*

197. legerem *ἐφείλκες.*

205. eunuchos *ἐκτμηθέντας* apud se tenere a Persis didicerunt Romani imperatores. Persae enim primi omnium videntur mares evirasse; unde Petronius *Satyric. c.* 119: *Persarum ritu male pubescentibus annis surripuere viros.* vide Herodotum *lib.* 8 *p.* 492. cubiculariorum munere ut plurimum fungebantur in aulis principum eunuchi, quibus ipsius regis committebatur custodia. de eunuchorum dignitatibus apud imp. Cpolitanos vide Constantinum Porphyrogenitum *de caeremon. Aulae Byzant.* 2 52 *p.* 412.

227. legerem *σοφός τις ἦν*, ne claudicet versus.

242. nemo alius prodidit memoriae id quod non sine aliqua venustate poëtica et multa cum adulationis illecebra refert Pisida, Heraclium ita pedem in scopulum offendisse ut sanguis e digito effluxerit et ipse martyr evaserit.

244. mallem *ἀπηκόντισεν.*

Acroas. 2 v. 1. non aliam, opinor, ob causam Demosthenem compellat Pisida, nisi ut ostendat eam esse Heraclii virtutem integritatemque, ut sui conscius nihil timeret quid de eo quisque diceret. quod sane Philippo Macedonum regi aliter evenit, qui teste Plutarcho *in Demosth. p.* 855 *ἔφριττε τὴν δεινότητα καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ῥήτορος.* nimirum tanta fuit Demosthenis *παρρησία*, quod ex eodem Plutarcho intelligitur, ut Athenienses ad id quod vellet concitaret, Philippo regi timorem iniecerit, et magnam pecuniarum vim a Persis dono acceperit, ut in causis dicendis staret contra Macedonas; quod quidem ei vitio vertit Aeschines ut Diodorus Siculus narrat *Bibl. lib.* 17 *p.* 163.

2. Demosthenes sua dicendi vi aliis timendus non parum suis rebus timuit, cum Philippus Boeotiam occupasset: *abiecto* enim *clipeo ῥίψασπις* turpiter fugit in bello ad Chaeroneam gesto; cum autem paullo post nuntii Athenas venissent de morte Philippi, ipse prodiit splendide amictus, et coronatus. Plutarchus *ibid.*

7. redit ad navigationem Heraclii, de qua in fine superioris Acroaseos.

8. subaudi *o imperator.*

10. Heraclius in Ciliciam recta contendit: non enim est dubitandum, quas noster nominet Pylas, eas esse quae in histo-

Digitized by Google

riis celeberrimae sunt, et Armeniae et Ciliciae vel Syriae Pylae vocantur, ut in Strabone *lib.* 14 *p.* 994: *αἱ πύλαι λεγόμεναι ὅριον Κιλίκων τε καὶ Σύρων.* Theophanes p. 254 de more consentiens cum Pisida ait: *ἀπάρας δὲ τῆς βασιλευούσης πόλεως ἐξῆλθεν κατὰ τὰς λεγομένας Πύλας, πλοῖ τὴν πορείαν ποιησάμενος.* at Nicephorus patriarcha a Pisida et Theophane discedens Heraclium per Pontum Euxinum navigasse et in Armeniam provectum, inita cum Turcis societate, per Lazorum provinciam in Persidem descendisse narrat. sed perperam omnia permiscet, et primam cum secunda Heraclii expeditione confundit. ac optime quidem Petavius observavit *in notis ad Nicephorum,* ea quae ab historicis Byzantinis narrantur, adeo esse perturbata et tam praepostere descripta, ut narrationum et annorum seriem accurate deductam frustra ab illis exspectes; quo quidem vitio maxime laborat Breviarium Nicephori.

11. tanta celeritate longum iter confecit Heraclius ut hemerodromus a Pisida appelletur: *hemerodromi* enim apud Graecos dicti, qui *totum diem cursitantes* non fatigarentur; vel ut Livius lib. 31 24 adfirmat, *hemerodromus vocant ingens uno die spatium emetientes.* de triplici hemerodromorum genere Lipsius *tom.* 2 *p.* 300.

25. alludit ad illud Homeri *Iliad.* 2 204: *οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς.* quam sententiam laudant omnes de rebus politicis scriptores, quibus persuasum est monarchiam ceteris regendorum populorum modis antecellere.

28. saepe damna intulit *ἀταξία*, quae est *rerum ab ordine deflexio.* maximum corporis politici vitium idcirco exaggerat Pisida, quia iamdiu eo morbo laborabat imperium, cum eo potitus est Heraclius, qui res in summa calamitate constitutas, quantum potuit, restituit.

42. Claud. Aelianus in Tacticis *c.* 51 monet *ὅτι παραγγέλματα ἡγεμονικὰ δεῖ σύντομα εἶναι, εἶτα μὴ ἔχοντα ἀμφιβολίαν.*

44. militis otium aliorum esse negotium innumeris testimoniis confirmant historiae. unum producam ex Tacito, qui de Pannonicis legionibus ita scribit: *intermiserant solita munia. et principio lascivire miles, discordare, pessimo cuique praebere aures; denique luxum et otium cupere, disciplinam et arma aspernari.*

47. Heraclii in militari disciplina peritiam confirmat etiam Theophanes *p.* 254: *τούτους δὲ γυμνάζειν ἤρξατο καὶ τὰ πολεμικὰ ἔργα ἐξεπαίδευσεν.*

78. imperatoribus coram populo prodeuntibus acclamationes semper fiebant. huiusmodi votorum salutationumque exempla exstant in historiis et in nummis antiquis. Constantinus Porphyrogenitus lib. 2 p. 364 ita a proceribus acclamatum fuisse

Digitized by Google

Heraclio tradit: *εὐτυχῶς τῇ πολιτείᾳ Ἡράκλειε Αὔγουστε τουμβιτας· Ἀναστασία Αὔγουστα τύμβικας* etc. quae verba ter repetita recte verterunt Constantini editores: *feliciter imperio Heracli Auguste tu vincas, Anastasia Augusta tu vincas.* elegantiores acclamationum formulae, quibus Christianos imperatores salutabant milites, recitantur ab eodem Constantino Porphyrog. *p.* 375.

80. vexilla et hastas milites demittebant, humi sternebant, invertebant, inclinabant, vel ad obsequium erga principes vel ad animi tristitiam significandam; quod etiam nunc in militari disciplina observatur. de hoc more plura *in notis* ad Constantinum nuper laudatum *p.* 80 et 129. Pisida ex poëtica licentia *tropaeorum* pro *vexillorum* vertices coram Heraclio demissos fuisse tradit.

81. vexilla, qua erant colorum varietate facile quacunque ex parte conspicienda, praeconum officio ad militaria munia obeunda fungebantur. quod quidem Romani vexilla proponere dicebant, ut colligo ex Caesare *Bell. Gall.* 2 20: *vexillum proponendum, quod erat insigne, cum ad arma concurri oporteret.*

82. codex mendose habet *κύρηκες*.

87. *ἀπεικόνισμα* Edessenae imaginis *exemplar.* vide *Acroas.* 1 140. Pisida eo semper contendit, ut Heraclium a ducibus Homericis una aut altera tantum virtute conspicuis, ut *Acroas.* 1 66 et 72 observatum est, nobis plane diversum repraesentet, videlicet omni virtutum genere cumulatum. hactenus de eius pietate, militari scientia, animi magnitudine et prudentia, nunc de eius eloquentia, qua semper praestantissimum facit. quae laus quanta sit, norunt qui ex historiis acceperunt quid in summo duce possit dicendi facultas. talem autem hic Heraclium nobis proponit qualem Homerus *Iliad.* 9 443 fecit Achillem, ad quem Phoenix missus dicitur *μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων.* vide Leonis *Tact. c.* 2.

88. commentarii loco allocutionem Heraclii ex Theophane *p.* 254 subiiciam; quam ut iamborum Pisidae paraphrasim esse facilius intelligas, quae Theophanes ipse ex Pisida suae historiae intexuit, distincta exhibebo: *τούτῳ πεποιθὼς "τῷ θεογράφῳ τύπῳ" ἀπήρξατο τῶν ἀγώνων, πιστὰ δοὺς τῷ λαῷ ὡς σὺν αὐτοῖς μέχρι θανάτου ἀγωνίσηται καὶ ὡς τέκνοις οἰκείοις τούτοις συναρμόσηται· ἐβούλετο γὰρ τὴν ἐξουσίαν οὐ φόβῳ ὅσον ἐν πόθῳ ἔχειν. "εὑρὼν δὲ τὸν στρατὸν εἰς ῥᾳθυμίαν" πολλὴν καὶ δειλίαν ἀταξίαν τε καὶ ἀκοσμίαν, καὶ "εἰς πολλὰ τῆς γῆς μέρη ἐσπαρμένους," συντόμως πάντας εἰς ἓν συνήγαγεν· καὶ "πάντες ὡς ἐκ μιᾶς συμφωνίας" ὕμνησαν τὸ κράτος καὶ τὴν ἀνδρείαν τοῦ βασιλέως. αὐτὸς δὲ τοῖς λόγοις τούτοις ἐπιῤῥωννύων ἔλεγεν. ὁρᾶτε, ἀδελφοὶ καὶ τέκνα, ὡς οἱ ἐχθροὶ τοῦ θεοῦ κατεπάτησαν ἡμῶν τὴν χώρην, καὶ τὰς πόλεις ἠρήμωσαν, καὶ θυσιαστήρια κατέκαυσαν, καὶ τὰς*

τραπέζας τῶν ἀναιμακτῶν θυσιῶν αἱμάτων μιαιφόνων ἐπλήρωσαν, καὶ "τὰς ἀδέκτους τῶν παθῶν ἐκκλησίας ἐν ἡδοναῖς χραίνουσιν ἐμπαθεστάτοις." atque haec sane allocutio respondet perfectissime praeceptis, quae in Leone imp. *c.* 12 72 leguntur: Pisida enim ea omnia, quae ad militarem disciplinam pertinent, a Leonis *Tacticis* videtur hausisse. sed cum Leo annis fere trecentis post nostrum inclaruerit, probabilior fit sententia eorum qui Leonem dicunt sua Tactica ex veterum scriptorum commentariis compilasse, quae Pisidae etiam temporibus pervulgata fuisse non est dubitandum. vide Fabricium *Bibl. Graec.* 6 368.

90. ad Phocae sacrum imperium fit allusio, cuius tyrannidi lenitatem et clementiam suam Heraclius opposuit. Phocas enim odio haberi, dummodo timeretur, non curavit; Heraclius autem contra amari maluit quam timeri. optime sane: nam ut Cornelius Nepos definivit in *Dione: nullum est imperium tutum nisi benevolentia munitum.*

97. caritatis tanta vis est ut divinam iustitiam placet et calamitates avertat. *εὖ τεθέντες νόμοι* sunt sanctissima dei decreta de puniendis sceleribus. quid autem sit *ἐκβιάζειν τοὺς νόμους*, vide *in Hexaëm.* 430 et 442.

106. vide *Acroas.* 1 24 et 32.

107. damna a Persis illata, caedes et profanationes in tota Syria perpetratas retulimus ex Theophane et Chronico Pasch. *Acroas.* 1 106.

108. *λύτρα αἱμάτων pretia sanguinis* vel *victimae cruentae* sunt caedes editae a barbaris in ecclesiis, in quibus Christiani incruentum sacrificium de more offerebant. verum fortasse Pisida etiam respicit ad id quod narrat Theophanes *p.* 252 anno post Christum natum 616 evenisse: *τούτῳ τῷ ἔτει παρέλαβον οἱ Πέρσαι τὸν Ἰορδάνην, Παλαιστίνην καὶ τὴν ἁγίαν πόλιν πολέμῳ, καὶ πολλοὺς ἀπέκτειναν ἐν αὐτῇ διὰ χειρὸς τῶν Ἰουδαίων, ὡς φασί τινες, μυριάδας ἐννέα· αὐτοὶ γὰρ ὠνούμενοι τοὺς Χριστιανούς, καθὰ ἠμπόρει ἕκαστος, ἀπέκτεινεν αὐτούς.*

111. vide *supra Acroas.* 1 104.

112. in ora codicis pro *ἐκθερίσαι*, quae est optima lectio, est *ἐξορύξαι.*

115. *Psalm.* 136 9: *μακάριος ὃς κρατήσει καὶ ἐδαφίει τὰ νήπιά σου πρὸς τὴν πέτραν.* Pisida aperte discedit ab iis qui hunc Psalmum Ieremiae mallent adscribi.

116. codex habet *οὕτω.*

122. Pisidam *αὐτόπτην* haec scripsisse patet ex verbo *ἰδεῖν.* nec est plane negandum eum in hoc primo bello Persico secutum esse Heraclium, quod magis patebit ex Acroas. 3 131, 345 et 353.

127. Theophanes loco saepe citato: *πάλιν δὲ τὸν λαὸν πρὸς γυμνασίαν πολεμικὴν ὁπλίζων, τάξεις δύο ἐνόπλους ποιησάμενος,*

Digitized by Google

σάλπιγγές τε καὶ φάλαγγες ἀσπίδων, καὶ λαὸς τεθωρακισμένος ἵστατο.

136. dubitabam an ex Theophane pro *τὰ πράγματα* reponerem *τὰ τάγματα*. ait enim p. 255: *ἐπεὶ δὲ ἀσφαλῶς συνίστησαν τὰ τάγματα, συμβάλλειν ἀλλήλους ἐκέλευσεν. ὠθισμοί τε βίαιοι καὶ συγκρούσματα πρὸς ἀλλήλους ἐγίνοντο, καὶ σχηματισμὸς τοῦ πολέμου ἐδείκνυτο.* versionem nostram probabunt, qui ex Leonis *Tact. c.* 7 norunt quid *ἔσφιγξαν* hic significet: ait enim *τὸ σφίγγεσθαί ἐστι τὸ πυκνοῦσθαι, ἵνα καὶ κατὰ πλευρὰν καὶ κατὰ ὦμον ἀλλήλοις ἐγγίζωσιν.*

141. si umbratilis haec fuit pugna et vere *σκιομαχία*, et ut mox ait poëta, *δίχα αἱμάτων*, cur *μετὰ πολλῶν αἱμάτων* exserti gladii ostenduntur? certe hic cubat mendum: nam et versus ipse claudicat. forsan legendum *μεστά*, quasi dicat tantam fuisse irruentium vim ut videretur undique sanguis effluere, quamvis nulla inde caedes subsecuta sit.

143. Theophanes *p.* 255: *καὶ ἦν ἰδεῖν φρικτὸν θέαμα φόνου χωρὶς καὶ κινδύνου, καὶ πρὸς φόνους σύννευσις αἱμάτων δίχα, καὶ πρὸ τῆς ἀνάγκης τοὺς τρόπους, ὅπως ἕκαστος ἐκ τῆς ἀκινδύνου σφαγῆς λαβὼν ἀφορμὰς ἀσφαλέστερος μένοι.*

153. quae fuerint ex veteris disciplinae regulis *σχήματα* et *κινήσεις*, iuxta quas variae immutationes conversiones inflexiones revolutiones et restitutiones fiebant a militibus, ut a latere, a fronte, a tergo ingruentium hostium impetum sustinerent, videsis in Aeliani Onosandri et Leonis Tacticis, et in Rigaltii *Gloss. Tact.* ad vocem *σχήματα*, qui ex ipso Aeliano et Leone mandata a ducibus dari solita militibus elegantissime ex Graeco vertit.

160. *τόνους* perspicuitatis gratia reddebam *acies*, Italice *le file:* at poëta, cum exercitum maris undis comparasset, allegoriam persecutus per *κυμάτων τόνους* fluctuationes intelligit, Italice *le ondate.*

162. duplici ratione praescribebantur mandata militibus, voce et nutu. ita Leo imp. *Tact. c.* 7: *ἐθίζεσθαι δὲ αὐτοὺς δέον πρὸς ταῦτα φωνῇ ἢ νεύματι διὰ σημείου τινὸς οἷον κινεῖν καὶ ἵστασθαι.*

165. legerem *διαφορά* vel *διαφοράς.*

167. supple *Ὀρφεύς*, de quo similia in *Abaribus* v. 105.

170. *Act.* 2 3: *et apparuerunt illis dispertitae linguae, tanquam ignis, seditque supra singulos eorum.* saepe exaestuat poëta in laudibus Heraclii, cuius eloquentiam passim commendat.

178. vide *Acroas.* 1 46 et 127.

188. tua pietas et tuus erga nos affectus ad quaecunque pericula alacriter subeunda nos impellit.

191. medicum sophistam vocat, quasi diceret sapientem. sapiens autem medicus recte cum Pisida definitur, qui studio

Digitized by Google

coniungit experientiam, a qua medicinae origo et profectus. ac tota quidem medicina quondam una et simplex arserat, quam postea in plures diviserunt, manuum ministerio aliis demandato.

193. confer Hippocratem *de ulceribus,* quibus plane curandis tria, quae ex eodem auctore indicat Pisida, celebrantur a veteribus, videlicet purgatio sectio et ustio. si enim remedia nihil proficerent, ultima spes in ustione posita erat, ut patet ex ipsius Hippocratis Aphorismo: *ὁκόσα φάρμακα οὐκ ἰῆται, σίδηρος ἰῆται· ὅσα σίδηρος οὐκ ἰῆται, πῦρ ἰῆται· ὅσα δὲ πῦρ οὐκ ἰῆται, ταῦτα χρὴ νομίζειν ἀνίητα.*

198. *φιλοβλαβὴς νόσος* vertebam *inhumanitatis morbus,* quo maxime laborabat exercitus Heraclii: nam Phoca regnante, qui odia et civiles dissensiones fovebat, una pene erat militaris disciplina de exercendis caedibus et rapinis. *φιλοβλάβεια* igitur est animi feritas, quam caritatis Christianae proposito exemplo studuit domare Heraclius, ut ex seqq. iambis fit manifestum, et ex Theophane, qui *p.* 255 ita paucis rem declarat: *οὕτω δὲ καθοπλίσας πάντας παρήγγειλεν ἀδικίας ἀπέχεσθαι.*

208. quos ex equestri militia ad pabulandum vel ad explorandum Heraclius praemiserat, eos tanquam venatores *εἰς ἄγραν* immissos nobis repraesentat Pisida; qua retenta allegoria Saracenos, qui ab equitibus capti sunt, quod feri essent animo voce et cultu corporis, feras appellat.

214. *ἥμερον* pro *ἡμερότης.* rem breviter, sed minus distincte sic narrat Theophanes *p.* 255: *γενόμενος δὲ ἐπὶ τὰ μέρη, προτρέχον πλῆθος ἱππέων λάθρα ἐπιπεσεῖν τῷ βασιλεῖ διενοεῖτο. οἱ δὲ προτρέχοντες τοῦ βασιλέως τούτοις συναντήσαντες τόν τε στρατηγὸν αὐτῶν δεσμώτην ἤγαγον πρὸς τὸν Ἡράκλειον καὶ τούτους τρεψάμενοι πολλοὺς ἀνεῖλον.*

218. Saraceni vel Arabes Scenitae multis iam ante Heraclium annis innotescere coeperant, sed cum circa haec tempora magis inclaruerint, hinc opinor factum ut historici tradiderint eos Heraclii anno 12 primum ex Arabia in Romanorum exitium erupisse. *ἐξῆλθον*, ait Constantinus Porphyrog. *de administr. imp.* part. 2 c. 16, *οἱ Σαρακηνοὶ μηνὶ Σεπτεμβρίῳ τρίτῃ ἰνδικτιῶνος δεκάτης εἰς τὸ δωδέκατον ἔτος Ἡρακλείου.* at Pisida satis perspicue nos edocet iamdiu e suis finibus egressos Saracenos Romanis fuisse detrimento. nuper enim audivimus dicentem *καὶ πολλάκις βλάψαντα τὴν παροικίαν.* iuvat etiam ex eodem Pisida observare perperam Saracenos, qui ex Arabia, cum Turcis, qui ex Scythia profecti sunt, a quibusdam confundi. nondum enim, cum primum Heraclius ad Ciliciae pylas venit dimicaturus cum Chosroa, Turcae cum Saracenis foedus inierant; quod sane contigit, postquam idem Heraclius Turcarum ope adiutus secundo bello Chosroam profligavit. tunc enim Turcae alacriores facti et suis rebus fidentes ultra pervagati in Syriam usque pervenerunt,

Digitized by Google

et Saracenis ab Heraclio divulsis et in fidem receptis, simul omnes Mohameto duce conspirantes Asiam et Africam pene totam maximis calamitatibus afflixerunt. vide supra v. 10.

220. recte Saracenorum naturam attingit, qui populationibus intenti et *ληστρικόν* vitae genus ducentes non ex militari disciplina hostem aggredi, sed latronum instar clanculum irrepere, et praeda, si liceret, facta se recipere consueverunt. Bochartus in *Phaleg lib.* 2 *c.* 2 Saracenos a latrociniis esse dictos contendit, quia سرق *Saraka* Arabice est *latrocinari.*

222. *in poem. de Resurrect.* 8 58 ita de diabolo: *κλίψας τὸ πρῶτον μειζόνως ἀντεκλάπη.*

224. de clementia Heraclii in ducem Saracenorum nihil in Theophane.

238. innuit benignitate Heraclii factum ut aliquis Saracenorum dux ei se adiungeret; quod videtur confirmare Theophanes *p.* 257, dicens quosdam Saracenos ad Gazacum sub Heraclio militantes Chosroam fregisse.

241. cum utrinque parati essent ad pugnam, Persae lunam et solem, Romani deum adorant. ex militari disciplina milites, antequam dimicarent, sacris operabantur. vide Leonem imp. *c.* 14: *de iis, quae die belli agenda sunt. ἔργον ὀργάνων καὶ κυμβάλων* idem ac *ὄργανα καὶ κύμβαλα.* animadvertendum hic et alibi apud Pisidam cymbala et tympana reiici tanquam instrumenta profana. quare cum in definienda talium instrumentorum forma et diversitate discrepent eruditi, standum hic omnino auctoritati Suidae, qui ita statuit, *κύμβαλα θυμελικὰ παίγνια.*

242. ad spurcissimam Persarum libidinem demonstrandam veterum testimonia undique collegit Brissonius *de regno Pers. lib.* 2 *p.* 293. nempe illi quasi mulierculis carere neutiquam possent, eas non modo ad canendum in conviviis adhibebant, verum etiam in militaribus expeditionibus deducebant. earum autem varia erant munia, sed omnia turpia. celebrantur enim *μουσουργοί, αὐλητρίδες, ψάλτριαι, κιθαριστριαι, ᾠδικαί, ὀρχηστρικαί*, de quibus plura in laudato Brissonio. ad rem illud tantum addam, quod ex Parmenionis ad Alexandrum epistola refert Athenaeus, inter impedimenta Darii repertas esse *παλλακίδας μουσουργοὺς τοῦ βασιλέως τριακοσίας εἴκοσι ἐννέα.*

245. organa musica, quibus canebat Heraclius, erant puri mentis affectus. videsis pentachordi descriptionem in fine *Poem. de bello Avar.*

249. lunam, praeter solem, coluisse Persas adnotavimus supra *Acroas.* 1 32. at hic Pisida de luna tantum facit mentionem, ut sibi viam sternat ad id quod de eclipsi lunari dicturus est in fine huiusce Acroaseos et in principio sequentis.

Digitized by Google

253. labarum puto intelligere, militare vexillum monogrammate ☧ distinctum, quod ab omnibus fere imperatoribus post Constantinum Magnum, qui illud invexit, retentum est. ille enim primus imperatorium vexillum ad crucis exemplar, sibi caelitus ostensum, in verae crucis formam commutavit, addito Christi nomine, duobus Graecis elementis expresso, ut est apud Eusebium in eius vita *lib.* 1 *c.* 25. quod signum cum deformidasset impius Iulianus et abrogasset, teste Sozomeno 5 16, statim restituerunt Gratianus et Valentinianus, ut auctor est S. Ambrosius *lib.* 2 *de Fide sub fin.;* eoque deinde sunt usi plures alii imperatores, quibus certe accensendus Heraclius. vide *Du-Cang. de inf. aevi numism. c.* 20.

256. in ms erat *ἐπί.* Heraclius e Cilicia profectus, ac Tauri iugis superatis, in Ponticam provinciam intravit, ut postea ex Armenia in Persidem, si ita res postularet, irrumperet; quod quidem in secunda expeditione ei feliciter evenit. primum enim bellum, de quo hic sermo est, prope Ponticae regionis terminos nec procul a Tauri montibus actum est.

260. huius strategematis similia exempla videsis in Frontino 1 2 et 3 11.

262. lege *αἰνετῆς*, quod metri ratio postulat, *πλαστουργία* est *fictio*, qua utitur solerter dux tam ubi cavendus quam ubi opprimendus hostis est, ut ait Frontinus *in praef. Strateg.*

264. ita forsan suum iter conficiebat Heraclius, ut figuram, quae *τάξις πεπλεγμένη* ab Aeliano c. 48 vocatur, exprimeret. cum enim ea esset huiusmodi ut spiralem lineam referret, atque ita saepe frontem ostenderet, facile imperitos Persas potuit decipere, qui ita procedentem exercitum putarent consistere. ac mox quidem poëta ait ex obliquo et transverso itinere Heraclii hostem fuisse deceptum.

271. Leonis imp. illud est monitum c. 9 10: *περιπατοῦντος τοῦ στρατοῦ ἡγείσθω ἡ σὴ ἐνδοξότης.* iuxta quod praeceptum Pisida praeeuntem inducit Heraclium, qui cum repente agmen converti iussisset, e primo factus est novissimus. sed possis etiam pro *novissimus* reddere *sècundus*, quasi Pisida Heraclium hic comparet aurigae, qui in cursus contentione a posteriore superari et relinqui ex industria voluerit. vide infra v. 285.

275. *πλαστουργίαν* et *ὑπόκρισιν*, qua Heraclius usus est, *σοφήν* vocat, ut *supra* v. 267 *αἰνετήν*, ut nominis invidiam ab Heraclio submoveat: neque enim fictio neque simulatio digna res est viro integro et forti. sed Pisida has voces adhibuit eo quia non suppeterent aliae, quae et imperatoris solers in bello consilium ostenderent et metri legibus etiam accomodarentur, siquidem Graecis, quorum tanta fuit in dicendo copia, uno tantum vocabulo *στρατηγήματα*, quae solerter a duce gererentur, dixerunt; cuius vim vocis cum vellet Frontinus *Praef. Strateg.*

Digitized by Google

explicare, στρατηγήματα esse dixit, *quae in arte solertiaque posita sunt imperatoris.*

278. sequentes comparationes a spectaculis Circensibus depromptae sunt. venatorum, quibus cum ursis leonibus pantheris aliisque feris bestiis res erat, unde bestiarii dicti sunt, mira fuit dexteritas pedum totiusque corporis, ut praesens mortis periculum evaderent. cuius crudelissimae venationis et sanguinariae voluptatis tristem admodum descriptionem nobis reliquit Cassiodorus *Variarum lib. 5 epist.* 42. vide etiam Panvinium *de Ludis Circens.* 2 3.

280. Heraclii dexteritas cum aurigae dexteritate comparatur. summa enim erat aurigarum ars et industria in equis et curribus flectendis ad metas, ne posterior priorem anteverteret. si enim nimis quis metam evitasset, qui tum sequebatur auriga, inter metam et priorem breviori spatio delatus ex secundo primus efficiebatur, quod *eripere* Latini dixerunt. vide Panvinium 1 14.

281. λοξάς subintelligi τρίβους coniicio ex superiori versu 268.

284. παραβάτην duplici sensu vocat Persam, tum quia locum aptiorem ad pugnam praeoccupaverat, tum etiam quia a religione Christiana defecerat. παραβάτης enim est tam is qui currum moderans alios praevertit, quam qui legem violavit. ecclesiastici scriptores passim Iulianum imp. ἀποστασίας scelere famosum παραβάτην et τὸν ἐν ἀθέοις appellant. ac Pisida iterum sic vocat Chosroam in *Heracliados Acroas.* 1 206. Ceterum hi duo iambi ita citantur in Suida: τὸν παραβάτην συμβαλὼν πλασμῷ ξένῳ πρὸ τῆς μάχης ἀφῆκας εἰς ἀντιστάτην. vertuntur autem sic: *parabaten cum ficto hospite committens ante pugnam in adversarium immisisti.* equidem nec lectionem nec versionem recipiendam censeo. primus enim versus, ut hic effertur, suo caret numero; interpretatio autem adposita vocibus πλασμῷ ξένῳ a germano sensu, ni fallor, abhorret: nam nec πλασμός adiectivum nec ξένος substantivum nomen est, sed contra. Aemilius Portus difficultatem sensisse videtur: ut enim Kusterus ibidem adnotat, maluisset legere πλαστῷ ξένῳ. verum ut ego coniicio, πλασμός idem est ac πλατυσμός *planities*, in quam coniecti sunt Persae ab Heraclio, qui a tergo circumiens edita loca occupaverat. hanc autem planitiem ξένην *peregrinam, extraneam* vocat recte Pisida, quia procurrentes Persae in loca devenerant inimica. verum Suidas in altero versu habet ἀντιστάτην *adversarium*, qui videri possit ille *fictus hospes*, quem nos excludimus. certe codex non ἀντιστάτην, sed ἀντιστάδην habet, cuius quidem vocis, quamvis nulla suppetant exempla, sensus tamen, ut mihi videtur, elucet. ait enim poëta Heraclium coëgisse Persas in adversam partem secedere. itaque εἰς ἀντιστάδην idem est ac εἰς ἀντικρύ, εἰς κατεναντίον.

Digitized by Google

288. Theophanes *p.* 285: *τοῦτο μαθόντες οἱ βάρβαροι εἰς ῥαθυμίαν ἦλθον τῷ ἀπροσδοκήτῳ τῆς τούτου εἰσόδου.*

292. *καίριον* res est maximi momenti et fatalis. Homerus *Iliad.* 8 84: *μάλιστα δὲ καιριόν ἐστι, maxime letale vulnus est.*

301. vide *Acroas.* 1 32 et 2 254.

303. de Xerxis expeditione contra Graecos videndus Herodotus *lib.* 7 et Diodorus Siculus *lib.* 11. Pisida hanc digressionem instituit opportune, ut ex regis Persarum insania Heraclii imp. in re militari peritia et prudentia clarius elucescat.

305. Diod. 11 2. Herodotus quoque *p.* 391 diligentissime narrat ut fuerit mons Athos perfossus, et *p.* 394 ut Hellesponto fuerit pons superstructus.

306. non immerito stultus Xerxes dicitur, qui praeter ea quae ab eo insipienter gesta fuisse observat Pisida, innumerabiles copias, quas undique collectas secum adduxerat, sibi impedimento futuras non praeviderat.

309. quamvis Xerxes in animo haberet de tota Graecia triumphare, nihil tamen ardentius exoptabat quam Spartanos opprimere, quos ceteris esse fortiores intellexerat. Demaratum enim, qui Spartanorum rex fuerat, tunc exsulem apud se deriserat, quod interrogatus an Graeci tantis belli viribus resisterent, libere respondit: *Λακεδαιμόνιοι μοῦνοι οὐκ ἔστι ὅκως κοτὲ σοὺς δέξονται λόγους, δουλοσύνην φέροντας τῇ Ἑλλάδι.* Herod. *lib.* 7 *p.* 412.

310. Isocratis sententiam *in Panegyr.* videtur paucis expressisse Pisida. eius verba haec sunt: *ὃς εἰς τοσοῦτον ἦλθεν ὑπερηφανίας ὥστε μικρὸν μὲν ἡγησάμενος ἔργον εἶναι τὴν Ἑλλάδα χειρώσασθαι, βουληθεὶς δὲ τοιοῦτον μνημεῖον καταλιπεῖν ὃ μὴ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς ἐστιν.*

311. hunc versum sic legimus in Suida v. *τέλμα: χερσοῖ τὰ ῥεῖθρα, τελματοῖ δὲ τοὺς λίθους.* nobis certe placet potius iuxta codicem legere *ῥευματοῖ* quam *τελματοῖ* cum Suida. cum enim Pisida alludat ad fossam quam fieri iussit Xerxes, ut mons Athos a continente abscinderetur, ipse non *τελματοῦν τοὺς λίθους in coenum aut in paludem saxa convertisse,* sed *ῥευματοῦν fluidam reddidisse terram,* opinor, dicendus est. ita enim melius *ἐναντιώσεων* vis et ipsa rei veritas exprimitur. tanta enim fuit fossae latitudo et vastitas, ut Herodoto teste binae triremes e latere sibi iunctae permeare et remis impelli potuerint. Aristoteles *Poët.* 3 11, disserens de formis quibus orationis conficitur numerus, ac per *ἀντίθετα* illum maxime constitui decernens, inter *ἐναντιώσεων* exempla, quae profert, Isocrateum illud loco supra citato laudat: *οὐ πρότερον ἐπαύσατο, πρὶν ἐξεῦρε καὶ συνηνάγκασεν, ὃ πάντες θρυλλοῦσιν, ὥστε τῷ στρατοπέδῳ πλεῦσαι μὲν διὰ τῆς ἠπείρου, πεζοῦσαι δὲ διὰ τῆς θαλάττης, τὸν μὲν Ἑλλήσποντον ζεύξας, τὸν δ' Ἄθω διορύξας.* elegantem Isocratis *λέξιν* etiam Cicero est

Digitized by Google

imitatus dicens *de finibus lib.* 2: *ut si Xerxes cum tantis copiis, Hellesponto iuncto, Athone perfosso, maria ambulavisset terramque navigasset.* sed revertor ad Suidam, vel potius ad interpretem, quem sane nollem τὰ ῥεῖθρα vertisse *fluvios:* patet enim Pisidam non fluvios, sed ῥεύματα maris fluctus hic indicare.

313. huius ἀντιθέσεως vim satis non assequor: quantum enim ἔκπληξις et ἐκπληξία inter se differant, non video, cum nulla alibi huius vocis ἐκπληξία exstant exempla. verum si statuamus ἐκπληξίαν idem esse ac ἔμπληξίαν, quam dicunt esse *obstupescentiam,* morbum scilicet quo quis repente perculsus nec videt nec audit, sensus erit, Lacedaemonios et Graecos immani bellico apparatu Xerxis non fuisse territos sed obstupefactos.

315. ἀντοροθετεῖν, ex ἀντί, ὅρος et τίθημι, est *fines* vel *terminos* rerum stabilitos *invertere;* sic ὁροθεσία est *terminorum designatio,* ἀντοροθεσία esset terminorum destructio. vide *supra* ad v. 310 testimonium Isocratis, ad quod videtur Pisida intendisse.

317. de aqua, quam Persae ut deum colebant, videsis *Acroas.* 1 32. ὕδωρ πάτριον recte vocat Pisida: nam Persae solem et lunam, ignem et aquam, ut θεοὺς πατρῴους habebant et invocabant. ita Darius apud Curtium 4 10: *dii patrii, primum mihi stabilite regnum: deinde, si de me iam transactum est, precor nequis Asiae rex sit quam iste tam iustus hostis, tam misericors victor.*

318. cum pontem in traiectu Hellesponti primum constructum tempesta dissolvisset, δεινὰ ποιούμενος Ξέρξης, ut ait Herodotus *p.* 396, τὸν Ἑλλήσποντον ἐκέλευσε τριηκοσίας ἐπιτίσθαι μάστιγι πληγάς, καὶ κατεῖναι ἐς τὸ πέλαγος πεδίων ζεῦγος.

320. ταῦτα, supple εἰς vel μετά: cum enim Xerxes verberibus mare multasset, iussit architectos iterum iungerent Hellespontum. itaque illi statim pontem validis armamentis intextum superstruxerunt: ποιήσαντες δὲ ταῦτα ὕλην ἐπεφόρησαν· κόσμῳ δὲ θέντες καὶ τὴν ὕλην, γῇ ἐπεφόρησαν· κατανάξαντες δὲ τὴν γῆν, φραγμὸν παρείρυσαν ἔνθεν καὶ ἔνθεν, ἵνα μὴ φοβέηται τὰ ὑποζύγια τὴν θάλασσαν ὑπερορῶντα καὶ οἱ ἵπποι. haec Herodotus *p.* 395; ex quibus patet cur Pisida a terrestri tramite aquam sectam fuisse dicat.

323. vide supra 310.

325. expeditionis Persicae exitum infelicem designat: ut enim breviter narrat Diodorus 11 36, Ξέρξης πυθόμενος τήν τε περὶ τὰς Πλαταιὰς ἧτταν καὶ τὴν ἐν τῇ Μυκάλῃ τροπὴν τῶν ἰδίων .... τεθορυβημένος προῆγεν ἐπ' Ἐκβατάνων ποιούμενος τὴν πορείαν. sed illud non est hic praetereundum, quod Xerxes cum ex Attica per Boeotiam Thessaliam Macedoniam et Thraciam, eadem scilicet qua venerat via, ad Hellespontum properasset, naves conscendere et Abydum traiicere coactus est: τὰς γὰρ σχε-

Digitized by Google

δίας οὐκ εὗρεν ἔτι ἐντεταμένας, ἀλλ' ὑπὸ χειμῶνος διαλελυμένας. Herodotus *p.* 497.

338. Heraclius, ut ex Pisida colligimus, cum a loco dimovisset barbaros, aditum sibi certe fecerat, ut si vellet, posset intrare, sed, ut videtur, eo anno non intravit. vide *supra* v. 261.

345. Theophanes *p.* 255: *φοβηθεὶς δὲ μὴ διὰ τῆς Ἁρμηνίας εἰς τὴν Περσίδα ὁ βασιλεὺς εἰσβαλὼν ταύτην ταράξῃ, οὐκ εἶχεν τὸν ἑαυτοῦ λογισμὸν βεβηκότα, ὅ τι δράσοι.* unde confirmatur Heraclium nondum in Persidem irrupisse, sed timorem tantum iniectum fuisse barbaris, ne si se inde moverent et in Ciliciam excurrerent, imperator contra statim per Armeniam, qua patebat aditus, in Persidem penetraret.

350. similitudo, ut opinor, desumpta ex machina militari, quae *onager* dicebatur. onagrum describit Ammianus Marcellinus 23 4; quem a scorpione nihil differre statuit. at Vegetius 4 22 onagrum a scorpione distinguit, deque eius vi haec habet: *onager dirigit lapides, sed pro nervorum crassitudine et magnitudine saxorum pondera iaculatur: nam quanto amplior fuerit, tanto maiora saxa fulminis more contorquet.* ἄστατος vertimus *titubanter positas* ex laudato Marcellino 24 4, ubi iterum de onagro sermonem instituit. at si quis non ad onagrum aut scorpionem, sed ad saxa quae ex edito loco demittebantur, malit nostrum respexisse, per me sane licebit. memini enim eundem Vegetium 4 8 dicere: *maxima saxa pondere, formaque volubili in propugnaculis digeruntur, ut demissa per praeceps non solum obruant subeuntes, sed etiam machinamenta confringant.*

357. Persae tandem sequi Heraclium coguntur. Theophanes *loc. cit.* ὅμως ἠναγκάσθαι ἀκολουθεῖν ὀπίσω τοῦ Ῥωμαίου στρατοῦ. Pisida videtur Xenophontem legisse: ita enim hic ait Ἀναβάσ. *lib.* 3 *p.* 157: *οὐκ ἂν οὖν θαυμάζοιμι εἰ οἱ πολέμιοι, ὥσπερ οἱ δειλοὶ κύνες, τοὺς μὲν παριόντας διώκουσί τε καὶ δάκνουσιν, ἢν δύνωνται, τοὺς δὲ διώκοντας φεύγουσιν, εἰ καὶ αὐτοὶ ἡμῖν ἀπιοῦσιν ἐπακολούθοιεν.*

364. *κλοπήν* Persarum conatus appellat, quod illi noctu Romanos aggredi cogitarent. Leo imp. 14 7 *p.* 181 hostium machinationes odiosa appellatione *σοφίσματα* nuncupat, ut puto ex Herodoto, qui saepe inimicorum *σοφίσματα καὶ μηχανάς* memorat. at si audiendus est eruditissimus Brissonius lib. 3 in Persarum animos plane non cadebat illud Virgilianum: *dolus an virtus, quis in hoste requirat?* aperto enim Marte, ait, hostem opprimendum putabant, ac turpe prorsus arbitrabantur esse victoriam furari. consuetudini autem et patriis Parthorum institutis alienum fuisse *noctu dimicare* tradit Plutarchus *in Crasso.* quare veterem illam Persarum militarem disciplinam tempore Heraclii prorsus fuisse immutatam dicendum est.

Digitized by Google

366. Theophanes *ibid.* *κλέψαι μεριμνῶν τὸν πόλεμον, καὶ διὰ νυκτὸς ἀφεγγοῦς τούτοις προσβαλεῖν.*

368. idem *ibid.*, Pisidae locum affundens, *πανσελήνου δὲ οὔσης τῆς νυκτὸς ἀπεκρούσθη τοῦ σκέμματος, καὶ τὴν πρὶν αὐτῶν σεβασμίαν αὐτῶν ἐδυσφήμει σελήνην· ἡ δὲ σελήνη ὑπέστη κατ' αὐτὴν τὴν νύκτα ἐκ τοῦ συμβεβηκότος.*

371. a solis lunaeque defectu, quoties id fieri contigit inter se pugnantibus populis, sumpta fuisse hinc inde a ducibus auguria luculenter confirmant veteres historiae, ex quibus exempla adducere nostrum non esse putamus. hoc tamen ad rem dicemus, quod Herodotus *lib. 7 p.* 395 refert: cum, Xerxe a Sardibus castra movente, sol defecisset, *εἴρετο τοὺς μάγους, τὸ θέλει προφαίνειν τὸ φάσμα· οἱ δὲ ἔφασαν ὡς Ἕλλησι προδεικνύει ὁ θεὸς ἔκλειψιν τῶν πολίων, λέγοντες ἥλιον εἶναι Ἑλλήνων προδέκτορα, σελήνην δὲ σφέων.* hisce prorsus similia narrat Q. Curtius 7 10: cum enim Alexander ad Granicum vicisset Darium, luna defecit. rex Aegyptios vates ea de re quid sentirent, expromere iubet: at illi affirmare *solem Graecorum, lunam esse Persarum: quoties illa deficiat, ruinam stragemque illis gentibus portendi; veteraque exempla percensent Persidis regum, quos adversis diis pugnasse lunae ostendisset defectio.* cum igitur tanta esset hac in re Persarum religio et confirmata sententia, nil mirum eos ab incepto destitisse perterritos, et fraudem intentatam abrupisse, ne adversis diis viderentur velle dimicare. atque hinc etiam patet, cur Pisida dicat Persas habuisse lunam *ὡς ἐναντίαν, ut contrariam,* ut *non suam,* cum tamen ipsam stare pro Persis omnium esset pervulgata opinio.

374. deprecabantur Persae ne luna ad augmentum accederet: quo enim maior, et longior fuisset defectio, graviora sibi mala impendere verebantur.

ACROAS. 3 v. 7. ita supra *Acroas.* 2 255 solem vocavit Heraclium. vide infra v. 99.

9. aperte, ut mihi videtur, Persarum stultitiam reprehendit, qui Magorum vaticinationibus et oraculorum responsis fidentes lunam pro ipsis stare putabant, ut nuper observavimus 2 376. Christianos autem non ridicula vatum et Phoebadum deliria pro certis indubitatisque habere ostendit, sed veritate niti scripturarum, cuius tanta vis est et lux, ut omnes effusae mentibus tenebrae discutiantur. ceterum ludit, ut assolet, poëta, et nimio antitheseon studio saepe profana nomina ad res sacras transfert. sic nunc Apollini Pythio vel Delphico Phoebum *εὐσεβῆ religiosum* opponit, videlicet Heraclium, de quo ita loquitur ut nihil maius deo posset convenire.

11. Apollo Pythius *Λοξιὰς* a *λοξὸς obliquus,* quod ambigua et incerta daret responsa; qualia sunt illa decantata, quae reddita sunt Croeso Pyrrho aliisque Pythiam consulentibus. recte

Digitized by Google

enim, quod de Sibylla Cumaea Virgilius Aen. 6 99, de Pythia quis dixerit: *horrendas canit ambages, antroque remugit, obscuris vera involvens.* ὅρους *definitiones* Apollinis responsa vocat noster, eo quod pro verissimis haberentur, si recte a petentibus intelligerentur. ut enim est in Euripidis Oreste v. 329, τρίποδος ἀπόφασιν, ἣν ὁ Φοῖβος ἔλαχεν, ἔλαχε.

22. brevitatis gratia sic vertimus, aliquanto latius versiculi vim exprimentes. non enim licebat antitheseon festivitatem paucis verbis concludere. sed vera significatio haec est: *tanta erat barbari socordia, ut quoties quid aggredi auderet, trepidaret, et quoties in te procurreret, fugam caperet.*

23. Theophanes *p.* 255: τὰ ὄρη κατέλαβεν ὡς δορκάδες.

32. idem *ibid.* ὁρῶ τὴν καλλίστιχον καὶ σοφὴν στρατηγίαν ἀφ' ὕψους τῶν Ῥωμαίων.

36. cum sensus tum metri ratio postulat ut legatur ἔμεινε. συλλιθούμενος autem vertimus *scopulo similis*, quamvis Pisida quid maius ea voce significavit, ostendens Persas, qui trepidantes ad rupes confugerant, saxis et petris non modo similes, sed omnino συλλιθουμένους *petrefactos.*

37. duo sequentes iambi citantur a Suida in voce χρῶμα, nec ulla occurrit lectionis varietas, nisi quod ibi pro πάντως legitur πάντες. sed auctoritatem codicis sequendam esse suadet sensus. interpres Suidae ita vertit: *non sunt haec falso illata fuco: omnia enim veritatis verba simplicia sunt.* Pisida illud Euripidis v. 472 videtur imitatus: Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ.

39. *Luc.* 19 40: ἐὰν οὗτοι σιωπήσωσι, οἱ λίθοι κεκράξονται.

46. sensus, opinor, hic est. Persae terrore perculsi per montium iuga ita immobiles erant, ut non verus armatorum exercitus esse viderentur, sed potius exposita quaedam pictoris tabula armatos repraesentans.

48. confer geminas orationes *de fortuna vel virt. Alexandri*, in quarum prima Plutarchus acriter contendit Alexandrum non comite vel duce fortuna, sed εὐβουλίᾳ καὶ καρτερίᾳ καὶ ἀνδρίᾳ καὶ σωφροσύνῃ παραπεμπόμενον, ad tantum imperium pervenisse. ingeniose quidem Plutarchus id studet confirmare: nihil tamen minus Alexandri gesta serio pensitanti non videbitur denegandum id quod innuit Pisida, fortunatum magis quam sapientem ducem Alexandrum exstitisse.

52. vera fortitudo non est impetus inconsultus, non praeceps audacia, non caeca temeritas, non insana quaedam ferocia, sed firmi animi vis prudentia et consilio temperata: ut Horatius monet Carm. 3 4 65.

61. iambus bis citatus a Suida in v. ξένας tanquam Pisidae, et in v. ὕλη tanquam incerti auctoris. interpres primum vertit *silvas suppeditans et tantas et admirandas*, et postea *tot et*

Digitized by Google

tam peregrinas materias suppeditans. ὕλη vox est πολύσημος, qua quaevis materies denotatur. equidem putabam ὕλας reddere per *dapes, convivia,* quasi Pisida regium coenae apparatum indicaret. nec deerant sane auctoritates, quibuscum meam versionem probatam facerem legentibus, ut ex solo Stephani thesauro intelligi licet. verum a Suida discedendum mihi non esse censui, qui aperte testatur Pisidam vocem ὕλη hic usurpasse pro *praetextu, speciosa causa, simulatione.* quamobrem, si ita placet, τὰ ὕλας idem esse ac ἀφορμάς, ut in superiori iambo 55, non erit dubitandum, quamvis fatear etiam alias interpretationes mihi non displicere.

63. Theophanes *loc. cit.* γνοὺς δὲ ὁ βασιλεὺς τὴν τούτου διαίταν, θαρρῶν ἐν τόποις ηὐλίζετο, ἀναπαύσεως πλήρης, ἐρεθίζων τοῦτον πρὸς πόλεμον.

74. lacunam habet codex. at in margine est φραγμός, qua voce lacuna plane expletur, sed genuinus inde sensus plane non elicitur. occurrebat statim legere ἄχθος ἀνεκτίζετο.

78. σκηνώματα barbarorum *tabernacula,* opinor, vocat κατ' ἀντίθεσιν *cacumina montium,* inter quos se abdiderant Persae, eaque ἐξέχοντα appellat, ut Heraclii tabernaculis opponat, quae in planitie erant constituta. dicit autem ea concidisse, quia Romani tandem coëgerunt Persas ut ad pugnam descenderent.

80. Theophanes *ib.* κατερχόμενοι δὲ λάθρα τοῦ ὄρους πολλάκις συμπλοκὰς μερικὰς ἐποιοῦντο, καὶ ἐν παντὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπροτέρευον, καὶ θάρσος ἐπὶ πλεῖον ὁ στρατὸς ἐλάμβανεν, ὁρῶντες τὸν βασιλέα παντὶ προπηδῶντα καὶ εὐτόλμως πολεμοῦντα.

83. praeclarum magni ducis exemplum propositum in Heraclio, qui primus se obiicit periculis et hostes aggreditur. eleganter Claudianus de 4 *cons. Honorii* v. 348 de officiis principis.

89. Onosander *c.* 42: ἰδών τις τὸν ἡγεμόνα πρῶτον ἐγχειροῦντα καὶ ὅτι δεῖ σπεύδειν ἔμαθεν, καὶ μὴ ποιεῖν ᾐδέσθη, καὶ ἀπειθεῖν ἐφοβήθη· καὶ οὐκέτι ὡς δοῦλον ἐπιταττόμενον διετίθη τὸ πλῆθος, ἀλλ' ὡς ἐπ' ἴσου παρακαλούμενον διετράπη.

99. solem saepe appellat Heraclium, tum ob eius animi praeclaras virtutes, tum ob insignem corporis speciem, quam ita describit Cedrenus *p.* 407: ὁ Ἡράκλειος ἦν τὴν ἡλικίαν μεσῆλιξ, εὐσθενής, εὔστερνος, εὐόφθαλμος, ὀλίγον ὑπόγλαυκος, ξανθὸς τὴν τρίχα, λευκὸς τὴν χροιάν, ἔχων τὸν πώγωνα πλατὺν καὶ πρὸς μῆκος ἐκκρεμῆ. vide infra v. 432 et supra v. 7.

116. vide *Acroas.* 2 90, 97 *et* 203.

118. ex hoc iambo et sequentibus 121 122 duos tantum confecisse videtur Cedrenus, qui *p.* 420 ait Heraclium, cum iam esset in Persidem iturus, μέλανα ὑποδήματα περιβαλόμενον, atque humi pronum, in magno templo opem sibi a deo implorasse, ὃν ἰδών, subdit, Γεώργιος ὁ Πισίδης μετὰ τοιαύτης ταπεινώσεως

Digitized by Google

ἴφη· ὦ βασιλεῦ, μελαμβαφὲς πίδιλον εἱλίξας πόδα βάψαις ἐρυθρὸν Περσικῶν ἐξ αἱμάτων. sed plura de hoc testimonio Cedreni diximus in praefatione. *μελαμπίδιλον, nigra calceamenta* ad bellum, ut videtur, tulit Heraclius, ut sui status humilitatem etiam ornatu corporis vilissimo testatam faceret, et color ipse rebus tristibus esset conveniens; quod quidem Pisida satis explanat in duobus sequentibus versiculis. ceterum imperatores in more habebant pupurea *πίδιλα* gestare, quae cothurnum referebant; eaque passim a scriptoribus *calcei sandalia, ocreae* et *crepidae* vocantur. recte ea descripsit Procopius *de aedif. Iustiniani lib.* 3 *p.* 53: *ὑποδήματα μέχρι εἰς γόνου φοινικοῦ χρώματος, ἃ δὴ βασιλέα μόνον Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν ὑποδεῖσθαι θέμις.* vide Codinum *de Offic. Cpol. p.* 62 et Goar *in not. p.* 70, et Gretserum *ibid. p.* 269.

122. *ποιῶν ἐρυθρόν*, quae nuper diximus confirmat: ait enim Heraclium Persico sanguine velle suos calceos inficere, ut rubei fiant, qui erat color imperatoribus usitatus. ita sane Gregoras *lib.* 3 et Georgius Aeropolita in Chronico haec imperatorum calceamenta *ἐρυθρὰ* appellant.

131. en clarius testimonium Pisidae asserentis se in primo bellico Persico adstitisse Heraclio.

134. *χάριν*] ita codex: et non dubito reponendum *χαράν.*

136. *δάκρυα ἄλυπα lacrimae citra animi molestiam* et ex sola commiseratione obortae.

141. Aristoteles *Rhet.* 1 37: *τὸ εἰθισμένον, ὥσπερ πεφυκὸς γίνεται· ὅμοιον γὰρ τὸ ἔθος τῇ φύσει· ἐγγὺς γὰρ τὸ πολλάκις τοῦ αἰεί ἐστι.*

144. Theophanes *p.* 255: *Πέρσης δέ τις πρὸ ὀλίγου χρόνου πρόσφυξ γενόμενος ἐν τῷ στρατῷ τοῦ βασιλέως ἐγένετο.*

147. cur in perfidia fidum transfugam Persam dicat, intelligitur ex *v.* 173 *et seqq.*

154. Persa qui ad Romanos defecerat, sperans suos post tantam socordiam et ignaviam iam fortiter contra Romanos dimicaturos, in sua castra refugit *ῥίψασπις, clipeo abiecto;* quod erat turpissimum. hinc recte Suidas ait: *ῥίψασπις* est *ὁ δειλός*, qualis fuit Cleonymus, qui quod in pugna clipeum abiecisset, proverbio dedit occasionem, ut quilibet vilis *Κλεωνύμου δειλότερος* diceretur. vide Suidam in v. *Κλεώνυμος.*

156. sensus est. recogitans, quanta fuisset Romanorum vilitas et socordia, speravit victuros Persas.

157. Theophanes *ibid. οὗτος ἀποδρὰς πρὸς τοὺς Πέρσας ἀπῆλθεν ἐλπίζων αὐτοὺς τὴν Ῥωμαίων στρατείαν ὀλέσαι.*

165. idem *p.* 256: *ἰδὼν δὲ αὐτῶν τὴν δειλίαν μετὰ δεκάτην ἡμέραν πρὸς τὸν βασιλέα ἀνῆλθεν.* ad vocem *δεκάτην* supple ex Pisida *καὶ τετάρτην.* vide supra v. 150.

Digitized by Google

173. idem *ibid.* καὶ πᾶσαν ἀκριβῶς τὴν τῶν βαρβάρων ἐξεῖπεν ἀτολμίαν.

180. cf. Euripides in Helena *v.* 520. Curtius 5 5: *ignaviam necessitas acuit, et saepe desperatio spei causa est.*

184. Theophanes *ibid.* ὁ δὲ σοβαρὸς μηκέτι ὑποφέρων τὴν ἐν τῷ ὄρει διατριβήν, ἠναγκάσθη πρὸς πόλεμον ὁρμῆσαι.

198. οὐκ ἀνευτρέπιστος ex α, quae privandi vim habet, et εὐτρεπίζω. Theophanes *ibid.* sic eadem: ὁ δὲ βασιλεὺς προγνούς, καὶ συντάξας τὸν στρατὸν ὁμοίως εἰς τρεῖς φάλαγγας, εἰς τὴν μάχην προήγαγεν. ante haec enim Theophanes refert Persarum ducem diviso in tria agmina exercitu, nondum manifesto terris sole, paratum ad pugnam ex improviso apparuisse.

205. idem *ibid.* τοῦ δὲ ἡλίου ἀνατείλαντος καὶ τοῦ βασιλέως κατὰ ἀνατολὰς εὐρεθέντος, τοὺς Πέρσας ἐσκότιζεν ἡ τούτου ἀκτίς, ὃν ὡς θεὸν προσεκύνουν.

206. vide supra *Acroas.* 2 265.

210. Theophanes *ibid.* ὁ δὲ βασιλεὺς ἐσχημάτισε τὸ λαὸν αὐτοῦ εἰς φυγὴν τραπέντας, καὶ λυσάντες ἐκεῖνοι τὰς φάλαγγας ἀκρατῶς διώκειν τούτους ἐνόμιζον. ἐπιστραφέντες οὖν οἱ Ῥωμαῖοι εὐψύχως τούτους ἐστρέψαντο, καὶ πολλοὺς ἀνεῖλον, ἐλάσαντες αὐτοὺς ἕως τοῦ ὄρους, εἰς κρυμνοὺς αὐτοὺς ἐμβάλλοντες καὶ τόπους δυσβάτους, καὶ πάντας αὐτοὺς συνέτριψαν.

223. codex exhibet emendationis loco κράτιστε.

226. Psal. 7 16: *incidit in foveam quam fecit.*

227. in codice voci ὅλους superinscripta est vox ἄλλους.

229. item καὶ αὐτοὺς in κ' αὐτοὺς immutandum esse monet censor, et quidem recte. ego vero pro εἴδη legendum puto εἶδεν, ut stet metri mensura.

231. de sole et luna, aqua et igne, qui erant Persarum dii, alibi diximus plura. vide *Acroas.* 1 32. animadvertendum tamen hic est in more fuisse apud Persas, ut cum quid adversum eis eveniret, contra suos deos irascerentur, eosque contumeliis probrisque afficerent, ac tanquam de sua fortuna parum sollicitos aspernarentur; id quod ex Herodoto patet narrante Xerxem mare flagellavisse; Pisida vero aperte idem hic affirmat et alibi. confer *Acroas.* 1 26 *et seqq.*, *et Acroas.* 2 377.

240. Persas ad bellum exire mulierculis stipatos adnotavimus *supr. Acroas.* 2 247. at nobis ridicula semper visa est causa, quam eius consuetudinis tradidit Max. Tyrius Dissert. 14: ait enim Πέρσας δὲ παλλακίδες ἕπονται, ἵνα μάχωνται καλῶς ὑπὲρ τῶν φιλτάτων.

251. Theophanes *ibid.* ἐν δὲ τοῖς κρημνοῖς αἰγῶν ἀγρίων δίκην ἐσκηνοβάτουν· πολλοὺς δὲ καὶ ζῶντας ἐζώγρησαν, παρέλαβον δὲ καὶ τὸ τούτων στρατόπεδον καὶ πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν αὐτῶν.

253. idem *ibid.* οἱ δὲ Ῥωμαῖοι πρὸς ὕψος τὰς χεῖρας ἐκτεί-

Digitized by Google

ναντες τῷ θεῷ εὐχαρίστουν, καὶ τῷ στρατηγήσαντι καλῶς βασιλεῖ συντόνως προσηύχοντο.

280. idem *ibid.* *οἱ γὰρ πρὶν μηδὲ Περσικὴν κόνιν τολμήσαντες ἰδεῖν, νῦν τὰς σκηνὰς τούτων ἀσαλεύτους εὑρόντες ἀλαφυρολόγησαν.*

282. haec, opinor, dicta, ut Romanorum securitatem ante et post relatam victoriam demonstret. solebant enim Romani, cum datum erat signum, tentoria deponere, ut ad dimicandum essent magis expediti. Polybius *de Castram. Rom. in antiqq. Rom. tom.* 10 *p.* 984: *ὅταν τὸ πρῶτον σημαίνῃ, καταλύουσι τὰς σκηνάς.* itaque Pisida ait Romanos tam securo animo prodiisse ad pugnam, ut ne tentoria quidem antea demiserint; redeuntes autem statim arma proiecisse, ut omni cura soluti vires animumque epulis reficerent; quod erat ex militari disciplina servari solitum, ut ex Leone imp. 16 2 colligitur. Theophanes loco nuper citato aliter videtur interpretatus Pisidam: ait enim Romanos non ad sua tentoria reversos, sed ad Persica usque progressos esse, quae intacta invenerunt. quae interpretatio si magis arridet, dicendum est Romanos Persarum castris potitos, tanquam ad sua se recepissent, ibi securo animo quievisse.

283. *σκέπην*, opinor, ponit pro tota armatura gravi, qua se milites tegebant; quamvis *σκέπη* vere esset capitis tegumentum e pelle. Polybius *loc. cit. p.* 866: *προσεπικοσμεῖται δὲ καὶ λιτῷ περικεφαλαίῳ, ποτὲ δὲ καὶ λυκείαν ἤ τι τῶν τοιούτων ἐπιτίθεται, σκέπης ἅμα καὶ σημείου χάριν.* sed ut accipiam *σκέπην* pro armatura, facit addita notatio *πεπηγμένη*, quae scuto maxime convenit, cuius longam descriptionem instituens idem Polybius *p.* 874 ait: *ἐκ διπλοῦ σανιδώματος ταυροκόλλῃ πεπηγώς, ὀθονίῳ, μετὰ δὲ ταῦτα μοσχείῳ δέρματι περιείληπται τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν,* a qua descriptione sane non abludit illud Pisidae quod sequitur v. 286: *φόρτον ἐκ κτήνους.* recte autem scutum dicebatur *σκέπη*, quia tanta erat magnitudine ut totum pene militem obtegeret.

293. legerem *οὕτω.* hoc epiphonemate primi belli Persici narrationem claudit, dicens tantam fuisse Heraclii in re militari scientiam, ut non modo ea omnia quae a veteribus tradita fuerant omnino noverit, sed antiquorum etiam inventis plura addiderit non antea ab illis excogitata.

296. Theophanes *loc. cit.* *τίς γὰρ ἤλπιζεν τὸ τῶν Περσῶν δυσμαχώτατον γένος νῶτα δοῦναί ποτε Ῥωμαίοις.*

308. verti quasi legeretur *τυλουμένων*, ut puto legendum.

309. vide supra v. 61, quae circa vocem *ὕλη* et *ἀφορμὴ* attigimus.

311. Abares, gens fera et Romanis infensa, quoties vires ad inferenda damna receperant, interposita pacta non esse servata causabantur: hinc recte noster ait *ἐξ ἔθους.* plura, quae huc spectant, videsis in *poem. de bello Abar.* Pisida Abares

vocat *γένη πρὸς ἑσπέραν*, eo quod ipsi late pervagati iam ad Istrum consederant.

319. Theophanes *p.* 256 refert Heraclium rediisse Byzantium anno postquam inde contra Persas dimicaturus discesserat, sed causam reticet. Nicephorus Cpolitanus autem omnia perperam confundens de hac prima expeditione Heraclii nullam mentionem facit. haec tamen erant sedulo notanda, ne qua oriretur difficultas. patet enim ex Pisida Heraclium anno imperii sui 13, Christi 623 ex Armenia in Thraciam reversum, ut foedifragos Abares reprimeret; ac tribus post annis cum iidem Abares Cpolim diripere atque evertere moliti sunt, in Perside Heraclius degebat. vide *de bello Avar.* 246 *et seqq.*

324. codex hic habet versiculum, qui legendus mox venit sub numero 328: *οὕτω τὸ πιστόν.* nos tanquam *περισσὸν* reiiciendum esse putavimus.

336. Theophanes *ibid.* *ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν στρατὸν σὺν τῷ στρατηγῷ καταλιπὼν εἰς Ἀρμενίαν παραχειμάσαι, αὐτὸς εἰς Βυζάντιον ὑπέστρεψεν.*

340. saepe in ecclesiasticis auctoribus occurrit verbum *κατορθόω*, quo vita ad Christianae virtutis normam instituta significatur, ut hic in nostro. vide Suiceri *Thes. Ecclesiast.*

343. confer *supra v.* 182 *et seqq.* de Pisida in bello comitante Heraclium, quocum multa familiaritate, ut videtur, coniunctus fuit.

349. quid hisce iambis velit Pisida, non satis liquet. verum, ni fallor, hic adludit ad Severianorum haeresim, quae tot turbas excitavit in Oriente et Heraclio imperante adhuc vigebat. idcirco autem dicit esse detecta mysteria iniquitatis, quod Heraclius, ut opinor, hoc primo in Oriente itinere aperte deprehendit errores circa religionem inter Christianos disseminari a Persis, ut Romani inter se dissentientes novum Heraclio facesserent negotium, et Romanum imperium non tantum externis quam internis premeretur incommodis. quod sane fit manifestum ex v. 36 *et seqq. poem. contra Severum;* ubi plura nobis erunt dicenda de hoc impio haeresiarcha.

351. multiplex error vel hydra erat haeresis Manetis, quae ex Persarum deliramentis orta et late propagata varios induit aspectus sub Manete primum ipso, deinde sub Eutyche, demum sub Severo et aliis innumeris eorundem asseclis. at nunc Pisida hanc hydram unam tantum ait protendere cervicem, scilicet errorem Monophysitarum, Chosroa vires et animum suppeditante.

353. hinc videtur posse coniici Heraclium in Armenia degentem cum aliquo doctore Monophysita coram Pisida disputasse; ac propterea Pisidam dicere se mirari hoc hydrae collum non esse exsectum, postquam in Herculem, id est Heraclium, inciderat. hunc autem doctorem fuisse Paullum Severianum, quocum He-

Digitized by Google

raclius disputavit in partibus Armeniae, ut testatur Sergius in sua epistola ad Honorium, alibi probabimus in Monito ad poëma contra Severum.

355. vere vatem quis dicat Pisidam, qui Chosroae cladem praedixit.

357. *τὴν δίκην*] subaudi *κατά*.

362. Claudii Ptolemaei Pelusiotae opera, qui temporibus M. Aurelii Antonini in Alexandrina academia astronomiae et astrologiae studiis clarus vivebat, notiora sunt quam dici oporteat. Pisida hic Almagestum indicat, quo in libro Ptolemaeus pro sui ingenii medulo systema planetarum exponit.

365. subintelligitur, ut puto, *χρόνων*, fortasse etiam *μερῶν*, quod si placet, *ἐπ' ἐσχάτων* vertendum est *ab ultimis terrae* partibus; quasi noster facta allusione ad expeditiones Heraclii, quibus in penitiores Asiae partes penetravit, dicat eius regionis incolis tanquam novum Phosphorum apparuisse Heraclium.

368. quamvis diu multumque opera Ptolemaei versaverim nullibi mihi licuit invenire vaticinium, quod poëta, quam belle plane nescio, sed tamen in Heraclium transfert. itaque aut intercidisse locum, ad quem alludit Pisida, dicendum est, aut esse eiusdem ex quibusdam verbis interpretamentum. ceterum ne prorsus *ἀσύμβουλοι* hinc discedamus, detur coniecturae locus. itaque sic hariolor. Ptolemaeus cum plane nosceret quantum veteres astronomi, Eudoxus Eratosthenes Geminus Marinus et alii, inter se disparent in polari stella definienda, nec ipse alicuius opinioni facile assentiretur, fortasse alicubi dixit fore tempus quo polus alter, ac plane ab eo diversus qui tunc esse ferebatur, sapientum iudicio inter homines constitueretur. quae coniecturam confirmare possent, videsis in Petavii *Uranologio Dissert. Var. lib.* 3 *c.* 4 *et seqq.*

380. alludit, opinor, ad metrum iambicum, quo utitur; quasi dicat gesta Heraclii epico carmine melius et dignius tractari potuisse.

389. confer quae sequuntur cum *Hexaem.* 85 *et seqq.*

396. 1. *Cor.* 12 4.

407. Pisida veteres culpas Heraclii nominans tacitus videtur reprehendere illicitas nuptias, quas ille cum filia sororis suae contraxit. rem acriter exagitat Nicephorus Cp. *p.* 10; qui tamen illud addit, Sergio vehementer instanti ut scelestae nuptiae solverentur, Heraclium ita respondisse: *ὡς εὖ μὲν ἔχοι τὰ παρά σοι λεγόμενα· ὃ γάρ σοι χρέος ὡς ἀρχιερεῖ καὶ φίλῳ, ἤδη ἀποδέδωκας ἐφ' ἡμῖν δὲ τὸ λοιπὸν κείσεται τὰ τῆς πράξεως.*

412. *Reg.* 4 2 11.

415. *Exod.* 18 11. communis est patrum sententia Mosem in vertice montis extendentem manus cum virga fuisse symbolum Christi in cruce pendentis, quo manus suas in ligno pro nobis

Digitized by Google

expandente diabolus superatus est. Theodoretus *Quaest. in Exod.* 34: *τοῦ σταυρωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν ἐπλήρου τὸν τύπον ἐκτείνων τὰς χεῖρας· ἐδείχθη τοίνυν καὶ ἐν τῷ τύπῳ τῆς ἀληθείας ἡ δύναμις.*

418. *Exod.* 3 2. deum re vera vel dei filium, non angelum apparuisse Mosi diserte testatur Pisida, veterum patrum opinioni consentiens, quos laudat Calmetius *in suis Comment. in Exodum.*

419. deum in rubo loquentem fuisse verbum constans fuit antiquorum sententia. videsis S. Cyrillum Hieros. *Catech.* 10 et 11. at vero rubum incombustum dei incarnationem significasse nemo non affirmavit. rubus carnis erat symbolum, et ignis divinitatis: sicut autem ignis rubum, ita deitas humanitatem non consumpsit; unde duas in Christo esse naturas integras illaesas et inconfusas manifeste evincitur. quo sane respicit Pisida ad confutandas haereses sui temporis maxime intentus. dicens enim quod Moses *ἀπηκρίβωσε τὴν φλόγα ἐν βάτῳ, καὶ τὴν βάτον οὐ πεφλεγμένην*, duas in deo incarnato non confusas naturas Mosem cognovisse contra Monophysitas affirmat.

421. Pisida auctor est Mosem tam praesentem fuisse deo ut ipse deus Mosem, ut erat, carne vestitum viderit, et Moses etiam non spiritu sed *σαρκικῇ θεωρίᾳ*, vere, intuitive et oculis carnalibus deum conspexerit. disputatum quidem est saepius, quomodo deum viderint Moses Paullus et prophetae: S. Irenaeus *contra haereses lib.* 4 *c.* 20 neminem deum vidisse facie ad faciem, sicuti est, multis probat argumentis. non manifeste, ait, *ipsam faciem dei videbant prophetae, sed dispositiones et mysteria, per quae inciperet homo videre deum.* quae verba cum iis, quae de hac re tradit vetus inprimis auctor, sive Dionysius Areopagita, *de cael. Hier. c.* 4 3 mirifice conveniunt. Irenaeo consentiunt plures ss. patres, quos inter consulendus S. Augustinus *lib.* 12 *de Gen. ad lit. c.* 27 *et* 28, *et de Trinit. lib.* 2 *c.* 17 *et* 18, qui sanctos viros et prophetas non corporis sed mentis oculo, quantum homini fas fuit, divinam essentiam introspexisse asseverat.

431. *αὐτοῖς*] videlicet *τοῖς τέκνοις*.

432. de forma Heraclii confer versum 99 huiusce Acroaseos.

438. alludit ad equum solis, de quo *Acroas.* 1 23.

439. *σίβοντες* pro *σεβόντων*, scilicet *οἱ σίβουσι μετὰ χειρῶν ἀσεβῶς ἡπλωμένων*. Persas ita repraesentat incondite iactantes tendentesque ad caelum manus, ut opponat Christianis, qui manibus supra pectus in formam crucis modice expansis, ut in multis antiquis monumentis videre est, deum deprecabantur.

451. Persarum socordiam taxat, quos ubique non minus impios quam viles facit. ceterum in hisce ultimis versiculis in-

Digitized by Google

tendisse videtur ad illud *Psalmi* 113 15: *manus habent, et non palpabunt; pedes habent, et non ambulabunt ..., similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis;* quasi dicat Persas similes revera esse factos idolis, quae stulte adorabant.

455. recte invidiam ut monstrum a natura humana prorsus alienum describit. humanum est enim sibi aliisque bona desiderare; invidi est prosperis aliorum rebus tantum torqueri. *Horat. Epist.* 1 2 57.

450. Pisida, ni fallor, praevidit dissensiones et odia suscitatum iri inter filios, quos Heraclius ex Eudocia primum et deinde ex Martina Augustis susceperat.

452. *Odyss.* 12 256.

453. legerem *περιτρέχει*.

458. patet Heraclium dissidia inter filios oritura cognovisse, et quantum ipse potuit studuisse ut eorum animos fraterni amoris vinculo devinciret. sed invidia et regnandi ambitio, paterna monita ex animo natorum quam citissime delevit, ut historici testantur.

460. emendator hic iterum prodit, atque in hoc iambo pro *μνήμην διαρκῆ* reponi vellet *σοῦ τῇ φυλακῇ*, et in sequenti *τὰ πταίσματα* pro *τὰ πράγματα*. neutrum ex hisce lectionibus probavimus; gravior enim, ut nobis quidem videbatur, est sententia quam textus exhibet.

DE BELLO AVARICO
MONITUM.

Plures ac varias antiquis temporibus diversarum gentium migrationes esse factas, atque ex remotioribus septemtrionis partibus populos efferatis moribus profectos in meridionales regiones inrupisse, passim docent historiae, quibus fidem facit Strabo 5 *p.* 213 et Ammianus Marcellinus 31 5. verum nulli crebrius quam Scythae, qui et Sarmatae et Sauromatae quondam dicti sunt, nativis sedibus relictis emigrarunt. antiquissimis plane temporibus Scytharum reges virtute et belli artibus insignes multam ultra Tanaim fluvium regionem ad Thraciam usque subiugasse testis est Diodorus Sic. 2 *p.* 90. sed multo magis sequioribus saeculis inclaruere apud nos Scythae, qui sub vario gentium nomine totum late orbem terrarum occuparunt. omnes enim illi populi, quos iure et merito barbaros appellare solemus, quique cladem et necem Europae universae inferentes Romanum imperium penitus everterunt, e Scythiae finibus prosiluere. inde enim Alani et Vandali et Gepidae et Gothi et Sclavi et Bulgari et Hunni et Abares et Turcae aliaeque pestes erumpentes, caeli mitioris benignitate illecti, primum vicinas regiones, ac deinde etiam

Digitized by Google

longissime positas invadere, omnia vastare, alienis potiri, novos mores, ac leges ubique inferre, et in locis nullo iure occupatis iniustissime imperare. primi omnium tantam sensere cladem et perniciem Orientales illae partes, quae Romanorum imperatorum dicioni parebant: non enim aliunde quam ex illis locis patere ad nos potuisset aditus, neque, si Romanis vires ad resistendum suffecissent, in nos derivata esset tanta malorum colluvies. porro, si Ammiano Marcellino 31 1 fides est, magnus hic tristissimusque eventus praesagiis ac portentis fuerat praenuntiatus: cum enim Valente imperium tenente infausta omnia undique portenderentur, Graeci etiam quidam versus reperti sunt prope Chalcedonem in quadrato lapide incisi, futura plane pandentes, quos quidem referre iuvat, ut huic pĕmatio lux affundatur.

ἀλλ' ὁπόταν νύμφαι δροσεραὶ κατ' ἀστυχορείας
τερπόμεναι στροφόωνται ἐϋστεφέας κατ' ἀγυιάς,
καὶ τεῖχος λουτροῖο πολύστονον ἔσσεται ἄλκαρ·
δὴ τότε Οὔνια φῦλα πολυσπέρμων ἀποροῦσι
Ἴστρου καμψιρόοιο πόρον περάοντα σὺν αἰχμῇ,
καὶ Σκυθικὴν ὀλέσει χώρην καὶ Μυσίδα γαῖαν.
Παιονίης δ' ἐπιβάντα σὺν ἐλπίσι μαινομένῃσιν
αὐτοῦ δὴ βιότοιο τέλος καὶ δῆρις ἐφέξει.
tempore quo liquidas agitabunt urbe choreas
laetaque subsilient hilares per compita Nymphae
ac funesta dabit murus munimina thermis,
tunc Hunni innumeri variis e gentibus orti
traiicient amnis Histri speciosa fluenta
vastabuntque agros Moesos atque arva Scytharum.
ast ubi Pannoniam attigerint, maiora parantes
hos illic fatum et Martis violentia sistet.

sic eleganter Graecos versus reddidit doctissimus Henricus Valesius, a quo tamen discessimus in quarti versus lectione, quia ad mss codicum fidem, quos ipse laudat, legendum putavimus δὴ τότε *Οὔνια φῦλα*. at ille hic agi existimans de Gothis, non de Hunnis, *Οὔνια* reiecit, atque ex Socrate et Zonara restituens *μυρία φῦλα* vertere maluit *tunc fortes populi etc.* verum quis deceptum Valesium negabit, atque ibi contra id quod ipse ratus est, de Hunnis, non de Gothis sermonem esse non adfirmabit, si animadvertat ipsum Ammianum, quasi Graecam inscriptionem esset interpretaturus, ita statim subdere? *Hunnorum gens, monumentis veteribus leviter nota, ultra paludes Maeoticas glacialem Oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit.* quis autem ignorat Hunnos vel Chunnos vel Thynnos, quae nomina idem sonant, generatim eos omnes populos fuisse appellatos, qui temporum variis intervallis in Europam turmatim se effuderunt; ita ut sicuti quondam antiquitus Scythae una omnes dicebantur, ita postea iidem omnes Hunni dicerentur? eius rei testis est

Digitized by Google

Agathias *de regno Iustiniani lib.* 5, qui cum Hunnos aliasque barbaras gentes, quorum varia erant nomina, circa paludem Maeotidem habitasse adfirmasset, ait: *οὗτοι δὲ ἅπαντες κοινῇ μὲν Σκύθαι καὶ Οὖννοι ἐκαλοῦντο.*

Ac ter quidem Hunnos in Romanorum dicionem irrumpere conatos esse colligimus ex historiis, et tum demum in Pannonia, quae ab ipsis postea Hungaria dicta est, constitisse proditum est a plurimis scriptoribus. primam quidem Hunnorum eruptionem 13 anno imperii Valentis, Christi 376, factam esse tradit Orosius *lib. 7 in gest. Valentis.* damna vero, quae ex ea secuta sunt, enarrant praeter Orosium auctor *hist. Miscellae lib.* 12 *in Gratiano,* S. Hieronymus *Epist. in epitaph. Fabiolae,* Philostorgius 9 17, Priscus *in Excerptis de Legat. p.* 47, aliique, qui omnes e Scythia egressos barbaros in maximam Europae perniciem Hunnos appellarunt. eiusdem gentis in conterminas regiones altera emigratio secuta est Iustiniano 1 regnante, anno videlicet Christi 564. ac tum quidem populi, qui in commune exitium exciti tot mala Romanis rebus attulerunt, *Abares* dicti sunt et *Hunni Abares.* fidem faciunt Theophanes ad annum 787, Ado Viennensis an. 879, Aimanus Floriacensis et Sigebertus *in Chronicis,* qui omnes Abares cum Hunnis confundunt, eosque Hunnos et Abares fuisse appellatos aperte testantur. nominis etymologiam ex Hebraica lingua quidam repetentes Abares idem esse voluerunt, ac si quis eos *palantes, vagos* et Nomadum more *errantes* atque huc illuc *transeuntes* diceret. alii vero contendunt quosdam Hunnos Abarum nomine insignitos, quod robore corporis et animi fortitudine ceteris anteirent, ut siquis *robustos validosque et bene dispositos* vocaret. sed primam nominis originem Theophylactus Simocatta 7 8 videtur probare, dicens Hunnos, qui post alios in Europam confugerant, Abarum appellatione fuisse contentos: *λέγεται γὰρ ἐν τοῖς ἔθνεσι τοῖς Σκυθικοῖς τὸ τῶν Ἀβάρων ὑπεῖναι ἐντρεχέστατον φῦλον.* horum autem dux Chaganus vocabatur, eodem Simocatta testante ibidem illos ipsos Hunnos Abares se dixisse, suumque principem Chaganum honoris causa nominasse: *οὗτοι Ἀβάρους ἑαυτοὺς ὀνομάσαντες, τὸν ἡγεμόνα τῇ τοῦ Χαγάνου προσηγορίᾳ φαιδρύνουσι.* anno denique Christi 888 et 889 Hunni ab Arnulpho imp. Occidentis contra Moravorum regem Zwatapolugum evocati, et a Leone philosopho imp. Orientis contra Bulgaros invitati, undique collectis viribus, multorum millium numero, suppetias laturi libenter concurrerunt: sed ea occasione arrepta totam Pannoniam occuparunt, quae deinceps Hungariae nomen adepta est. praestat de hoc Hunnorum adventu tertio legere Rheginonem abbatem Prumiensem *Chron. lib.* 2, Luitprandum *Hist. de reb. Europ. lib.* 1, Annales Fuldenses *tom.* 2 *Script. hist. Franc. ad a.* 892, Cedrenum *in Compend. hist.*, Sigebertum *in Chron. ad a.* 903, Ioh. Aventinum *Annal. Boio-*

Digitized by Google

rum lib. 4, Aeneam Silvium, qui postea fuit Pius II. pontifex, *Hist. de Sec. part. Asiae,* aliosque gentis feritatem crudelitatemque enarrantes unaque simul exsecrantes: nos enim, ut hic tantum de secunda Hunnorum irruptione verba faciamus, monet Pisida, qui horrendum facinus, quod anno Christi 626 de evertenda Cpoli Abares animo conceperant, versiculis non inelegantibus describit. verum cum ea omnia, quae nunc dicenda essent de Abaribus, commodius in notis ad singulos versus referri possint, a supervacaneo opere hic abstinendum ducimus. igitur Abarum originem breviter indicasse sufficiat; ac siquis adhuc plura cupit addiscere, adeat Francisci Foris Otrokocsi *Origines Hungaricas,* quo in libro Hunnorum Abarumque res summa eruditionis copia pertractantur.

Quod autem ad praesens poëma spectat, Sergio patriarchae esse inscriptum facile dignoscitur: namque ei statim in principio hoc quidquid est laboris sui offert Pisida, *v.* 12, ac deinde passim ipsum adloquitur. belli autem summam ducem fuisse deiparam virginem patet ex ipsis primis versibus aliisque operi intertextis: eius enim ope vere Cpolis est ab hostium incursione liberata, ut omnes scriptores Byzantini una simul cum Pisida testantur, qui eam solam contra Abares dimicantem repraesentat. sed Sergium quoque ipsum ut alium belli ducem praestantissimum ubique commendat, sed qui secundas ageret partes, nec nisi prece et lacrimis pugnaret, et virginis deiparae nutu ope et consilio totam rem militarem administraret, *v.* 230. igitur a principio usque ad *v.* 125 Abarum origo, feri mores et fraudes enarrantur: tunc Pisida bellum ipsum Abaricum exorditur, et facta ad Sergium invocatione multum in eius laudes excurrit, dicens *v.* 130: *ὦ πάντα πράττων.* nec sane immerito multum hac in re Sergio tribuisset noster Georgius, si modum servare nosset: constat enim Sergii custodiae una cum filiis urbem commendatam reliquisse Heraclium imperatorem tum cum contra Chosroam dimicaturus discessit; cuius rei testis est praeter ceteros Nicephorus patriarcha in Historia *p.* 11. Heraclius, Persis et Abaribus eodem tempore infestantibus, cum simul et fame et pestilentia res publica premeretur, *προσεκαλεῖτο Σέργιόν τε τὸν τῆς πόλεως πρόεδρον, ἔτι τε καὶ ἄρχοντας καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ λαοῦ μέρος, παρατίθεται αὐτοῖς τοὺς παῖδας, καὶ Βῶνον τὸν πατρίκιον ἐγχειρίζει τὰς τῶν πραγμάτων διοικήσεις.* at Pisida, quod quidem plurium ope et virtute confectum fuit, totum id voluit ad Sergii pietatem referre, ut tantummodo eo gemente et virgine deipara protegente, nullis vero humanis viribus adnitentibus, et urbem servatam et partam victoriam esse constaret.

Digitized by Google

IN BELLUM AVARICUM
ADNOTATIONES.

v. 1. Deiparae virginis ope praesentissima Cpolitanam urbem contra Abarum hostiles impetus fuisse servatam, cum Heraclius in Perside contra Chosroam pugnaret, anno videlicet imperii eiusdem 16, Christi vero 626, die 29 mensis Iulii, communis est scriptorum consensio. vide Chronicon Paschale *p.* 393, Theophanem *in Chronograph. p.* 264, Nicephorum patriarcham *in Brev. p.* 12, Anastasium Biblioth. *in Hist. Eccl.* ad annum Heraclii 16, et post hos Baronium ad annum 625. nec aliter rem actam esse tradunt geminae de bello Abarico narrationes, quas commentarii loco post hasce meas adnotationes adiiciam. itaque merito totam de barbaris victoriam beatissimae virgini acceptam refert Pisida. confer hos iambos cum inscriptionibus in templo Blachernarum positis, quas primus edidit Ducangius ad Zonar. t. 2 p. 65.

3. reponerem *γράφοι*.

12. Sergium a sanctitate morum et doctrinae saepe commendat. vide *Hexaem. in princ.*, ubi ipsum agricolae evangelico comparat, qui mentium campos suae eloquentiae et pietatis fontibus irrigat alitque. ita infra v. 531 Heraclium imp. eiusque filios *φυτουργίαν* Sergii appellat, quod omnes ipse eruditverit et Christianis moribus informaverit.

16. causam adventus Abarum in Europam recte indicat Pisida. Abares enim a Turcis victi, et usque ad Istri ripas progressi, ad Iustinianum primum ac postea ad Iustinum imperatores legatos miserunt; qui cum illis societatem inire e re esse putarunt, quod barbaros homines nequirent in officio continere. cum igitur omnibus sit manifestum Turcas montes Caucasios inter Pontum Euxinum et mare Caspium primitus incoluisse, patet Abarum quoque non multo longius fuisse sedem. atque hinc profecto est quod ii, qui de foedere ab Iustino minore cum barbaris facto agunt, et Abares Turcas et Turcas Hunnos vocent, nec satis firmi in gentium appellatione videantur, quia, ut dictum est in Monito ad hoc poëmation, omnes illae ferae nationes, quae in Europam immigrarunt, Scytharum vel Hunnorum nomine designabantur, ne Turcis quidem exceptis: testis est enim Theophanes, qui *p.* 207 sic ait: *Οὖννοι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, οὓς Τούρκους λέγειν εἰώθαμεν, πρεσβεύουσι πρὸς Ἰουστῖνον.* atque iidem sunt quos Hunnos Sabiros et Abasgos vocat Procopius, *de bello Goth.* 4 3. Menander Protector *de legat. Iustini p.* 151 Turcas, et Theophylactus Simocatta 7 8 Sabiros et Abares appellant. ac Evagrius quidem, cuius auctoritas plurimi facienda est, quia eius saeculi est scriptor, Abares a Turcis divisos fuisse aperte

Digitized by Google

tradit *lib.* 5 1: *Ἔθνος δὲ Σκυθικὸν οἱ Ἄβαροι τῶν ἀμαξοβίων, τῶν ὑπὲρ τὸν Καύκασον τὰ ἐπέκεινα πεδία νεμομένων, οἳ τοὺς γειτνιῶντας Τούρκους πασσυδεὶ πεφευγότες, ἐπεὶ κακῶς πρὸς αὐτῶν ἐπεπόνθεσαν, ἐπὶ τὸν Βόσπορον ἀφίκοντο .... μέχρις οὗ τὰς ἡϊόνας τοῦ Ἴστρου κατειλήφασι, καὶ πρὸς Ἰουστινιανὸν ἐπρεσβεύσαντο.* Evagrio similia narrat Simocatta *lib.* 7 7. recte igitur Pisida Abares in contemptum *ἀποσπάδας recisos* vocat: ducta enim metaphora ab arborum amputatione, quam late prosequitur, dicit Abares esse avulsos et exsectos a Turcis velut ignobiles ac inutiles ramos. Henricus Stephanus *in Thes. linguae Gr.* ad vocem *ἀποσπάς*, cum animadvertisset *ἀποσπάδας* dici a Suida *τοὺς ἀποσπασθέντας avulsos, ἀποσπαδόντας* autem *τοὺς ἀποκοπέντας eunuchos* sive *castratos*, recte coniecit vocem *ἀποσπὰς* esse feminini generis, quod patet ex *seq. versu* 67, in quo Abares vocantur *ῥίζα τῆς ἀποσπάδος*, scilicet *ῥάβδου, radix avulsae virgae.*

18. Abares a Turcis pulsi cum ad Danubium usque pervagati essent, ab Iustiniano imp. contra alios barbaros populos in auxilium acciti sunt, et in Romanae dicionis fines recepti ac donis ingentibus honorati. rem fusius narrat Menander Protector *inter excerpta legat. p.* 99, Theophanes *p.* 143, atque ex eo Anastasius *Hist. Eccl. ad an. Iustini tertium.* cum autem ibi semel consedissent, non inde amplius eos eiiciendi Romanis imperatoribus fuit potestas. Corippus Africanus *de laud. Iust. min. lib.* 3 Abarum legatum multa iactantem, et munera sibi ab Iustiniano dari solita repetentem inducit, legato superbe loquenti iratum respondetem Iustinum. ita sane Iustinus locutus est tum cum primum ad imperium est evectus, non diffidens se suis viribus posse Abares a Romanorum dicione expellere: sed postea ipsum quoque, quamvis invitum foedera iunxisse cum invisis barbaris constat ex omnibus historiis.

23. scilicet ad ripas Danubii constitit, ut dictum est supra v. 16.

25. Abares cum primum ad amnem usque pervenissent, se eis Istrum non esse transituros iuraverant, ac Romani contra se trans Istrum non ituros promiserant. sed nulla fuit fides barbaris; unde tot orta inter utrosque dissidia et bella, Romanis autem damna maxima illata. Franciscus Foris Otrokocsi, quem in Monito laudavimus, nimius sane est *Originum Hungaric. part.* 1 *c.* 5 in defendendis Hunnis, quos ut ab omni invidia liberet, Romanos foedifragos facit, cum tamen constet nullo iure eos in alienam dicionem irrupisse, nec semel iuramenta et foedera dolo malo violasse, quod ex iis quae sub Heraclio imp. contigerunt clarius elucet.

30. recte *παντογείτων* appellatur Ister sive Danubius, qui

Digitized by Google

suo cursu Romani imperii fines ad septemtrionalem partem videbatur describere.

34. cum Pisida bene observasset Istrum fuisse leve praesidium et propugnaculum contra barbaros, quomodo Abares flumen transierint, mihi videtur indicare. equidem, ut ex eius verbis coniicio, hiemis tempore id factum esse censeo, cum Danubius gelu constringeretur. ita sane tempore Arcadii, ad quod tempus fortasse respicit Pisida, evenisse tradit Philostorgius *lib.* 11 8: *ὅτι τῶν Οὔννων, φησιν, οἱ μὲν τῆς ἐντὸς Ἴστρου Σκυθίας τὴν πολλὴν χειρωσάμενοι καὶ διαφθείραντες πρότερον, ἔπειτα παγέντα τὸν ποταμὸν διαβάντες, ἀθρόως εἰς τὴν Ῥώμην εἰσηλάσαντο, καὶ κατὰ πᾶσαν ἀναχυθέντες τὴν Θρᾴκην ὅλην τὴν Εὐρώπην ἐλῃσαντο.* ac simili prorsus ratione se in Europam penetrasse ipsi Abares gloriantur apud Corippum *lib.* 3. hinc Pisida, opinor, Danubium ipsum poëtice reprehendit, quod *ἀγράφῳ κρίσει, contra id quod erat sancitum,* terminos quos suo alveo dividere debuisset, gelu obduratus coniunxerit, *τοὺς ὅρους ἐπήξατο.*

36. molesti quidem Abares Romanis, quamdiu trans Istrum sunt commorati: saepe enim flumen traiicientes et per Romanas provincias excurrentes omnia vastabant. cum autem cisis Istrum pedem intulissent, ibique certam sedem habere coepissent, latior eis patuit via ad res Romanorum affligendas. Menander *in Exc. de legat. p.* 101 testatur Abares per legatos postulasse ab Iustiniano, *ἐφ' ᾧ σφᾶς περιαθρῆσαι γῆν, ὅποι τὸ φῦλον θήσονται τὰς οἰκήσεις.* ac tum quidem de occupanda Sirmio, amplissima ac celeberrima civitate, cogitasse ex eo apparet, quod in legatione, quam deinde ad Iustinum miserunt, iidem petierunt *ὥστε τὸ Σίρμιόν οἱ ἐνδοθῆναι, καὶ τὰ συνήθη χρήματα, ἃ Κουτρίγουροι καὶ Οὐτρίγουροι πρὸς Ἰουστινιανοῦ ἐκομίζοντο βασιλέως, οἷα δὴ αὐτοῦ ἄμφω τῷ φύλω τούτω κατεχόντος.* *ibid. p.* 154. certe Iustinus, quoad potuit, obstitit: sed sub Tiberio tandem *τὸ Σίρμιον τὸ ἄστυ ἐν χερσὶν ἐγεγόνει τῶν Οὔννων· προῆλθον αἱ σπονδαί· αἱ δὲ συνθῆκαι ἐπονείδιστοι Ῥωμαίοις.* Menander *ibid. p.* 117. propterea Pisida exclamat *ὅσην δὲ λοιπὸν* etc. Abares enim nbn contentos Istrum traiecisse, ultra Savum etiam superstructo ponte vagatos esse liquet ex eodem auctore *p.* 128.

38. omnes post Iustinianum imperatores, videlicet Iustinus Tiberius Mauricius Phocas et Heraclius, conati sunt trans Istrum Abares compellere, sed frustra, quod viribus impares essent ad reprimendos barbaros, praesertim cum uno eodemque tempore eis esset dimicandum contra Persas, a quibus vexabantur; unde non semel ad incitas redacti Abarum opem implorare coacti sunt.

41. historici, quos tacitus laudat Pisida, quod ante se de rebus cum barbaris gestis scripserint, certe sunt Dexippus Atheniensis, Eunapius Sardianus, Priscus Penita rhetor, Menander Protector, Procopius Caesariensis, Agathias Murinensis schola-

Digitized by Google

sticus, Theophylactus Simocatta, aliique, quorum opera aut integra aut mutilata reperiuntur *in corpore Hist. Byzantinae.*

49. Abarum origine et bellorum causa inter barbaros, et Romanos indicata, quae mala Abares ipsi Heraclio imp., qui Phocae successit, comparaverint, enarrare aggreditur.

50. Phocam quocunque contumeliae et probrorum genere affectum passim invenies in scriptoribus Byzantinis. Theophanes *p.* 242 de eius electione sic ait: *ἀναγορεύεται τὸ κακόν, καὶ κύριος τῶν σκήπτρων ὁ τύραννος προχειρίζεται, καὶ κρατεῖ τῆς εὐδαιμονίας ἡ συμφορά, καὶ λαμβάνει τὴν ἔναρξιν τὰ μεγάλα τῶν Ῥωμαίων ἀνυχήματα.* hinc Pisida eum Hydrae comparat. vide *Heracliad. Acroas.* 2 5 *et seqq.*

54. alios post alios dicit, ut puto, esse generatos Abares, ut nunquam defecerit barbarorum natio, sed in Romanorum perniciem semper exoreverit. ex ichore autem eos natos dicit, tanquam ut vilissimum genus traducat. *ἰχὼρ* enim quamvis Homero *Iliad.* 5 340 sit sanguis, *οἷός πέρ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσιν*, at medicis est quidam vitiosus humor, et ut plurimum pus et sanies; quod patet ex *Galeni Comment. secundo in lib.* 6 *Epidem. p.* 424, qui Hippocratis cum Platonis sententia circa ichoris malignam qualitatem conciliat. igitur Pisida Abares ex sanie et tabifico quodam humore generatos facit, ut quid pestilens et morbidum eos esse demonstret.

57. nullus ex scriptoribus Byzantinis prodidit memoriae Heraclium saepius contra Abares pugnasse: omnes enim bis tantum eo imperante barbaros urbem Cpolim invadere aggressos esse tradiderunt; de quo gemino bello agit etiam Pisida in hoc poëmate. verum iam antea Heraclium multoties cum barbaris dimicasse eosque fregisse nos hic admonet Pisida.

59. summam rerum confusionem, in qua tunc erat res Romana, breviter describit. hinc enim barbari, inde Persae cladem et exitium Romanis minabantur. tota autem civitas factionum studiis divisa, quae scelerum auctorem et ducem habuerat Phocam, mutuis caedibus et flagitiis vacabat. *οἱ μὲν Πέρσαι*, ait Theophanes *p.* 248, *ἔξω τῆς πόλεως ἐτυράννουν Ῥωμαίους, ὁ δὲ Φωκᾶς ἔνδον τὰ χείρονα αὐτοῖς ἐποίει φονεύων καὶ αἰχμαλωτίζων.* at Pisida videtur indicare Cpolitanos cum barbaris amicitiae vel consanguinitatis legibus fuisse coniunctos atque permixtos.

61. de factionibus Veneta et Prasina, ad quas hic certe alludit poëta, alibi erit opportunior locus dicendi. vide *Heracliad. Acroas.* 2 34 *et seqq.*

63. cum ex amplissimo suo statu concidisse ac tot externis et intestinis morbis laborare Romanam rem publicam barbari cognovissent, de ea perdenda cogitarunt.

67. vide *supra v.* 16.

Digitized by Google

68. alludit ad varias diversarum gentium in Europam irruptiones, de quibus vide supra in *Monito*, ubi observatum est omnes barbaros originis Scythicae fuisse. Abares autem Gepidas et Longobardos, qui primi Istrum traiecerant et in Pannonia constiterant, in fugam vertisse et loca ab illis occupata sibi retinuisse, testis est Alexander *de Legat. p.* 114.

69. *τοῦ γέροντος*, videlicet *Scythae*. quippe iam ab anno 13 imperii Valentis Hunnos vel Scythas in Thraciam usque pervasisse dictum est in *Monito*, ac luculenter demonstrat Marcellinus 31 2. infra v. 88 *τὸν γέροντος ἔγγονον*.

78. sensus opinor hic est. spes nobis inerat Abarum mortem, qui sub Iustiniano imp. nostras regiones occupaverant, nostris malis finem esse allaturam: sed *τὴν γῆν ὀφείλων ἐξ ἐκείνης εἵλκετο*, qui mortuo successit, mortui naturam induit. immite saevumque parentum ingenium traductum est in filios, qui aeque, ac illi barbari et crudeles detecti sunt. *mali enim corvi*, ut est in proverbio, *malum ovum*.

83. simile illud Horatii *Epist.* 1 10 24: *naturam expellas* etc.

86. cf. Homerus *Iliad.* 2 488.

87. Abarum genus ex adductis causis, quod ex Scythia prosiluerint, *ξενόσπορον τέρας* appellat. fortasse ad formae foeditatem alludit, de qua sic Ammianus Marcellinus *p.* 615: Hunni *spadonibus similes, compactis omnes firmisque membris et opimis cervicibus, prodigiosae formae et pandi, ut bipedes existimes bestias, vel quales in commarginandis pontibus effigiati stipites dolantur incompte.* ac de eorum origine idem auctor *p.* 618 sic ait: *nullusque apud eos interrogatus respondere unde oritur potest, alibi conceptus, natusque procul, et longius educatus.*

88. vide v. 69.

89. barbarorum multitudinem et feritatem notat, de quibus consulendi auctores in *Monito* laudati. sed praestat legere Ammianum Marcellinum, qui suam narrationem sic exorditur: *Hunnorum gens, monumentis veteribus leviter nota .... omnem modum feritatis excedit.*

93. Franciscus Foris Otrokocsi *c.* 4 *p.* 124 in suis Hunnis commendandis semper diligens et studiosus Athilae convivium, de quo Priscus *in Excerpt. Legat. p.* 67, cum Assueri convivio non dubitat comparare. exinde autem Scytharum temperantiam immodicis effert laudibus. verum meminisse eum oportebat, dici solitum de iis qui intemperantius vino indulgent, *σκυθοπιεῖν*.

94. primam Abarum Heraclio regnante contra Cpolim irruptionem narrare aggreditur. plura de hac re in Chronico Paschali *p.* 389, in Theophane *p.* 252, in Nicephoro *Comp. Hist. p.* 9, ac post eos in Cedreno *p.* 408, et in Baronio ad finem anni

Digitized by Google

Christi 618. ex omnibus hisce auctoribus satis liquet hoc primum bellum Abaricum, vel potius depraedatoriam incursionem, actam esse, cum adhuc Heraclius in urbe versaretur, ac anno prorsus imperii illius 9 et Christi 619, quamvis Pagius, cum dissidentes inter se cognovisset auctorem chronici Paschalis et Theophanem, in annum 621 id reiiciendum putaverit. sed dubium sustulerunt Petavius in notis ad Nicephorum et Mansius in notis ad Baronium. *φιλόπλουτον χάριν* annua non modo tributa pendere Abaribus non neglexisse Heraclium, sed etiam munera misisse videtur hic adserere Pisida: unde ridendus venit superius memoratus Otrokocsi, qui cum qua ratione ab hac perfidia contra Heraclium suos Hunnos defenderet, non invenisset, ait *p.* 219 *eos ideo motos fuisse, quod viderent se diu quiescentes contemni et posthaberi a Romanis, tributoque ex pactione debito defraudari.* at Pisida contra affirmat nil intentatum reliquisse Heraclium, ut eorum foedifragam naturam emolliret; quod sane mihi est etiam probabilius ad credendum, eo quod ipse imperator de bello contra Persas movendo tantummodo sollicitus esset.

99. Abarum fraus manifesto evincitur. Heraclius enim *σχέσει λογισμῶν* adhibitis primum legationibus, *καὶ δορεῶν ὑποσχέσει*, et deinde promissis donis firmam cum Abaribus pacem inire contendit, atque id non verbis tantum sed etiam scripto sancitum est. hoc enim puto significare ea verba *πειθοῖ τὰ πρῶτα καὶ λόγῳ τὰ δεύτερα.* vere igitur sibi societate coniunctos eos habere studuit Heraclius. quid quod haec foedera ipso Abarum rege Chagano flagitante icta sunt? rem narrat Nicephorus *p.* 9.

105. cf. Horat. A. Poet. 390.

108. alludit ad iudicem iniquitatis, de quo *Luc.* 18. Anastasius Sinaita *quaest.* 149 diabolum eum esse dicit: deus enim contra iudex iustus, fortis et longanimis etc. ac diabolus quidem apud ss. patres saepe *πονηρὸς* audit.

110. legerem *μελανθίας*, quod nomen deduxit Pisida a planta melanthio sive nigella, de qua Dioscorides 3 93 et Theophrastus 7 9: melanthii quippe semen nigerrimum est.

112. vide Erasmum *Adag. p.* 169: *Aethiopem lavas, et p.* 947: *Aethiops non albescit.*

113. merito fraudulentum et vere diabolicum Abarum ingenium exagitat Pisida: nunquam enim turpius fides violata est. rem pete ex laudato Nicephoro *ibid.;* cui consonant auctor chronici Paschalis, et Theophanes.

121. imperita quaedam manus *δόλος* in *δόλως* convertit in codice, quasi vox *βάρβαρος* sit generis substantivi, quae tamen saepius occurrit pro adiectivo usurpata, ut v. 109.

122. scelera et flagitia, quibus tunc temporis obruebantur Cpolitani, tacitus carpit. porro Cedrenus, quam essent civium omnium perditi mores, satis ostendit narrans *p.* 407 sanctum

Digitized by Google

quendam monachum, Phoca imperante, a deo quaesisse cur tam impium Christianis imperatorem dedisset, vocemque sibi respondentem audivisse: *ὅτι χείρονα τούτου οὐχ εὗρον πρὸς τὴν κακίαν τῶν νῦν κατοικούντων ἐν τῇ πόλει.* vide *Heracliad.* 2 83.

125. paucis expeditus a primae Abaricae fraudis narratione ad secundam latius exponendam progreditur. hoc est enim vere bellum Abaricum, de quo agere in hoc poëmatio intelligit poëta.

127. Sergii patriarchae precibus factum est ut deipara virgine intercedente placaretur divina iustitia et Cpolitani de barbaris victoriam referrent. propterea tot laudes hic congestae ad pietatem eiusdem Sergii efferendam, quem Pisida ut belli ducem et heroem salutat.

130. confer hos iambos cum *Hexaëm.* v. 39.

136. saepe in Pisida *ὑμῶν* pro *σοῦ*.

139. similia in Hexaëmero de eodem Sergio v. 1881.

143. vide *Hexaëm.* v. 1888.

145. spinarum sordes sunt peccata. alludit ad parabolam de zizaniis *Matth.* 13 40.

147. cf. *Iohan.* 15 6.

149. cf. *Luc.* 13 7.

154. legerem *ἤδη* vel certe *ἤδεις*. quae sequuntur, secundum apostolum *Cor.* 1 3 dicta sunt.

167. *ἔναυλος* certe est *recens*, quasi adhuc insonans auribus. testem habeo Suidam, qui ait *οὐ πρὸ πολλοῦ μνημονευόμενον, ἔτι ἐνηχούμενον.* idem Suidas hanc explicationem confirmat exemplo Pisidae, quod videsis inter fragmenta v. 87: sed eadem vox in eodem sensu usurpata occurrit, *de Exped.* 2 152.

171. scite orationem *καλλιγράφον* vocat: ille enim perfectus est orator, qui de quacunque re, quam sibi exornandam sumit, novit dicere ornate et apposite. vide Ciceronem *lib.* 1 *de Invent. et lib.* 1 *de Orator.* ceterum de calligraphis et tachygraphis, a varia scribendi elegantia et peritia sic dictis, a quibus mutuatur Pisida metaphoram, videndus Montfauconius *Palaeogr. Gr. p.* 35. confer *de Exped.* 1 60.

172. quae sequuntur usque ad v. 213, allegorice dicta sunt. barbarorum hostiles conatus sunt turbines et procellae; navis iactata ventis et tempestatibus est Cpolis; nautae sunt cives; navis gubernator est Sergius.

174. ita v. 89 Abarum gentem *ἔμψυχον σάλον* appellavit.

175. omnes barbari, qui circa Thraciam consederant, simul cum Abaribus conspirantes vires suas contulerunt, ut magis saevam horridamque tempestatem contra urbem principem conflarent. qui fuerint barbari, vide infra v. 137.

176. recte *ἐν θέρει*. cf. Chron. Paschale *p.* 717 ed. Bonn.

187. S. Basilius *tom.* 2 *p.* 168 peccatorem monet *ὡς ἵνα*

Digitized by Google

καιρός, πρὶν ἐλθεῖν εἰς τελείαν ἀπώλειαν, ἀποθέσθω τῶν φορτίων τὰ πλείονα, καὶ πρὶν ὑποβρύχιον γενέσθαι τὸ σκάφος, ἐκβολὴν ποιησάσθω τῶν ἀγωγίμων ἃ μὴ δεόντως συνέλιξε.

197. *Βουργάρῳ*] ita in codice, quamvis infra v. 409 *βουλγάροις*. in designandis nominibus barbarorum, qui una cum Abaribus Cpolim invadere aggressi sunt, parum dissentiunt scriptores. Sclavos nominat Chronicon Paschale et Nicephorus, Cedrenus *p.* 415 Sclavinos et Gepidas enumerat, quos a Chosroa contra Heraclium immissos ait.

205. scite, ut duplex periculum demonstret, Scyllam vocat barbaros et Charybdim Persas, qui uno eodemque tempore ac simili prorsus consilio ex diversa parte in perniciem urbis coniuraverant, ut narrat Nicephorus. *ὥσπερ ἀναμερισάμενοι ἑκάτεροι τὸν Θρᾳκικὸν Βόσπορον, Πέρσαι μὲν τοὺς τῆς Ἀσιάτιδος μοίρας καθῆρουν, Ἄβαροι δὲ τὸν ἐπὶ Θρᾴκης διέφθειρον χῶρον.* vide *Heracliad.* 2 74.

207. cf. *Petr.* 1 5 8.

209. *Ὀρθία* Lunae vel Dianae Arcadicae cognomen. deiparam virginem intelligit, quam Sergius, ut mox patebit, habuit in bello adiutricem praestantissimam. eam *ἀπλανῆ non erraticam* vel *non fallacem* vocat, ut diabolo *τῷ πλανήτῃ erranti* vel *seductori* opponat. dicit Sergium *ἕλκειν* precibus virginem, ut poëtae quondam dicebant Magos suis incantationibus de caelo evocare Lunam. Virg. Ecl. 8 69.

213. plurimum tribuit Pisida vi orationum Sergii in retundendis barbarorum conatibus. historici saepius laudati unum illud testantur, a virgine deipara urbem fuisse conservatam. at Sergius supplicationes publicas iussit, et primum beatissimae virginis, deinde Iesu Christi servatoris nostri imaginem manu tenens, populo universo comitante, moenia urbis obiit; id confirmant geminae de bello Abarico narrationes, quas hisce adnotationibus subiicere operae pretium duximus *). haec sunt igitur *τὰ θεῖα τεχνάσματα*, quae commendat Pisida. primam sane supplicationem cum virginis deiparae icone factam indigitat, ac propterea nuper dixit *ἕλκων ἀπλανῆ τὴν Ὀρθίαν.*

215. poetae dixerunt gigantes esse filios telluris. Ovid.

---

*) Subiecit Quercius, cum hymno Acathisto, qui post urbem Avarum obsidione liberatam ab ecclesia Graeca coeptus est cani, et lectionem eius quo canitur diei et *διήγησιν ὠφέλιμον ἐκ παλαιᾶς ἱστορίας συλλεγεῖσαν καὶ ἀνάμνησιν δηλοῦσαν τοῦ παραδόξως γενομένου θαύματος, ἡνίκα Πέρσαι καὶ βάρβαροι τὴν βασιλίδα ταύτην πόλιν περιεκύκλωσαν, οἱ δὲ ἀπώλοντο θείας δίκης πειραθέντες, ἡ δὲ πόλις ἀσινὴς παρατηρηθεῖσα προσβείαις τῆς Θεοτόκου ἐτησίως ἐκ τότε ᾄδει εὐχαριστήριον, ἀκάθιστον τὴν ἡμέραν κατονομάζουσα.* sed hymnus et lectio in libris ritualibus Graecorum legantur; narrationem edidit Combefisius Histor. Monothel. p. 805. cf. Gretser. in Ge. Codinum observat. 3 7.

Digitized by Google

Fast. 5 35. Pisida confirmat sententiam eorum qui gigantes dictos putant quasi *γηγενεῖς*; quod etymon adprobat Orpheus his versibus: *οὓς καλέουσι γίγαντας ἐπώνυμον ἐν μαχάρεσσιν, οὕνεκα γῆς ἐγένοντο καὶ αἵματος οὐρανίοιο.* vocem *ψευδοσπόρους filios mendacii* vertimus, eo quod nonnullis gigantes ex daemonum cum mulieribus concubitu fuisse procreatos, sumpto ex sacra historia argumento, placuit adserere. verum si quis malit interpretari *fabulosos* aut *falsae originis*, non me habebit repugnantem.

216. vide supra v. 76.

217. porta Hospitalis, quam nominat Pisida, non recensetur *in Cpoli Christ.* inter urbis portas. verisimile videtur eam exstitisse vel inter vel prope portas, quae Polyandri et S. Romani dictae sunt: nam Chronicon Paschale *p.* 719ima circa ea loca barbaros suas machinas eduxisse narrat. fortasse etiam porta Hospitalis a porta Polyandri nihil differt, quae ab hominum concurrentium multitudine *πολύανδρος* est appellata.

219. *μυριαρχία* est decem millium praefectura. itaque si Pisidam audis, octoginta millium numero barbari adorti sunt Cpolim.

222. *νόθους πύργους* vocat machinas ligneas. Nicephorus *p.* 12: *πύργοι δὲ ἦσαν ξύλινοι καὶ χιλῶναι τὰ κατασκευάσματα.*

225. certa tibi spes inest fore ut suo in orbe consistat manens fortuna, ne e nobis terga vertat. vide *de vanit. vitae v.* 13 *et seqq.*

227. de eodem Sergio orante similia *in Hexaëm.* v. 1889.

231. *ὑποψίαν* videtur fere eodem sensu usurpare ac *αὐτοψίαν*, ut *supra* v. 43.

236. confer sequentes versus cum iambis *Hexaëm.* 1902.

243. *πετροπομπούς* funditores, a *πέτρα* et *πέμπω*.

245. exitum auspicatissimum obtinuisse preces Sergii demonstrat poeta v. 366.

246. Heraclium in Perside commorantem et cum Chosroa dimicantem de bello Abarico curam suscepisse, solus prodit Pisida.

250. concordant Theophanes et Nicephorus cum nostro in huiusce belli Abarici epocha designanda. omnes enim id contigisse testantur anno 16 Heraclii. Heraclius autem profectus est in Asiam anno imperii sui 12, mense Martio secundum Theophanem, vel Aprili secundum Chronicon Paschale. at bellum Abaricum mense Iulio tribus post annis actum est: itaque si a profectione Heraclii ex urbe tempus supputes, recte dixisse Pisidam invenies, qui annos tres iam exegisse imperatorem in Perside affirmat.

253. hiemem urentem *ὑπερβολικῶς* dicit, ut ad zonam usque mediam sive torridam, quam ex nimio calore inhabitabi-

Digitized by Google

lem putarunt veteres, penetrasse Heraclium significet; id quod apertius exprimit *in Heracliad.* 1 156.

255. mater Heraclii, teste Theophane *p.* 250, vocabatur Epiphania. ea Cpoli degebat, cum filius Heraclius primum ex Africa Byzantium venit, ut Phocam tyrannum regno exturbaret. Phoca vero matrem cum Eudocia uxore Heraclii in imperiali monasterio Novae Poenitentiae diligenter adservandas inclusit. nihilominus multis adhuc annis Epiphaniam vixisse nos monet Pisida. similes versus legere est in Heracliad. 1 165 et de Exped. 3 126.

258. plures iam filios ex Eudocia primum ac deinde ex Martina susceperat Heraclius, cum in Orientem profectus est, quos tamen Cpoli remansisse prodit Chronicon Pasch. *p.* 714.

266. de hisce litteris nulla mentio apud ceteros historicos.

273. inter muros urbis fuit qui Murus Novus diceretur. eundem esse ac Theodosiacum, qui a Theodosio iuniore anno 413 exstructus est et postea pluries instauratus, suadet Chronicon Paschale *p.* 717 narrans in adventu Chagani equites peditesque *ἔνδον γενέσθαι τοῦ νέου Θεοδοσιακοῦ τείχους τοῦ ταύτης τῆς βασιλίδος πόλεως.* vide plura *in Cpoli Christ. lib.* 1 *p.* 40. sed forsan haec intelligi possunt de muro ab Heraclio ad Blachernas instructo, ut contra barbaros esset templi munimen: nam in eodem Chronico Paschali: *τῷ ιέ ἔτει βασιλείας Ἡρακλείου ἐκτίσθη τὸ τεῖχος ἔξωθεν τῶν βλαχερνῶν. πλέκειν τείχη* esse opinor ita *moenia munire* ut hostilium tormentorum machinarumque ictus retundi possint.

278. Heraclius quamvis a matre et civibus multum sollicite revocatus, ut urbis periculo succurreret, noluit e Perside proficisci, ne Chosroa vires resumeret. idem confirmat Pisida *Heracliad.* 1 165.

280. ex Chronico Paschali colligimus ad urbis defensionem reperta fuisse, cum Chaganus de ea vastanda cogitaret, equitum duodecim millia.

281. *κατ' αὐτῶν* puto dictum pro *κατ' αὐτοῦ*, ut saepe *ὑμᾶς* pro *σέ*, cum Pisida loquitur de Heraclio.

295. consonant haec cum iis quae leguntur in narratione de bello Abarico edita a Combefisio.

298. codex habet *τοσούτων*, sed super ω appositum est *ο*.

301. mandata tam studiose perficiebant, ut exsecutio imperatis ad amussim responderet.

308. id praestitit in poematiis *de Exped. Heraclii et in Heracliade.*

313. *ἄρχοντας ὑπηκόους*, Sergio subiectos eiusque parentes dicto, appellat militares duces, propterea quod ipsum Sergium primas inter omnes tenuisse, tanquam verum belli imperatorem, demonstret.

Digitized by Google

314. *μάγιστρος* idem ac *ἡγεμὼν τῶν τάξεων*. de hac voce et dignitate vide Dufresne *Gloss. Graecit.* magister militum in urbe tunc erat Bonus sive Bonosus, vir patricius et illustris. nimirum Heraclius in Persidem iturus urbem regiam Sergio et Bono commendaverat; testis Theophanes *p.* 254.

315. en ut clarius omnes a Sergii nutu pendentes faciat. neque enim dubito Pisidam, cum dicat *ὑμῖν* et deinceps *σοί*, loqui de Sergio.

321. videtur imitatus illud Sophoclis *in Aiace Flagell.* v. 878: *πόνος πόνῳ πόνον φέρει.*

323. Bonus Magister militum non semel hortatus est Chaganum ut donis et tributis acceptis ab urbe obsidenda desisteret. Chronicon Paschale *p.* 720.

324. qui fuerint legati, quisve legationis exitus, vide Chron. *p.* 721.

329. Chosroa ut Heraclium pluribus bellis distentum facilius frangeret, eo anno suas copias divisit, ac, ut ait Theophanes *p.* 263, *τὸν Σάρβαρον κατὰ Κ Πόλεως ἀπέστειλεν*, qui inita cum Hunnis societate urbem vastaret. hic igitur Sarbarus cum Chrysopolim, hodie *Scutarium,* venisset, nuntios ad Chaganum misit, qui eum de suo adventu certiorem facerent et auxiliares copias ei promitterent.

345. *οἰκέτην* vocat Persarum legatum, ad originem regni Persici animum intendens, ut quam ille esset despiciendus cum Cpolitanis legatis comparatus demonstret.

359. *θαλάσσης ἡ θύρα Bospori fauces.* Cpolitani tum sinum Ceratinum tum portum Byzantii catena ferrea occludere solebant, cum necessitas postularet ut hostes illuc ingredi prohiberentur, ut videre est *in Cpoli Christ. lib.* 1 *c.* 6 *et* 7. diligenter id curatum fuisse videtur insinuare Pisida, ut Persarum legati ad Chaganum missi in reditu deprehenderentur; quod obtigit feliciter. proinde ipinor Pisida dicit *τὰς εἰσόδους κλείσασα.* nobis certe non probatur, quod ea de re tradit auctor Chronici Paschalis, qui casu factum putat ut iidem legati redeuntes interciperentur.

361. ne quid desideres quod ad rei perspicuitatem conferat, lege Chron. Paschale *p.* 722.

367. iure deiparam belli dominam appellat, quae omnium scriptorum consensione visa est caelitus adesse, ut litem inter Abares et Cpolitanos dirimeret. plura hic occurrunt quae ad fori rationem et usum dicta sunt, cum iis conferenda quae leguntur in Historia Fori Rom. a Francisco Poleto post Brodaeum confecta *inter Supplem. Thesaur. Antiqq. Ioh. Poleni Vol.* 1 *p.* 328. nimirum Pisida bellum Abaricum scite ut causam considerat. controversia est, cedendane sit urbs Abaribus; locus actionis est ad moenia urbis; advocatus pro Cpolitanis est Sergius, iudex deus,

Digitized by Google

patronus verbum; quae sententiam a deo scriptam pronuntiat et confirmat, est deipara.

369. *ἐντολεύς* ab *ἐντέλλομαι*, *qui quid factu sit opus decernit.* eius vocis nullum, quod sciam, est exemplum.

370. alludit ad secundam supplicationem, qua indicta Sergius desuper muros urbis servatoris nostri Iesu Christi imaginem circumtulit. vide v. 213.

373. celeberrimam iconem *ἀχειροποίητον*, Camulianensem a Camulio Cappadociae civitate nuncupatam, indicat poëta, de qua disertissime Gretserus in libro *de Imag. non manufactis c.* 15. confer *de exped. Heracl.* 1 140, et notas Combefisii *ad Narrat. de Bello Abar.*

375. tanta fuit vis obiectae hostibus imaginis, ut statim terga verterent nec auderent resistere, quia eiusdem aspectum nequirent sustinere. hinc lepide poëta Sergium dolo circumvenisse iudicem, scilicet deum, visum iri affirmat. sed qui fuerit dolus quo iudicem corrupit, mox patebit.

384. precibus ieiuniis, et eleemosynis divini iudicis benignitatem consecutus est Sergius. hic ille est dolus quo usus est, quo nos etiam uti in rebus arduis maxime convenit. porro Pisida, quae sit vis paenitentiae et eleemosynae demonstrare intelligit; quasi ea sit certa ratio non modo impetrandi sed extorquendi a deo quae petimus, ac deus ipse in huiusmodi numerum gratiam iudicet. confer *Hexaëm.* v. 419 *et seqq.*, ubi Pisida paenitentiae virtutem similiter exaggerat.

388. *πρὸ τῆς δίκης*, ut v. 378 *ἐλέγχων μηδέπω παρηγμένων.*

389. Iulius Pollux 8 25, qui omnia quae ad iudicium pertinent explanat, ita ad rem: *Κριτὰς ἀποδικάσαι ἔφη τὴν δίκην τὸ ἀπολῦσαι ἢ νικῶσαν ἀποφῆναι, ὡς ἂν ἡμεῖς ἀποψηφίσαι.*

392. *πυρὸς ἔργον incendium*, ut *de exped. Heracl.* 2 246 *ἔργον τῶν ὀργάνων* pro *organis.*

396. *πέραν.* intellige Orientale littus prope Chalcedonem: ibi enim Sarbarus cum suis Persis adoriendae urbis tempus exspectabat. Pera enim quondam Byzantinis non modo ea pars erat quae etiam hodie id nominis retinet, verum totum late littus vel ad Boream vel ad Orientem positum trans fretum; omniaque ea loca ad quae nonnisi navibus traiicere quis poterat, *περατικὰ μέρη* vocabantur.

399. *ἔρως conventio, pactum.* Chronicon Paschale rem narrat *p.* 717.

401. Abares et Persas multa sanctorum templa incendisse, cum re desperata ab urbe recedere coacti sunt, refert Chronicon Pasch. *p.* 725. at *narratio* edita a Combefisio cum nostro poëta semper consentiens ipso belli initio, non in fine id evenisse tradit. itaque *inculpabiles lapides* sunt templa igne vastata.

402. Boni patricii consilio factum est ut Persis Sclavis Aba-

Digitized by Google

ribusque male cesserit sententia, in quam omnes convenerant, ut dato per ignem signo undique omnes irrumperent. testis est Nicephorus patr. *p.* 12; ex quo repetenda quae tacet Pisida in laudando tantum Sergio occupatus. Nicephoro adstipulatur Chronicon Pasch. *p.* 724, ex quo patet Armeniis ignem data opera ad aedem S. Nicolai excitantibus barbaros omnes deceptos fuisse.

405. Abares cum iam propius ad urbem accessissent, ex ea parte ubi celeberrimum deiparae virginis ad Blachernas templum exstructum erat, irrumpere conati sunt. *narratio* a Combefisio edita refert Scythas ad templum, quod *in fonte* vocant, excurrisse. sed templum *in fonte*, cuius nulla mentio in Cpoli Christiana, a Blachernarum templo non fuisse disiunctum colligimus ex Nicephoro Callisto 15 *c.* 25 *et* 26. hic igitur acta est pugna. hic deipara Cpolitanos defendit et barbaros profligavit. omnes plane historici fatentur virginis miraculo urbem fuisse liberatam. at Cedrenus *p.* 416 virginem ipsam vere se conspiciendam hostibus dedisse narrat; quod aut ex Pisida finxit, qui, ut patet, militantem deiparam facit, aut ex Chronico Paschali, in quo *p.* 725 ita legitur: *καὶ τοῦτο ἔλεγεν ὁ ἄθεος Χαγάνος τῷ καιρῷ τοῦ πολέμου, ὅτι ἐγὼ θεωρῶ γυναῖκα σεμνοφοροῦσαν περιτρέχουσαν εἰς τὸ τεῖχος μόνην οὖσαν.*

407. dolis, periuriis, incendiis.

408. codex habet *ἠξίου*.

409. decem diebus terra marique pugnatum est: dum enim Abares admotis machinis urbem oppugnarent, Sclavi et Bulgari parvis navigiis vecti per sinum Ceratinum in littus descendere urbemque ipsam vastare moliebantur. itaque in duplici bello ac de pluribus una simul coniunctis hostibus deum et deiparam triumphantes demonstrat. qui rem magis ad historicam fidem expensam cupit intelligere, adeat Chronicon Paschale.

411. ex uno trunco erant excavatae barbarorum cymbae, quas merito *trabarias* vocares. Nicephorus patriarcha et Chronicon Paschale *μονόξυλα* eas appellant, Theophanes, qui legerat Pisidam, et Cedrenus, qui Theophanem, *γλυπτὰ σκάφη* nominant. Ammianus Marcellinus 31 3: *transfretabantur in dies et noctes, navibus ratibusque et cavatis arborum alveis agminatim impositi.*

437. hactenus Pisida sibi visus est terrestrem pugnam descripsisse, ex qua idcirco Cpolitanos victores evasisse declarat, quia Sergius sola imaginis *ἀχειροποιήτου* circumgestatione barbaros represserit. itaque primam victoriam deo acceptam refert. hoc sane puto significari per ea verba *τὰ νῶτα τῆς γραφῆς terga* vel *dorsa picturae*. si enim velis Sergium barbaris obiecisse vultus sanctissimi anticam partem, per *τὰ νῶτα dorsum*, videlicet superficiem tabulae ac ipsam plane picturam intelliges: ita enim *τὰ νῶτα τῆς θαλάσσης* maris superficies explicari solet. si autem

Digitized by Google

mavis ipsum Sergium ob reverentiam posticam tantum tabulae partem Abaribus opposuisse, quod illi minime digni essent qui sanctam iconem viderent, eadem verba per *terga* vertenda esse concedes. ut autem iste senarius non claudicet, articulus τῆς expungendus. confer v. 378 et seqq.

438. ad alteram pugnam, quae in mari acta est, progreditur, in qua solam virginem pugnasse pro Cpolitanis affirmat. prima igitur victoria a deo, altera a deipara parta est.

440. miratur cur in sinu Ceratino cum suis scaphis se conicerint barbari. stultum sane consilium, cum prae multitudine lintres lintribus essent impedimento. verum tam exiguis navigiis se alto committere barbaros timuisse, atque ex una eademque parte urbem invadere voluisse credendum est; quod innuit Chronicon Paschale *p.* 720ima.

445. templi in Blachernis locus recte designatur, ut v. 405. confer Cpolim Christianam *lib.* 3 *p.* 83. ea aedes, quae extra urbem erat ad littus maris, post fugatos Abares intra urbem excitato muro inclusa est. Chron. Pasch. *p.* 726.

457. legerem *πολεμίζει*, ut constet metri ratio.

463. ex repentina tempestate disiectas fuisse barbarorum trabarias consentiunt historici; ac Pisida satis innuit hoc fuisse miraculum, quo virgo deipara Cpolitanorum rebus opitulata est.

466. simili modo ac pene iisdem artibus legatos a Persis ad Chaganum missos evadere studuisse a Cpolitanorum manibus, vidimus ad v. 361 ex Chronico Pasch.

470. naves cum turribus in usu fuisse apud veteres testantur historiae et numismata: sed non huiusmodi erant arte Abarum scaphae.

476. alludit ad minas et convicia superbi Chagani, quae ex Chronico Paschali retulimus ad v. 324.

481. maximam vim calamitatum; *δράγμα* idem ac *πλήθη*. in Etymologico *δράγμα τῶν κεραμάτων*.

493. Nicephorus patriarcha *p.* 13, non tempestatis sed incurrentium Cpolitanorum vi barbaros fuisse oppressos narrans, *ἐκ τοῦ εὐθέως* ait *ἔκτεινον*, *καὶ αἵματι πολλῷ τὸ θαλάσσιον ὕδωρ ἐφοίνισσετο*.

496. *αὐτὴν* opinor *θαλάτταν*.

497. cf. *Exod.* 14 31.

502. tympana et cymbalos, quibus utebantur barbari, tanquam profana instrumenta deoque laudando minus convenientia excludit Pisida, ac sensuum pentachordon, videlicet animi puriores affectus, tantummodo admittit. confer *de exped. Heracl.* 2 246 *et seqq.*

511. *νοητὴν πύλην* vocat intellectum, quia Plato in Timaeo *p.* 45 caput vel cerebrum *τὴν τοῦ θειοτάτου καὶ ἱερωτάτου φέρον οἴκησιν* sapienter adfirmat.

Digitized by Google

518. cf. 1 Cor. 6 15.

522. vide *Hexaëm.* 4 401 et 500.

525. angelos, qui stent pro Heraclio contra Chosroam, ut quondam a deo steterunt duce Michaële archangelo contra Luciferum. angeli enim, ut ait David *Psal.* 102 20, *potentes virtute, facientes verbum illius.*

527. per haec duo flumina Persas et Abares, qui tunc erant hostes Heraclii, designat: nam ad Istrum ut plurimum acta sunt bella contra Abares, et Chosroam trans Tigrim fugere coëgit Heraclius. vide Theophanem *p.* 269.

528. vide *Exod.* 7 20.

531. vide supra v. 12. patet autem Pisidam illud Pauli Sergio convenienter accommodare, *Cor.* 1 3 6: *ego plantavi, Apollo rigavit, deus autem incrementum dedit.*

537. quem hic Pisida allegorice filium Sergii appellat, esse filium Heraclii non dubito. is fuit ille Flavius Constantinus, qui *Novus Constantinus* dictus est et in numis *Heraclius Constantinus* nuncupatus invenitur. circa annum 630 Gregoriam Nicetae patricii filiam, iam a teneris unguiculis sibi desponsatam, in uxorem duxit. rem tradit Nicephorus patr. *p.* 15. itaque opinor Pisidam idcirco ita Constantinum hic alloqui, ut fausta omnia augustis sponsis adprecaretur, quos tamen matrimonio coniunctos non fuisse legimus in eodem Nicephoro, nisi postquam Heraclius, exstincto iam Chosroa et pace cum eius filio Siroa facta, e Persido victor triumphansque remigravit.

DE HERACLIADE
MONITUM.

Heracliados inscriptio, quam huic poëmatio, duabus tantum acroasibus comprehenso, posuit Pisida, quid magnum plane videtur prima fronte polliceri. Iliadem enim et Odysseam, Aeneidem et Thebaidem, aliaque huiusmodi cum Graecorum tum Latinorum poëmata longo deducta filo, facile sibi quisque in mentem revocabit. sed vereor ne qui tituli amplitudine captus quid simile a Pisida exspectat, a spe dicidat sua, cum neque scriptionis genus neque poëseos maiestatem neque rerum, quae narrantur, gravitatem conceptae statim opinioni satis et ex aequo respondere invenerit. at Pisida quidem, ni fallor, ea de causa tam speciosum titulum suis hisce acroasibus inscripsit, vel quia de Chosroae excidio, quod eorum omnium quae ab Heraclio gesta sunt fuit opus maximum, agere potissimum volebat, quod sane ex eiusdem tituli explicatione, *εἰς τὴν τελείαν πτῶσιν Χοσρόου*, fit manifestum; vel quia Heraclii imperatoris res singulas, quas postquam regno potitus est praeclare gessit, attingere ac delibare

Digitized by Google

constituerat, ut ex secunda acroasi patet clarissime: ita ut sive finem operis spectes sive mentem scribentis, praesens poëmation, in quo Heraclii vita *συνοπτικῶς* continetur, qualecunque illud tandem sit, non immerito *Heracliados* titulo praefulgeat insignitum. ceterum ne satis quidem distincte et enucleate, quae ad cladem ipsam necemque Chosroae spectant, nobis enarrat poëta, quamvis non alio forsan modo haec ipsa pertractare ei integrum fuit. non enim ille secundae ut primae expeditionis ab Heraclio assumptus comes est, nec satis patiens morae fuit, ut reditum imperatoris exspectaret, a quo ut actae res essent facile potuisset addiscere; sed ut primum nuntium de Chosroae morte Cpolim adlatum est, statim ingenti laetitia perfusus et poëtico furore abreptus hos iambos, ut videtur, fudit, fortasse etiam ad Heraclium misit, ut ei qua poterat ratione obviam iret, et pro re tam magna et tam feliciter gesta non ultimus civium gratularetur. quod quidem ex iis quae leguntur in fine primae acroaseos colligere mihi videor posse: ibi enim dubius et haerens quid primum, quid deinde diceret, rerum numero et pondere obrutus et pressus a praeliis describendis sibi in praesentia abstinendum esse decernit, usquedum imperator Byzantium reversus rem omnem ordine, ut factum esset, aperiret, et impedimentis ad loquendum summotis animos civium ad scribendum excitaret, v. 238. atque inde etiam, quantum coniectura consequi possum, Pisida de hoc argumento plenius et melius pertractando iam tunc videtur, cum haec scriberet, cogitasse. at si cogitavit, in aliud commodius tempus rem certe distulit. praestiterit autem necne quod in animo ei sedisse coniicio, non ausim adfirmare; quamvis praestitisse arbitror, et quia plura sunt fragmenta, quae huic argumento quidem conveniunt, sed quae ad hoc poëmation referre satis commode non possis. cuius rei eorum esto iudicium, quos Pisidae fragmenta ad calcem operis in unum a nobis comportata conferre et expendere non pigebit. certum igitur, firmumque sit epinicion potius quam poëma hisce duabus acroasibus contineri. res et tempus nobiscum faciunt. nam praeterquam quod ita exorditur Pisida ut hymnum existimes canere, leviter admodum ea quae ad expeditionis ductum et exitum spectant tangit et in transitu, totum autem se in Heraclii pietate commendanda effundit; ac dum in eo esse credis ut aliquid de re proposita dicat, quasi absterritus videtur resilire, et in iis quae ante susceptam expeditionem gloriose fecerat imperator enarrandis pervagari. ipse autem testis est disertus, dicens *Acroas.* 1 240:

ὅμως ἁπλώσας ῥιψοκινδύνῳ θράσει
τὸν νοῦν, ἐπ' αὐτῶν νήχομαι τῶν πραγμάτων.

ita autem id factum est, quia huic operi manum nimis sollicitus admovit, scilicet, ut mea fert opinio, paullo post quam *ἀνεγνώσθησαν* (utar enim verbis Chronici Paschalis *p.* 727) *ἀποκρίσεις*

Digitized by Google

ἐπ' ἄμβωνος ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, σταλεῖσαι ἐκ τῶν ἀνατολικῶν μερῶν ὑπὸ Ἡρακλείου τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως, δηλοῦσαι τὴν πτῶσιν τοῦ Χοσρόου καὶ τὴν ἀναγόρευσιν Σειροίου τοῦ Περσῶν βασιλέως. Heraclii litteras exhibet ibidem auctor Chronici, quibus nil plane quadrat aptius aut melius cohaeret, quam primae acroaseos initium et finis, itemque secundae conclusio. diceres Pisidam totius civitatis nomine Heraclio respondisse. itaque, si me audis, haec scripsit Pisida anno a Christo nato 628 exeunte, qui in 18 regni Heraclii recidit: eo namque tempore de Chosroa ab eodem Heraclio primum subacto et deinde a filio Siroa interfecto Cpolitani cives certiores facti sunt. utinam quae Pisida tam rapido, tam stricto stilo scripsit, saltem dilucidius et planius explicasset: fatear enim, quod nisi Theophanes ubique facem praetulisset, multis in locis haesisset aqua, quod aiunt; quippe tortuosa et implicata allegoriis occurrunt multa, quorum sensum statim assequi facile non esse legentibus patebit.

IN HERACLIADEM ADNOTATIONES.

Acroas. 1 v. 1. Ad calcem Chronici Paschalis *p.* 398 727 15 ed. Bonn. exstant litterae ab Heraclio ad Cpolitanos post devictum Chosroam missae, in quibus imperator, quod deo favente contigerat, narrat, civesque hortatur ut pro tam prospero expeditionis ab se susceptae eventu totos se in dei laudes effundant. eae litterae cum Pisidae senariis conferantur.

2. Pisidae *ἀστροδούλους* hic vocanti Persas plauderet libentissime Thomas Hyde, qui in libro *de relig. vet. Pers.* nec *ἀστρολάτρας*, neque *πυρσολάτρας*, sed *ἀστροδούλους* et *πυρσοδούλους* appellandos esse contendit: ab omni enim idololatriae suspicione eos liberare satagens, *δουλίας*, non *λατρίας*, *venerationis*, non *adorationis* specie cultum tantummodo civilem astris eos olim praestitisse et nunc quoque praestare decernit: in quam sententiam iverunt etiam Prideaux *Hist. Iud. tom.* 1 *p.* 215 et Beausobrius *Hist. Manich. tom.* 1 *p.* 173. verum qui Chosroam *ἀστρόδουλον* hic appellat, mox v. 14 *πυρσολάτρην* vocabit. ergone sibi non constat Pisida? minime vero; sed fatendum eum *δουλίαν* a *λατρείᾳ* non distinguere, ac eodem plane sensu *ἀστρόδουλον* et *ἀστρολάτρην* accepisse, ut qui de Persarum superstitione circa astra et ignem neutiquam dubitaret; quod ex iis quae proxime sequuntur abunde patet.

3. Magorum deridet insaniam, quorum vaticiniis plurimum Chosroes fidebat. vide v. 54 *et seqq.*

4. sol, luna, ignis Persarum fuerunt numina, de quibus saepe in acroasibus *de Exped.* dictum est. simile illud Virgilii

Digitized by Google

Aeneid. 2 430 de Pantheo Othryade, quem *nec pietas nec Apollinis infula texit.*

6. citantur hi tres senarii a Suida in v. ἔγγυον. Aemilius Portus legerat in secundo Χοσρόου λέγοντος pro λήγοντος, ac proinde verterat *annuente* pro *deficiente.* consule quae in fine secundae et in principio tertiae acroaseos *de Exped.* adnotavimus, ut intelligas cur hic poëta lunam hortetur ut mortuo Chosroa in suo plenilunio clarissime resplendeat.

8. *θεουργεῖν τὴν κτίσιν, honorem deo debitum rebus creatis tribuere;* quod qui faciunt, veri sunt idololatrae ut Persae, qui bona pace Thomae Hydii et eorum qui cum Hydio sentiunt, erant revera ἀστρολάτραι et πυρσολάτραι.

10. *φόνους*, puto hic esse equorum sacrificia, quos Persae soli immolabant. vide *de Exped.* 1 24 *et seqq.* ibi enim poëta Persarum stultitiam salse irridet. hic autem solem monet ut a sanguine victimarum se abluens omnibus testatum faciat, se respuere sacrificia nonnisi deo offerenda.

14. scite ex Persarum doctrina. duo enim erant apud Persas summa numina Oromazdes et Arimanius, sibi invicem contraria, quorum unum erat bonorum, alterum malorum fons et origo: ut enim Oromazdes lucis, ita Arimanius auctor fuerat tenebrarum. hinc tantus honor soli luci et igni habitus est a Persis, ut ubivis locorum essent excitata templa, quae πυρεῖα vel πυραιθεῖα vocabantur. intus enim ignis super aras positus religiosissime colebatur, qui ne unquam extingueretur, maxima erat Magorum cura. praestat legere Bruckeri *Hist. crit. Philos. tom.* 1 *lib.* 2, quo nemo melius Persarum systema explicavit. itaque Pisida ex Persarum placitis dicit Chosroam a luce, quam adorabat, in tenebras, id est in potestatem diaboli, cecidisse: si enim ulla fides Arabibus scriptoribus, Abulfedae testimonio apud Pocockium *Spec. hist. Arab. p.* 146 lux est Persis idem ac deus bonus, et tenebrae diabolus. at Pisida forsan hic carcerem etiam designat, in quem Chosroes Siroae filii iussu coniectus est, quae vocabatur ὁ οἶκος τοῦ σκότου, ut narrat Theophanes *p.* 271, qui, ut alibi monuimus, minime consentit cum nostro iambographo.

15. Persidem, in qua erant ubique altaria in honorem ignis exstructa, fornaci, in quam Daniel est iniectus, non illepide adsimilat, ut Danielem alterum fuisse demonstret Heracliun.

16. Daniel. *c.* 3 50.

17. *ibid.* 48.

20. Persas aequat Chaldaeis, qui a leonibus, quibus obiectus Daniel illaesus evaserat, tanquam αἴτιοι τῆς ἀπωλείας αὐτοῦ devorati sunt.

22. Chosroam, quem nuper Nabuchodonosori ob morum feritatem comparavit, nunc ob mentis superbiam, et insaniam

Digitized by Google

Nembrodo tacitus adsimilat, qui turrim Babel exaedificare instituit, ut a dei potestate se liberaret; unde ex quorundam opinione idololatriae monstrum ortum habuit. Pisida, ut videtur, Iosephum secutus est, qui *Antiq. Iud.* 1 4 ait Nembrodum contra deum tyrannidem affectasse, hominesque eo contumeliae in deum, et despicientiae adduxisse, ut eis persuaserit ne deo concederent, eique acceptam referrent suam felicitatem. forsan etiam Nembrodo Chosroes confertur, quia ex Hebraeorum sententia inmanis ille vir primus cultum ignis in Chaldaeam intulit.

23. Heraclius Chosroam fugientem secutus, quaecunque templa igni dicata in Perside invenit, solo aequavit, ut copiose narrat Theophanes a *p.* 257 ad 275. at Pisida, ut puto, innuit hic palatium, quod Chosroes habuit Gazaci, et a quo primum secedere coactus est. haec enim fuit prima et multum spectabilis Heraclii victoria, qua fugatis hostibus, ut idem Theophanes testatur *p.* 258, Gazacum Orientis civitatem occupavit, *ἐν ᾗ ὑπῆρχεν ὁ ναὸς τοῦ πυρὸς καὶ τὰ χρήματα Κροίσου τοῦ Λυδῶν βασιλέως καὶ ἡ πλάνη τῶν ἀνθράκων.* cur autem Pisida dicat de Chosroa *καὶ θεὸς φαντάζεται*, accipe a Cedreno, qui ex Theophane aliisque scriptoribus Byzantinis suam concinnavit historiam. is autem *p.* 412 iisdem plane verbis, quibus Theophanem usum esse nuper vidimus, ab Heraclio captam Gazacum ait, et deinde subiungit: *καὶ εἰσελθὼν ἐν αὐτῇ εὗρε τὸ μυσαρὸν εἴδωλον τοῦ Χοσρόου, τό τε ἐκτύπωμα αὐτοῦ ἐν τῇ τοῦ παλατίου σφαιροειδεῖ στέγῃ ὡς ἐν οὐρανῷ καθήμενον, καὶ περὶ τοῦτο ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἄστρα, οἷς ὁ δεισιδαίμων ὡς θεοῖς ἐλάτρευε, καὶ ἀγγέλους αὐτῷ σκηπτοφόρους περιέστησεν· ἐκεῖθέν τε σταγόνας στάζειν ὡς ὑετούς, καὶ ἤχους ὡς βροντὰς ἐξηχεῖσθαι ὁ θεομάχος ταῖς μηχαναῖς ἐπετεχνάσατο.* celeberrimum hoc fuit Chosroae palatium ab Heraclio destructum, de quo Iohannes Tzetza *Chiliad.* 3 *hist.* 66 ait mentionem fecisse in quodam suo poëmatio *de Templo*, atque ex eo septem illos senarios profert, quos Allatius temere attribuit Pisidae: satis enim aperte ibi Tzetza de se loquitur. quos quidem iambos, ut coniicio, Tzetza composuit in laudem piae cuiusdam imperatricis, quae magnificum templum artificioso fornice ornatum exstruxerit; ac proinde Archimedem inducit muliebris ingenio vinci se clamantem. in primo enim Tzetzae senario, quod obiter dicam, illud *πρὸς αὐτὸν* ad *ναὸν templum* referendum est, et *ἐπιτίθεται* vel aliud eiusdem significationis verbum subaudiendum est.

25. ut enim idem Cedrenus ibidem ait, *ταῦτα γοῦν πυρὶ ἀνάλωσε, καὶ τὸν τοῦ πυρὸς ναὸν κατέκαυσε καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν.*

26. rursus Chosroam comparat Xerxi, de quo plura a nobis dicta *de Exped.* 2 308 *et seqq.*

28. confer ibidem v. 316. quod Pisida dicit, Chosroam *πετρῶσαι τὸν βυθόν*, ad bellum Abaricum est referendum, de quo

Digitized by Google

vide in poëmat. huius argumenti v. 490. nullum enim aliud fuit bellum navale inter Heraclium et Chosroam praeter id quod prope moenia urbis Cpoleos actum est. cum autem dicat *γῆν κυματῶσαι τοῖς λύθροις*, id intelligendum de caedibus immanissimis Christianorum, quas in tota Syria et Perside Chosroes patravit. vide *de Exped.* 2 108.

30. clarius quam supra Chosroam aequat Nembrodo, cuius vim nominis eam esse dicunt ut idololatram tyrannum et gigantem significet. Pisida manifeste versionem 70 secutus de Chosroa dicit *γιγαντιᾶν*. ubi enim Vulgata *Gen.* 10 8 legit *ipse Nimrod coepit esse potens in terra*, septuaginta interpretes habent *οὗτος ἤρξατο εἶναι γίγας ἐπὶ τῆς γῆς*. hic senarius citatur a Suida in v. *Γιγαντιᾷ*.

31. recte Baltasarem regem Babylonis *πρὸ πάντων* verius et melius quam ceteros tyrannos terrae imitatum esse dicit Chosroam: ut enim ille vasa de templo Hierusalem a Nabuchodonosore asportata inter convivandum contaminare non erubuit, ita Chosroes lignum s. crucis, quod ab eodem templo abripuit et secum cum infinito captivorum numero abduxit, profanavit.

32. *τὰ θεῖα* quid intelligat, vide *de Exped.* 2 107 *et seqq.*

33. *Daniel.* 5 5.

35. Suidas habet hunc iambum in v. *ψῆφος*. similis autem huic est 385 *de Bell. Abar.*

36. varia suppliciorum genera, quibus Chosroes in Romanos saeviit, enumerans, ipsum quidem tyrannum, Christianos autem martyres fuisse designat.

38. hunc et prope sequentem senarium confer cum v. 487 *et seqq. de Bell. Abar.*

40. cum enim Siroes Chosroa extincto pacem cum Heraclio composuisset, *πάντας*, ut habet Theophanes *p.* 272, *τοὺς ἐν φρουραῖς Χριστιανοὺς καὶ τοὺς ἐν Περσίδι πάσῃ αἰχμαλώτους παρέδωκεν αὐτῷ, σὺν τῷ πατριάρχῃ Ζαχαρίᾳ, σὺν τοῖς τιμίοις καὶ ζωοποιοῖς ξύλοις τοῖς ἐξ Ἱερουσαλὴμ ληφθεῖσι.*

41. de variis tormentorum generibus, quae Pisida poëtice describit, consulendus Gallonius *de ss. martyrum cruciat. p.* 16: ut martyres enim Romanos a Persis laqueo suspensos et necatos videtur repraesentare idem poëta, qui procul dubio S. Anastasium Persam eiusque septuaginta socios martyres ob oculos habuit, dum haec scribebat.

42. hanc poenam quondam a dominis infligi consuevisse servis, testis est Aristophanes *Ran.* 633. ibi enim varias tormentorum species eleganter enumerat. at Pisida una cum aceto fuliginem per nares ingestam a Persis tradit, ut in Christianos magis saevitum esse ostendat quam fieri soleret in servos.

45. rotis, equuleo, trocheis aliisque instrumentis marty-

Digitized by Google

rum corpora torquebantur, extendebantur discerpebanturque. vide Gallonium *p.* 33.

46. citat hunc versum cum superiore Suidas in v. ἄχειρος, monetque poëtam de Chosroae crudelitate agere. nulla autem occurrit varietas, nisi quod in Suida venit legendus primus, qui in Pisida est secundus. perperam Kusterus pro οὔ βαρεῖ reponendum putavit σοβαρεύει, repugnante prorsus metro et sensu. nec magis probaverim, quod eidem Kustero placuisset, ut in versu superiori pro ἑκάστῳ contra codicum fidem legamus ἑκάστων.

51. σκάμματα sunt *limites* ac *termini* stadii fossis vallisque terrae designati, intra quos cursus fiebant in Circo; unde illud adagium ὑπὲρ τὰ σκάμματα πηδᾶν. maluimus aliorum exemplo Graecam vocem retinere quam alia uti, quae vocabuli vim non exprimeret. Pisida, ut videtur, in amplissimo theatro mundi certantes inducit Heraclium et Chosroam, coelum terramque spectatores facit, iudicem et arbitrum deum constituit, cuius benignitate et favore factum est ut nimia temeritate procurrens et terminos transgredi contendens Chosroes in σκάμματα, in *fossas*, praeceps corruerit, et ceteri omnes salutis, et victoriae coronam sint adepti. hunc esse sensum allegoricum nobis propositum, praeter ea quae sequuntur, facit ut credamus verbum κροτεῖν, quod usurpatum semper invenitur ad plausus exprimendos, quibus victores athletae a spectatoribus excipiebantur. si autem allegoriam dimittas, dei scammata erant divina consilia et iudicia, seu fines ab eo constituti ratione plane diversa ac insanus Chosroes secum reputaverat: consilium enim fuit Chosroae ut omnes Romani perirent, consilium autem dei fuit ut unus periret Chosroes et omnes servarentur Romani, ἑνὸς πεσόντος καὶ σεσωσμένων ὅλων.

54. ludit in voce πλανήτας, quae a πλανάω, *erro* et *in errorem induco*; unde scite dicit Chosroam, qui tantum in astris fideret ut ea pro diis haberet, nunc demum sentire non a septem modo planetis, quos esse sidera erratica vaga et palantia noverant veteres astronomi, sed etiam ab aliis omnibus stellis, quas fixas vocare solent, se fuisse deceptum. sic etiam salse irridet Persarum religionem et scientiam, quae potissimum in vana planetarum observatione versari solebat, cum ab eorum influxu omnia pendere arbitrarentur.

60. ἀτεσφαλεῖς Magos appellat eo quod semper, ac praecipue Heraclii temporibus, astrologia iudiciaria et ἀποτελεσματικὴ facultas tanto in honore apud eos esset, ut cum omnia ex magicae disciplinae arcanis petenda consilia essent, et nihil faustum esse posse existimaretur quod ab eis non fuisset definitum, quidquid agendum esset, per divinationes et somniorum interpreta-

Digitized by Google

tiones expendi et iuxta varias planetarum species conversionesque et potestates explorari antea oporteret.

61. quid sint σκάμματα, dictum supra v. 51. at hic Pisidam puto vocare *scammata* ex astrorum observatione petitas a Magis *definitiones*, quibus illi vanissimi aeruscatores, quales qualive fato futuri essent homines, qui sub cuiuscunque sideris forma et positione nati essent, devinabant. ὄργια autem huiusmodi nugas et deliramenta appellat, tum ut eas aeque impias et insanas esse demonstret ac Graecorum orgia, quibus olim Baccho sacra fiebant, tum ut Magorum stultitiam vexet, qui ut popello id praestigiarum facilius venditarent, in templa et pyrea coibant, ut de vaticiniis, quae orgiis quid simile, si rerum vanitatem spectes, merito dixeris, inter se colloquerentur et deliberarent. itaque Pisida per has verborum ambages, opinor, exprimit Persarum levitatem, qui horoscopus et genituras, ceteroquin res vanissimas, ut quid sacrum tractarent. qui plura velit, quae ad rem faciant, περὶ γενεθλιακῆς adeat Lucianum *de Astrolog.* qui hanc plane ridiculam scientiam defendit, et Gellium 14 1, quo nemo melius inter veteres subtilissimae artis fundamenta convellit.

62. Magorum inscitiam, et vanitatem evincit exemplo Chosroae, quem diu victurum ex horoscopo praedixerant, usquedum ipse ab urbe Ctesiphonte invisenda abstineret, eum interfectum iri a filio Siroa penitus ignorantes, quamvis eos ut genus quoddam fatidicum et divinum laudet Lucianus in *Macrobiis.* horum de morte Chosroae vaticinium habes in Theophane *p.* 269. ceterum nil mirum, si omnium rerum humanarum tempus rationem et causam Magi in coelo, et ex stellis requirebant, cum aetatis vitio tum multi etiam alibi circumferrentur homines fatidici, qui regibus vitae momenta singula explanare, et quo quisque genere mortis et ictu temporis esset interiturus, se posse praedicere profiterentur; cuius rei testes sunt tot oraculorum et visionum libri a Christianis auctoribus memorati, de quibus videndus Fabricius *Bibl. Graec. vol.* 6 *p.* 363, qui, ut solet, pererudite disserens utrum Leoni Sapienti necne recte tribuantur oracula quae sub eius nomine circumferuntur, plurima huiusmodi scripta recenset. Leo etiam Allatius *Diatrib. de Georgiis p.* 351 obiter nonnullos vaticiniorum libros memorat, ex quibus etiam apparet exstitisse olim quaedam oracula Chosroae Persarum regis nomine inscripta, quorum, ni fallor, specimen est id quod de vaticiniis Chosroae tradit Theophyl. Simocatta *p.* 138.

63. Theophanes *p.* 271 narrat Siroam suadente Heraclio in Chosroam parricidam arma movisse, ipsumque catenis onustum in carcerem detrusisse; ibi autem satrapas constituisse, qui eum pane et aqua parce sustentatum iniuriis lacessserent et con-

Digitized by Google

spurcarent sputis; Merdasam eius filium, quem Chosroes pro Siroa in regem coronari voluerat, interlici iussisse, omnesque reliquos eius liberos e medio tolli mandasse. *ἐν πέντε δὲ ἡμέραις τοῦτο ποιήσαντες, ἐκέλευσεν ὁ Σιρόης τοῦτον τόξοις ἀνελεῖν, καὶ οὕτως κατὰ μικρὸν ἐν δείνοις παρέδωκε τὴν πονηρὰν αὐτοῦ ψυχήν.*

65. Homerum monet ne Herculem ob praeclara gesta inter deos recenseat, ne ridiculus audiat, et *ἀποθεώσεις* quas narrat vilescant. ac ni fallor respicit ad locum Odysseae, in quo Ulyssem ait invenisse apud inferos Herculis idolum, 11 600. ceterum de more ludens poëta in vocibus, ob similitudinem nominis Heraclii cum Hercule, imperatoris gesta longe praeferenda et immortalitate valde digniora esse quam Herculis certamina contendit.

67. prae ceteris poëtis, qui Herculis labores describunt, consulendus Lucretius *lib. 5 in princ.* cui deus ille est, qui, qua ratione animus purgari possit a vitiis, non quomodo terra a monstris liberari, docuerit.

68. aprum in monte Erymantho Arcadiae natum, qui Phocidis agrum vastabat, vinctum ad Eurystheum deduxit Hercules, et Leonem Nemaeum omnium armenta inter Phliuntem et Cleonos dilaniantem nudis manibus apprehensum suffocavit.

70. Heraclium Herculi praelaturus, quae de Hercule narrantur, eiusque *κοσμοφύστου* titulum, imperatori melius convenire ostendit, Persas eorumque regem Chosroam monstris toto orbi terrarum infensissimis per allegoriam comparans.

71. Persidem cum inferis confert, ad quos Hercules descendisse fertur.

72. Cerberum canem ab inferis abactum per Troezenem ad Eurystheum usque perduxit Hercules.

73. de Alcestidis pietate, quae loco sui vivi Admeti mori elegit et ab Hercule in vitam est revocata et Admeto restituta, praeter Euripidem Palaephatus *de incred. hist. c.* 41.

74. draconem pervigilem centum attollentem capita, ut aurea Hesperidum Nympharum poma custodiret, Hercules interemit.

75. idem Lernam [?], monstrum horrendum, cui plura erant colla, quae exsecta renascebantur, ferro et igne penitus confecit.

76. idem Augiae stabulum pene immensum et fimo refertissimum uno die purgavit.

77. vide *supra* v. 68.

78. hosce duos senarios paullum immutatos habes in *Poëm. de Resurrect.* v. 106 et 107. *προέρχεσθαι τῷ πράγματι*, ni fallor, est *summum opus aggredi* vel summam operis implere. itaque poëta dicit Herculem opus consummasse, cum aurea poma

Digitized by Google

vel pecudes (per τὰ μῆλα enim utrumque recte potest intelligi) ab hortis Hesperidum abstulit, Heraclium autem opus ipsum confecisse, cum totius Persidis civitates devicit. at in *Poëm. cit.* Constantinum Heraclii filium summam laudem assecutum esse dicit, quod sapientium scripta, aurea vere mala, degustavit: *λαβὼν τὰ χρυσᾶ μῆλα, τοὺς σόφους λόγους.*

80. Vossius *de orig. idol. lib.* 2 *c.* 15 Hesperidum fabulam recte videtur interpretatus: ait enim Herculem esse solem, hortos cum aureis pomis esse coelum cum stellis, Hesperidas autem esse noctem, ita *ἀπὸ τῆς ἑσπέρας* nuncupatas; ac proinde fabulae eum esse sensum, ut intelligatur sole exoriente fugari stellas et pelli noctem. porro Pisida huic interpretationi favet, qui Heraclii luce pulsas esse tenebras noctis, id est Persidis, hic ait, et alibi Heraclium solem disertissime appellat. *de Exped.* 3 9.

84. de more *ὑπερβολικῶς* Heraclium comparat patriarchae Noë, qui ex unanimi patrum sententia fuit typus Christi.

89. *Gen.* 7 12.

91. 70 interpretes *Gen.* 8 11 habent *φύλλον ἐλαίας:* at Pisida dicens *ἐλαίας κλάδον* vulgatam versionem nobis commendat, in qua legimus *venit columba portans* ramum olivae *virentibus foliis in ore suo:* nam *κλάδος* est ramus tener et virens. ceterum cum *ἀλληγορικῶς* loquatur poëta, patet per ramum olivae tabulam forsan oleaginam, Christi imaginem *ἀχειροποίητον* referentem, intelligere, qua munitus Heraclius in Chosroam movit. proinde vero ramum *ἠλεημένην* vel potius, si placet, *ἠλεημένον* ipsam effigiem Iesu Christi vocat, per quam scilicet *misericordiam* Romani *sunt consecuti:* omnes enim spes suas in ea collocaverat imperator, eique partam victoriam ex barbaris retulit acceptam. vide *de Exped.* 1 139 et 2 86.

93. ostendit dignum fuisse Heraclium qui a solo Apelle Coo pingeretur et a solo Demosthene oratorum maximo celebraretur; quibus verbis tacitus Alexandri Magni decretum nobis in mentem revocat, de quo Horatius epist. 2 1 239.

97. legem, de qua tam copiose agit noster, fuisse censeo civitatis Cpolitanae solemne decretum, quo sancitum, ut videtur, fuit, ut Heraclius imp. in debellandis Persis adhuc occupatus, bellico ornatu insignitus aliqua in parte urbis pingeretur, et inscriptionis loco elogium scriberetur, in quo praeter titulos imperatoribus dari solitos *novus Scipio* vocaretur, omnesque ex Heraclii gente *Scipiadae* dicerentur. idcirco, ni fallor, paullo ante Apellem et Demosthenem, ut in vivis essent, desiderabat, scilicet ut alter coloribus et alter verbis digne, atque ut tanti principis dignitas et virtus videbatur exposcere, exprimerent imaginem. quo tamen in loco urbis exstiterit haec pictura non constat: primus enim ex scriptoribus Byzantinis hoc narrat Pisida, neque inter epigrammata et monumenta urbis Cpolitanae a poëtis olim

Digitized by Google

conscripta et a Bandurio diligenter collecta (*Imp. Orient. tom.* 1 *lib.* 7 *p.* 135) ulla invenitur inscriptio in laudem Heraclii facta. anonymus plane scriptor apud eundem Bandurium *tom.* 1 *lib.* 2 *p.* 29, antiquitates Cpoleos singulatim describens, refert prope Basilicam fuisse monumentum Heraclio dicatum, *Examum* dictum, quod Petrus Gyllius *Typogr. Cpol. lib.* 2 *c.* 19 *Exammon* appellat. anonymi verba haec sunt: *εἰς δὲ τὸν τῆς Βασιλικῆς χρυσόφορον ὀπίσω τοῦ μιλίου ἦν ἀνδροεικελον ἄγαλμα χρυσέμβαφον, ἔνθα ἦν τὸ Ἔξαμον Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως.* sed cum quid sub hac voce *Examum* lateat nemo dixerit, nihil definio. verumtamen non semel tantum cives in grati animi testimonium huiusmodi publicos honores Heraclio decrevisse, non est dubitandum, ac noster quidem Georgius testis est alia vice curatum fuisse a Cpolitanis ut imperator pingeretur. *Acroas. seq.* v. 64.

98. cur Scipionis cognomen potius quam quodvis aliud cives Heraclio eiusque liberis attribuerint, ut ex hoc senario, quod continet decretum, apparet, eam puto esse causam, quod merito apud veteres magno in honore esset Scipionum nomen: nulla enim gens tot claris viris illustris neque tot rebus praeclare gestis adeo insignis ut Scipiadum gens fuit, unde *fortes* et *duri bello* et *fulmina belli* passim ab antiquis scriptoribus appellati. atque haec ita esse accipienda, facit etiam auctoritas Theophylacti Simocattae 1 14, qui Philippicum Mauricii sororium et militum ducem strenuissimum Scipioni pariter fuisse comparatum refert. unde apparet, id quod hominum opinione de Philippico ferebatur, postea fuisse lege sancitum de Heraclio.

100. saepe Heraclium Pisida appellat *despotam*, quem honoris titulum amplissimum fuisse observavit Du-Cangius *Diss. de infer. aevi Num. p.* 35. sed cum ille appellationis huius antiquitatem videatur repetere ex nummo Fl. Nicephori, qui circa a. Christi 800 regnavit, videlicet annis 200 plus minus post Heraclium, animadvertendum fuit iamdiu apud Byzantinos invaluisse ut imperatores *despotae* vocarentur. neque illud plane constat, quod idem Du-Cangius adnotat, despotam minoris dignitatis titulum fuisse quam imperatorem. certe Pisida passim Heraclium *despotam* salutat, ac si quid video, non alia inter imperatoris et despotae appellationem differentia intercessit, quam ut ille regiam dignitatem, altera potestatem in subiectos populos indicaret. ita noster *de Exped.* 2 99 Heraclium inducit ita de deo loquentem: *οὗτος δὲ κοινὸς βασιλεὺς καὶ δεσπότης.* aperte autem hic vim vocis *δεσπότης* declarat, cum *ἐμφατικῶς* dicit nunc tantum licere servis legem ferre in despotas; quibus verbis propriam relationem adnotat, quam habet princeps, ut dominus vel despota, ad servos.

101. utrum Heraclius decretum confirmaverit, non liquet. *τύποι* dicebantur principum constitutiones et decreta: sed hic

Digitized by Google

τύπος est nota adprobationis, vel regia subscriptio. vide Du-Cangium *Lex. Gr.* v. *τύπος*.

102. codex habebat *συνειδώς* cum ὁ superius scripto, quod esse retinendum certum est.

104. Heraclium ad Sarum flumen fuisse vulneratum, testis est Theophanes *p.* 263. vide *Poëm. de Resurrect.* 116.

106. de tachygraphis, *ἀπὸ τοῦ εἰς τάχος γράφειν* a celeriter scribendo dictis, qui *ὀξυγράφοι* etiam eodem sensu vocabantur, videndus Montfauconius *Palaeogr. Gr. lib.* 1 *c.* 5. hi erant scribae e notariorum numero ad litteras et decreta imperatorum veloci calamo exscribenda destinati.

107. cum *γραφὴν νόθον* dicit, intelligit, opinor, ficticios colores, quibus utebantur scribae in libris exarandis, videlicet atramentum aliasque huiusmodi mixturas, ut est in Plinio *lib.* 35 *p.* 687. nam Pisida aperte alludens ad imperatorias subscriptiones, quae minio cinnabari et sacro encausto fiebant, hisce ficticiis coloribus unum opponit sanguinem, quo sincerior plane nullus color.

108. de coloribus rubris purpureis aureis ad firmandas leges adhiberi solitis, nuper laudatus Montfauconius *lib.* 1 *c.* 1. qui colores erant in hunc usum imperatoribus reservati. ac tanta erat erga eosdem imperatores vel in rebus minimis civium Byzantinorum reverentia, ut quidam esset vir nobilis qui *caniclium*, hoc est vasculum in quo sacrum encaustum continebatur, adservaret, quique ὁ *κανίκλειος*, *caniclei praefectus* diceretur.

110. *παραλλήλους*, id est *βίους*, *vitas parallelas* Plutarchi, opus plane pretiosum.

113. Heraclium omnibus bello claris ducibus anteferre studens Plutarchum insimulat, quod in scribenda vita Alexandri virtuti eius plurimum, fortunae parum tribuerit. exstant inter opuscula maximi huius scriptoris geminae orationes sub hoc titulo *περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς*, quas legisse eum non poenitebit qui velit noscere quam ingeniose Graecus homo Graeci principis laudes prosequatur.

116. pauca ex secunda Oratione Plutarchi *tom.* 2 *p.* 340 *ed. Londin. a.* 1729 liceat ad rem nostram proferre. *Ἀλεξάνδρῳ τί παρ' ἀξίαν, τί ἀνιδρωτί, τί ἀναιμωτί, τί προῖκα, τί μὴ πονήσαντι τῶν μεγάλων; ..... ποῦ σὺ καὶ τότε ταῖς Ἀλεξάνδρου πράξεσιν ὁδὸν ἔδωκας; ποίαν πέτραν ἀναιμωτὶ διὰ σὲ εἶλε; ποίαν πόλιν ἀφρούρητον αὐτῷ παρέδωκας ἢ ποίαν ἄνοπλον φάλαγγα; τίς εὑρέθη βασιλεὺς ῥάθυμος ἢ στρατηγὸς ἀμελὴς ἢ κοιμώμενος πυλωρός; ἀλλ' οὐδὲ εὔβατος ποταμός, οὐδὲ χειμὼν μέτριος, οὐδὲ θέρος ἄλυπον.*

118. codex habet ὁ superpositum voci ὡς. sed nulla, ut videtur, ratio immutandae lectionis.

Digitized by Google

121. inter duces, quorum ope Alexander Graeciam Persiam et Indiam subegit, laudantur Parmenio, Hephaestion, Perdicea, Seleucus, Ptolemaeus, Lysimachus, Antipater, Craterus, Antigonus, Cassander, Aridaeus.

122. Theophanes *p.* 256 ita de Romanis: *οἱ γὰρ πρὶν μηδὲ Περσικὴν κόνιν τολμήσαντες ἰδεῖν νῦν π. τ. λ.*

126. de Exped. 2 116 quid simile.

128. codex habet *καθώπλιζε*, sphalmate manifesto.

132. Timotheus Atheniensis homo clarus et princeps civitatis, qui vulgo *εὐτυχής* est appellatus. utrum hic ille Timotheus fuerit Cononis filius, cuius vitam nobis scriptam reliquit Cornelius Nepos, ut nonnullis placet, valde dubito. frustra sane quaeres in Nepote quae Pisida hic narrat. ea de re nonnihil attigit Aristophanes in *Πλούτῳ* 180, dicens *ὁ Τιμοθέου δὲ πύργος*, *at Timothei turris* in caput tuum incidat; ad quae ita scholiastes adnotat: *ὁ Τιμόθεος πλούσιος, ἅμα δὲ καὶ ὄλβιος ἀνήρ, στρατηγὸς Ἀθηναίων, τεῖχος οἰκοδομήσας εἰς τοσοῦτον ἦρθη τῆς τύχης ὡς τὴν δαίμονα ἐν ὄψει φαίνεσθαι τούτῳ· καὶ ἐν Ἀθήναις ἐν εἰκόσιν ἐποίουν αὐτὸν κοιμώμενον οἱ ζωγράφοι, καὶ τὰς τύχας φερούσας αὐτῷ εἰς δίκτυα πόλεις, καὶ πορθοῦντα αὐτάς, αἰνιττόμενοι τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῦ.* scholiastae verba in Suidae Lexicon translata invenies v. *Τιμόθεος*.

140. Heraclii formam eiusque flavam caesariem alibi laudat poëta *de Exped.* 3 99, atque idcirco etiam, opinor, ipsum imperatorem modo solem modo Phoebum appellat. vide *ibid.*

150. *prima fortuna* Heraclius tyrannum Phocam devicit: cum enim ex Africa Cpolim appulisset, statim seditione mota factiones Phocam interfecerunt et Heraclium regem salutarunt. vide Theophanem *p.* 244.

153. *ἐμφυλίων civium* dissidia, quibus tota flagrabat civitas, quando Heraclius imperator est renuntiatus. *ξένων Abarum* fraudes et damna, de quibus plura in *Poëm. de Bell. Abar.* ac si quis *ξένων* malit vertere *hospitum*, non repugno: satis enim ex Pisida apparet in principio laudati poëmatis Abares fuisse veluti hospitio receptos a Romanis et contribules factos. demum *βαρβάρων Persarum* bella et immanissimae caedes.

155. dixerat enim *de Exped.* 2 44 Heraclium invenisse exercitum nulla militari disciplina exercitatum et otio diffluentem; unde *supra* v. 130 Romanos milites lapidibus terram inutili pondere gravantibus comparavit.

158. in codice supra primam syllabam verbi *παρελθεῖν* legitur *πρό*. et *παρελθεῖν* et *προελθεῖν* recte.

159. duo proximi senarii citantur a Suida in v. *Σταγειρίτης*. Stagira oppidum Macedoniae, patria Aristotelis, qui fuit Alexandri praeceptor. iterum Alexandro Heraclium videtur tacite praetulisse. vide *supra* v. 113 *et seqq.*

Digitized by Google

160. Persas *εὐτυχοῦντας* appellat, ut in invidiam trahat, qui non virtute duce sed comite fortuna Chalcedonem usque victores pervenerant.

163. etiam hi duo senarii inveniuntur in Suida v. *νεῦρα*. ibi Aemilius Portus *ἐκρεύσαντα* vertit *defluere* pro *defluxisse*. Heraclii magnanimitatem ex eo laudat poëta, quod a bello suscipiendo non destiterit, quamvis ei vires non viderentur suppetere et pecunia iam ad hostes transisset: nam Persae, ut narrat Theophanes *p.* 252, iam ab anno Heraclii 6 *collecta captivorum multitudine, spoliis etiam amplissimis et pecuniarum vi asportata, suas in provincias redierunt;* ita ut Heraclius, eodem Theophane teste *p.* 253, in summa argenti inopia magnae ecclesiae vasa et candelabra cudendis nummis usurpaverit. *τὸν πλοῦτον εἶναι τὰ τῆς μάχης νεῦρα* multi veteres scriptores dixerunt, quos recenset Menagius in Diogene Laërt. *Vit. Bionis* 48, qui dicere solebat *τὸν πλοῦτον νεῦρα πραγμάτων.*

169. Suidas in v. *εὐλαβηθείς* citat hunc iambum, et ut puto, melius quam noster codex habet *ηὐλαβήθης* pro *εὐλαβήθης*. vertit Aemilius Portus: *non reformidasti molestos morbos.* sed *ἐνοχλοῦσαι νόσοι* hic non modo *molesti* sunt morbi, sed intestini, ex civilibus dissidiis orti, quos summo studio componere curaverat Heraclius, priusquam in Persidem contenderet.

171. hunc iambum, qui in codice desideratur, supplevimus ex Suida in v. *τύχη*. cives Cpolitani in factiones divisi et intestinis dissidiis distracti occasionem Chosroae praebuerunt ut facilius imperium Romanum invaderet et ab Hierosolyma vivificum sanctae crucis lignum in Persidem asportaret. hanc quidem tantae calamitatis fuisse causam cognoverunt statim Byzantini ac fassi sunt, apud quos multis etiam post annis haec fama perduravit, siquidem in *παραλλήλοις* S. Ioh. Damasceni *tom.* 2 *p.* 749 haec leguntur: *τοῦτο καὶ ἡμῖν ἐκ τῶν ἡμετέρων συμβέβηκεν ἁμαρτημάτων· καύχημα καὶ δόξασμα παντὸς γένους Χριστιανῶν ὁ σωτήριος σταυρὸς καὶ ἡ ζωηφόρος ἀνάστασις ὑπῆρχον, ἅτινα διὰ τὸ μεμιαμμένον βενετοπράσινον ὄνομα, ὃ ἐπεθήκαμεν ἑαυτοῖς καὶ ἐβδελύχθημεν ὑπὸ Χριστοῦ τοῦ ἁγιάσαντος ἡμᾶς τῷ θείῳ αὐτοῦ ὀνόματι, εἰς χεῖρας μεμιαμμένων παρεδόθησαν καὶ ἐμιάνθησαν.* ac paullo post: *μάθωμεν .... τί τὸ αἴτιον τῆς καταλαβούσης ἡμᾶς ἀναρχίας καὶ συγχύσεως .... ἐμολύναμεν γὰρ πρὸς τοῖς μυρίοις ἡμῶν ἀτοπήμασι καὶ ἐμφυλίῳ αἵματι τὴν ἁγίαν καὶ τῷ παντὶ κόσμῳ σεβασμίαν τοῦ θεοῦ ἡμῶν πόλιν· ὡς καὶ μετανάστην γενέσθαι ταύτης τὸν τίμιον σταυρὸν τὴν ζωὴν ἡμῶν.* haec placuit referre, quia saepe Pisida eadem aut similia repetit.

180. confer *de Exped.* 1 51 *et seqq.*

181. vide *supra* v. 2 et 14, ubi plura de Persarum pyrsolatria, quae occasionem eos irridendi praebuit Maximo Tyrio,

Digitized by Google

Dissert. 38: *Πέρσαι μὲν πῦρ ἄγαλμα ἐφήμερον ἀχόρευτον καὶ ἀδηφάγον· καὶ θύουσι Πέρσαι πυρί, ἐπιφοροῦντες αὐτῷ τὴν πυρὸς τροφήν, ἐπιλέγοντες "πῦρ δέσποτα ἔσθιε."*

185. *Ephes.* 2 20.

189. Chosroes Romanorum regiones non modo spoliare sed etiam igne vastare contendit; quod an ex animi sui feritate an ex vanae religionis principio factum fuerit, nescio. constat autem in more fuisse etiam apud veteres Persas ut agros urbesque incenderent: nam Xerxes, Herodoto teste *lib.* 8 *p.* 474, totam Atticam exussit. quod fuit in causa ut Maximus Tyrius Persas acriter reprehenderet his verbis: *τούτῳ τῷ ἀγάλματι καὶ τῷ θεῷ καὶ τὴν Ἐρέτριαν ἀναλῶσαι δεδώκατε καὶ τὰς Ἀθήνας αὐτὰς καὶ τὰ Ἰώνων ἱερὰ καὶ τὰ Ἑλλήνων ἀγάλματα.*

193. *νοούμενον* est *quidquid mente concipitur et sub intelligentiam cadit:* opponitur autem *τοῖς ὁρωμένοις* et *αἰσθητοῖς, rebus visibilibus et sensibilibus.* itaque *νοουμένη πύλη porta intellectualis,* per quam egressus est Heraclius, vel est pietas vel sapientia, vel tandem deus, quo duce et comite a recto itinere aberrare non potuit.

200. alludit ad diem natalem imperii, qui dies *τὸ γενέθλιον* simpliciter dici solebat et magna omnium ordinum solemnitate celebrabatur; unde *γενέθλιον ἱππικόν* et *γενεθλιακὴ θεωρία*, natalicii ludi Circenses et natalicia spectacula a Theophane *p.* 191 et 195 memorantur, quae in diem 11 Maii incidebant.

202. saepe Heraclium ut athletam repraesentat, ac nullibi sane apertius quam hic et in sequentibus iambis. itaque inducit Heraclium et Chosroam veluti inter se certantes cursu: theatrum sive Circus est terra universa, spectatores sunt omnium urbium cives, iudex est deus. huc faciunt quae diximus *supra* v. 51.

204. ut summum athletam fuisse Heraclium demonstret, quinque cursuum vel certaminum victoriam ei tribuit: ut enim antiquitatum scriptores tradunt, illi inter athletas habebantur peritissimi, qui *πεντάθλῳ* sive *quinque certaminum generibus* decertassent, videlicet cursu, saltu, disco, iaculo, lucta; ac proinde *πενταθλου* sive quod idem est *quinquertionis* laus tam insignis apud veteres fuit, ut qui in illis quinque exercitationibus eminerent, *πένταθλοι* vel *quinquertiones* dicerentur. quae quidem laus tam late patuit, ut qui aliquo virtutum genere praestarent, translaticie *πένταθλοι* appellarentur. quod de Democrito dictum refert Diogenes Laërtius lib. 9 37: *ὡς πενταθλῳ ἔοικε ὁ φιλόσοφος· καὶ ἦν ὡς ἀληθῶς ἐν φιλοσοφίᾳ πένταθλος.*

205. *ἀντειρων*, hinc inde stimulo vel flagello incitans equos, ut in multis antiquis monumentis repraesentantur aurigae.

206. *παραβάτην* recte vocat Chosroam, tum quod legis violatorem *parabatam* vocabant Graeci, ut observavimus *de Ex-*

Digitized by Google

ped. 2 289, tum quod in curribus, quibus utebantur veteres non modo in bello sed etiam in spectaculis, duobus erat locus, scilicet *ἡνιόχῳ aurigae* et *ὁπλίτῃ* vel *παραβάτῃ militi* vel *parabatae;* unde huiusmodi currus *δίφροι* dicebantur, ut aperte interpretatur Eustathius in Homerum *Iliad.* 1 262 *ed. Florent. p.* 890: *δίφρος τόπος τοῦ ἅρματος ὁ τοὺς ῥηθέντας φέρων· διὸ καὶ δίφρος λέγεται ὡς οἱονεὶ δίφορος, καὶ τροπῇ καὶ συγκοπῇ δίφρος.* videsis ibidem commentaria P. Politi et Schefferum *de re vehic. vet.* 1 7 *p.* 71. iure autem meritoque primo sensu *parabata* dici potuit Chosroes, qui non modo Mauricii imperatoris filius vocari voluit, sed etiam religionis Christianae veritatem fateri vel agnoscere non dubitavit: ut enim narrat Theophylactus Simocatta, Chosroes Romanorum beneficiis devinctus *ὁμολογεῖ μέγιστον εἶναι ἁπάντων θεὸν τὸν παρὰ Ῥωμαίοις Χριστὸν θρησκευόμενον καὶ τιμώμενον, καὶ ἀπυλώτῳ τῷ στόματι τὴν πάλαι θρησκείαν ὠβέλιζε.*

207. *διφροστάτης*, ut patet ex iis quae nuper dicta sunt, idem ac *ἡνίοχος auriga,* quod ille staret in summa et anteriori parte diphri, et post eum esset parabata vel paraebata, id est vir armatus, qui e diphro esset pugnaturus, ita tamen ut utrisque esset locus in eadem parte anteriori, cum esset dimicandum, ut apparet ex Selinuntinorum nummis apud Goltzium *de re nummar. tom.* 4, in quo duo stant in diphrum inclinati, quorum alter est *ὁπλίτης* cum intenso ad ictum arcu, alter vero est *ἡνίοχος*, qui habenas regit et equos impellit.

212. vide supra v. 202.

215. hoc non intelligo de urbe Cpoli, in quam post septem annorum bellum triumphator Persis subactis ingressus est Heraclius, ut est in Theophane *p.* 275, sed de omnibus civitatibus per quas pertransibat imperator, antequam in urbem se recepisset.

216. vide supra v. 202. *βραβευτής designator et ludorum praefectus,* qui etiam dictus invenitur *ἀγωνοθέτης, ἀθλοθέτης, ἀγώνων διαθέτης, ἄθλων ἐπιμελητής, προστάτης, ἐπόπτης*, quibus nominibus supra a patribus deus bene certantibus distribuens praemia appellatur. confer *Thes. Eccl.* Suiceri. ego autem puncta apponenda esse et *βραβεύτής* scribendum esse puto, ut soluta diphthongo, spondei loco, quem metri ratio non admittit, habeatur iambus.

217. *παγγενὴς νικηφόρος*, qui in omni athletico certamine victor evadit; peraeque ac si Heraclium vocet *πένταθλον.* vide supra v. 204.

218. imaginem *ἀχειροποίητον*, de qua plura *de Exped.* 1 140 *et seqq.*

221. succurrit illud Homericum *Odyss.* 9 14: *τί πρῶτον, τί δ' ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον καταλέξω;*

Digitized by Google

226. codex habet ὅμβρων reclamante metro.

238. Pisida, ut videtur, haec scribebat Heraclio in Perside adhuc agente, necdum Persico bello penitus confecto; qua de re ait se dubium et haerentem abstinere ab exornandis iis quae nondum satis clare et distincte ab imperatore gesta fuisse ferebantur, donec idem ipse imperator redux in urbem, res ut erant gestae, ea qua pollebat dicendi facultate, singulatim enarraret, *λύων τὰ πολλὰ τῶν λόγων ἐμφράγματα.*

Acroas. 2 v. 1. recte in fine superioris acroaseos dixit se velle, tanquam in pelago natantem, Heraclii gesta percurrere: nam vere cursim et raptim nunc ea attingit quae memoratu digniora ei videbantur. itaque haec acroasis est quaedam *ἀνακεφαλαίωσις* et summaria descriptio rerum memorabilium quas gessit Heraclius. continet autem octo supra decem annorum historiam, videlicet a die quo Heraclius ex Africa contra Phocam Cpolim venit, ad diem quo Chosroa occiso et pace cum Persis composita in urbem victor revertebatur. poëta *ἀποστροφῇ* Romam compellans, ut de virtute Heraclii iudicium ferat, ad parallela Plutarchi videtur respicere, de quibus *supra* v. 110.

5. Phoca apud historicos Byzantinos, ut tyrannus, pestis, malum, et si quid peius in hominem obgeri potest, passim audit. fuit autem, si Cedreno fides est, *tom.* 1 *p.* 404, *οἰνοβαρής, αἱμοχαρής, καὶ πρὸς γυναῖκας ἐπτοημένος, βριαρὸς καὶ θρασὺς ἐν τῷ φθέγγεσθαι, ἀσυμπαθὴς καὶ θηριώδης τὸν τρόπον καὶ αἱρετικός.* confer quae contra eundem Phocam congerit Theophylactus Simocatta in dialogo quem suae praemisit historiae.

7. Theophanes *p.* 248 de Phoca ad regnum adsumpto ita: *τῶν δήμων εὐφημούντων τὸν τύραννον ἀναγορεύεται τὸ κακόν, καὶ κύριος τῶν σκήπτρων ὁ τύραννος προχειρίζεται, καὶ κρατεῖ τῆς εὐδαιμονίας ἡ συμφορά, καὶ λαμβάνει τὴν ἔναρξιν τὰ μεγάλα τῶν Ῥωμαίων ἀτυχήματα.*

9. caedes immanissimas a Phoca in cives commissas narrat Theophanes *p.* 245 et 246, et Theophylactus Simoc. *p.* 210 *et seqq.*

11. tres fuerunt sorores Gorgones dictae, Medusa Stheno Euryale, angues pro capillis habentes et unico oculo vicissim utentes, quae quotquot adspiciebant, ut mythologis visum est, in saxa vertebant. vide Palaephatum 32.

12. cur *αὐτούς*, non *αὐτόν*? num Pisida ostendere voluit Phocam non unius tantum Gorgonis sed omnium virus habuisse collectum? atque adeo num aliqua honoris significatione mortuum principem, quamvis deterrimum hostem imperii, prosequi voluit, ita ut *αὐτοὺς* pro *αὐτὸν* dixerit, loquens de Phoca, ut saepe *ὑμᾶς* pro *σέ* et *ὑμῖν* pro *σοί* dicit de Heraclio?

14. Heraclius Cpolim appulit cum navibus, e quarum malis, velut flammulae, hinc inde erant appensae virginis Mariae

Digitized by Google

imagines; cui rei aperte hic alludit poëta, qui testis etiam citatur a Theophane *p.* 250: *ἦκεν Ἡράκλειος ἀπὸ Ἀφρικῆς φέρων πλοῖα καστελλώμενα ἔχοντα ἐν τοῖς καταρτίοις κιβώτια καὶ εἰκόνας τῆς Θεομήτορος, κατὰ καὶ ὁ Πισίδιος Γεώργιος λέγει.* hinc corrigendus Cedrenus, qui cum pene ad verbum Theophanem transcribat, hic ab eo discedens ait Heraclium Cpolim appulisse *ἐπιφερόμενον τὴν ἀχειροποίητον εἰκόνα τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.* vide *de Exped.* 1 140.

17. Perseus, ut est in fabulis, Medusam Gorgonem interemit, eiusque caput abscissum in Aegide collocavit, cuius ope postea Andromedam saxo appensam et ceto marino monstro expositam liberavit. sed Heraclius aliquam virginis Mariae imaginem miraculis claram, ut videtur, habuit, qua ut Gorgone Perseus, in praesentibus periculis utebatur. vide *infra* v. 91.

20. Hesionem filiam a patre Laomedonte, qui erat rex Troiae, ceto similiter expositam, ut Neptuni placaretur ira, et ab Hercule deinde liberatam fuisse, narrant mythologi. iidem fabulantur Herculem indignatum quod praestantissimos equos divino semine procreatos ob huiusmodi beneficium sibi promissos non dedisset, regem obtruncasse.

27. *γνωστικοὺς ἔχει τόνους*, qui moralem sensum in fabulis quaerit.

30. forsan melius *ἄλλων*.

32. *δι' ἡμᾶς* scilicet *σεσωσμένους*, quasi diceret *ob servatos cives*. codex habebat *τύχης* cum *οἱ* superposito.

34. *τὰ τοῦ δήμου θράση* cum dicit, aperte factionum, in quas tota Cpolitana civitas erat divisa, miram insolentiam audaciam et temeritatem designat. quattuor fuisse in ludis Circensibus factiones, ex quattuor coloribus quibus distinguebantur appellatas, *Prasinam Venetam Russatam Albatam*, norunt omnes eruditi. sed Prasinae et Venetae potissimum mentio fit apud historicos. quae autem quantaque fuerit civium Cpolitanorum insania in suis partibus fovendis, et quam gravia saepe inde exorta dissidia et intestina bella cum maximo urbis incommodo et imperatorum periculo, docet Procopius, qui 1 29 *de Bello Persico* funestissimam seditionem ex factionum contentione Byzantii exortam describit, et *Hist. Arcan. c.* 7 earundem factionum licentiam abunde narrat. verum qua auctoritate fretus Rosinus *Antiquitat. Rom.* 5 5 adfirmet post seditionem illam Byzantinam, in qua supra triginta hominum milia trucidata sunt, factionum nomina abolita fuisse, plane nescio. praeterquam quod enim Procopius id non tradit, patet ex omnibus scriptoribus Byzantinis factionum nomina et potestates multis post Iustinianum temporibus perdurasse. ac Veneti quidem et Prasini sub imperatoribus Mauricio et Phoca saepe tumultus excitarunt et de rerum summa de-

Digitized by Google

certarunt. vide Theophanem, Constantinum Porphyrogen., et Codinum.

36. factionum insaniam describit Procopius *de Bello Pers.* 1 29.

41. allusio est ad nomen Galeni, medici celeberrimi, quam in versione, detracto velo allegoriae, denudavimus: si enim ad verbum reddantur voces *ἰατρὸς κυρίως γαληνίας vere tranquillitatis medicus,* omnis sensus concinnitas perit, quae ex duplici vocis *γαληνίας* significatione oritur.

42. *ἀταξίαν*, ordinis defectum, ut morbum pestilentissimum describit *de Exped.* 2 29. neque aliter intelligenda sunt quae leguntur a v. 49 ad v. 62 *de Bell. Abar. ἀρτηρίαι ἄτακτοι* arteriae non una nec recta pulsatione constantes, sed quarum inaequalis est pulsus, formicanti consimilis, qui Graecis *μυρμηκίζων* dicitur. confer quae dicit poëta in laudem Sergii *in princ. Hexaëm.*

45. haec omnia secundum medicam scientiam dicta sunt, ac facili negotio quis possit ea cum Galeni scriptis conferre. *τόνοι στύφοντες* sunt remedia quae ex vi adstringenti nervos et fibras intendunt: quidquid enim deiectas vires reficit, *τόνος* a Galeno vocatur. at Pisida dum haec medico more tractat, Heraclii mansuetudinem Phocae feritati opponere intelligit: nam vere hic *sectiones* et *amputationes* sunt caedes, et *remedia adstringentia* sunt carceres, quibus utebatur immanissimus Phocas, cuius tanta fuit in cives crudelitas, teste Theophane *p.* 244, *ὥστε ὁπηνίκα Ἡράκλειος ἐβασίλευσεν, ἐξέτασιν τοῦ ὁπλιτικοῦ ἐποιήσατο εἰς τὸ ἀκριβές, καὶ ἐκ πάσης τῆς πληθύος τῆς ὁραθείσης ἐπὶ τῆς τυραννίδος Μαυρικίῳ μετὰ Φωκᾶ οὐχ εὗρεν περαιτέρω δύο ἀνδρῶν· οὕτως οἱ τὸν τύραννον προστησάμενοι ἐπὶ αὐτοῦ ἀνηλώθησαν.* quod idem Theophanes repetit *p.* 245. at Heraclius contra pacis studio ductus omnium amorem sibi conciliare sategit, et humanitatis ac clementiae vi civium animos intestinis odiis flagrantes compescuit; quod quidem Pisida satis clare explanavit in ea concione in qua Heraclium alloquentem milites inducit *de Exped.* 2 92.

46. similia *in princ. Hexaëm.* in laudem Sergii.

48. non obscure neque ineleganter, ut videtur, imitatus est celeberrimum apologum, quo Menenius Agrippa ad plebem in urbem revocandam usus est: sicuti enim, aiebat ille, corpus humanum, si artus inter se discordent, paulatim conficitur, ita res publica, nisi ordinum summa sit consensio, discordia perit, concordia valet. vide Livium 2 32 et Dionys. Halic. 6 86, qui Menenium ita exorsum narrat: *ἔοικέ πως ἀνθρωπείῳ σώματι ἡ πόλις· σύνθετον γὰρ καὶ ἐκ πολλῶν μερῶν ἐστὶν ἑκάτερον.* vere autem Pisida cum Platone consentit, qui in *Timaeo p.* 70 de partibus humani corporis loquens rationem in capite tanquam in

Digitized by Google

summa arce collocatam esse dicit, affectuum autem sedem in inferiore parte ventris tanquam in praesepe sitam esse definit.

53. novum verbum, quod a voce *φάτνη stabulum* vel *praesepe* Pisida confinxit. praestat locum Platonis, ad quem respicit poëta, hic subiicere: *τὸ δὲ τῶν σίτων τε καὶ πότων ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς .... τοῦτο εἰς τὰ μεταξὺ τῶν τε φρενῶν καὶ τοῦ πρὸς τὸν ὀμφαλὸν ὅρου κατῴκισαν, οἷον φάτνην ἐν ἅπαντι τούτῳ τῷ τόπῳ τῇ τοῦ σώματος τροφῇ τεκτηνάμενοι· καὶ κατέδησαν τὸ τοιοῦτον ἐνταῦθα ὡς θρέμμα ἄγριον.*

56. *δημαγωγός* est is cuius auctoritati et consiliis populus obsequitur. cum *δημαγωγῶν ταγμάτων τρόπους* composuisse dicit, *factionum capita flexisse* affirmat.

57. vide *supra* v. 48.

61. *φύσις* dictum *ὑπερβολικῶς*, tota humana natura, hoc est, cui rei conficiendae quaecunque humani ingenii vires impares fuissent.

64. nihil in historicis Byzantinis ea de re scriptum invenio. vide *supra Acroas.* 1 97.

67. perstat in allegoria a medica facultate desumpta, de qua *supra* v. 41. *ἐκχερσόω exsicco, penitus emundo;* quod fit in vulneribus, ut sanentur. *οἰκοδεσπότου δίκην* non saevi tyranni inclementia, sed boni patris familias affectu.

70. *ὠμότης cruditas* ex vitio humorum vel ex defectu caloris; qua hic exprimitur in animis civium insita ab exemplo Phocae crudelitas: nam *ὠμότης* per metaphoram est *crudelitas.*

71. hunc locum illustrat Theophanes *p.* 248: *οἱ μὲν Πέρσαι ἔξω τῆς πόλεως ἐτυράννουν Ῥωμαίους, ὁ δὲ Φωκᾶς ἔνδον τὰ χείρονα αὐτοῖς ἐποίει φονεύων καὶ αἰχμαλωτίζων. τὰ νέφη τῆς Θρᾴκης* sunt Abares, qui cum saepe in Romanas provincias tentassent irrumpere, tandem Thraciam superiorem occuparunt, ut copiose disseruimus in principio *de bello Abar.* et ad v. 276, ubi quid simile habet noster Georgius.

73. paululum diverse haec eadem narrat poëta *de bello Abar.* 297 *et seqq.*, varias barbarorum nationes enumerans, qui de evertenda Cpoli consilium inierant. atque ibidem 304 poëtica libertate non *Χάρυβδιν* sed *Σκύλλαν σύντροφον* appellat.

76. *ibidem* v. 297 inter barbaros Scythis, id est Abaribus, coniunctos Sclavos recenset: sed quos ibi *Σθλάβους*, hic *Σκλάβους* appellat. horum autem barbarorum multitudo conscensis monoxylis vel trabariis navigiis per fretum Ceratinum urbem diripere aggressa dicitur: ut enim *ibidem* noster ait v. 512, *Σθλάβων τε πλήθη Βουλγάροις μεμιγμένα ἔμιξε τὴν γῆν τῆς θαλάττης τὴν μάχην.*

79. vide v. 592 *et seqq.*

80. per Charybdim Abares, per Scyllam Sclavos, per Gorgonem demum Persas intelligit, qui Sarbaro duce occupata Chal-

Digitized by Google

oedone, dum Abares ex parte boreali Cpolim oppugnare tentarent, ipsi ex parte meridionali se eandem regiam urbem aggressuros esse convenerant. vide *ibidem* v. 496.

91. sequentium versuum sensum non satis apertum sic accipio. cum Heraclius civium dissidentes animos in unum coalescere fecisset, de reprimendis Abaribus cogitavit, ac saepe voluisset ope divina et virginis Mariae patrocinio fretus ad pacta servanda eos compellere; sed cum in eo esset ut Abaribus arma inferret, Sclavis ex alia parte Romanam dicionem vastantibus, contra ipsos occurrere et ab incepto desistere cogebatur. itaque Charybdis, ut supra, est Abarum natio; lupi sunt Sclavi vel Persae: at Gorgon hic non est monstrum, sed imago virginis Mariae, cuius ope Heraclius iam antea tyrannum Phocam devicerat. confer *supra* v. 12 *et seqq.*, et omnia erunt, ni fallor, plana et difficultatibus expedita.

97. *τριπλοκίνδυνον* fuit bellum Abaricum: namque uno eodemque tempore contra tres hostes, Abares Sclavos et Persas, dimicandum fuit Cpolitanis.

101. anno 11 imperii sui Heraclius pacem cum Chagano Abarum duce composuit, ut contra Chosroam arma moveret, qui *ἐπαρθεὶς τῇ νίκῃ οὐκέτι ἐν τῷ καθεστῶτι εἶναι ἠδύνατο. τότε Ἡράκλειος ζῆλον θεοῦ ἀναλαβὼν καὶ μετὰ τῶν Ἀβάρων εἰρηνεύσας, ὡς ἐνόμιζεν, μετήνεγκεν τὰ στρατεύματα τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ διενοεῖτο τῇ τοῦ θεοῦ συνεργείᾳ κατὰ Περσίδος χωρῆσαι.* ita Theophanes *p.* 251.

103. anno Heraclii 11 exeunte, hieme autem appetente, Heraclius in oram Asiaticam Byzantio oppositam secessit, ubi usque ad diem quartum mensis Aprilis sequentis anni commoratus est. tunc enim *τελέσας τὴν ἑορτὴν τοῦ πάσχα ἐκίνησεν κατὰ Περσίδος.* Theophan. *p.* 253.

110. Du-Cangius *Cpol. Christ. lib.* 4 *c.* 13 palatia suburbana imperatorum recensens, palatium Chalcedonis et suburbanum Chalcedonis nominat. Heraclius in suburbanum concessit, cuius descriptionem nobis reliquit Sozomenus lib. 8 c. 17. atque id plane est suburbanum, quod paucis abhinc annis Sarbarus Persici exercitus dux armis et igne vastaverat: nam Chronico Alexandrino teste *p.* 896, cum Chalcedonem ille accessisset, *πάντα τὰ προάστεια καὶ τοὺς εὐκτηρίους οἴκους* incendit. certe Heraeum palatium, quod erat trans fretum celeberrimum suburbanum, hic non designat Pisida, qui *de Exped.* 1 157 dicit Heraclium, cum conscensa navi in Persidem iret, Heraeum praetenavigasse.

112. respicit, opinor, ad festa Brumalia, quae kalendis Ianuariis incipiebant et magna cum solemnitate celebrabantur a civibus et imperatoribus: etenim per eos dies erant ludi Circenses, convivia et largitiones publicae. videsis Du-Cangium *Lex.*

Digitized by Google

Gr. v. βρουμάλια et Lex. Lat. v. Bruma, et Cpol. Christ. lib. 2 c. 6 p. 138, et Constantinum Porphyrog. *de Caeremon. Aulae Byzant. lib.* 2 *c.* 18. cum igitur per totum fere hibernum tempus feriari solerent Byzantini, idcirco dicit *καὶ μάλιστα χειμῶνος ὄντος.*

115. de exploratoribus et speculatoribus disertissime agit Ezech. Spanhemius *de praestantia Numism.* lib. 2 p. 334. ad rem autem Suidas v. *Ἐξπλωράτωρ: ἔργον τούτοις τὸ περιεργάζεσθαι τίς ἡ τῶν πραγμάτων κατάστασις καὶ ποῖα τὰ κατὰ Ῥωμαίων σκεπτόμενα ὑπὸ Περσῶν, καὶ ἀναφέρειν ἐπὶ τὸν βασιλέα.*

120. metri gratia adde articulum, et lege *τὰς διατάξεις.*

125. non dubito, quae de garrulis tradit, iuxta mentem Plutarchi dixisse, qui aureo libello *περὶ ἀδολεσχίας* p. 503 sic scribit: *οὐδὲν οὕτως ἡ φύσις εὐεχῶς κεχαράκωκε τῶν παρ' ἡμῖν ὡς τὴν γλῶτταν, βαλομένη φρουρὰν πρὸ αὐτῆς τοὺς ὀδόντας, ἵν' ἐὰν ἐντὸς κατατείνοντος ἡνίᾳ σιγαλόεντα τοῦ λογισμοῦ μὴ ὑπακούῃ μηδὲ ἀνείλῆται, δήγμασιν αὐτῆς κατέχωμεν τὴν ἀκρασίαν αἱμάττοντες.*

128. *φίλτρον* positum *ἐμφατικῶς* pro amoris magna vi: philtra enim sunt amoris illecebrae, quibus per vim quis ad amandum allicitur. scite S. Gregorius Nazianz. inter carmina Nicobuli patris ad filium usus est hac voce ad pietatem, qua se invicem prosequuntur nati et parentes, exprimendam: *φίλτρῳ μὲν συνέδησε φύσις τοκέας τε γόνους τε.*

130. Euripides *in Belleroph.* v. 49: *φθονοῦσιν αὐτοὶ χείρονες πεφυκότες, εἰς τἀπίσημα δ' ὁ φθόνος πηδᾶν φιλεῖ.* similiter Pindarus *Nem.* Od. 8 v. 37: *ἅπτεται δ' ἐσθλῶν ἀεί, χειρόνεσσι δ' οὐκ ἐρίζει.* ubi scite scholiastes: *ὁ γὰρ φθόνος εἰς καλὰ βαίνει.*

133. Heraclium Eliae comparat, qui domino iubente in vallem Carith secessit, ibique totus orationi et contemplationi vacavit. *Reg.* 3 17.

138. vide *de Exped.* 2 44 *et seqq.*

139. alludit ad exercitia militaria, quae describit *ibid.* a v. 121 ad v. 162.

144. quod praestitum fuit a Theophane, qui Heraclii longa itinera, labores et bella feliciter gesta copiose narrat.

152. Heraclius cum primum expeditionem in Chosroam suscepit, Persis obviam factus est ad fines Ciliciae, ubi mons Taurus exsurgens vaste satis attollitur et perpetuo iugo per totam Asiam extenditur. itaque *αἱ κλεῖς* idem sunt ac Pylae Ciliciae, de quibus vide *de Exped.* 2 10. eas Theophanes p. 258 *τὰς εἰς Περσίδα ἀγούσας κλεισούρας* appellat.

154. delectum exercitus, quem indicat poëta, descriptum invenies ibidem v. 55 et seqq.

Digitized by Google

157. forsan pro ὅσοι legendum οὕτω. orationis vim in Heraclio ad miraculum usque extollit Pisida *de Exped.* 2 170. hic autem magno saltu a militum delectu, quem Heraclius instituit in prima expeditione, ad ea quae idem imperator cis transque Euphratem gessit in secunda leviter attingenda excurrit. de transitu Euphratis, deque iis quae insequente Persarum duce Sarbaro acta sunt, fuse Theophanes *p.* 262.

160. obscura plane sunt quae in quinque sequentibus versibus continentur. forsan aut mendum aut hiatus cubat in textu. vocem τὴν δραστικήν ad συμφορᾶς esse referendam non dubito: scio enim saepe δραστικός cum genitivo coniungi, et τὴν δραστικὴν συμφορᾶς idem esse ac τὴν δραστικὴν δύναμιν τῆς συμφορᾶς vel τὴν δραστικὴν συμφοράν. sed quid tamen significat ὡς ἐν παρέργῳ συμφορᾶς τοῦδ' ὁ βίος? et quod hoc sit genus syntaxeos, prorsus me latet. novi Graecos τῆσδε pro τῆς γῆς et τοῦδε pro τοῦ κόσμου ponere aliquando, ac fortasse pro τοῦδ' ὁ βίος legendum est τοῦδε βίου. verum quid inde? fortasse moralem sensum possis elicere, *tanquam vita huius mundi sic calamitatum accessio.* sed quomodo haec inter se cohaereant, non video. quale autem est infortunium, quae est magna calamitas, quae post transitum Euphratis et μετ' ἔργων ἐμπόνων accidit Heraclio? certe Theophanes, qui haec accurate describit, Heraclium Euphrate transmisso ad Saram flumen constitisse ibique viriliter pugnasse ac plurima vulnera accepisse narrat: ait enim *p.* 263 πολλὰς πληγὰς ἐδέχετο. verum si demus hanc esse calamitatem de qua conqueritur noster, quomodo quae sequuntur v. 171 et 172 explicabimus? aperte enim, ut mihi videtur, de aliqua urbe ab Heraclio eversa, non de vulneribus eidem inflictis, ibi sermo est. quantum igitur colligere possum, Pisida aliquam ex illis Assyriae civitatibus designat, in quibus Christiana religio quondam florebat, quam cum Heraclius a Chosroae tyrannide oppressam et impietatibus profanatam deprehendisset, solo aequandam esse statuit. porro hanc coniecturam secuti ita vertimus. qui melius sapit, melius iudicabit.

167. Darartasis Mesopotamiae civitas cum urbe Dara non est confundenda. Daras enim, quae Procopio teste, *de Bello Pers.* 10, distabat Nisibi stadiis 100 minus duobus, a limite autem utriusque imperii circiter 27, ex pago urbs munitissima facta est ab Anastasio imp. et Anastasiopolis dicta, ut narrat Euagrius lib. 3 37. Darartasis autem, ut Pisida infra testatur, ab Artasere condita, Chosroae aliorumque Persidos regum, qui Artaseri successerunt, regia sedes fuit. haec prope Tigrim flumen sita erat, et si Theophanis valet auctoritas, 25 milibus a Ctesiphonte distabat. sed animadvertendum Pisidam metro nomen urbis, ceteroquin barbarum, accommodasse: quam enim ipse *Dararlesim* vocat, Dastagerda a Theophane, ab auctore Chro-

Digitized by Google

nici Paschalis *p.* 399 *Dastagerchosaris*, a Cedreno autem *Dystagerda* appellatur. at Pisida Artaxerxis vel Artaxaris nomen in Artaserem commutavit, atque ita ex duabus vocibus Persicis unam Graeco more inflexam effinxit, hoc est, *Dararta sim*, quasi diceret *Daram Artaseris*.

172. ut saepe ad aurigationes, quae in ludis Circensibus fiebant, *ἀλληγορίζει*. nam *καμπτήρ*, a *κάμπτω flecto*, est *flexus*, quem circa metam Circi vel hippodromi facere solebant aurigae, iterum iterumque a carcere excurrentes eodemque revertentes.

173. hic est Artaxerxes vel Artaxeres, gregarius miles Persa, qui occiso Artabano 4, rege Parthorum ultimo, primus antiquum Persarum in Oriente imperium, quod in Dario finierat, renovavit, Romae imperante Alexandro Mammaeae. plura de eo Herodianus *lib.* 6 et Agathias *lib.* 4. novum autem hoc regnum ab anno Christi 226 vel 227 ad annum usque 632 vel 645 duravit: mira enim est in hoc Persici regni fine stabiliendo scriptorum dissensio, quorum opiniones ad examen revocat et expendit Assemanus *Biblioth. Orient. tom.* 3 *part.* 1 *p.* 425. regum post renovatum imperium Persicum genealogiam et historiam obiter descripsit Agathias in fine *lib.* 4, qui tamen ea quae refert *ἐκ τῶν Περσικῶν βιβλίων μεταληφθέντα*, *ex Persicis archivis desumpta esse* affirmat. verum cum ille suam narrationem ad Chosroam 1 usque deducat, cuius obitus ad a. 579 refertur, si quis posteriorum regum seriem nosse cupiat, laudatum virum Ios. Simonem Assemanium adeat *loco cit.*, qui ex Syris scriptoribus eandem chronologiam ad Iezdegerdem usque persequitur, atque hunc ipsum ultimum fuisse Persarum regem contra Theophanem, a quo rex alter, Hormisda vel Hormizanes vel Hormisdates nomine, post Iezdegerdem sufficitur, satis evincit.

175. Agathias *lib.* 2 *p.* 122 6 Bonn.

178. hanc Pisidae supputationem cum chronologia Agathiae et Assemani conciliare tentaveram, sed irritus omnis conatus fuit. nam quomodocunque hanc 76 annorum periodum expendas, quam, ut videtur, auctores sibi coaevos secutus statuit noster, nullatenus convenire deprehendes, siquidem ille huiusce sanguinariae periodi cursum ad annum usque 628 protrahit, quo Chosroes a iuniore filio Siroa est interemptus, ut patet ex sequenti versu 199. ex toto enim huius poëmatis contextu appareret haec scripsisse Pisidam statim ac nuntius de caede Chosroae Cpolin allatus est. itaque si annum septuagesimum sextum ante mortem Chosroae exactum inquiras, in annum dominicum incides 551, qui fuit regni Chosroae senioris vigesimus secundus: hunc enim aiunt tenuisse regnum annos 48. at seniori successit Hormisdas vel Hormisdares filius, Hosmisdae autem Chosroes iunior, quorum ille annos 12, hic vero 38 regnasse fertur. horum igitur trium regum tantummodo successione 76 annorum

Digitized by Google

periodus absolvitur. cur igitur Pisida sanguinariorum regum catenam multiplici nodo intextam nobis repraesentat, qui mutuis se caedibus interfecerint? ἐξ αἱμάτων ὤδινεν αἱμάτων γόνον. sed neque illud verum est, hosce tres reges a filiis fuisse occisos: nam Chosroes senior, Agathia teste *p.* 272, maerore confectus, quod a Mauricio imperatore circumventus victusque fuisset, in regiis palatiis Ctesiphontis καταλύει τὸν βίον. num igitur dicendum est non in diem quo Chosroes iunior mortuus est, sed in eum quo natus est, Pisidanam periodum, de qua agitur, desinere, atque ita prorsus intelligenda esse quae leguntur *versu* 198 et 199? sed neque hac habita temporum ratione Pisidae descriptio convenit cum iis quae de ceteris Persarum regibus narrantur. quare statuendum putamus vel nondum satis explorata esse quae circa regum Persarum genealogiam scriptis mandarunt cum Graeci tum Syri scriptores, vel Pisidam non ad rectam historicae veritatis normam, sed ex poëtici ingenii liberiore iudicio et facultate suam sanguinariam catenam confinxisse, ut omnium odium in Persas eorumque dominationem facilius converteret.

186. ἐμφραγή idem ac ἐμφραγμός, *obstructio:* hic autem metaphorice pro *caede.*

188. non inscite Persae, ut Pharisaei in evangelio, γεννήματα ἐχιδνῶν appellantur, ex veterum auctorum traditione, qua viperae ferebantur ore coire, feminae voluptatis dulcedine maris caput praecidere, et fetus matris uterum erodere; quae quam falsa sint, hodie nemo ignorat.

190. κλῆρον *hereditatem* intelligo esse vindictam ex nuper allata veterum philosophorum de viperis opinione, quam tradit Herodotus 3 109.

193. vide *supra* v. 184.

194. notissima sunt Iocastae flagitia, quae cum post Laii mariti necem Oedipo filio nupsisset et ex eo Polynicem et Eteoclem genuisset, sibi manus intulit. videsis Diod. Sic. lib. 4, Senecam *in Oedipo* et Hyginum n. 76.

197. ἐκεῖνος Artaser vel Artaxares vel Artaxerses. πόλιν Darartasim vel Dastagerdam.

200. in omnibus Persarum templis erant Magi custodiae ignis destinati. vide *supra Acroas.* 1 23, ubi de templo Gazaci, in quo erat ἡ πλάνη τῶν ἀνθράκων *carbonum impostura.*

204. Theophanes a *p.* 267 ad *p.* 269 Chosroam metu perculsum, Dastagerda relicta, amne Tigride traiecto, ultra Ctesiphontem fugisse narrat; unde Heraclius vere ut fulmen, nullo obsistente, ubique victor, Dastagerdam spe citius occupavit.

205. σχηματουργήσας φόβον incutiens timorem bellico apparatu et incendiis, quibus Persidem late vastabat Heraclius, οὐχ ἑκών, ut idem imperator teste Theophane *p.* 270 Chosroae scripsit, πυρπολῶν τὴν Περσίδα, ἀλλὰ βιασθείς.

Digitized by Google

207. *καθ' αὑτῶν* pro *καθ' ἑαυτοῦ*, ut alibi *ὑμᾶς* et *ὑμῖν* pro *σέ* et *σοί*.

212. plurima Chosroae palatia memorantur in Theophane ab Heraclio eversa, quae Persico nomine distinguuntur. non longe a Dastagerd, ut videtur, erat palatium *Bebdrach* nuncupatum, de quo ita *p.* 268: *ὁ βασιλεὺς ἐπῆλθεν εἰς ἄλλο παλάτιον τὸ ἐπιλεγόμενον Βιβδράχ· καὶ τοῦτο καταστρέψαντες καὶ πυρὶ παραδόντις εὐχαριστουν τῷ θεῷ.* at paulo post idem Theophanes, enumeratis ingentibus divitiis quae in Dastagerdae palatiis inventae sunt, ait: *ἐποίησεν ὁ βασιλεὺς καὶ τὴν ἑορτὴν τῶν φωτῶν ἐν Δασταγέρδ .... καὶ καταστρέφων τὰ τοῦ Χοσρόου παλάτια, κτίσματα ὑπέρτιμα ὄντα καὶ θαυμαστὰ καὶ καταπληκτικά, ἅπερ ἕως ἐδάφους καθεῖλεν, ἵνα μάθῃ Χοσρόης οἷον πόνον εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι τῶν πόλεων ἐρημουμένων παρ' αὐτοῦ καὶ πυρπολουμένων.*

224. eleganter per prosopopoeiam ignem gaudentem inducit, quod ab impio Persarum cultu fuerit liberatus, debitum deo honorem sibi praestari aegre ferentem. ita *supra Acroas.* 1 6 *et seqq.* solem et lunam eadem de causa gestire ac laetari iubebat. simile autem est illud Pauli *Rom.* 8 21: *quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertate gloriae filiorum dei.*

227. cf. de Exped. Acroas. 3 5.

230. eo frigidior nobis videbatur huius poëmatii conclusio, quod Chosroes non igne combustus periit. miserum genus mortis, quod subiit, narrat Theophanes *p.* 272. sed ut videtur, Pisida intentus in laudanda potissimum pietate Heraclii illud prae ceteris commendat, quod Persarum *πυρεῖα* ubique subverterit imperator, ut alibi dictum est. tanta enim fuit Persarum in ignem religio, ut etiam regum palatia *πυρεῖα* dicerentur, quod nullum esset sine templo palatium. quare ut id obiter moneam, corrigenda est Porti versio in Suida, qui auctoris de Heraclio scribentis *in voce πυρεῖον* verba, *ὁ δὲ Ἡράκλειος τάς τε πόλεις καθῄρει καὶ τὰ πυρεῖα διέστρεφε τῶν Περσῶν*, ita vertit, *Heraclius vero et urbes demolitus est et speculas Persarum.* nam *πυρεῖα* non sunt *speculae*, nec turres e quibus ignis accenderetur, sed plane templa igni sacra. minus aberravit a vero, sed rem tamen non attigit, Scacchius *Miroth.* 2 48, qui hoc testimonio usus est Suidae ut probaret *πυρεῖον significare ignium receptaculum ad suffumigationes, quod apud nos thuribulum et thymiaterium dici potest.* sed ut ad Pisidam redeamus, certum est eum hic respicere ad stupendae structurae palatium, quod Chosroes habuit Dastagerdae, Heraclius autem funditus delevit atque incendit, quod ibi impio cultu ignis una simul cum Chosroa adoraretur, ut paulo ante v. 220 innuimus ex Theophane. nam *πυρεῖον* templum vel palatium ignis erectum Dastagerdae, quae regum Persidos sedes fuit, longe aliis sumptuosius ac nobilius fuisse non

Digitized by Google

est dubitandum, quamvis Cedrenus de palatio Gazaci, ut adnotavimus *supra Acroas.* 1 23, tam magnifice scripserit ut nihil maius excogitari posse credas. ibi enim fuit illud caelum arte elaboratum, in quo Chosroae simulacrum stabat, et ex quo pluviae et tonitrua edebantur, ut stultus ille rex πυρσολάτρης deo se parem faceret. verum sive, quod Cedrenus ait de Gazaco, ad Dastagerdam transferendum est, sive palatio Gazaci omnino simile fuisse Dastagerdae palatium concedendum est. coronidis loco adde testimonium Tzetzae *Chiliad.* 3 66, ea omnia confirmantis quae hactenus de Heraclio dicta sunt: nam et is de Chosroae palatiis incensis agit, et hoc ipsum *Heracliados* poëmation innuens Pisidam citat.

HAG2022222

Digitized by Google

INDEX *).

Ἀθλιόω P 1 27.
ἀλληλοφθόρος P 1 33.
ἀναπαύστως indesinenter A 260.
ἀνθροθετέω P 2 315.
ἀντενθρονίζω H 2 177.
ἀντεργάτις H 48.
ἀντίκρουμα P 1 185.
ἀντισύνδρομος A 486.
ἀπόσχοινος P 1 218.
ἀστρόδουλος H 1 2.
βλύσμα P 2 12.
βραδυγράφος H 2 153.
γιγαντιάω H 1 30.
διπλοκίνδυνος H 1 138.
διφροστάτης H 1 207.
οὐκ ἔκπληξιν ἀλλ' ἐκπληξίαν P 2 313.
ἐκχερσόω H 2 67.
ἐμφραγή H 2 186.
ἐπιπλωτής A 180.
εὐμετρία A 48.
καλλιεργία H 1 199.
κοσμαγωγός A 211.
κοσμορύστης H 1 70.
κοσμοφθόρος H 1 77.
κτηνόμορφος H 2 51.
μυριαρχία A 219.
μυριαύχενος H 1 75.
ξενόσπορος A 87.
Περσοκράτης H 1 13.
πλάνον σέβασμα P 1 25.
πολυσχεδής P 2 68, A 195.
ποντογείτων A 30.
πρωτεργάτης H 2 7.
πυρσολάτρης H 1 14 et 182.
ῥευματόω P 2 311.
σκηπιάω H 1 98.
Σκυθότροφος A 204, H 2 73.
σκυφόω A 411.
συλλιθόω P 3 36.
συναστρατέω P 3 162.
συνευλογέω P 3 428.
σχέσις P 1 98, 3 128 et 499, A 99.
σχηματουργέω H 2 139 et 205.
τριπλοκίνδυνος H 2 97.
φατνιάω H 2 53.
φιλεύδιος A 123.
φρενόσπορος A 12.
φύρσις A 464.
χριστάδελφος A 518.
χρυσομίμητος H 1 141.
ψευδόσπορος A 215.

*) Littera A bellum indicat Avaricum, H Heracliadem, P expeditionem Persicam.

LIPSIAE,

EX OFFICINA B. G. TEUBNERI.

Digitized by Google